

Vládnoucí a ovládaní

Jana Kokešová

ŮSTAV	STĀTU
A	PRĀVA

Akademie věd ČR

Vládnoucí a ovládaní

Explikace vlivu, kontroly
a legitimního vládnutí

Jana Kokešová

Vzor citace

KOKEŠOVÁ, J. *Vládnoucí a ovládaní. Explikace vlivu, kontroly a legitimního vládnutí*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2022, 288 s. ISBN 978-80-87439-53-1

Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

Publikace byla vydána s podporou Akademie věd České republiky.

Odborní recenzenti:

JUDr. Martin Hapla, Ph.D.

JUDr. Petr Osina, Ph.D.

Vydavatel

Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

Národní 18, 116 00 Praha 1

Česká republika

www.ilaw.cas.cz

Copyright © Jana Kokešová, 2022

Copyright © Ústav státu a práva AV ČR, 2022

ISBN 978-80-87439-53-1

ISBN 978-80-87439-56-2 (e-kniha)

Poděkování

Jakkoli je tato kniha výsledkem asi tříleté intenzivní práce, nazývat její tvorbu „prací“ není příliš výstižné, neboť představovala hlavně velkou zábavu při promýšlení a diskutování právních, filozofických či politologických teorií s Tomášem Sobkem, Martinem Haplou, Michalem Šejvlem, Pavlem Dufkem a Markem Káčerem. Jim všem děkuji za názorové výměny nebo pozorné čtení a komentování mých textů. Zvláštní dík patří Martinu Haplovi za velmi dobré a cenné poznámky k celé knize, ale především Tomáši Sobkovi za neustálý přísun vědeckého nadšení a neuvěřitelné množství podnětných otázek či nápadů. Děkuji i svému muži Radomíru D. Kokešovi za poznámky k počáteční verzi této knihy a za trpělivost, kterou se mnou měl při jejím dokončování. V neposlední řadě děkuji Ústavu státu a práva Akademie věd ČR, zejména pak Lence Vostřé, za podporu a za vše, co obnáší proměna rukopisu v tištěnou publikaci.

Obsah

Předmluva 11

I. Úvod 13

1 Sebevláda 15

1.1 Vládnout si 16

1.2 Osoby 19

1.3 Sebevláda osob 23

1.4 Vyberte si 25

1.5 Demokratická koncepce vládnutí 29

2 Pojmy a postup 39

2.1 Kontrola 40

2.2 Lincolův výrok 42

2.3 Falzifikovatelnost 43

2.4 Přehled kapitol 46

II. Dvě složky vládnutí 53

3 Vládnutí 55

3.1 Vláda lidu 59

3.2 Kontrola s vlivem a kontrola bez vlivu 66

**3.3 Nekontrolovaný a podmíněný
nekontrolovaný vliv 71**

4 Političtí vydědění 77

4.1 Podmíněný nekontrolovaný vliv 78

4.2 Očividní vydědění 80

4.3 Skrytí a příležitostní vydědění 84

Závěr II. bloku: Ctnost 86

III. Kontrola a sebekontrola 89

5 Kontrola 91

5.1 Rozbor 93

5.2 Kontrola a vliv 98

**5.3 Mít kontrolu nad působením
nekontrolovaného vlivu 102**

6 Postoje druhého řádu 104

6.1 První a druhý řád 106

6.2 Normativní důvody 111

6.3 Privátní normy 116

6.4 Přesvědčení a akceptace 124

7 Sebekontrola 129

7.1 Sdílení důvodů 130

- 7.2 Spouštění důvodů robustním poskytováním 138
- 7.3 Neovlivnitelný postoj druhého řádu 143
- 7.4 Normativní vliv 146
- 7.5 Brát důvody ostatních lidí vážně 151
- 7.6 Nadřazenost a egoistické důvody 154
- Závěr III. bloku: Respekt 160**

IV. Lid a nástroj sebevlády 163

8 Souhlas 165

- 8.1 Pettitova kontrola 169
- 8.2 Legitimizační nástroj 174
- 8.3 Skutečný souhlas a kontrola 182
- 8.4 Souhlas jako vliv 186
- 8.5 Normativní souhlas a kontrola 189

9 Lid 194

- 9.1 Pojem lid 195
- 9.2 Lid, národ, občané 197
- 9.3 Budoucí a minulé generace 200
- 9.4 Pořadí 204
- 9.5 Lidé vs. kolektivní aktér 211

10 Vláda lidu, lidem a pro lid 218

10.1 Kým je vládnuto 219

10.2 Kdo vládne 220

10.3 Pro koho se vládne 222

Závěr IV. bloku: Responzivnost 230

V. Případová studie 239

11 Covid a náhrada škody 241

11.1 Kontrola a odpovědnost 242

11.2 Nechat neštěstí ležet tam,
kam dopadlo 245

11.3 Proti komu poslat tramvaj 247

11.4 Stát zakopl, anebo nakopl? 249

Závěr V. bloku: Satisfakce 251

VI. Závěr 253

12 Závěr 255

12.1 Explikace 259

12.2 Aplikace 262

Resumé 263

Literatura 265

Rejstřík 278

Předmluva

Katedra právní teorie v Brně má díky brněnské normativní škole slavnou minulost, tedy alespoň v tuzemském kontextu. Nicméně zájem studentů právnické fakulty o abstraktní teoretizování nikdy nebyl a nejspíš ani nebude enormní. Kolegové z jiných oborů, např. z ústavního práva, mají mnohem snadnější pozici v lákání studentů na doktorské studium než my právní teoretici. Ostatně, každá ústavní patálie poskytuje odborníkům na ústavní právo velký mediální prostor a veřejnou známost. Velmi dobře si vzpomínám, jak vedoucí brněnské katedry právní teorie prof. Miloš Večeřa zaklepal na dveře mé kanceláře s prosbou, abych mu přetlumočil dizertační projekt jeho doktorandky Jany Kokešové. Téma sice na první pohled vypadalo „ústavkářsky“ („Protiústavní nečinnost zákonodárce“), ale Jana svůj projekt pojala natolik teoreticky, že i profesor teorie práva byl viditelně zaskočen. S Janou jsme pak snadno našli společnou řeč a nakonec jsem převzal funkci jejího školitele.

Někdy v té době jsem si všiml, že klíčové normativní pojmy jsou v literatuře často definovány za pomoci pojmu kontroly, který ale už definován nebývá. Tuto věc jsme pak s Janou velmi intenzivně diskutovali a překvapivě snadno jsme oba nacházeli další a další příklady skutečnosti, že pojem kontroly je centrálním pojmem normativního myšlení, ale zároveň je v literatuře podteoretizovaný. Tyto společné pokroky měly za důsledek, že Jana změnila téma své dizertační práce na „Kontrola jako zdroj normativity“. V této práci se pak věnovala analýze vztahu vládnutí v pojmech kontroly a vlivu.

Její přístup byl nejen zajímavý, ale také originální. Mimo jiné i proto, že těžké teoretické problémy, které jiní autoři nenápadně zametali pod koberec, Jana vymetala zpátky na světlo. Neustále mě udivovala nejen svou ochotou číst hromady zahraniční literatury z různých oborů, ale také nepřetržitým přílivem nových nápadů. Jistě, některé nepřežily den svého zrození, ale mnohé další se ukázaly jako nosné. Pozoruhodný je též styl jejího psaní. Jana totiž přemýšlí psaním. Stovky stran napsala a stovky jich smazala. Zatímco jiných doktorandů jsem se vyptával, kolik toho napsali, Janě jsem kladl podivnou otázku, kolik toho smazala.

Jana má svoji etiku psaní, kterou bere velmi vážně a zásadově. Například se ze zásady nepodbízí čtenáři: Milý čtenáři, jestliže chceš číst teoretický text, musíš být připraven na utrpení. Nicméně, její

přístup je koherentní a systematický. Navíc svoji práci obohatila o desítky vlastních obrázků, které neplní estetickou, ale analytickou funkci. Celkově lze konstatovat, že její práce je nejen odborně kvalitní, ale také myšlenkově novátorská. Jsem pyšný, že jsem byl její školitel, a jsem rád, že jsem její kolega a kamarád.

Tomáš Sobek, 27. října 2021

Úvod

1 Sebevláda

Legitimní demokratické vládnutí předpokládá sebevládu lidí. K vysvětlení mechanismu sebevlády pracují teorie legitimacy zpravidla s představou lidí disponujících dostatečnou mentální kapacitou umožňující racionálně uvažovat. Jen takoví lidé si utvářejí vůli a jen ten, kdo má vůli, ji také může prosazovat, tedy se podílet na vládnutí. Ovšem ovládaní jsou všichni lidé, a nejen ti vybavení vůlí. Kupříkladu povinnost platit daně z nemovitosti dopadá na každého bez ohledu na jeho schopnost podílet se na vládnutí.

Pokud jsou legitimní právě takové závazky, na jejichž tvorbě se lidé sami podílejí, jak mohou být povinnosti legitimně ukládány jedincům nezapojeným do mechanismu sebevlády? A jestliže je legitimní politickou autoritou ta, již lidé sami ovládají, jak vůbec může být nějaká politická autorita legitimní, pokud jsou určití lidé z demokratického procesu vyřazeni? Co z takové politické autority dělá jejich politickou autoritu? Proč by jim měla ukládat povinnosti právě tato politická autorita, a nikoliv jiná?

Bud' můžeme tyto otázky zamést pod koberec a přejít je tvrzením o prosté nemožnosti některých lidí vládnout, anebo je můžeme zodpovědět a vysvětlit, jak se opravdu každý podílí na vládnutí, a to včetně malých dětí, lidí v kómatu nebo těžce mentálně postižených.

Tato kniha nabízí právě takové vysvětlení. Výklad je řazen do šestice na sebe navazujících bloků postupně rozvíjejících teorii, jejíž pomocí je otázka po jednotlivých krocích zodpovídána. Každá kapitola staví na průběžných závěrech kapitol předchozích, a proto kniha předpokládá kontinuální čtení, a to alespoň v rámci jednotlivých bloků. Kapitoly každého bloku totiž rozpracovávají a zároveň zpřesňují pojmy a teze, které jsou postupně nahlíženy v odlišných perspektivách a zasazovány do nových souvislostí.

1.1 Vládnout si

Mezi pojmové znaky demokracie se zpravidla řadí sebevláda lidí.¹ Sebevláda lidí má být charakteristickým znakem demokracie, protože v demokracii jsou legitimní jen takové povinnosti, na jejichž tvorbě se lidé sami podílejí. Lidé si mohou vládnout buď přímo, anebo prostřednictvím svých zastupitelů, podle čehož se pak rozlišuje demokracie přímá a zastupitelská. Zatímco v přímé demokracii lidé sami rozhodují o závazcích, kterými se poté budou řídit, v zastupitelské demokracii zmocňují své politické reprezentanty, kteří pak za lidi a pro lidi závazky přijímají.

Pro dnešní státy s mnoha miliony obyvatel je čistě přímá forma demokracie vysoce nepraktická a možná až neuskutečnitelná, neboť miliony lidí nejspíš nejsou schopny společně rokovat a ve vzájemné kooperaci zformulovat pravidla, jimiž se pak budou řídit. Proto se dnes setkáváme především se zastupitelskou formou demokracie, kde závazky formulují a přijímají političtí reprezentanti.

Sebevláda lidí je charakteristická nejen pro přímou demokracii, ale i pro demokracii čistě zastupitelskou. I v zastupitelské demokracii si lidé vládnou sami, byť třeba nerozhodují přímo o pravidlech, jimiž se budou řídit, nýbrž jen vybírají zastupitele, kteří pak pravidla přijmou. I v zastupitelské demokracii jde ale o sebevládu lidí, protože už samotnou volbu zastupitelů či jinou formu jejich výběru lze za sebevládu označit.²

Jestliže je způsob výběru politických reprezentantů legitimní, tak pro lidi implikuje závazek podřídit se pravidlům či zákonům, které jejich političtí reprezentanti přijmou, samozřejmě s výhradou splnění obsahových a formálních náležitostí přijímaných pravidel. Nicméně legitimní zmocnění je v demokracii nutnou podmínkou vzniku závazku. Pokud je zmocnění nutnou podmínkou, lidé už samotným aktem zmocnění politických reprezentantů přijímají závazek podřídit se pravidlům v budoucnu přijatým, jestliže ta splní další nutné (především formální a obsahové) náležitosti.

Sebevláda lidí, ať už formou přímé, či nepřímé demokracie, proto znamená přijímání závazků. Sebevláda má ale jisté presupozice,

1 DUFEK, P. Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filozofie*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 181.

2 WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 27; BEYME, K. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, 1789–1999*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000, s. 74.

kteří lidé musí splňovat. Aby člověk mohl přijmout závazek, měl by disponovat schopností reflektovat svá jednání a zhodnotit je jako morálně správná nebo špatná. Totiž jen ten, kdo dokáže pochopit správnost nebo špatnost svého jednání, dokáže také porozumět podstatě závazku, neboť jen tak může ohodnotit splnění závazku jako morálně správné a nesplnění jako morálně špatné.³

Sebereflexí, tedy morálním hodnocením vlastního jednání, se lidé odlišují od zvířat.⁴ U zvířat se nepředpokládá schopnost posuzovat jednání z morálního hlediska, a proto se ani nepředpokládá, že by na sebe zvířata mohla sama brát závazky.⁵ Jestliže totiž nerozumí povinnosti splnit závazek, pak nerozumí podstatě závazku a nemohou ho ani přijmout. Kupříkladu, jestliže nerozumí tomu, co je slib a proč je morálně špatné ho porušit, nemohou ani nic slíbit a nelze je za nesplnění slibu kritizovat.

Bytosti schopné sebereflexe, respektive úsudku o špatnosti či správnosti vlastního jednání, nazýváme osoby. (V této knížce používám pojem osoby jen v morálním smyslu,⁶ jinak řečeno, nemluvím zde o právní osobnosti.) Osobami by měli být právě jen lidé, a nikoliv zvířata, protože lidé, na rozdíl od zvířat, zaujímají postoje druhého řádu.⁷ Právě díky postojům druhého řádu mají lidé sebereflexi a schopnost sebehodnocení, neboť disponují perspektivou, z níž na své jednání mohou nahlížet. Zvířata, kterým tato vyšší perspektiva v podobě postojů druhého řádu chybí, schopnost sebereflexe postrádají.

Postoji prvního řádu disponují zvířata i lidé a jsou jimi jakékoliv tužby či pudy, které mohou být i iracionální nebo vzájemně inkonzistentní. Postoje druhého řádu, jimiž disponují už jen lidé, jsou meta-postoji. Jsou to postoje o postojích. Jsou to postoje, které lidé zaujímají ke svým tužbám a pudům. Jinými slovy, lidé zaujímají postoje druhého řádu ke svým postojům prvního řádu.

3 Viz též KOCH, F. Consent as a normative power. In Müller, A., Schaber, P. (eds.): *The Routledge Handbook of the Ethics of Consent*. London: Routledge, 2018, s. 33.

4 FRANKFURT, H. *The Importance of What We Care About*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 175. Frankfurt nepoužívá pojem *postoj*, ale *tužba*. Tedy nehovoří o postojích prvního a druhého řádu, ale o tužbách prvního a druhého řádu. V této knize budu ale kvůli zachování pojmové koherence používat právě pojem *postoj*, a to i když budu psát o Frankfurtově teorii.

5 AIKIN, S. Knowing Better, Cognitive Command, and Epistemic Inifinitism. In: TURRI, J. – KLEIN, P. (eds). *Ad Infinitum: New Essays on Epistemological Inifinitism*. Oxford Scholarship Online, 2014, s. 34; KORSGAARD, Ch. Reflective endorsement. In: O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 49.

6 FRANKFURT, H. G. Freedom of the Will and the Concept of a Person. *The Journal of Philosophy*. 1971, č. 1, s. 6. K pojmu osoby srov. BERAN, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnická osoba*. Praha: Leges, 2012.

7 FRANKFURT, H. G. Freedom of the Will and the Concept of a Person, s. 11.

Kupříkladu mým postojem prvního řádu může být předpojatost k určitému etniku. Postoj prvního řádu zaujímám vůči danému etniku a hodnotím toto etnikum jako špatné. Mým postojem druhého řádu ovšem může být přesvědčení o nepodloženosti a iracionálnosti předsudků. Postoj druhého řádu zaujímám ke svému postoji prvního řádu, tedy ke své předpojatosti, a hodnotím ho jako špatný. Je tedy pravda, že jsem předpojatá vůči danému etniku, ale zároveň je pravda, že svou předpojatost považuji za hloupou a myslím si, že bych se jí neměla řídit.⁸

Díky postojům druhého řádu mohou lidé zhodnotit své tužby a pudy, respektive postoje prvního řádu, jako špatné, a nezachovat se proto podle nich. Neznamená to však, že lidé svým tužbám fakticky nikdy nepodlehnu. Může se stát, že se zachovají špatně, nicméně vědí, že se zachovali špatně, tedy dokáží ohodnotit své jednání jako morálně špatné. Že svým postojům prvního řádu lidé občas podlehnou, proto nikterak nevyvrací lidskou schopnost sebereflexe a fakt, že lidé mají postoje druhého řádu.

U zvířat se schopnost zaujímat postoje druhého řádu nepředpokládá. Jestliže zvířata nemají postoje druhého řádu, postrádají morální perspektivu, z níž by hodnotila svá jednání. Zvířata proto zůstávají na úrovni svých postojů prvního řádu, tedy tužeb a pudů, a nevědí, zda jednají morálně správně, nebo špatně. Zvířata proto nejsou osobami.

Lidé jsou disponováni k sebevládě právě díky tomu, že osobami jsou a dokáží svá jednání zhodnotit z morálního hlediska. Vládnout si sám obnáší ukládat sám sobě povinnosti a pouze ten, kdo dokáže pochopit podstatu povinnosti, je schopen si skutečnou povinnost uložit. Proto si mohou vládnout právě jen osoby, tedy lidé, a nikoliv zvířata.

⁸ Totožná substance může a nemusí být zároveň obsahem jak postojů prvního řádu, tak i postojů druhého řádu. Kupříkladu mohu být na úrovni postoje prvního řádu předpojatá, protože si prostě nemohu pomoci a předpojaté myšlenky mě napadají. Ale na úrovni druhého řádu mohu být vstřícná, protože jsem přesvědčená, že vstřícnost je správná, a tedy se s ní identifikuji. Nicméně mohu být také vstřícná jak na úrovni druhého řádu, tak i na úrovni řádu prvního, jestliže mě nenapadají předpojaté myšlenky, ale naopak jsem vstřícná automaticky a bezmyšlenkovitě.

1.2 Osoby

Zařadit mezi osoby všechny lidi včetně malých dětí, lidí v kómatu nebo těžce mentálně postižených je těžký, až nemožný úkol, který se právě různé teorie lidských práv snaží vyřešit. Některé teorie proto jdou jinou cestou a nepokouší se prokázat, že by všichni lidé byli osobami. Argumentují jen tím, že všichni lidé mají lidská práva, a protože všichni lidé mají lidská práva, mělo by se se všemi lidmi zacházet důstojně, a ne jako se zvířaty.

Jiné teorie lidských práv jdou naopak cestou argumentace ve prospěch chápání všech lidí jako osob. Rozdíl mezi lidmi a zvířaty shledávají právě v tom, že všichni lidé jsou osobami. Že jsou všichni lidé osobami, je také důvod, proč všichni lidé mají lidská práva, a tedy má být se všemi lidmi zacházeno důstojně, a nikoliv jako se zvířaty.

Některé teorie tedy říkají, že lidé mají lidská práva bez ohledu na to, zda jsou osobami, kdežto jiné, že lidé mají lidská práva právě proto, že jsou osobami. Teorie lidských práv tak můžeme rozdělit na dva proudy podle toho, zda nutně chápou všechny lidi jako osoby. Lze hovořit o:

(1) teoriích lidských práv, které se snaží zdůvodnit, proč všichni lidé mají lidská práva, ačkoliv možná někteří lidé nemusí být nutně osobami (sem patří například teorie potřeb nebo teorie schopností),⁹ anebo

(2) teoriích lidských práv, podle nichž jsou všichni lidé osobami, a to osobami aktuálními, bývalými, budoucími anebo alespoň potenciálními.¹⁰ Kupříkladu člověk s degenerativním poškozením mozku je bývalou osobou, dítě budoucí osobou a nemocné dítě, u něhož není jisté, zda se uzdraví, může být osobou potenciální. Do této skupiny teorií lidských práv patří například fundacionalismus Alana Gewirtha a po určitém upřesnění by bylo možné sem zařadit i teorii Roberta Alexyho, vystavěnou na diskurzivní povaze lidských bytostí.

Proberme si nejdříve možnost (1), podle níž člověk nemusí být nutně osobou k tomu, aby měl lidská práva. Jinak řečeno, lidská práva mají lidé bez ohledu na to, zda jsou osobami. V praxi to znamená, že člověk, který se narodil s nenapravitelně poškozeným mozkem, sice

9 HAPLA, M. Teorie lidských práv. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. (eds). *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 355 – 359.

10 GRIFFIN, J. *On Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2008, s. 44 a násl.

není osobou, ale lidská práva má. Z faktu, že má lidská práva, pak plyne povinnost zachovávat jeho důstojnost a jednat s ním jako s člověkem, a nikoliv jako se zvířetem, třebaže dosahuje mnohem nižší mentální úrovně než řada zvířat.

Slabinou teorií lidských práv, které se ubírají touto cestou, je nepřesvědčivé rozlišení mezi lidmi a zvířaty. Dvě nejznámější teorie z této kategorie – teorie potřeb a teorie schopností – to dobře ilustrují. Teorie potřeb nedokáže nekontroverzně vysvětlit, proč je *potřeba*, kterou má člověk dosahující mentální úrovně lidoopa, důležitější než *potřeba*, kterou má lidoop. Podobně ani teorie schopností nedokáže nekontroverzně vysvětlit, proč je důležitější *rozvoj schopností* člověka dosahujícího mentální úrovně lidoopa než *rozvoj schopností* lidoopa. Z morálního hlediska totiž není patrný žádný rozdíl mezi potřebami či schopnostmi postižených lidí na jedné straně a potřebami či schopnostmi zvířat na straně druhé.

Alternativní cestu představují (2) teorie lidských práv usilující započítat všechny lidi mezi osoby, a to alespoň jako osoby minulé, budoucí nebo potenciální. Jinak řečeno, podle takových teorií je každý člověk osobou anebo jí byl, bude, popřípadě má alespoň potenciál se jí jednou stát. Tím se lidé z morálního hlediska liší od zvířat, která osobami nejsou, nebyla a nebudou, a to ani potenciálně. Z důvodu respektu k osobám má být s každým člověkem zacházeno důstojně, protože každý člověk osobou je, ať už aktuální, minulou, budoucí, nebo alespoň potenciální.

I tato cesta má svou slabinu. Ne všichni lidé totiž skutečně mají potenciál se jednou osobou stát. Kupříkladu člověk narozený s těžkým poškozením mozku nemusí mít ani potenciální vyhlídky na zlepšení svého stavu. Z hlediska svého potenciálu se proto nikterak neliší od zvířat, která se také nikdy osobami nestanou. Není proto zřejmé, v čem se z morálního hlediska takový člověk od zvířat odlišuje a proč by s ním mělo být zacházeno rozdílně.

Jak cesta (1), tak i cesta (2), kterými se teorie lidských práv mohou ubírat, vykazují shodnou slabinu. Nedokáží neproblematicky definovat jasný rozdíl mezi lidmi a zvířaty. Především není zřejmá odlišnost mezi zvířaty a lidmi narozenými s nenapravitelným poškozením mozku, a zůstávajícími proto celý svůj život hluboko pod mentální úrovní mnohých zvířat.

Možná je tu ale způsob, jak problém vyřešit a morální rozdíl mezi lidmi a zvířaty nalézt. Odlišení přece jen může spočívat v pojmu osoby. Bez tohoto pojmu se nezdá být realistické zdůvodnit morální rozdíl

mezi lidmi a zvířaty, protože vystavět rozdíl například pouze na genetickém odlišení lidí od zvířat působí jako mezidruhový rasismus.¹¹ Morální rozdíl by měl spočívat v morální kvalitě a právě pojem osoby morální kvalitu nese. Ten, kdo je osobou, dokáže zhodnotit svá vlastní jednání z morálního hlediska a jednat morálně i za cenu vlastních obětí. Jinak řečeno, dokáže na své tužby nahlédnout z perspektivy postojů druhého řádu, a shledá-li je špatné, dokáže se podle nich nezachovat. Právě tato schopnost může být důvodem, proč k osobám chováme respekt.

Nalézt nějaký jiný rozlišovací prvek mezi lidmi a zvířaty se zatím nezdá být úkolem úspěšně splněným. Pojem osoby je proto dobré neopouštět, jestliže chceme definovat rozdíl mezi lidmi a zvířaty a chceme zdůvodnit, proč se k lidem chováme jinak než ke zvířatům. Většina lidí osobami jistě je, ale v jakém smyslu jsou osobami například mentálně postižení? Ti nemusí mít dostatečně vysokou mentální kapacitu na to, aby dokázali svá jednání jakkoliv zhodnotit. Proč tedy také je řadit mezi osoby?

Argument, proč všechny lidi chápat jako osoby, přebírám z textu Tomáše Sobka.¹² Argument sestává ze dvou tezí:

- (1) pro lidi je normální být osobami a zároveň
- (2) člověk trpící mentálním postižením má prostě jen smůlu, že je postižen. A protože smůla není morálně relevantním faktorem, měli bychom od ní odhlížet.

Rozeberme si obě teze podrobněji:

(1) Pokud některý člověk nedosahuje a nikdy ani nedosáhne mentální úrovně dostatečně vysoké na to, aby byl osobou, pak je tento člověk nemocný nebo trpí nějakým postižením. Naopak pro zvířata je zcela normální nebýt osobami. Jestliže se zvíře nikdy osobou nestane, neznamená to, že je nemocné nebo postižené.

(2) Pro lidi je normální být osobami a ten člověk, který osobou není a nikdy se jí ani nestane, má prostě smůlu. Ta mohla potkat kohokoliv z nás a je jen náhoda, že potkala zrovna jeho. Že ji někdo má, není jeho vina, a proto ho za jeho stav nemůžeme ani kritizovat. Jako nekritizujeme chodce, který šel spořádaně po chodníku, ale kterého srazil nepozorný řidič, nemůžeme kritizovat ani člověka, který onemocněl nebo se narodil postižený.

¹¹ Srov. KAUFMAN, F. Speciesism and the Argument from Misfortune. *Journal of Applied Philosophy*, 1998, s. 2.

¹² SOBEK, T. Pragmatismus bez metafyziky? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. XXIX, č. 4, s. 825–834.

Oba měli zkrátka smůlu. Smůla proto není morálně relevantním faktorem a nemůžeme se nad někým pohoršovat jen kvůli tomu, že ji má.¹³

Morálně relevantním faktorem je to, co má člověk pod svou vlastní kontrolou, co je jeho vlastním rozhodnutím. Kupříkladu pokud se student z lenosti nenaučí na zkoušku a propadne u ní, pak ho můžeme vinit. Jeho lenost je morálně relevantním faktorem. Kdežto pokud si jiný student cestou na zkoušku nedopatřením zlomí nohu a namísto do školy putuje do nemocnice, nelze ho vinit za nesložení zkoušky. Měl prostě smůlu. Zatímco prvního studenta lze kritizovat a považovat ho za špatného žáka, tak toho druhého není za co kritizovat. Smůla nic nevyovídá o jeho studijních schopnostech. Mohl ji mít kterýkoliv student a přitom určité není pravda, že každý student je špatným studentem. I výborným studentům se něco takového může stát.

Jestliže smůla není morálně relevantním faktorem, měli bychom odhlédnout od toho, co zapříčinila, takže bychom se ke studentovi se zlomenou nohou měli nadále chovat jako k dobrému studentovi, ačkoliv nesložil zkoušku stejně jako někteří jiní, kteří se na zkoušku nepřipravili.

Podobnou smůlu má například i člověk narozený s postižením výrazně snižujícím jeho mentální úroveň. Měl smůlu, která ale není morálně relevantním faktorem, a proto je třeba odhlédnout od toho, co zapříčinila. Měli bychom proto odhlédnout od jeho postižení a chovat se k němu jako ke zdravému člověku. A protože pro lidi je normální být osobami a zdraví lidé osobami jsou, máme se k němu chovat jako k osobě.

Z tohoto hlediska jsou všichni lidé osobami, což je odlišuje od zvířat. Ke všem lidem bychom proto měli chovat respekt, ctít jejich důstojnost a chovat se k nim jako k lidem, a nikoliv jako ke zvířatům.

Že je někdo osobou z jednoho hlediska, se nevyklučuje s faktem, že z jiného hlediska osobou není. Proto lidé dosahující jen nízké mentální úrovně jsou osobami z jednoho hlediska, ale z jiného nikoliv. Z pohledu morální hodnoty všichni lidé osobami jsou. Nicméně z pohledu schopnosti kontrolovat svůj vlastní život někteří lidé osobami zkrátka nejsou, protože na to nemají dostatečnou mentální kapacitu.

¹³ Je otázka, zda se pohoršovat nad člověkem, který si úraz hlavy způsobil sám svou nepozornou jízdou. Pak je ale zároveň otázka, zda je po úrazu stejným člověkem jako předtím. Pokud není stejným člověkem, ale je někým jiným (s jinými schopnostmi, vlastnostmi, možnostmi, myšlením atd.), pak ani nemusí být důvod ho vinit.

Na studenta se zlomenou nohou nenahlížíme jako na špatného jen proto, že zkoušku nesložil, nicméně zůstává pravdou, že kvůli zlomené noze zkoušku nesložil. Zkouškou tedy neprošel, což z něj ovšem nečiní špatného studenta. Podobně někteří lidé nedosahují dostatečné mentální úrovně, což z nich ale nedělá podřadné lidi.

1.3 Sebevláda osob

Sebevláda předpokládá lidi jako osoby. Jen osoby si mohou vládnout, protože jen osoby jsou schopny hodnotit svá jednání z morálního hlediska jako správná nebo špatná, protože dokáží pochopit podstatu povinnosti a morální špatnost jejího nesplnění.

V demokracii si osoby vládnou společně, a tedy si společně ukládají povinnosti. Jenže mezi osoby patří i ti lidé, kteří nedosahují dostatečně vysoké mentální úrovně na to, aby podstatu povinnosti pochopili. I těm jsou ale povinnosti ukládány. Jsou-li osobami dost na to, aby povinnosti měli, tak proč by nebyli osobami dost na to, aby se podíleli na jejich ukládání? Jinak řečeno, proč by se neměli podílet na vládnutí?

Odpověď, proč se nemají podílet na vládnutí, stojí na dvou tezích: (a) i jim (lidem nedosahujícím dostatečné mentální úrovně) jsou ukládány povinnosti a (b) je v pořádku je z podílu na vládnutí vyřadit.

Projděme si obě teze, tedy (a) zda jsou i těmto lidem ukládány povinnosti a (b) zda lze odůvodnit, proč je z podílu na vládnutí vyloučit:

(a) Opravdu jsou mentálně postiženým, komatikům a dětem ukládány povinnosti?

Například není výjimkou, že i mentálně postižení, malé děti nebo lidé v kómatu musí platit daně, vlastní-li majetek. Jestliže se například komatik nezvedne a nepůjde daň osobně zaplatit, měli bychom ho omluvit, neboť existuje objektivní důvod, pro který nemohl povinnost sám splnit. Nicméně takovou omluvou především potvrzujeme existenci jeho povinnosti daň zaplatit a jen říkáme, že v tomto konkrétním případě ho z nesplnění nebudeme vinit.¹⁴

¹⁴ Srov. excuse viz WESTEN, P. An Attitudinal Theory of Excuse. *Law and Philosophy*. 2006, č. 3, s. 291, 298.

Nejde ale jen o pozitivní povinnosti něco konkrétního vykonat, kupříkladu zaplatit daň. Jsou jim ukládány i negativní povinnosti – zdržet se nějakého jednání. Je přitom irelevantní, že kupříkladu komatik se takového jednání zcela jistě zdrží, neboť ho ani není schopen. Splnit povinnost totiž nutně neznamená zachovat se jinak, než by se choval, kdyby povinnosti nebylo. Proto povinnosti může plnit i komatik, ačkoliv je nečinný.

Představme si zdravou svépřávnou dospělou ženu jménem Anna. Řekněme, že se na ni vztahuje zákaz vstupu na vojenský pozemek, čímž je omezen prostor, v němž by se mohla pohybovat. Je ale docela dobře možné, že Anna neměla v plánu na pozemek jít, a tedy by na něj nevstoupila, i kdyby zákazu nebylo. Anna se tedy i nadále chová právě přesně tak, jak by se bývala stejně chovala, a své chování ani po uložení povinnosti nikterak nezměnila. Přesto je pravda, že povinnost má, a dokonce ji plní.

Zákaz vstupu na vojenský pozemek se může vztahovat i na komatika. Komatik by sice na pozemek nešel, i kdyby povinnosti nebylo, nicméně to samo o sobě neznamená, že povinnost nemá. Komatik tuto povinnost má stejně tak, jako ji má Anna, a stejně jako Anna ji také plní, ačkoliv své chování nikterak nezměnil. Proto kupříkladu i komatik může mít řadu povinností, přestože se chová stále stejně tak, jak by se choval, i kdyby povinnosti neměl.

(b) Je obhajitelné vynechání malých dětí, komatiků a mentálně postižených z podílu na vládnutí? Napadají mě dvě argumentační cesty, ale obě považuji za chybné. Nicméně proberme si je: (1) Možná by se dalo argumentovat poukazem na omluvu. Jestliže jsou kupříkladu komatikovi ukládány povinnosti, nicméně je omluven z těch, které nedokáže sám splnit, mohl by být na druhé straně omluven také z účasti na tvorbě povinností. Jinak řečeno, protože je omluven z plnění povinností, je omluven také z podílu na vládnutí. (2) I druhý způsob argumentace je založen na omluvě. Jestliže na jedné straně my ostatní omluvíme komatika z neplnění těch povinností, které nedokáže sám vykonat, můžeme na druhé straně presumovat, že na oplátku zase on omluví nás z vládnutí bez něho.

Myslím, že obě argumentační cesty nejsou adekvátní, protože omluvy v nich obsažené nejsou vzájemně ekvivalentní. Fakt, že můžeme někomu uložit povinnosti a pouze ho omluvíme, když je nedokáže splnit, není nikterak vyvážen faktem, že mu ukládáme povinnosti, na jejichž tvorbě se nepodílí. Ekvivalentní by bylo mu buď

neukládat vůbec žádné povinnosti, anebo mu povinnosti sice ukládat, ale zároveň vysvětlit, jak se podílí na jejich tvorbě (tedy jak se podílí na vládnutí).

Mám proto za to, že otázku:

Proč se nemají podílet na vládnutí i lidé nedosahující dostatečné mentální úrovně?

nelze zodpovědět argumentací vystavěnou na dvou tezích:

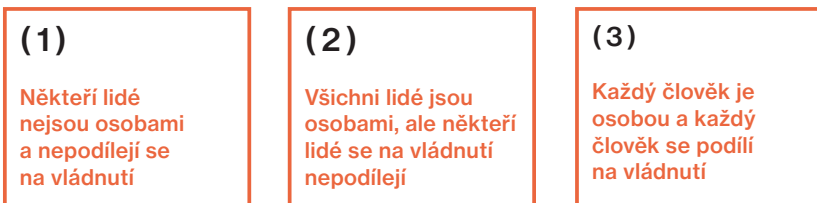
(a) *i jim jsou ukládány povinnosti a (b) je v pořádku je z podílu na vládnutí vyřadit,*

neboť není prokázána teze (b); není tedy prokázáno, že je v pořádku vyřadit z podílu na vládnutí lidi nedosahující dostatečně vysoké mentální úrovně.

1.4 Vyberte si

Z předchozích dvou podkapitol v zásadě vyplývají tři možné cesty, jimiž se můžeme vydat, když přemýšlíme o možnosti všech lidí podílet se na vládnutí (viz obr. 1).

Obrázek 1

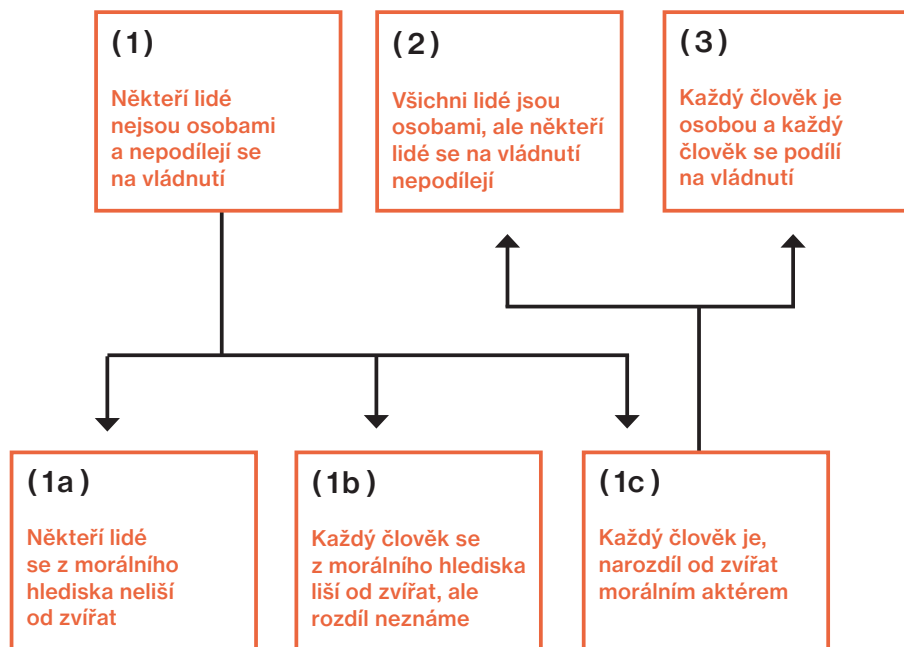
Buď můžeme (1) trvat na tom, že někteří lidé prostě nejsou osobami, anebo (2) můžeme přijmout, že všichni lidé sice jsou osobami, ale odmítnout, že by se všechny osoby měly podílet na vládnutí, anebo můžeme (3) považovat všechny lidi za osoby, zároveň s tím ale musíme vysvětlit, jak se všechny osoby mohou na vládnutí podílet. Další možnosti k dispozici nejspíš nejsou, a proto by si měl každý vybrat, kterou z těchto tří možností zastává. Pro kterou jste vy?

Možnost (1) je nejelegantnější, protože nedělá žádné kompromisy. Pokud se k ní přihlásíme, nemusíme řešit, jak se úplně každý

člověk podílí na vládnutí, protože někteří lidé prostě osobami nejsou, a tedy se na vládnutí z povahy věci nepodílejí. Vládnu jen ti lidé, kteří osobami jsou, a ti také plně rozhodují o životě těch, kteří osobami nejsou. Tato cesta ale má své zřejmé nevýhody. Pokud se k ní přihlásíme, dostáváme se do problému morálního rozlišení mezi lidmi, kteří osobami nejsou, a zvířaty. Z jakého důvodu se k lidem, kteří osobami nejsou, chovat jinak než ke zvířatům?¹⁵

Proč tedy nakládat s lidmi, kteří osobami nejsou, jinak než se zvířaty? Na tuto otázku můžeme zareagovat třemi způsoby (viz obr. 2).

Obr. 2

Buď můžeme (1a) uznat, že z morálního hlediska není žádný rozdíl mezi lidmi, kteří osobami nejsou, a zvířaty, anebo (1b) můžeme najít jiné rozlišovací kritérium mezi lidmi, kteří osobami nejsou, a zvířaty, anebo (1c) musíme opustit cestu (1), vrátit se na začátek a volit mezi zbývajícími možnostmi (2) a (3).

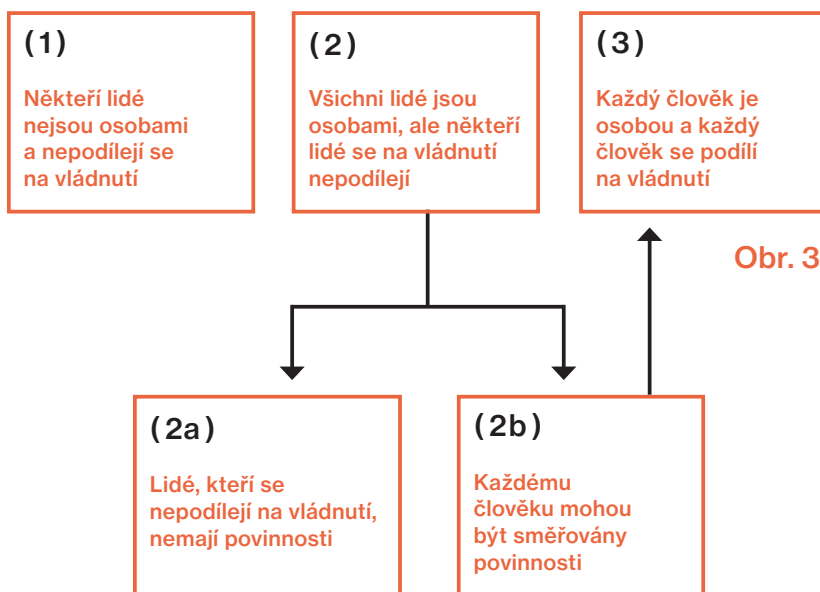
Cesta (1a) zůstává nejelegantnější, protože nedělá žádné kompromisy. Nesoudím, zda je tato cesta špatná, nebo správná, jen upozorňuji, že znamená přijmout tvrzení, že se někteří lidé z morálního

¹⁵ Tento problém jsem přiblížila výše v podkapitole 1.2.

hlediska nikterak neliší od zvířat, a tedy není důvod s nimi nakládat jinak než se zvířaty. Kdo tuto cestu přijme, má vyřešeno. Ostatní se musí uchýlit buď k (1b), nebo (1c).

Cesta (1b) zahrnuje vsutku nelehký úkol, a to definovat rozdíl mezi lidmi, kteří osobami nejsou, a zvířaty. Někteří filozofové u této otázky stráví celý svůj akademický život, aniž by se dobrali přesvědčivé odpovědi. Kdo ale nepovažuje nalezení přesvědčivé odpovědi za reálné, musí si zvolit cestu (1c), která ho dovede zpět k volbě mezi zbývajícími možnostmi (1) a (2).

Vybrat si cestu (2) znamená říct, že všichni lidé jsou osobami, ale některé osoby se na vládnutí nepodílejí (viz obr. 3).

Cesta (2) nás přivádí k otázce: *Proč by mohly být povinnosti ukládány i těm lidem, kteří se na tvorbě povinností nepodílejí?* Jinak řečeno: Proč by mohli být někteří lidé pouze ovládáni, aniž by se podíleli na vládnutí?¹⁶

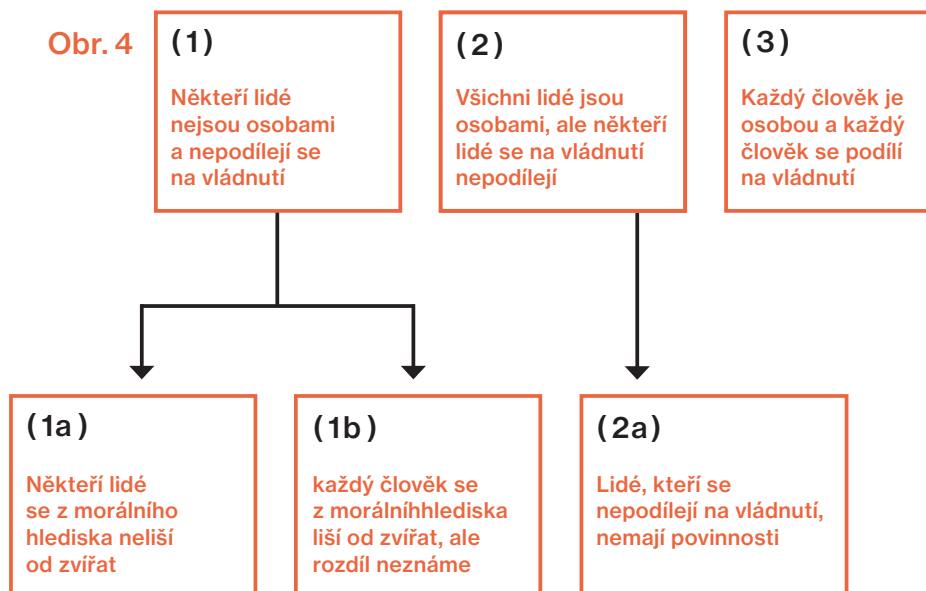
Takový stav by byl v rozporu s požadavkem na sebevládu lidí. Jestliže je podstatou legitimního demokratického vládnutí sebevláda, pak by se měl každý podílet na tvorbě alespoň těch povinností, které mu jsou ukládány. Pokud se někdo na vládnutí, a tedy na tvorbě povinností podílet nemůže, neměly by mu být povinnosti ukládány buď vůbec (2a), anebo by se mělo vysvětlit, jakým způsobem se na vládnutí přece jen podílí (2b).

¹⁶ Tento problém jsem přiblížila výše v podkapitole 1.3.

Není nezbytně nutné ukládat povinnosti každému člověku. Pokud ale povinnosti každému člověku směřujeme, pak se musíme vydat cestou (2b), která nás vrátí zpět ke zbývající možnosti (3), a ta obnáší vysvětlit, jak se opravdu všichni lidé podílejí na vládnutí.

Vylučovací metodou nám z výše uvedených cest vylplynuly čtyři možné, k nimž se lze přihlásit a koherentně je zastávat (viz obr. 4).

Obr. 4

(1a) Můžeme tvrdit, že někteří lidé se z morálního hlediska neliší od zvířat, nejsou osobami, a tedy ani nevládnou. Pak ale chybí argument pro zdůvodnění odlišného nakládání s lidmi a zvířaty. Nebo (1b) můžeme tvrdit, že každý člověk se z morálního hlediska liší od zvířat, ovšem nikoliv tím, že je každý člověk osobou. Ovšem pak rozlišení chybí a musíme ho dále hledat. Anebo (2a) můžeme požadovat, aby nebyly povinnosti ukládány lidem, kteří se na vládnutí nepodílejí. Nebo (3) můžeme vysvětlit, jak se na vládnutí podílejí všichni lidé.

Každá z těchto cest se zdá být koherentní. Nicméně kupříkladu v České republice, a jistě nejen v České republice, je s lidmi nakládáno jinak než se zvířaty a zároveň jsou lidem ukládány povinnosti bez ohledu na jejich mentální úroveň.¹⁷ Proto je přinejmenším vhodné prozkoumat cestu (3), které se právě v této knížce věnuji. Nebudu přitom nikterak obhajovat, proč by skutečně všichni lidé měli být osobami, protože to je výchozí presupozice cesty (3). Také zde nena-

¹⁷ Postižené osoby považujeme za defektní osoby, nicméně za osoby, a nikoliv za něco jiného než osoby. Důkazem toho jsou kompenzace, které nabízíme defektním osobám. KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 33.

vrhují nějaký nový a dosud neznámý způsob vládnutí, ale vysvětlují, jak chápat ten stávající, jestliže předpokládáme, že se na vládnutí podílejí všichni lidé.

1.5 Demokratická koncepce vládnutí

Než se dostanu k demokratické koncepci vládnutí, začnu u samotného termínu *vládnutí* či *vláda*. Oba výrazy používám jako synonyma. Termín *vláda* může označovat i skupinu ministrů v čele s premiérem, ovšem toto exekutivní uskupení pojmem *vláda* nemíním.

Vládnutí je relativně vágní výraz, který se do cizích jazyků překládá více způsoby. Kupříkladu v angličtině známe slova *govern* a *rule*, která mohou být použita jako synonyma, nicméně nikoliv nutně. Podobné je to i s němčinou a jejími výrazy *Herrschaft* a *Regierung*. Stejně tak české slovo *vládnutí* může být uplatněno v různých souvislostech a nabývat různých významů. V této podkapitole se pokusím vymezit, co si pod pojmem *vládnutí* představit, ovšem nedělám si nároky na vyčerpávající vyjmenování všech různých významových možností. Jde mi spíše o zachycení obecnějších kontur termínu *vládnutí*. Po základní charakteristice se postupně dostanu i k vymezení specifické *demokratické koncepce vládnutí*.

Slovník spisovné češtiny termín *vládnutí* vysvětluje jako *uplatňování převahy* nebo *zastávání rozhodujícího postavení*.¹⁸ *Vládnutí* je tedy nejen samo rozhodování, ale také schopnost a možnost rozhodovat. Termínem vládnutí tak můžeme označit (1) omezování či *restrikci negativní svobody jiných lidí* a (2) *disponovanost* omezit negativní svobodu jiných lidí.¹⁹ Přibližme si obě možnosti podrobněji:

(1) *Vládnutí jako restrikce negativní svobody*. Isaiah Berlin definuje negativní svobodu jako oblast, v níž má člověk možnost se chovat tak, jak sám chce a umí, a to bez zasahování ostatních lidí.²⁰ Jinak řečeno, jestliže jsem negativně svobodná, znamená to, že dělám, co sama chci, a nikdo mi v tom nebrání ani mě k ničemu nenutí. Pokud mi ale někdo určitá jednání účinně přikazuje nebo zakazuje, znamená to, že omezuje oblast mé svobody. A přesně v takové restrikci může spočívat vládnutí.

18 MEJSTŘÍK, V. et al. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2010, s. 493.

19 Viz též TALISSE, R. *Engaging Political Philosophy. An Introduction*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016, s. 60.

20 BERLIN, I. *Čtyři eseje o svobodě*. Praha: Prostor, 1999, s. 218.

(2) Zadruhé si pod vládnutím můžeme představit *disponovanost* omezit něčí negativní svobodu. O takové disponovanosti píše Phillip Pettit jako o dominanci a říká, že dominovat nad druhým člověkem znamená mít možnost a schopnost mu účinně přikazovat a zakazovat.²¹ Vládnutím je v tomto smyslu sama dispozice někomu omezit prostor jeho negativní svobody, a nikoliv samotné omezování. Dominovat je totiž možné i bez faktického omezování negativní svobody. Kupříkladu otrokář dominuje nad svým otrokem, i jestliže mu právě nic nepřikazuje a nezakazuje a nechává otroka žít si vlastním životem. Dominuje mu proto, že je disponován otrokovi přikazovat a zakazovat.

Když otrokář po čase přece jen přestane být benevolentní a začne otrokovi přikazovat a zakazovat, znamená to, že od té doby nad otrokem nejen dominuje, ale navíc už také omezuje otrokovu negativní svobodu. Od této chvíle otrokovi vládne oběma způsoby.

Pod vládnutím si tak můžeme představit alespoň dva odlišné jevy, a to (1) *restrikci negativní svobody* a (2) *disponovanost* k restrikci negativní svobody. Netvrdím, že tento výčet je vyčerpávající, nicméně domnívám se, že nám toto rozlišení postačí k vymezení demokratické koncepce vládnutí, což je právě účelem této podkapitoly. Nyní už tedy blíže k demokratické koncepci vládnutí. K jejímu vymezení je zapotřebí charakterizovat rozdíl mezi termínem, konceptem a koncepcí.

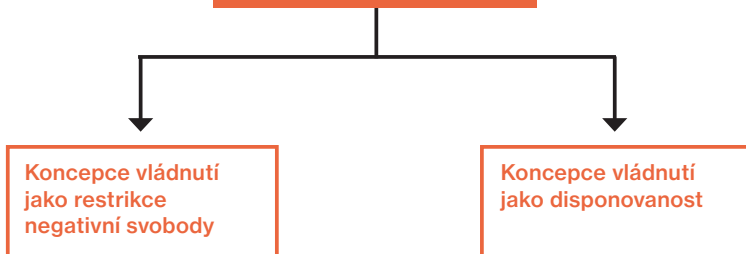
Metodologie analytické filozofie zná rozdíl mezi **termíny a koncepty**. Termín je slovo používané k označení konceptu.²² Jedním termínem můžeme označit i více různých konceptů, což je právě případ pojmu *vládnutí*. Jím můžeme referovat (1) k *restrikci negativní svobody* a (2) k *disponovanosti*. Když řeknu, že jeden člověk *vládne* druhému, vyslovuji termín, pod nímž si mohu představit buď (1) koncept *vládnutí jako restrikci negativní svobody*, anebo (2) koncept *vládnutí jako disponovanost* (viz obr. 5).

21 PETTIT, P. *The Globalized Republican Ideal*. Global Justice: Theory Practice Rhetoric. 2016, č. 1, s. 51.

22 OLSTHOORN, J. Conceptual Analysis. In: BLAU, A (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 155.

Termín: vládnutí

Obr. 5

John Rawls dále rozlišuje mezi **konceptem a koncepcí**. Koncept má širší záběr než koncepce, neboť koncepce je interpretací konceptu. Jeden koncept může zahrnovat více různých koncepcí, a to třeba i vzájemně rozporných. Koncepci získáme, jestliže koncept interpretujeme pomocí některého principu. Kupříkladu termín *spravedlnost* označuje (alespoň) dva koncepty, a to zaprvé koncept *distributivní spravedlnosti*, vypovídající o přiměřeném rozdělení břemen a benefitů, a zadruhé koncept *retributivní spravedlnosti*, týkající se přiměřenosti odměn a trestů. Dále pak můžeme interpretovat kupříkladu koncept *distributivní spravedlnosti* a získáme (alespoň) dvě jeho koncepce, a to zaprvé koncepci rozdělení břemen a benefitů *podle zásluh* a zadruhé koncepci rozdělení břemen a benefitů *podle potřeby*.²³

Podobně můžeme získat různé koncepce vládnutí, jestliže interpretujeme koncepty vládnutí za pomoci různých principů. Charles Louis Montesquieu identifikoval tři základní formy vlády, a to (a) **monarchii**, (b) **republiku** a (c) **despocii**. Každá ze tří forem vládnutí měla být podle Montesquieuho řízena jiným principem. Pro despocii to byl princip strachu, pro monarchii princip cti a pro republiku princip veřejné ctnosti.²⁴ Tyto tři principy podle Montesquieuho určují nezbytný prvek každé ze tří forem vládnutí. Kupříkladu tyran by bez strachu přišel o moc a vládnutí by přestalo být despoticke.²⁵

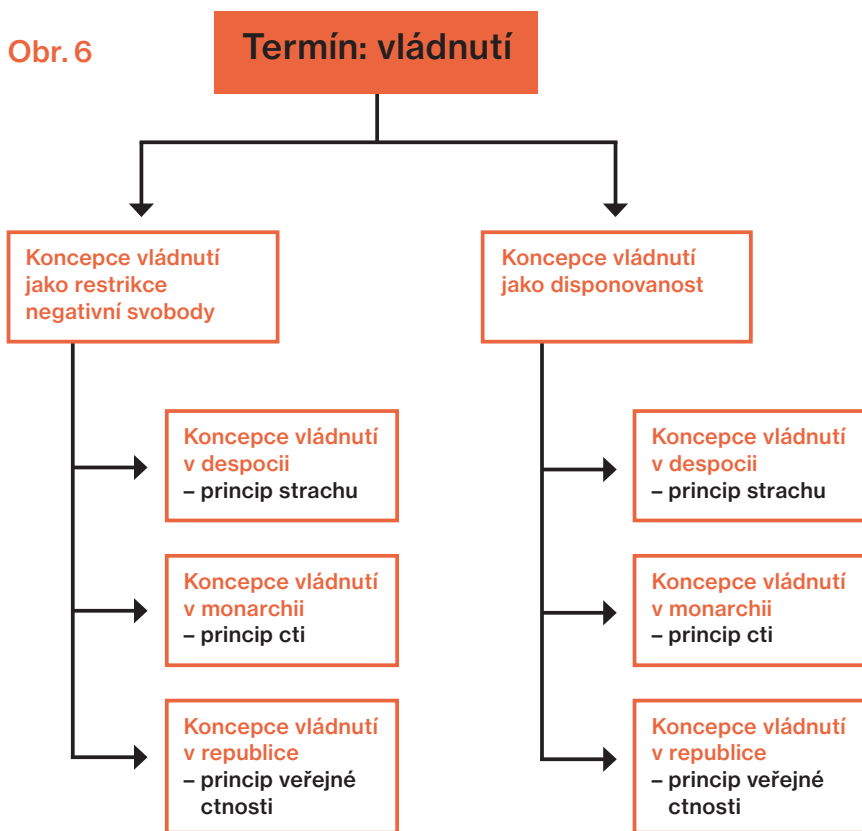
Pokud interpretací konceptu za pomoci principů získáme koncepcí, pak lze říci, že Montesquieu identifikoval tři koncepce vládnutí, a to vládnutí (a) v despocii, (b) v monarchii a (c) v republice.

23 RAWLS, J. *A Theory of justice*. 6. ed. Cambridge, MA: Belknap Press., 2003, s. 5.; RAWLS, J. *Political Liberalism*. Expanded edition. New York: Columbia University Press, 1996, s. 14 a násl.

24 MONTESQUIEU, C. *O duchu zákonů*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 40 a násl.

25 ALTHUSSER, L. *Politics and History*. Montesquieu, Rousseau, Hegel and Marx. London: NLB, 1972, s. 61 a násl.

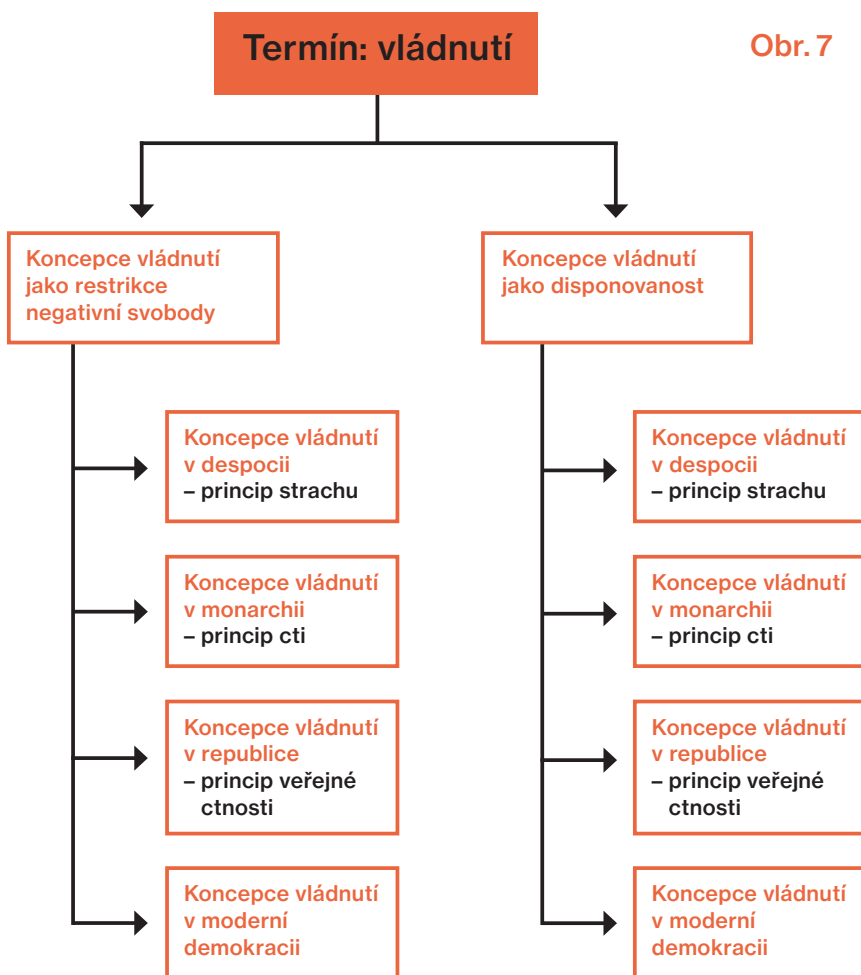
Mám za to, že každá ze tří koncepcí by mohla rozvíjet oba identifikované koncepty vládnutí (viz obr. 6). Kupříkladu koncepce despotie může rozvíjet jak (1) koncept vládnutí spočívající v restrikci negativní svobody, tak i (2) koncept vládnutí jako disponovanost. Rozdíl mezi oběma koncepty je v tom, že zatímco první se týká činnosti, tedy faktického omezování negativní svobody, druhý se orientuje na dispozici k takovému omezování. O vládnutí despoty tak můžeme hovořit buď (1) jako o výkonu jeho činnosti, tedy o tom, že omezuje negativní svobodu jiných lidí, nebo také (2) jako o jeho dispozici k výkonu činnosti, tedy dispozici omezovat negativní svobodu jiných lidí.

Montesquieuho postřeh o řídicích principech tří forem vlády je relativně kontroverzní. Jeho teze, že jde právě o tyto tři řídicí principy ovládající právě tyto tři formy vlády, nezůstává bez námitek, které zde ale nebudu rozebírat. Nás spíš bude zajímat možnost určit řídicí princip jiné formy vlády, a to moderní demokracie současných demokratických států, který Montesquieu do svého díla nezahrnul. Montesquieu žil ještě v době před francouzskou a americkou revolucí,

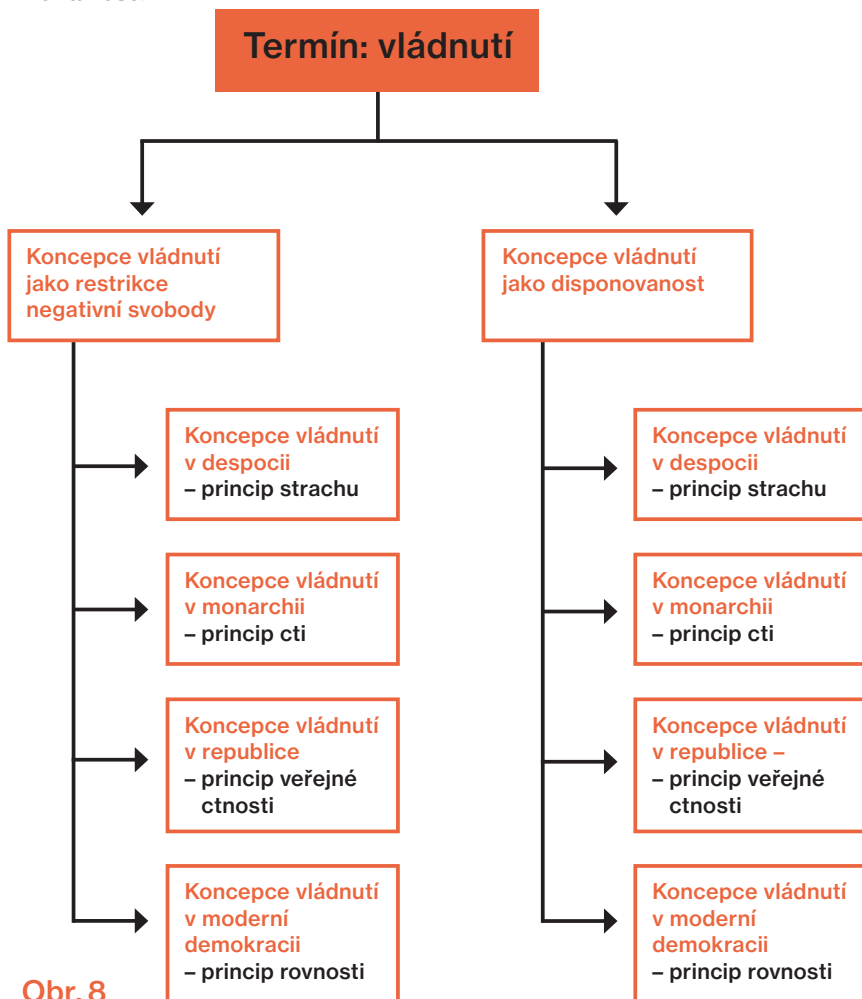
neznal proto režim založený na rovném volebním právu a svobodě slova, a tedy ho ani nemohl definovat jako další formu vlády vedle despotie, monarchie a republiky.²⁶

Švédská filozofka Sofia Näsström navazuje na Montesquieuho snahu, ale nepředkládá argumenty na obranu jeho tezí, nýbrž se jimi inspiruje a identifikuje řídicí princip jiného režimu, a to právě **moderní demokracie**, která má být podle ní založena na rovném volebním právu a svobodě slova. Vedle forem vlády, které Montesquie identifikoval jako despotii, monarchii a republiku, tak vymezuje Näsströmová ještě další formu, a to moderní demokracii (viz obr. 7). Näsströmová samozřejmě může vymezit demokratickou koncepci i bez převládající shody na definicích tří Montesquieuho koncepcí. Ničemu nevádí, jestliže jiné koncepcie nejsou dopracované nebo o nich nepanuje shoda.

26 NÄSSTRÖM, S. The Normative Power of Political Equality. In: ERMAN, E. – NÄSSTRÖM, S. (eds). *Political Equality in Transnational Democracy*. New York: Palgrave, 2013, s. 176.

Podle Näsströmové je řídicím principem moderní demokracie *rovnost*²⁷ (viz obr. 8). Prizmatem principu rovnosti tak můžeme identifikovat demokratickou koncepci konceptu vládnutí, a to jednak (1) **demokratickou koncepci vládnutí jako omezení negativní svobody**, jednak (2) **demokratickou koncepci vládnutí jako disponovanost**.²⁸

Obr. 8

Näsströmová dále rozvádí, co míní onou rovností, která má být řídicím principem. Rovní si totiž lidé mohou být v různých ohledech, například výši příjmu, fyzickým vzrůstem nebo třeba dosaženým vzděláním. Řídicím principem demokracie ale není jakákoliv rov-

27 NÄSSTRÖM, S. *The Normative Power of Political Equality*, s. 176.

28 I demokracii můžeme chápat jako koncept s různými koncepcemi. Zde ale mluvíme o konceptu *vládnutí*, nikoliv o konceptu *demokracie*.

nost, nýbrž jen rovnost práv v určitém ohledu. Má jít o rovnost lidí v jejich právu autorizovat zákony, pod nimiž budou společně žít.²⁹

Arthur Isac Applbaum také identifikuje principy demokracie, a to tři. Řadí mezi ně princip rovnosti, princip svobody a princip aktérství. K **principu rovnosti**, o němž mluví i Näsströmová, by tedy doplnil navíc ještě princip svobody a princip aktérství (viz obr. 9). **Princip svobody** má podle Applbauma jednotlivcům garantovat jejich základní práva a autonomii i v případě, že se po hlasování ocitnou v menšině.³⁰

Princip aktérství se týká společnosti jako celku. Ta má sama jednat racionálně a koherentně, tedy přijímat rozumné a vzájemně slučitelné zákony a politiky (policies).³¹ Pokud by se společnost chovala iracionálně, pak by byli lidé v ní žijící vystaveni náhodným a rychle se měnícím rozhodnutím a zákonům. Bylo by to pro ně stejné jako svěřit svůj život do rukou malého dítěte, což je podle Applbauma formou tyranie.³² Pod iracionálními zákony si totiž lidé nemohou rozumně uspořádat svůj vlastní život, a tedy o svobodu přicházejí. To je rozdíl od stavu, kdy se mají řídit racionálními a koherentními zákony. Racionální a koherentní zákony lidem sice omezují prostor negativní svobody, ale zároveň s tím jim také určitý prostor svobody garantují. Naproti tomu iracionální a rychle se měnící zákony žádný prostor spolehlivě garantovat nemusí, protože mohou lidi o prostor negativní svobody zcela připravit. Plně responzivní politická reprezentace, která by považovala všechny preference lidí za zcela rovné, by mohla reagovat na rychle se měnící nálady ve společnosti a přijímat jakkoliv nepromyšlené zákony. Proto je princip rovnosti limitován principem svobody a principem aktérství, které lidem zaručují zachování určitého prostoru negativní svobody.

29 NÄSTRÖM, S. *The Normative Power of Political Equality*, s. 159.

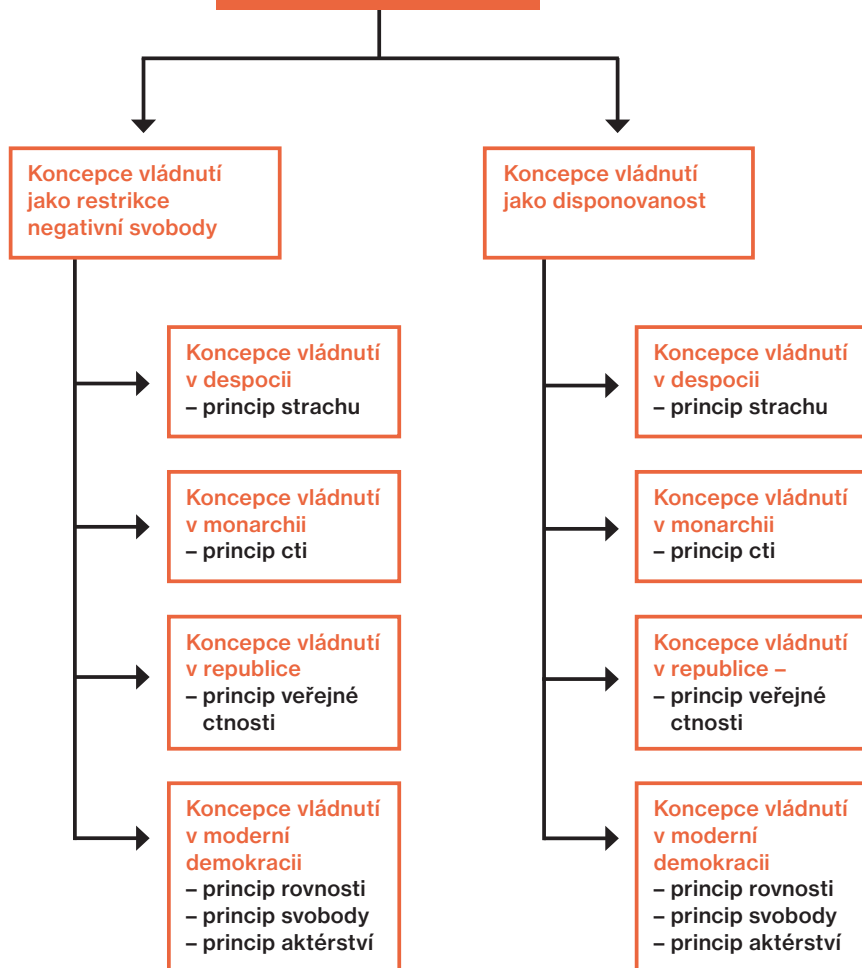
30 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*. Cambridge: Harvard University Press, 2019, s. 99; viz též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 73.

31 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 99; TOLLEFSEN, D. P. *Group as Agents*. Cambridge: Polity Press, 2015, s. 104.

32 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 99; viz též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 142, 155–156; viz též VATTER, A. Consensus and direct democracy: Conceptual and empirical linkages. *European Journal of Political Research*, 2000, s. 174.

Obr. 9

Termín: vládnutí

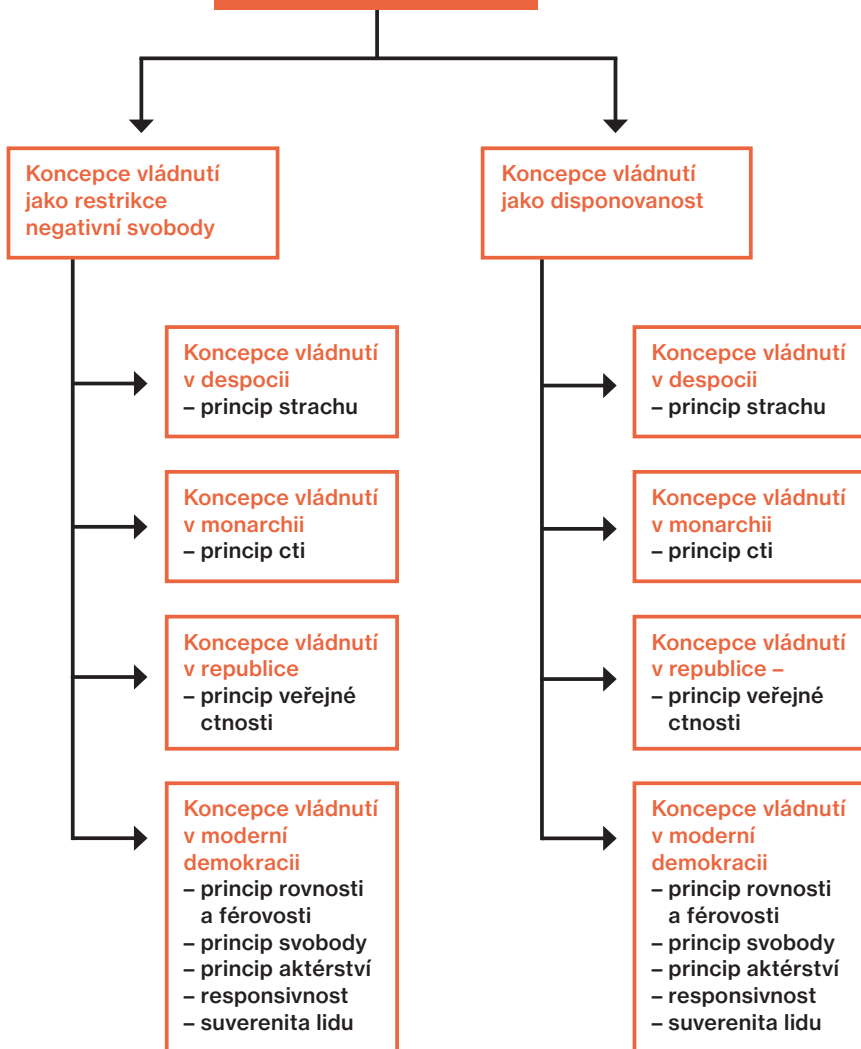

Kromě Näsströmové a Applbauma nabídla své definice demokracie i řada dalších autorů, nicméně v zásadě lze říci, že se v jejich pracích opakují tři principy či hodnoty, skrze které moderní demokracii charakterizují. Jde zprvce o rovnost a férovost, zadruhé o responzivitu a zatřetí o suverenitu lidu (suverenitu ve smyslu sebevlády).³³ Tyto další hodnoty lze doplnit tam, kam Näsströmová umístila jen princip rovnosti a Applbaum navíc i princip svobody a aktérství (viz obr. 10).

33 DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 181.

Termín: vládnutí

Obr. 10

Rovnost a férovost má platit mezi jednotlivci, a to především právě v jejich možnostech autorizovat zákony, pod nimiž budou společně žít. Jinak řečeno, možnost autorizovat zákony by měla být rovná a férová. S tím souvisí i **responsivnost** politické reprezentace. Reprezentace má být při tvorbě politik a zákonů responsivní k přáním a potřebám lidí. **Suverenitou, resp. sebevládou lidu** je míněna schopnost a možnost lidí vládnout si sami, tedy být těmi, kdo stojí na počátku všech politik a přijatých zákonů.³⁴

³⁴ Lidem, který si sám vládne, přitom nemusí být nutně míněni jednotlivci, ale i lid jako celek – lid jako celá společnost, která není ovládána nikým zvnějšku, kupříkladu jiným státem. I takové pojetí sebevlády lidu ale nutně zahrnuje prvek sebevlády jednotlivců. Jinak by totiž nemělo smysl hovořit o rovnosti jednotlivců ve věci podílu na vládnutí. K tomu více viz podkapitola 10.3.

Některé ze jmenovaných hodnot a principů možná nakonec kolabují do jiných, což může být i důvodem, proč jich někteří teoretici identifikují méně než jiní. Třeba by i někdo ještě přidal další principy nebo naopak jiné odebral, ale mám za to, že jmenované principy jsou demonstrativním výčtem těch stěžejních, a mají proto poměrně dobrou výpovědní hodnotu o řídicím principu demokratické koncepce vládnutí.

Myslím, že hlavním účelem jmenovaných principů je nakonec udržet vládu každého člověka nad jeho životem v jeho vlastních rukou, a to i v situaci, kdy musí spolu s ostatními lidmi přijímat společná rozhodnutí. Domnívám se proto, že smyslem a účelem demokratické koncepce vládnutí je především zachovat lidem jejich sebevládu. A právě sebevláda a její zachování je řídicím principem demokratické koncepce vládnutí.

Ať už tedy o demokratické koncepci vládnutí uvažujeme v souvislosti s konceptem restrikce negativní svobody, anebo v souvislosti s konceptem dispozice k omezení negativní svobody, budeme vždy mluvit o takové koncepci vládnutí, která **má zajistit sebevládu lidí a udržet jejich život v jejich vlastních rukou.**

K tomu na závěr dodávám poznámku o deskriptivnosti a normativnosti poznatku o řídicím principu demokratické koncepce vládnutí. Deskriptivní je v tom smyslu, že není tvrzením o nutnosti, spravedlnosti nebo morálnosti sebevlády lidí. Je tvrzením o smyslu a účelu demokratické koncepce vládnutí a říká, že tímto smyslem a účelem je udržet život lidí v jejich vlastních rukou. Zároveň je poznatek normativní v tom smyslu, že z něho vyplývá požadavek na každého, kdo se přihlásí k demokratické koncepci vládnutí, aby respektoval sebevládu lidí. Tento normativní požadavek je v zásadě jen požadavkem na dodržování terminologie.

2 Pojmy a postup

Demokratickou koncepci vládnutí budu analyzovat a explikovat za pomoci analytických nástrojů, které přináší nová normativní teorie s názvem teorie kontroly.³⁵ Teorie kontroly je deskriptivní teorií vycházející z tradice analytického myšlení a jejím primárním cílem je poskytnout analytické nástroje pro explikaci právního, právně-filozofického a politicko-filozofického pojmosloví. Teorie si všímá centrálnosti pojmu *kontrola* v lidském normativním uvažování a považuje za možné vyjádřit jakýkoliv normativní vztah prostřednictvím svého analytického aparátu.

Mezi nástroje teorie kontroly patří především pojem *kontrola* a s ním související pojem *vliv*. Pomocí těchto nástrojů budu explikovat demokratickou koncepci vládnutí. Explikovat znamená nahradit vágní či hrubozrně vymezený pojem (explikandum) pojmem přesnějším (explikatum).³⁶ Explikandem bude pojem *vládnutí* a explikaty pojmy *kontrola* a *vliv*.

Teorie kontroly je teorií v procesu vzniku, pod jejíž hlavičkou bylo dosud publikováno pouze několik málo textů.³⁷ Tato kniha proto představuje nejen aplikaci dosavadních výstupů teorie kontroly, ale měla by ji také rozvíjet, a to především v oblasti pojmu *vliv*.

S pojmy *kontrola*, *vliv* a *vládnutí* se nezřídká pojí další pojem, a to *moc*. V některých kontextech se všechny tyto pojmy vzájemně různě zaměňují nebo se jejich významy překrývají.³⁸ *Moc* je ale pojem s vlastní historií, vlastním obsahem a vlastními způsoby používání, proto v této knize pojem *moc* raději dále nezmiňuji.

35 Kontroly jakožto centrálního pojmu normativního uvažování si všímá Tomáš Sobek ve svém textu *Etika svobody*, v němž zároveň vytyčuje východiska nové teorie normativity s názvem teorie kontroly. SOBEK, T. *Etika svobody*. In: SOBEK, T. et al. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 37–80.

36 BENIOLO, G. Kant's Explication and Carnap's Explication: The Redde Rationem. *International Philosophical Quarterly*. 2003, č. 3, s. 291.

37 SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 37–80; SOBEK, T. Lidská práva existují objektivně. *Právník*. 2019, č. 8, s. 719–737; KOKEŠOVÁ, J. Dvě složky vládnutí. *Právník*. 2020, č. 6, s. 473–490; KOKEŠOVÁ, J. Morální nárok na finanční satisfakci. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrizy*. Praha: Ústav státu a práva, 2020, s. 44–57; SOBEK, T. Jaké je to být odepsaný. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrizy*, s. 35–43; SOBEK, T. Právní pozitivismus. In: HAPLA, M. – SOBEK, T. et al. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 25–52. V současné době vychází k pojmu kontrola také knižní publikace s názvem *Nepřirozené právo*, SOBEK, T. Praha, 2022 (v tisku).

38 BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*. Princeton: Princeton University Press, 1989, s. 10; FOUCAULT, M. *Discipline & Punish. The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1991, s. 170 a násl.; FOUCAULT, M. *The History of Sexuality. Volume I: An Introduction*. New York: Pantheon Books, 1978, s. 133 a násl.; LUKES, S. *Power. A Radical View*, s. 17 a násl.; MORRISS, P. *Power. A Philosophical analysis*. Manchester – New York: Manchester University Press, 2002, s. 9 a násl.

K rozvoji teorie využívám sérii příkladů, které nejsou empirickým popisem světa, nýbrž myšlenkovými experimenty sloužícími k projasnění pojednávaných pojmů.³⁹ Tato kniha nepředstavuje psychologickou či sociologickou studii, a tedy zde netvrdím, že lidé něco nějak skutečně dělají nebo že by nutně jednali tak jako aktéři mých myšlenkových experimentů. Co tvrdím, je, že lidé mají důvody právě určitým způsobem jednat, a tyto důvody se právě snažím prokázat, a to metodami analytické filozofie. Mé poznatky o důvodech jsou deskriptivní v tom smyslu, že vyplývají z pojmové analýzy, a nikoliv v tom smyslu, že by popisovaly, jak lidé skutečně vždy nebo většinou jednají. Způsob, kterým text píšu, možná může evokovat deklarování faktu o empirických zjištěních, nicméně o empirická zjištění nejde. Mé závěry jsou získány čistě jen metodami analytické filozofie a pojmové analýzy.

2.1 Kontrola

Pojem *kontrola* bude jedním z hlavních analytických nástrojů této knihy. Pojem nejlépe vysvětlím ilustrací na konkrétních příkladech:

Když se ptáme, kdo za co odpovídá, tedy koho vinit, pak se ptáme, kdo má kontrolu.⁴⁰ Pokud v elektrárně dojde k havárii, zajímá nás, zda se tak stalo lidským pochybením a případně kdo pochybil. Budeme se ptát, *kdo měl co pod kontrolou*. Jestliže kupříkladu zaměstnanec elektrárny způsobil havárii svou nedbalostí, když stiskl špatné tlačítko, budeme vinit právě jeho. On měl pod kontrolou stisknutí tlačítka.

I v jiných případech se odpovědnost váže ke kontrole. Když zloděj ukradne peněženku, budeme vinit zloděje, protože on má jednání – krádež – pod kontrolou. Pokud ale potměšilý lékař zhyponotizuje svého pacienta a vnukne mu myšlenku krást lidem peněženky, pak za krádeže není odpovědný pacient, ale lékař. To lékař měl pod kontrolou pacientovo jednání, a nikoliv pacient sám. Odpovědným za krádeže je proto lékař využívající pacienta coby svého nástroje.

Kdo měl jednání pod kontrolou, nás zajímá z důvodu připisování odpovědnosti. Odpovědní můžeme být nejen za chyby a špatnosti, ale také za své zdary a úspěchy. Pojem kontroly se proto uplatní i pro připisování zásluh. Rodilý Angličan si nejspíš nezaslouží pochvalu za

39 Myšlenkové experimenty viz např. NICOLI, S. M. *The role of intuitions in philosophical methodology*. London: Palgrave Macmillan, 2016, č. 3 – 24.

40 Jsme odpovědní za to, co děláme, protože právě to máme pod kontrolou. ESTLUND, D. *Human Nature and the Limits (If Any) of Political Philosophy*. *Philosophy & Public Affairs*. 2011, č. 3, s. 208.

svou plynulou angličtinu. Naproti tomu nerodilý mluvčí, který vynaložil velké úsilí při studiu angličtiny, by si pochvalu mohl zasloužit, i kdyby nemluvil tak plynně jako rodilý mluvčí. Proč? Protože nerodilý mluvčí měl pod kontrolou, zda a jak se jazyk naučí, kdežto rodilý mluvčí má jen štěstí, že anglicky umí. Zřejmě nebudeme nikoho chválit za jeho štěstí, protože se o své štěstí nijak nepřičinil, neměl ho tedy pod kontrolou. Nerodilý mluvčí je odpovědný za svou plynulou angličtinu, kdežto rodilý mluvčí nikoliv.

Jestliže se kontrola váže k odpovědnosti, váže se i k normativitě, respektive k *měti*. Kupříkladu pokud nemám hudební sluch, nemohu vyhovět žádosti svých kamarádů, abych se naučila zpívat a chodila s nimi do sboru. Za jiných okolností bych třeba měla vyhovět jejich přání, ale v tomto případě to nejde. Zpívat se zkrátka nenaučím, ať už pro to udělám cokoliv. Bez hudebního sluchu svůj zpěv pod kontrolou nemám a nikdo po mně nemůže rozumně požadovat, abych se zpívat naučila. Pokud ale sluch mám a ve sboru schválně zpívám falešně, mohou mi kamarádi říct, ať jim to nekažím a začnu zpívat čistě. V tomto případě mám svůj zpěv pod kontrolou, mohu jejich přání vyhovět a také bych měla, když mě o to žádají. Požadavek, abych něco vykonala, mi proto může být rozumně uložen, jen jestliže mám splnění požadavku pod svou kontrolou. Pokud nejsem schopna splnění zajistit, nelze to po mně rozumně žádat.

S pojmem *kontrola* úzce souvisí pojem *vliv*. Vymezení obou pojmů je komplexní problematikou, již se budu věnovat v následujících kapitolách. Prozatím ale rozdíl mezi oběma pojmy přiblížím alespoň takto:

Vlivem je faktické působení a může jím působit člověk, ale také přírodní síla, například vítr. *Kontrolu* naproti tomu může mít člověk, ale vítr nikoliv. Rozhodnu-li se shodit ze stolu sklenici a posunu-li ji tak, aby spadla přes okraj, působím na ni vlivem. Takový vliv může mít i vítr, když se do sklenice opře a shodí ji. Vítr ale, na rozdíl ode mě, nemá osud sklenice pod kontrolou. Vítr totiž nedisponuje vůlí a nerozhodl se sklenici shodit. Já, na rozdíl od větru, mám kontrolu i vliv. Sklenici jsem se rozhodla shodit, ale mohla jsem se rozhodnout také opačně. Zda sklenice spadne, nebo ne, je pod mou kontrolou. Já kontroloju osud sklenice, a když chci, mohu ji ovlivnit tak, aby spadla. Vítr nemá sklenici pod kontrolou, jen na ni působí svým vlivem a nemůže se rozhodnout na ni nepůsobit. Jelikož se normativita váže ke kontrole, nebude vítr za shoení sklenice odpovědný. Já, na rozdíl od větru, odpovědná budu, protože kontrolu mám.

2.2 Lincolnov výrok

V podkapitole 1.5 jsem psala o specifické demokratické koncepci vládnutí. Mám za to, že smyslem a účelem demokratické koncepce vládnutí je především zajistit sebevládu lidí a udržet jejich život v jejich vlastních rukou. Myslím, že tuto pointu demokratické koncepce vládnutí dobře vystihuje výrok amerického prezidenta Abrahama Lincoln z roku 1863. Lincoln slavně spojil demokracii s „vládou lidu, lidem a pro lid“.⁴¹ Výrok je dodnes citován a stal se „možná nejproslulejší definic[i] demokracie vůbec“.⁴² V této knize výrok použiji jako materiál k analýze sebevlády lidu. Výrok totiž přehledně strukturuje problematiku sebevlády do tří samostatných otázek, když označuje nejprve toho, *kdo vládne*, pak *způsob, jak si vládne*, a nakonec toho, *pro koho se vládne*.

Lincoln svými slovy o *vládě lidu, lidem a pro lid* možná něco konkrétního mínil a něco si pod nimi představovalo i Lincolnovo tehdejší publikum. A protože se výrok dodnes používá, i současní teoretici ho různými způsoby interpretují. Jednotlivé výklady se přitom mohou lišit, neboť výrok není dostatečně určitý na to, aby poskytoval vodítka pro svou jednoznačnou interpretaci. Lze ho proto vykládat různými způsoby, a pokud nejsme historici a nezjišťujeme, co kupříkladu Lincoln svými slovy myslel, ale jsme naopak teoretici a hledáme jen smysluplný výklad výroku, zjistíme, že nalezneme více různých interpretací.

V této knížce nabízím svou vlastní interpretaci výroku, přičemž postupuji jako teoretik, a tedy se nesnažím zjistit, co výrokem mínil Lincoln nebo co si pod jeho slovy představovali tehdejší posluchači. O co usiluji, je smysluplná interpretace výroku, avšak ne ledajaká. Budu výrok interpretovat právě podle určitého klíče, a to tak, aby vyjadřoval sebevládu lidí, tedy aby zachycoval podstatu demokratické koncepce vládnutí.

Mám za to, že Lincolnov výrok *vláda lidu, lidem a pro lid* vyjadřuje sebevládu lidí, jestliže *lidem* na prvním místě míníme ty, kteří vlád-

41 HANEY, J. L. Of the People, by the People, for the People. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1944, č. 5, s. 359 a násl. V originále Lincolnov výrok zní: „government of the people, by the people, for the people“. Lincoln možná nebyl prvním, kdo tento výrok (nebo jemu podobný) vyslovil, nicméně autorství se tradičně připisuje jemu, a proto ho nazývám „Lincolnovým výrokem“. Výrok by mohl být do českého jazyka přeložen i jako „vláda lidu, lidem a ve prospěch lidu“. K důvodu zvoleného překladu viz podkapitola 10.3.

42 DUFEK, P. Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií. In: HOLZER, J. – MOLEK, P. et al. *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou Brno, 2013, s. 58.

nou, a *lidem* na posledním místě ty, pro které je vládnuto. Přičemž ti, pro které je vládnuto, jsou titíž lidé jako ti, kteří vládou. Jinými slovy, na konci i na začátku výroku musí být označováni stejní lidé. Právě tak výrok vystihuje sebevládu lidí, protože říká, že vládou právě ti, kteří jsou ovládáni.

Netvrdím, že je to jediná možná nebo jediná správná interpretace, ale je to zkrátka taková interpretace, v níž výrok vyjadřuje sebevládu lidí, a může proto posloužit jako materiál k analýze demokratické koncepce vládnutí. (Z jakého důvodu právě tato interpretace vyjadřuje sebevládu, rozebírám v 10. kapitole.)

2.3 Falzifikovatelnost

Filozof Karl Popper se zabýval (mimo jiné) teorií vědy a metodologií vědeckého výzkumu a říká, že pokud nám jde o průkaznost vědeckých závěrů, pak se nemáme ptát na jejich verifikaci. Vědecké teorie jsou na verifikování příliš obecné, protože téměř nikdy nelze předložit dostatečné množství důkazů potvrzujících jejich validitu. Kupříkladu, pokud pozorujeme samé bílé labutě, nemůžeme z toho ještě dovodit, že na světě žijí pouze bílé labutě. Možná jsme totiž tu černou ještě nepotkali. Jestliže však není možné vědeckou teorii verifikovat, a to ani řadou pozorování, říká Popper, je možné ji alespoň falzifikovat, a to pozorováním jediným,⁴³ kupříkladu jediným pozorováním černé labutě. Každá vědecká teorie by proto měla sama předkládat podmínky svého odmítnutí – podmínky falzifikovatelnosti.

Falzifikace filozofických teorií není totéž jako falzifikace těch empirických, nicméně falzifikovat je lze také, a to prokázáním jejich nekoherence. Falzifikovat filozofickou teorii tak lze prokázáním, že je tato filozofická teorie (1) sama nekoherentní,⁴⁴ anebo se (2) opírá o jiné teorie, s nimiž není koherentní, anebo se (3) opírá o teorie, které samy nejsou koherentní.

V této knize rozpracovávám analytický nástroj, který pak také aplikuji. Jak lze tuto mou práci falzifikovat? Může být buď (1) sama nekoherentní, anebo (2) se může opírat o teorie, s nimiž není koherentní. Posouzení obou možností nechávám na čtenáři. Nabízím však

43 POPPER, K. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: Oikoymenth, 1997, s. 63 a násl.

44 Srov. comprehensive theory, viz BRAITHWAITE, J. – PETTIT, P. *Not Just Deserts. A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2. vyd., 2002, s. 15 a násl.

alespoň možnost (3) a uvádím sedm předpokladů, o které se sice opírám, ale které nepovažuji za zcela samozřejmé a nekontroverzní:

Zprvė předpokládám, že můžeme mít něco pod kontrolou. Jestliže je determinismus faktem, pak možná nemáme pod kontrolou nic. Tzv. kompatibilistické teorie sice pracují s pojmem kontroly v kontextu determinismu,⁴⁵ nicméně jejich závěry a zdůvodnění nejsou vždy se samozřejmostí akceptovány.

Zadruhé touto knihou nenavazují na žádnou metaetickou teorii, zejména ne na robustní morální realismus.

Zatřetí vycházím z tvrzení Christine Korsgaardové o schopnosti lidí sdílet s ostatními své důvody k jednání,⁴⁶ a to intersubjektivně.

Začtvrté předpokládám, že člověk nemá zcela pod kontrolou svá přesvědčení.⁴⁷ Pokud jsme o něčem přesvědčeni, nemůžeme se rozhodnout nebýt o tom přesvědčeni. Jestliže jsem přesvědčena, že platí A, nemohu se rozhodnout nebýt přesvědčena, že platí A. Může se mi stát, že zjistím evidenci o neplatnosti A, na jejímž základě své přesvědčení skutečně změním. Jde ale o to, že se nemohu rozhodnout, zda mě získaná evidence přesvědčí. Změnu svého přesvědčení nemám pod svou volní kontrolou. Jediné, co pod kontrolou mám, je otázka, zda se budu vystavovat evidenci, která mé přesvědčení může změnit.

Zapáté pracuji s konceptem hierarchického uspořádání postojů, které představil Harry Frankfurt.⁴⁸ Ve Frankfurtově koncepci nalezneme postoje prvního a druhého řádu, přičemž postoje druhého řádu jsou metapostoji k těm prvního řádu. Řekněme, že mám postoj prvního řádu X. Obsahem mého postojů druhého řádu může být negativní postoj k X. Lze si představit i existenci postojů třetího řádu, takže bych kupříkladu mohla mít postoj o svém postoji vůči postoji X. Řádů by nakonec mohlo být nespočetně mnoho a pracovat s takovým množstvím není nikterak užitečné.⁴⁹ Proto by měl být druhý řád konečným a člověk by ho měl zakončit svým „rozhodujícím závázá-

45 FISCHER, J. M. – RAVIZZA, S. J. *Responsibility and Control. A Theory of Moral Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Viz též SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 79.

46 K intersubjektivismu viz KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 278.

47 K přesvědčení viz ELGIN, C. *Persistent Disagreement*. In: FELDMAN, R. – WARFIELD, T. A. *Disagreement*. Oxford Scholarship Online, 2010, s. 1–19.

48 Lze pracovat například i s podobnou teorií, kterou představil Andrew Sneddon. SNEDDON, A. *Autonomy*. London – New Delhi – New York – Sydney: Bloomsbury, 2013.

49 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 16. Eleonor Stumpová interpretuje Frankfurtovu teorii tak, že lze za určitých výjimečných okolností identifikovat ještě jeden, třetí řád postojů. STUMP, E. *Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will*. In: FISCHER, J. M. – RAVIZZA, S. (eds). *Perspectives on Moral Responsibility*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1993, s. 220.

ním se“ k určitým metapostojům, jak říká Frankfurt.⁵⁰ Není ale zcela jasné, co Frankfurt takovým rozhodujícím závazáním míní. Určitě by ale nemělo jít o arbitrární určení nějakých konečných postojů.⁵¹ Proto za postoje druhého řádu člověka považují takové, které odpovídají přesvědčení tohoto člověka. O čem jsme přesvědčeni, nemáme zcela a bezzbytku pod svou kontrolou, a tedy tyto postoje nejsou přijaty arbitrárně.⁵²

Zašesté předpokládám, že možnost dobrovolného přijetí závazku činí člověka svobodným. Tedy předpokládám, že člověk se nezba-vuje své svobody, pokud přijme závazek, ale svou svobodu přijatím závazku vykonává.⁵³

Zasedmé předpokládám, že všichni lidé jsou v určitém smyslu osobami, ale v jiném smyslu někteří lidé osobami nejsou. Například těžce mentálně postižení lidé postrádající postoje druhého řádu nejsou osobami z hlediska schopnosti samostatně se rozhodovat a kontrolovat svůj život. Z hlediska morální hodnoty ovšem osobami jsou. Že někdo nedosahuje dostatečné úrovně mentální kapacity, totiž není morálně relevantním faktorem činícím z něho méně hodnotného člověka.⁵⁴

50 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 16.

51 Frankfurta ovšem jeho kritici podezřívají z toho, že zastával tezi, že konečné zavázání se má člověk zcela pod svou kontrolou, a tedy je arbitrární. Viz WATSON, G. *Free Agency*. In: WATSON, G. (ed.). *Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 1982, s. 108; PIPER, A. M. *Two Conceptions of the Self*. *Philosophical Studies*. 1985, č. 2, s. 176.

52 Podobně o konečných postojích druhého řádu uvažuje Laura Ekstrom: EKSTROM, L. W. *A Coherence Theory of Autonomy*. *Philosophy and Phenomenological Research*. 1993, č. 3, s. 608, 613.

53 Svoboda je sociální pojem. O nesvobodě člověka je možné mluvit pouze v případě, kdy je omezován jiným člověkem. KRAMER, M. *The Quality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 42; RODRIGUEZ-BLANCO, V. *The Moral Puzzle of Legal Authority. A Commentary on Shapiro's Planning Theory of Law*. In: BERTEA, S. – PAVLAKOS, G. (eds). *Law and Practical Reason. New Essays on the Normativity of Law*. Oxford – Portland: Hart Publishing, 2011, s. 95.

54 K tomu více viz kapitola 1.2.

2.4 Přehled kapitol

Tato kniha sestává z pěti tematických bloků. I. blok, **ÚVOD**, představuje výzkumnou otázku, metodologii a základní pojmy; II. blok, **DVĚ SLOŽKY VLÁDNUTÍ**, podává analýzu demokratické koncepce vládnutí; III. blok, **KONTROLA A SEBEKONTROLA**, nabízí rozbor složek vládnutí; IV. blok, **LID A NÁSTROJ JEHO SEBEVLÁDY**, se věnuje otázkám spojeným s legitimitou vládnutí; V. blok, **PŘÍPADOVÁ STUDIE**, je aplikací teorie rozvinuté napříč předchozími částmi knihy; VI. blokem je **ZÁVĚR**.

I. blok, **ÚVOD**, se skládá z kapitol **Sebevláda** a **Pojmy a postup**. Pokud jste žádnou z kapitol nepřeskočili, máte nyní téměř celý I. blok přečtený a právě dokončujete druhou z obou jeho kapitol.

Do II. tematického bloku, **DVĚ SLOŽKY VLÁDNUTÍ**, spadají kapitoly 3 a 4 s názvy **Vládnutí** a **Političtí vydědění**.

V kapitole 3, **Vládnutí**,⁵⁵ explikuji demokratickou koncepci vládnutí, za jejíž podstatu považuji sebevládu lidí. Výzkumná otázka se dobře ilustruje na výroku Abrahama Lincolna. Lincoln charakterizoval demokracii jako *vládu lidu, lidem a pro lid*. Lincolnův výrok může vystihovat demokratickou koncepci vládnutí, pokud *lid* označovaný na první místě je totožný s *lidem* označovaným na třetím místě. Jinak řečeno, Lincolnův výrok charakterizuje demokratickou koncepci vládnutí, jestliže si vládnou právě ti samí lidé, kteří jsou ovládáni.

Jaký je v tom problém? Na konci Lincolnova výroku jsou označováni i mentálně postižení, malé děti nebo lidé v kómatu (dále jen komatici). I jim jsou totiž ukládány povinnosti.⁵⁶ A jestliže jsou označováni na konci Lincolnova výroku, měli by být označováni i na začátku, a tedy se podílet na vládnutí. Jak se ale mentálně postižení, malé děti a komatici podílejí na vládnutí?

Pokud si neumíme představit, jak se na vládnutí podílejí, patrně si pod vládnutím představujeme hlasování ve volbách, popřípadě využívání svobody slova, tedy určitý způsob výkonu kontroly nad politickou autoritou. Budu tvrdit, že to ale není vše. Vládnutí má kromě kontroly ještě jednu složku. Budu tvrdit, že kromě kontroly se můžeme na vládnutí podílet také tzv. podmíněným nekontrolovaným

⁵⁵ Tato kapitola a kapitola Političtí vydědění byla publikována jako článek.

Viz KOKEŠOVÁ, J. *Dvě složky vládnutí*, s. 473–490.

⁵⁶ V podkapitole 10.3 vysvětluji, že vládnutí „pro někoho“ stále znamená omezování prostoru jeho negativní svobody, tedy ovládání tohoto člověka. Vládnout pro někoho zde musí znamenat ovládat ho.

vlivem. Kontrola působí vertikálně a mají ji lidé vůči své politické autoritě, kdežto podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně a mají ho lidé vůči sobě navzájem.

Malé děti, mentálně postižení a komatici nemohou vládnout kontrolou, protože nejsou dostatečně schopni kontrolovat ani sami sebe, natožpak politickou autoritu. Vládou ale svým podmíněným nekontrolovaným vlivem. Jím působí na ty, kteří kontrolu mají.

(V této kapitole ani jinde v textu této knihy se nezabývám otázkou *Kdo má mít kontrolu a kdo pouze podmíněný nekontrolovaný vliv?* Omezují se jen na explikaci pojmu vládnutí a neřeším, kdo a proč se má jakým způsobem na vládnutí podílet. Za „default“ ale považuji, že každý vládne i kontrolou. Podílet se na vládnutí pouze nekontrolovaným vlivem je výjimka, která si vyžaduje odůvodnění.)

Kapitola 4 s názvem **Politici vydědenci**⁵⁷ obsahově přímo navazuje na předchozí kapitolu Vládnutí. V kapitole Politici vydědenci zdůvodňuji, že podmíněným nekontrolovaným vlivem musí vládnout nejen mentálně postižení, malé děti a lidé v kómatu, ale také svéprávní dospělí. Jen jestliže svéprávní dospělí mají podmíněný nekontrolovaný vliv, tak mohou mít i kontrolu. Jinak řečeno, kdo nevládne podmíněným nekontrolovaným vlivem, nevládne ani kontrolou.

Zatímco kontrolou tedy vládnou pouze svéprávní dospělí, podmíněným nekontrolovaným vlivem musí vládnout všichni včetně svéprávných dospělých. Jinak řečeno, demokratická koncepce vládnutí znamená, že všichni vládnou podmíněným nekontrolovaným vlivem a svéprávní dospělí navíc také kontrolou.

III. tematický blok s názvem **KONTROLA A SEBEKONTROLA** sestává z kapitol: **Kontrola, Postoje druhého řádu a Sebekontrola**.

V 5. kapitole, **Kontrola**, se zaměřím na pojmovou analýzu termínů kontrola a podmíněný nekontrolovaný vliv a výrazů s nimi souvisejících, především sebekontrola a nekontrolovaný vliv. Zatímco v kapitolách 3 a 4 tyto pojmy používám k explikaci demokratické koncepce vládnutí, v 5. kapitole se zaměřuji právě na rozbor termínů, kterými vládnutí explikuji. V 5. kapitole tedy podrobně rozebírám samotný analytický aparát – termín kontrola a pojmy s ní související.

Na 5. kapitolu navazuje kapitola 6 s názvem **Postoje druhého řádu**, ve které vysvětlím mechanismus normativního působení kon-

⁵⁷ Tato kapitola a kapitola Vládnutí byla publikována jako článek, viz KOKEŠOVÁ, J. *Dvě složky vládnutí*, s. 473 – 490.

troly. Argumentace je vystavěna na textech Harryho Frankfurta o hierarchickém uspořádání lidských postojů. Zatímco postoje prvního řádu, říká Frankfurt, mají zvířata i osoby, tak postoji druhého řádu disponují pouze osoby, tedy lidé.⁵⁸ Postoje druhého řádu lidem umožňují nahlížet své postoje prvního řádu s odstupem a morálně je hodnotit jako dobré nebo špatné. Díky perspektivě, z níž lidé svá jednání nahlížejí, získávají nástroj kontroly nad svým vlastním jednáním. Shledají-li totiž špatnost svých postojů prvního řádu, mají důvod podle nich nejednat.

V 7. kapitole, **Sebekontrola**, se zaměřím na mechanismus působení podmíněného nekontrolovaného vlivu. Jinými slovy, vysvětlím důvod, proč lidé něco dělají pro jiné i za cenu vlastních ústupků, a navíc mají důvod to považovat za svou povinnost. Argument je vystaven na textech Christine Korsgaardové o možnosti intersubjektivního sdílení důvodů k jednání a sestává ze dvou tezí, a to (1) postoje druhého řádu působí normativně a (2) obsahem postojů druhého řádu je mimo jiné brát důvody ostatních lidí vážně.

Do IV. tematického bloku, **LID A NÁSTROJ JEHO SEBEVLÁDY**, řadím kapitoly 8 až 10 s názvy **Souhlas; Lid a Vláda lidu, lidem a pro lid**.

Kapitola 8, **Souhlas**, se věnuje legitimitě politické autority. V demokracii si lidé vládnou sami, a jsou tedy sami zdrojem svých vlastních závazků a ukládají si je prostřednictvím své politické autority. Závazky jsou legitimní právě proto, že si je lidé ukládají sami (třebaže zprostředkovaně).⁵⁹ Téměř intuitivním nástrojem pro vznik legitimního závazku se zdá být souhlas a alespoň v běžné mezilidské interakci jím zpravidla je. Jenže přenos takového legitimizačního nástroje na úroveň lidu je problematický. Právě proto Philip Pettit navrhuje chápat vládu lidu nikoliv jako udělování souhlasu politické autoritě, ale jako kontrolu lidu nad politickou autoritou.⁶⁰ Souhlas (a nesou-

⁵⁸ Proč jsou všichni lidé osobami viz podkapitola 1.2. Z pohledu morální hodnoty všichni lidé osobami jsou. Nicméně z pohledu schopnosti kontrolovat svůj vlastní život někteří lidé osobami zkrátka nejsou, protože na to nemají dostatečnou mentální kapacitu. Když Harry Frankfurt říká, že někteří lidé osobami nejsou, míní tím právě vrozený fakt, že někteří lidé postrádají dostatečně vysokou mentální kapacitu na to, aby si vytvořili postoje druhého řádu a mohli díky nim racionálně kontrolovat svůj vlastní život. Kde leží hranice toho, kdo je osobou nebo kdo dokáže brát důvody ostatních lidí vážně, nelze jasně určit. Ohledně některých jednodušších otázek mohou i poměrně malé děti vvažovat jako osoby, ohledně jiných zase nikoliv. Určit, kde přesně je pro koho jaká hranice, není cílem této knihy. (K problematice též viz ENOCH, D. *Giving Practical Reasons. Philosophers' Impring*. 2011, č. 4, s. 20; MULLER, A. *Constructiong Practical Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 66.)

⁵⁹ MOKROSIŇSKA, D. The People's Right to Know and State Secrecy. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*. 2018, č. 1, s. 89, 100, 104.

⁶⁰ PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 146 a násl.

hlas) vyjádřený ve volbách nebo třeba na demonstracích proto není legitimizačním nástrojem, ale jen nástrojem, kterým lidé vykonávají kontrolu. Právě díky kontrole lidí nad politickou autoritou je autorita legitimní, tvrdí Pettit.

Jak píšu ve 3. kapitole, takto pojatá kontrola nevystihuje vládnutí v celé jeho šíři. Pettitovu teorii proto doplňuji právě o podmíněný nekontrolovaný vliv a říkám, že (a) legitimita demokratické autority je dána kontrolou lidu nad politickou autoritou, ale také (b) existencí určitých vztahů mezi lidmi. Jen za předpokladu, že na sebe lidé působí podmíněným nekontrolovaným vlivem, mohou společně vytvářet legitimní politickou autoritu.

V 9. kapitole, nazvané **Lid**, se zabývám stejnojmenným pojmem. Ten je nejasný, protože (1) označuje jak množinu jednotlivců, tak i jejich kolektivního aktéra a (2) není zřejmé, kdo k lidu patří, zda jen aktuálně žijící generace, anebo i generace budoucí a minulé, a zda jen občané, anebo i třeba někteří cizinci.

(1) Na rozdíl od množiny jednotlivců, která zahrnuje tolik vůlí, kolik jednotlivců, má kolektivní aktér vůli jen jednu jedinou a unikátní.⁶¹ Pro představu kolektivního aktéra vzpomeňme kupříkladu na rozhodování soudního senátu. Množinou jednotlivců jsou hlasující soudci, ale výsledek hlasování se nepřipisuje jim, nýbrž jejich kolektivnímu aktéru nazvanému soudní senát.⁶² Budu tvrdit, že Lincolnův výrok ve své první části označuje množinu jednotlivců, ve druhé jejich kolektivního aktéra a ve třetí opět tutéž množinu jednotlivců.

(2) Nezabývám se otázkou, jaké generace či občany nebo cizince k lidu přiřadit. Domnívám se však, že je alespoň možné dovodit jistá pravidla určování pořadí. Kupříkladu, když započítáme k lidu přespříští generaci, tak nemůžeme vynechat generaci příští. Když ale započítáme jen tu příští, pak tu přespříští vynechat můžeme. Lid tedy možná lze nadefinovat jakkoliv široce, avšak nelze přeskakovat pořadí.

Vymezit pravidla pro určování pořadí bude jedním z cílů této kapitoly. Druhým cílem je vysvětlit, jak vládnou všichni ti, kteří byli k lidu započítáni, ať už je lid vymezen jakkoliv široce.

V 10. kapitole, **Vláda lidu, lidem a pro lid**, se konečně zabývám interpretací Lincolnova výroku jako celku. Jakkoliv je práce na filozofickém problému mnohdy hermeneutickým kruhem, její zpracování do textu musí být lineární. A podobně, ačkoliv bylo zapotřebí nad

61 LIST, C. – PETTIT, P. *Group Agency. The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 73 – 78.

62 KORNHAUSER, L. – SAGER, L. Unpacking the Court. *Yale Law Journal*. 1986, č. 1, s. 82 – 117.

každou kapitolou uvažovat v souvislosti s ostatními, výsledný text se musí každé z problematik věnovat jednotlivě a postupně, pokud má být alespoň přijatelně přehledný. Proto řadím rozbor Lincolnova výroku až do 10. kapitoly, i když z jeho závěrů vycházím už v kapitolách předcházejících. Bez pojmů, které vysvětluji v dřívějších kapitolách, totiž nelze rozbor Lincolnova výroku komunikovat tak, aby byla použitá terminologie koherentní napříč celou knihou.

Budu tvrdit, že Lincolnův výrok vyjadřuje demokratickou koncepci vládnutí, jestliže na svém prvním a třetím místě označuje tutéž množinu jednotlivců a na druhém místě jejich nástroj sebevlády, tedy kolektivního aktéra, jehož si vytvářejí pro správu sebe sama.

V. blok, **PŘÍPADOVÁ STUDIE**, tvoří jediná kapitola s názvem **Morální nárok na finanční satisfakci**.⁶³ V této kapitole využívám explikata jako analytického nástroje pro rozbor konkrétní situace, a to první vlny pandemie SARS-CoV-2 v první polovině roku 2020. Aby se zpomalil postup nákazy, přijala vláda řadu restriktivních opatření a jedním z nich byly i dočasně uzavřeny restaurace, obchody a provozovny soukromých podnikatelů. Tím podnikatelům vznikla značná (někdy i likvidační) škoda. Situace vyvolala veřejnou diskuzi o povinnosti státu hradit podnikatelům vzniklou škodu (či dokonce újmu). Objevil se argument proti odškodňování podnikatelů upozorňující, že to nebyl stát, kdo podnikatelům újmu způsobil, nýbrž pandemie. Protiargument zněl, že to nebyla pandemie, kdo uzavřel provozovny, nýbrž stát.

Většina diskuzí se týkala spíše výkladu platného práva, které se nakonec přece jen nemusí shodovat s morálkou. Stát patrně (ne)odškodní podnikatele bez ohledu na (ne)existenci morálního nároku podnikatelů na odškodnění. Mým cílem zde nebude analyzovat právní úpravu a z ní plynoucí nárok na náhradu škody, respektive v širším pojetí na náhradu újmy. Namísto toho identifikuji morální nárok podnikatelů vůči státu na poskytnutí alespoň nějaké formy podpory.

Tvrdím, že pandemie byla vyšší mocí, která dopadla na všechny občany, a mají-li si být rovni, pak není možné, aby tíhu vyšší moci, která dopadla na ně všechny, odnesli svou újmou pouze někteří – jen podnikatelé – a ostatní byli tzv. černými pasažéry.⁶⁴ Povinnost nebýt černými pasažéry mají ostatní lidé nikoliv proto, že by je o to pod-

⁶³ Tato kapitola byla publikována jako součást kolektivní monografie Vítězové a poražení. Viz KOKEŠOVÁ, J. *Morální nárok na finanční satisfakci*, s. 44–57.

⁶⁴ Srov. Hart, H. L. A. Are there any Natural Rights? *The Philosophical Review*. 1955, č. 4, s. 185.

nikatelé prosili nebo jim to přikazovali.⁶⁵ Povinnost nebýt černými pasažéry nevyplývá z žádného jednání nebo chování podnikatelů, ale z podmíněného nekontrolovaného vlivu, kterým by podnikatelé měli na ostatní působit.⁶⁶

VI. tematický blok je **ZÁVĚREM** knihy.

65 Ibidem, s. 186.

66 Nechci, aby byl pojem vlivu, jak ho používám já, intuitivně zaměňován se způsoby, jak se o vlivu v souvislosti s podnikateli zpravidla hovoří. V novinách se občas dočteme o *vlivném podnikateli*, čímž bývá míněn člověk se značným ekonomickým kapitálem, disponující silnou vyjednávací pozicí. Takové pojetí vlivného podnikatele zde vůbec neřeším a jeho vliv se zcela míjí s tím podmíněným nekontrolovaným vlivem, o kterém budu psát. Podnikateli míním všechny podnikatele včetně malých živnostníků, kteří by do novinářské kolonky *vlivný podnikatel* zcela jistě nespádali.

Dvě složky vládnutí

3 Vládnutí

Pro demokratický režim je charakteristická sebevláda lidu.⁶⁷ Spojení demokracie a sebevlády v této knize přijímám jako axiom. Vycházím z teze, že v demokratickém státě je to lid, kdo si vládne, a nevládne mu žádný diktátor nebo cizí mocnost. Sebevládu, tedy tuto podstatu demokratické koncepce vládnutí, může dobře vystihovat výrok Abrahama Lincolna z roku 1863, ve kterém Lincoln slavně spojil demokracii s „vládou lidu, lidem a pro lid“.⁶⁸ Aby výrok skutečně označoval sebevládu, pak by měl být *lid* označován na prvním místě výroku tím stejným *lidem*, který je označován na posledním místě. Jen jestliže vládne *lid* pro ten stejný *lid*, je splněno, že tento lid vládne sám sobě.⁶⁹

Kdo je ale oním lidem? Kdo že si to sám vládne? Pojem lid není neproblematický. Už ve starém Římě nesl dva významy a nese je dodnes.⁷⁰ Zaprvé ho můžeme použít k označení množiny jednotlivců a zadruhé k označení kolektivního aktéra.

Když řeknu *naš lid* ve smyslu množiny jednotlivců, referuji tím k sobě, k vám, ke svým sousedům a ke spoustě dalších lidí. Když řeknu *naš lid mluví česky*, říkám tím, že já mluvím česky, vy mluvíte česky, mí sousedé mluví česky a spousta dalších lidí také mluví česky. Když v tomto smyslu mluvím o lidu, referuji jen k činnostem, které v zásadě může dělat každý z nás sám.

Naproti tomu, když *naším lidem* míním kolektivního aktéra, tak nereferuji přímo k sobě nebo k vám, k sousedům nebo k jakémukoliv jinému člověku. Označuji tím naši společnost jako celek. Když říkám, že *naš lid* něco učinil jako kolektivní aktér, hovořím o činnosti, kterou neudělal každý z nás sám, ale udělali jsme ji my jako skupina. Kupříkladu, když *naš lid* vyhlásí válku nepříteli, tak není pravda, že bychom já nebo můj soused někomu vyhlásili válku. Vyhlásili jsme válku jako celá společnost, jako kolektivní aktér.

67 K tomu více podkapitola 1.5.

68 HANEY, J. L. *Of the People, by the People, for the People*, s. 359 a násl.

69 Jde o myšlenku analogickou k myšlence Immanuela Kanta, podle níž má být člověk suverénem i subjektem v říši účelů – má vládnout sám sobě. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 81 a násl.; FORST, R. *The Right to Justification. Elements of a Constructivist Theory of Justice*. New York: Columbia University Press, 2007, s. 47. Lincolnův výrok (jestliže vystihuje demokratickou koncepci vládnutí) přesouvá totéž na vyšší úroveň – od jednotlivce na úroveň lidu, tedy úroveň množiny jednotlivců.

70 HAPLA, M. *Dělba moci a nezávislost justice*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 65 a násl.; OLSEN, J. Accountability and Ambiguity. In: BOVENS, M. et al. (eds). *Public Accountability*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 113; URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Karolinum, 2018, s. 217.

Lid jako kolektivní aktér může existovat, jen jestliže existuje lid jako množina jednotlivců, protože kolektivní aktér je množinou jednotlivců tvořen. Kdyby nebylo ani mě, ani vás, ani mých sousedů a ani jiných lidí, nemohl by náš lid žádnou válku vyhlásit. Kolektivní aktér by bez množiny jednotlivců neexistoval.

Kolektivní aktér je nástrojem množiny jednotlivců umožňující jim přijímat kolektivní rozhodnutí a jako kolektiv jednat, a to bez nutnosti souhlasu každého jednotlivce. Díky konceptu kolektivního aktéra lze říct: *my všichni jsme přijali toto rozhodnutí, ačkoliv s ním někteří z nás nesouhlasili*, popřípadě: *já jsem s tímto rozhodnutím nesouhlasila, ale my jsme s ním souhlasili*.

Pro představu kolektivního aktéra si vzpomeňme kupříkladu na rozhodování soudního senátu. Množinou jednotlivců jsou zde hlasující soudci, ale výsledek hlasování se nepřipisuje soudcům, nýbrž senátu.⁷¹ Někteří soudci by bývali rozhodli jinak, ale společně jako kolektiv rozhodli právě určitým způsobem.⁷²

Jak interpretovat Lincolnův výrok, tak aby vyjadřoval demokratickou koncepci vládnutí? Mám za to, že na prvním místě má být označován lid jako množina jednotlivců.⁷³ Druhé místo zaujímá lid jakožto kolektivní aktér. Na třetím místě je opět lid jako množina jednotlivců, která je totožná s množinou jednotlivců na prvním místě (viz obr. 11).

Vláda lidu	lidem	pro lid.
Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.

Obr. 11

Na třetím místě je množina jednotlivců, tedy je vládnuto *pro* jednotlivce, protože právě na jejich životy ve výsledku dopadají všechna kolektivní rozhodnutí⁷⁴ a právě jejich prostor svobody je vládnutím regulován.⁷⁵ V 10. kapitole se analýze výroku věnuji podrobně a zdů-

71 KORNHAUSER, L. – SAGER, L. *Unpacking the Court*, s. 82–117.

72 V podkapitole 9.5 blížeji vysvětlují, co je kolektivní aktér.

73 Viz též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 286. Problematikou se zabývám podrobněji v podkapitole 10.2.

74 APPLBAUM, A. I. Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World, s. 99; viz též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 290.

75 Svoboda jednotlivců je omezována i tehdy, je-li jim znemožněno takové jednání, které stejně nepreferují. KRAMER, M. *The Quality of Freedom*, s. 34, 41. Režim může být legitimní, i když občané jsou do určité míry omezeni na své svobodě. Zůstávají ale svobodní, dokud

vodňuji, proč je na kterém místě lid v právě určitém smyslu. Zde nám ale postačí jen ten poznatek, že na začátku i na konci Lincolnova výroku má být tatáž množina jednotlivců⁷⁶ (význam prostřední části výroku je pro tuto kapitolu nepodstatný).

Jestliže je na obou stranách výroku označována totožná množina jednotlivců, znamená to, že všichni ovládaní lidé mají také vládnout. Právě v tomto bodě se dostáváme k problému. Do množiny ovládaných patří nejen svéprávní dospělí, ale také děti, mentálně postižení a lidé v kómatu. Všem těm může být vládnuto, kupříkladu platí daně, jestliže vlastní majetek.⁷⁷ A pokud je jim všem vládnuto, musí všichni také vládnout – musí být označováni i na začátku Lincolnova výroku (viz obr. 12).

Vláda lidu	lidem	pro lid.
Vláda množiny jednotlivců	kolektivím aktérem	pro tutěž množinu jednotlivců.
<ul style="list-style-type: none"> – svéprávní dospělí – malé děti – komatici – mentálně postižení 		<ul style="list-style-type: none"> – svéprávní dospělí – malé děti – komatici – mentálně postižení

Obr. 12

Pokud si umíme představit, jak vládnou svéprávní dospělí, ale nenapadá nás, jak se na vládnutí podílí třeba komatik, patrně si pod vládnutím představujeme jen nějakou aktivitu nebo schopnost a možnost aktivitu vykonávat. Nejspíš si představujeme hlasování ve volbách a využívání svobody slova k politickým účelům nebo alespoň schopnost a možnost volit a svobody slova využít. (Pokud budu dále mluvit o *využití svobody slova*, mám tím na mysli její využití k politickým účelům.) Pod vládnutím si tedy představujeme jisté kontrolování své politické autority a jistou kontrolu nad politikami (policies), které budou přijímány, a tedy ve výsledku i nad zákony a povinnostmi.

se politický režim stará o zachování jejich (i když do určité míry omezené) svobody, viz APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 77, 78, 80.

⁷⁶ Totožná množina jednotlivců má být označována na začátku i na konci výroku, jestliže chceme, aby výrok vystihoval demokratickou koncepci vládnutí.

⁷⁷ Ponechávám přítom stranou otázku, jak a proč se kdo stal členem lidu a proč jím je například člověk v kómatu. Ptám se jen, jak se na vládnutí podílí každý, kdo je členem lidu.

V této kapitole navrhnou, že nestačí chápat demokratickou koncepci vládnutí jen takovýmto reduktivním způsobem. Budu tvrdit, že vládnutí nespočívá jen v kontrole, ale že má dvě složky, a to (1) *kontrolu* a (2) *podmíněný nekontrolovaný vliv*. Kontrolu lidé vykonávají vůči své politické autoritě, a to hlasováním a využíváním svobody slova. Jestliže lidé mají pod kontrolou svou politickou autoritu, vládnou si sami, respektive vládnou si právě kontrolováním politické autority.⁷⁸ Podmíněným nekontrolovaným vlivem pak lidé působí mezi sebou navzájem.⁷⁹

Jak si takový podmíněný nekontrolovaný vliv teď pro první ilustraci představit? Řekněme, že chci odjet na mnoho let do amazonských pralesů a nebýt v kontaktu s civilizací. Otázkou je, zda to mohu s klidným svědomím udělat, přestože se mým blízkým bude stýskat a budou se o mě bát. Pokud nemohu s klidným svědomím odjet, znamená to, že na mě mí blízcí působí podmíněným nekontrolovaným vlivem. Kdyby tu nebyli, klidně bych odjela, ale protože tu jsou, tak mám důvod zůstat doma.⁸⁰

Podmíněným nekontrolovaným vlivem lidé působí mezi sebou navzájem a může jim působit každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komatici, protože to od nich nutně nevyžaduje žádnou činnost. Že mám podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu jen kvůli mně, usiluje přitom o můj prospěch, a navíc to považuje za svou povinnost.⁸¹

Kontrolou vládnou jen svéprávní dospělí, kdežto podmíněným nekontrolovaným vlivem vládnou všichni. Kontrola působí vertikálně mezi lidmi a politickou autoritou, kdežto podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně mezi lidmi navzájem. Vládnutí podmíněným nekontrolovaným vlivem spočívá v ovlivňování těch lidí, kteří vládnou i kontrolou tak, aby kontrolovali politickou autoritu právě určitým způsobem, respektive k právě určitým cílům.⁸²

Pro přesnost doplňuji, že tento poznatek o dvou složkách vládnutí je deskriptivní v tom smyslu, že nevznáší žádné apely na lidi a jejich

78 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 280 a násl.

79 Občané mohou mít mezi sebou na horizontální úrovni i kontrolu (viz ELLICKSON, R. C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*. London – Cambridge: Harvard University Press, 1991, s. 127 a násl.). Touto problematikou ale nebudu text komplikovat.

80 Srov. ZNOJ, M. Republikanismus mezi negativním liberalismem a demokratickým populismem. *Filosofia*, 2011, s. 55.

81 Srov. HOHFELD, W. N. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*. New Haven – London: Yale University Press – Oxford University Press, 1919, s. 5, 17.

82 Blíže k tomuto mechanismu viz závěr III. bloku.

chování. Postuluje jen, že demokratická koncepce vládnutí nutně počítá s dvěma složkami vlády, a to zaprvé s kontrolou a zadruhé s podmíněným nekontrolovaným vlivem. Zároveň jde o zjištění normativní v tom smyslu, že přihlásí-li se některý režim k demokratické koncepci vládnutí, pak se zavazuje respektovat sebevládu lidí. V takovém režimu by pak lidé měli vládnout jak kontrolou, tak podmíněným nekontrolovaným vlivem. Tento normativní požadavek je v zásadě jen požadavkem na dodržování terminologie.

V první části této kapitoly nejprve uvedu, jak se nezřídka chápe *vláda lidu*, že se pod vládnutím míní především kontrola lidí nad jejich politickou autoritou, a to využitím hlasovacího práva a případně také využitím svobody slova. Budu tvrdit, že kromě takové kontroly je druhou složkou vládnutí podmíněný nekontrolovaný vliv. Ve druhé podkapitole se zaměřím na kontrolu jako jednu složku vládnutí a ve třetí podkapitole pak na podmíněný nekontrolovaný vliv.

3.1 Vláda lidu

Co znamená, že lid vládne? Pavel Dufek interpretuje první část Lincolnova výroku, tedy vládu lidu, jako vyjádření principu svrchovanosti lidu, kterému je demokratická reprezentace odpovědná.⁸³ S tím by se dalo souhlasit, nicméně je to poměrně nejasná interpretace, protože neříká nic o tom, jak si takový lid svrchovaně vládne.⁸⁴

Jan Wintr píše o vládě lidu jako o suverenitě a dodává, že si lid vládne pomocí většinového principu, respektive že „[d]ůsledkem suverenity lidu je princip vlády většiny“.⁸⁵ Klaus von Beyme pak výslovně ztotožňuje vládu lidu s procesem demokratických voleb a se všeobecným rovným volebním právem.⁸⁶ V čem je problém s takovými interpretacemi? Jestliže lidé vládnu svou možností aktivně se účastnit voleb, případně jen samotnou aktivní účastí na volbách, pak vládnu jen ti, kteří volební právo mají nebo ho vykonávají, tedy pouze

83 DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace*, s. 58.

84 Z výkladu druhé části výroku lze nicméně dovodit, že si lid vládne prostřednictvím voleb. DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace*, s. 58.

Podobně v jednom ze svých následujících textů Dufek uvádí, že si lid vládne prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní, což staví do protikladu k situaci, kdy lidu vládne dědičný monarcha *bez snahy s ním* [s lidem] *cokoliv vážněji konzultovat*“.

Nicméně dále se výkladu výroku Abrahama Lincolna (demokracie je vláda lidu, lidem a pro lid) nevěnuje. DUFEK, P. *Politická reprezentace a budoucnost reprezentativní demokracie*. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filozofie*, s. 150.

85 WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 27.

86 BEYME, K. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, reconsolidation, 1789–1999*, s. 74.

svéprávní dospělí. Všichni ostatní – malé děti, mentálně postižení a komatici – jsou pouze ovládáni, ale nevládnou. Takovou interpretaci proto nelze přijmout.

Nadia Urbinati považuje za vládu lidu nejen možnost využít volební právo, ale navíc také možnost využít svobodu slova.⁸⁷ Pomůže nám toto rozšíření k tomu, abychom vyřešili otázku, jak se na vládnutí podílí děti, mentálně postižení a komatici? Jinak řečeno, jestliže budeme za vládu lidu pokládat nejen hlasování, ale také využití svobody slova, stačí to k tomu, abychom vysvětlili, jak se na vládnutí podílí úplně všichni včetně malých dětí, mentálně postižených a komatiků? Můžeme tímto problém vládnutí uzavřít? Lze říct, že děti, mentálně postižení a komatici se klidně mohou účastnit veřejných debat? A že to je právě ten způsob, kterým se podílejí na vládnutí?⁸⁸ Můžeme říct, že děti, mentálně postižení a komatici mají kontrolu, protože jim nikdo nezakazuje zvednout se a jít alespoň diskutovat? Jaký je rozdíl mezi nimi a svéprávným dospělým, který se také nezvedne a nejde diskutovat? Proč takový svéprávný dospělý kontrolu má, ale děti, mentálně postižení a komatici ne, ačkoliv se všichni zmínění chovají v tomto ohledu úplně stejně – nezvednou se a nejdou diskutovat?

Patrně by nebylo fér říct bezrukému, ať zvedne ruku, pokud nesouhlasí, a započítat ho mezi souhlasící, jestliže ruku nezvedl. Pokud bychom pravidla hlasování nastavili opačně – ať zvedne ruku ten, kdo souhlasí – tak bychom bezrukého, který se ani teď nehlasí, započítali do jiného tábora než předtím. Tentokrát by jeho mlčení znamenalo nesouhlas, ačkoliv podle předchozích pravidel souhlasil. Podstatou hlasování je umožnit každému jednotlivci přizpůsobovat výsledek hlasování své vůli. Pokud hlasuji, tak ovlivňuji výsledek hlasování mnou preferovaným směrem, a tedy mám kontrolu nad směrem, jímž výsledek ovlivňuji.⁸⁹ Toho bezruký schopen není, jestliže se hlasuje zdvižením ruky. Bezruký nemá pod kontrolou své započítání do toho či onoho tábora, a tedy nekontroluje směr, jímž výsledek ovlivní. Nemá nad svým hlasem kontrolu, protože jím není schopen ovlivnit výsledek způsobem, jakým sám chce.

87 URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, s. 33.

88 Podotýkám, že Nadia Urbinati netvrdila, že komatici, mentálně postižení a malé děti vládnou svou svobodou slova. Nebylo totiž jejím cílem zjistit, jak se tito lidé podílejí na vládnutí.

89 Mám kontrolovaný vliv (KV). K pojmu kontrolovaný vliv viz kapitola 5. Srov. BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*, s. 11; APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 42, 49 a násl., 188.

Stejně tak komatik nemá kontrolu nad svým volebním hlasem, ačkoliv má právo volit. Nemá pod kontrolou, zda ho započítáme do nějakého tábora a případně do jakého.⁹⁰ Analogicky tomu nemá komatik kontrolu ani prostřednictvím svobody slova. Mlčení snad může v některých případech znamenat souhlas, neschopnost nesouhlasit ale souhlasem není.⁹¹ A komatik není schopen nesouhlasit, a tedy nemá pod kontrolou, kam bude započítán.⁹² To kontrolují lidé určující pravidla hlasování, nikoliv komatik.⁹³

Ani rozšířením pojmu vládnutí z hlasovacího práva na svobodu slova si proto nepomůžeme. I tak, jestliže si pod vládnutím představujeme pouze kontrolu, budou vládnout jen někteří – jen ti, kteří jsou kontroly schopni. Mezi ovládané ale budou patřit všichni, a to včetně těch, kteří kontroly schopni nejsou. Skupina ovládaných lidí bude početnější než skupina vládnoucích, což není přijatelné – nevládl by každý, kdo je ovládán.

Problém lze vyřešit, pokud si uvědomíme, že vládnout neznamená jen něco kontrolovat, ale znamená to také mít to, čemu říkáme podmíněný nekontrolovaný vliv (dále též PNV). Představme si Katku. Katka je v kómatu a nemá kontrolu nad ničím. Vliv ale má, jestliže ostatní jednají tak, jak by nejednali, kdyby neexistovala nebo nebyla v kómatu. Jestliže o ni ostatní lidé pečují, znamená to, že je Katka ovlivňuje. Kdyby Katka neexistovala nebo nebyla v kómatu, nepečovali by o ni. Platí tedy:

Katka má v dané situaci vliv na ostatní lidi, protože ostatní lidé jednají jinak, než by jednali, kdyby Katka neexistovala nebo se v dané situaci nenacházela.

Toto je definice vlivu, a to konkrétně nekontrolovaného vlivu (dále též NV). Jde o vliv, protože se lidé, na které jím je působeno, chovají jinak. A je nekontrolovaný, protože ten, kdo jím působí, nemá směr jeho působení pod kontrolou, tedy nedokáže sám rozhodnout o tom, jak budou reagovat ti lidé, na které je vlivem působeno. Jinak řečeno,

90 Můžeme u něj za určitých okolností předpokládat hypotetický souhlas, ten ale není souhlasem skutečným. *Model hypotetického souhlasu není navržen k ospravedlnění skutečnosti, že institucionální autorita někoho nutí k dodržení stanoveného pravidla [...]. Je navržen naopak s kognitivním záměrem ukázat, že někdo má důvod ono pravidlo dodržet dobrovolně, protože to je věcně dobré pravidlo.* SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit. Hodnotové základy právního myšlení.* Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 266 – 269.

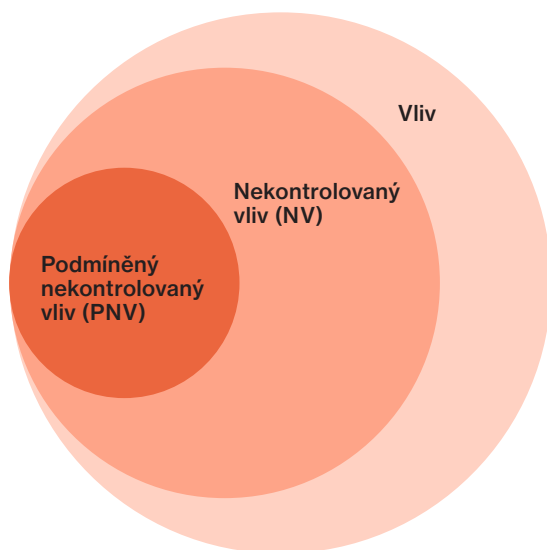
91 KELLY, P. *Locke's Second Treatise of Government. A Reader's Guide.* London – New York: Continuum International Publishing Group, 2007, 105 a násl., hlavně 109.

92 Ibidem. Srov. též HUEMER, M. *The Problem of Political Authority. An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey.* New York: Palgrave Macmillan, 2013, s. 25 – 27.

93 Srov. PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy,* s. 41.

Katka vlivem působí, ale neurčuje efekt působení, tedy neurčuje, co pro ni ostatní lidé udělají.

Nás zde ale nezajímá jakýkoliv nekontrolovaný vliv (NV), ale právě jen podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), protože ten je nutnou složkou demokratické koncepce vládnutí. Podmíněný nekontrolovaný vliv je podmnožinou nekontrolovaného vlivu (PNV je podmnožinou NV) a nekontrolovaný vliv je podmnožinou vlivu. Vliv je nejobecnější kategorií a je jím jakékoliv působení, například i fyzické. Když kupříkladu tlačím kočárek, tak na něj mám vliv (viz obr. 13).

Obr. 13

Jaký je rozdíl mezi PNV a NV? Nekontrolovaný vliv (NV) měli například i Židé na nacisty. Nacisté totiž také jen kvůli existenci Židů dělali něco, co by jinak nedělali.⁹⁴ Například organizovali hromadné přesuny Židů do vyhlazovacích táborů. Nám zde ale půjde o užší chápání nekontrolovaného vlivu, a to o podmíněný nekontrolovaný vliv. Podmíněný nekontrolovaný vliv je takový, který způsobí, že ostatní lidé něco vykonají, sledující prospěch těch, pro které konají.

Ke zodpovězení otázky, jakým způsobem se mohou na vládnutí podílet všichni lidé, je potřeba pracovat právě s podmíněným nekontrolovaným vlivem. Proč? Pokračujme v příkladu s Židy a nacisty. Nacisté Židům vládli, a to v neprospěch Židů. Židé měli na nacisty vliv, protože nacisté kvůli nim organizovali hromadné přesuny do vyhlazovacích táborů. Nacisté tedy Židům vládli a Židé byli ovládáni. Je ale

94 Za tento příklad děkuji Michalu Šejvlovi.

možné říct, že naopak Židé nacistům nějak vládli a nacisté jimi byli ovládáni?

Pokud má být množina ovládaných totožná s množinou vládnoucích a zároveň byli Židé ovládáni, znamená to, že by se Židé měli podílet na vládnutí.⁹⁵ Kdyby byla pravda, že se Židé podíleli na vládnutí, pak by byla pravda, že by měli vůči nacistům nároky, které by nacisté museli splnit⁹⁶ i za cenu vlastního uskromnění.⁹⁷

Nic takového se samozřejmě nedělo. Židé měli na nacisty vliv, ale nevládli jim tímto vlivem. Kdyby jim svým vlivem vládli, nacisté by museli jednat ve prospěch Židů i za cenu vlastních ústupků. My zde ovšem potřebujeme identifikovat právě ten nekontrolovaný vliv, kterým se lze podílet na vládnutí, a tedy ten vliv, který způsobí, že pro nás někdo něco udělá, sleduje náš prospěch, a to i za cenu vlastních ústupků a uskromnění se. Takovým vlivem je právě podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Právě podmíněným nekontrolovaným vlivem se lze podílet na vládnutí.

Podmíněný nekontrolovaný vliv je podmnožinou nekontrolovaného vlivu (PNV je podmnožinou NV). Vládnout není možné jakýmkoliv nekontrolovaným vlivem (NV), ale jen podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV). PNV lze vymezit příkladem s komatičkou Katkou:

*Katka má v dané situaci vliv na ostatní, protože ostatní jednají jinak, než by jednali, kdyby Katka neexistovala nebo se v dané situaci nenacházela. Zároveň platí, že ostatní svým jednáním sledují Katčin prospěch.*⁹⁸

Nakonec zbývá ještě jedno upřesnění definice podmíněného nekontrolovaného vlivu, jímž se lze podílet na vládnutí (viz obr. 14). Pokud ostatní lidé vykonávají něco pro Katku, tak jednají na základě jejich důvodů, respektive se snaží představit si Katčiny důvody a na jejich základě pak jednají. Jak ukážu v 5. kapitole, tak podmíněným nekon-

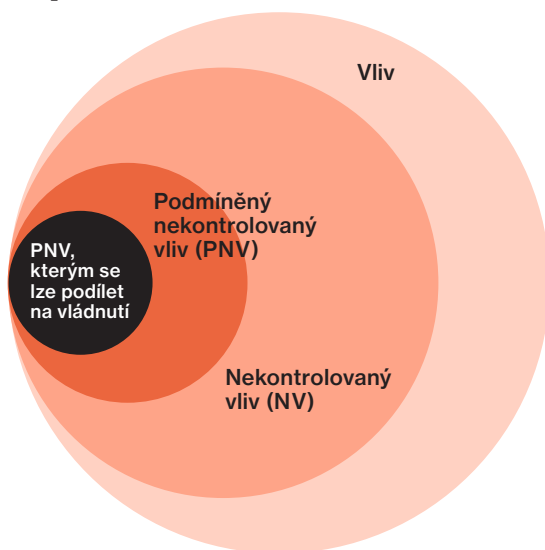
95 K otázce, proč má vládnout totožná množina jednotlivců, jako je ovládána, viz podkapitoly 1.5, 10.2 a 10.3.

96 Otázku proporcčnosti vládnutí a ovládání nechme stranou pro jiné studie. Zde chci pouze analyzovat mechanismus fungování vztahu vládnutí.

97 Srov. WALEN, A. Wrongdoing Without Motives: Why Victor Tadros Is Wrong About Wrongdoing and Motivation. *Law and Philosophy*. 2013, č. 2/3, s. 238.

98 Rozbor a vyřešení otázky, co je oním prospěchem, překračuje zaměření tohoto textu. Omezím se proto na tvrzení, že paternalismus není vždy špatný. Lze ho ospravedlnit, jestliže směřuje ke znovunavrácení kontroly osobě, která jí pozbyla, anebo k získání kontroly paternalizované osoby nad jejím vlastním životem. Pokud paternalistická péče směřuje tímto směrem, pak je ku prospěchu paternalizované osoby. Příkladem může být operace člověka, který se po havárii dostal do bezvědomí a je ohrožen na životě (= znovunavrácení kontroly) nebo výchova dítěte (= směřuje k získání kontroly dítěte nad jeho vlastním životem). Srov. SOBEK, T. *Etika svobody*, pozn. 213.

trolovaným vlivem může působit například i věc nebo přírodní síla. Ovšem věc ani přírodní síla se na vládnutí podílet nemohou, protože věc ani přírodní síla nemají žádné své vlastní důvody, které by lidé mohli sledovat a snažit se vykonávat. Na vládnutí se tedy může podmíněným nekontrolovaným vlivem podílet jen ten, kdo má nějaké své důvody, které mohou ostatní lidé sledovat a na jejichž základě mohou jednat. (Definici podmíněného nekontrolovaného vlivu, jímž se lze podílet na vládnutí, se podrobněji věnuje podkapitola 5.1. a sdílení důvodů kapitola 7.)⁹⁹

Obr. 14

Katka je komatik, a tak se podílí na vládnutí pouze podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV). Stejně by se na vládnutí podílela, i kdyby byla dítětem nebo mentálně postiženou.

Představme si Marii. Marie je svéprávnou dospělou osobou, a proto se na vládnutí podílí nejen podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV), ale navíc ještě kontrolou (K). Její kontrola je sdílená, protože se Marie na vládnutí jen podílí, ale nevládne sama. Jde totiž o demokratickou koncepci vládnutí a v demokracii nevládne pouze jeden člověk, a tedy politickou autoritu nemá pod kontrolou jen kupříkladu Marie. Kontrola nad politickou autoritou je sdílená všemi svéprávnými dospělými.

Tuto sdílenou kontrolu nad politickou autoritou může Marie vykonávat buď s vlivem (neboli má kontrolu s vlivem, dále též KsV),

⁹⁹ V podkapitole 7.2, konkrétně v pozn. 296, se zabývám možností zvířat poskytovat důvody. Mám za to, že i zvířata je poskytovat mohou. V podkapitole 9.4 se pak zabývám otázkou, zda se díky tomu zvířata mohou podílet na vládnutí.

anebo bez vlivu (neboli má kontrolu bez vlivu, též KbV). Vykonávat kontrolu s vlivem znamená ovlivňovat politickou autoritu hlasováním ve volbách nebo využíváním svobody slova. Vykonávat kontrolu bez vlivu znamená neúčastnit se voleb ani nevyužívat svobody slova, ale mít možnost hlasovat a svobody slova využít.

Svéprávná dospělá Marie se na vládnutí podílí dvěma způsoby zároveň, a to:

(1) podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV) a také

(2) kontrolou (K), a to buď:

(2a) kontrolou s vlivem (KsV), kdy aktivně využívá volebního práva a svobody slova, anebo

(2b) kontrolou bez vlivu (KbV), kdy sice nevyužívá aktivně volebního práva ani svobody slova, ale mohla by.

Komatická Katka se podílí na vládnutí jen podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV). Stejně by to bylo, i kdyby byla malým dítětem či mentálně postiženou, to by se také podílela jen podmíněným nekontrolovaným vlivem.

Mám za to, že demokratická koncepce vládnutí znamená vládnutí všech těch lidí, kteří jsou ovládáni. Někteří lidé přitom vládnou jen podmíněným nekontrolovaným vlivem a někteří navíc také kontrolou (viz obr. 15).

	Vláda lidu	lidem	pro lid.
vláda podmíněným nekontrolovaným vlivem vláda kontrolou (KsV / KbV)	Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.
	- svéprávní dospělí - malé děti - komatici - mentálně postižení		- svéprávní dospělí - malé děti - komatici - mentálně postižení

Obr. 15

3.2 Kontrola s vlivem a kontrola bez vlivu

Kdo má v určité situaci kontrolu (K), může ji mít buď s uplatněním vlivu (KsV), anebo bez vlivu (KbV). Představme si pana Nerudu, který nemá rád, když kolem jeho domu jezdí auta, a proto stojí na křižovatce a různými způsoby se snaží autům v jízdě kolem svého domu zabránit. K jeho domu se odbočuje na křižovatce vlevo.

Kontrolu s vlivem (KsV) pan Neruda má, pokud cestu vlevo zatarasí, aby jí nešlo projet, a tak se žádné auto k jeho domu nedostane. Jste řidič a přijíždíte na křižovatku. Chtěli jste odbočit vlevo, ale cesta je zatarasená, a tak vám nezbývá než jet jinam. Neruda nad vámi má kontrolu, protože je schopen dosáhnout svého cíle – zabránit vám v odbočení vlevo. Má na vás i vliv, protože vám znemožnil odbočit vlevo – museli jste se zachovat jinak, než byste se zachovali, kdyby Nerudy nebylo.

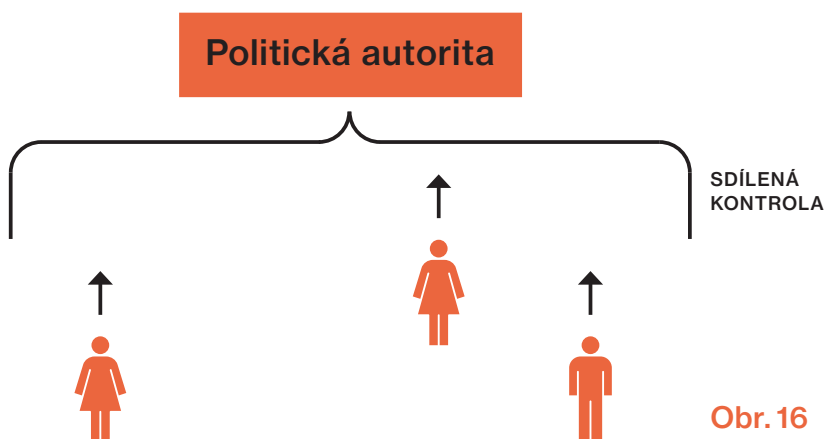
Jestliže by vám Neruda místo zatarasění cesty hrozil střelnou zbraní, taky byste asi vlevo – k jeho domu – neodbočili. I v takovém případě by nad vámi měl kontrolu s vlivem. Kontrolu by měl, protože by dosáhl svého. A měl by i vliv, protože byste se zachovali jinak, než kdyby tam nestál a nehrozil pistolí.

Kontrolu bez vlivu (KbV) by pan Neruda měl, kdyby nestál hned na křižovatce, ale kousek dál po cestě a byl připraven vás se zbraní v ruce zastavit, kdybyste náhodou vlevo odbočili. Když přijíždíte na křižovatku, Nerudu nevidíte a nevíte, že cesta vlevo je kvůli němu pro vás neprůjezdná. Pokud se sami rozhodnete odbočit někam jinam než vlevo, o Nerudovi se ani nedozvíte. Neruda vás ale má pod kontrolou. Ví, že ať se rozhodnete jakkoliv, vlevo neprojedete. Kdybyste náhodou vlevo odbočili, zastaví vás a pošle zpět. Má tedy kontrolu, ale bez vlivu, protože vás zastavit nemusel – vy sami jste odbočili jinam. Nijak vás tedy neovlivnil.¹⁰⁰ Nicméně, má vás pod kontrolou, protože má potenciál vás ovlivnit (ovlivnil by vás, kdybyste bývali vlevo odbočili).

Kontrolu s vlivem a kontrolu bez vlivu mají lidé v demokracii. Každý, kdo má volební právo a svobodu slova a zároveň je schopen je aktivně využít, má kontrolu (K). Pokud toto právo a svobodu aktivně využije, pak má kontrolu s vlivem (KsV). Jestli je nevyužije, má pouze

¹⁰⁰ Pokud byste ale jeli doleva, zastavil by vás a poslal zpět. Pak by měl kontrolu s vlivem. Vlivem by bylo, že vás poslal zpět.

kontrolu bez vlivu (KbV). Kdo aktivně využije svého práva nebo svobody, ten ovlivňuje politickou reprezentaci právě určitým, nikoliv náhodným směrem.¹⁰¹ Ovšem jeho vliv je poměrně malý, protože na ovlivňování politické autority není sám. Mnozí jiní ji ovlivňují jiným směrem podle toho, jak zase oni sami chtějí. Jelikož nikdo nemá politickou autoritu sám pod svou vlastní kontrolou, ale kontrolují ji všichni dohromady, mají všichni sdílenou kontrolu nad svou politickou autoritou (viz obr. 16).

Co když využiji svého **volebního práva** a jdu k volbám, ale můj preferovaný kandidát se do parlamentu nedostane? Neznamená to pak, že jsem kontrolu vlastně vůbec neměla? Mohla bych se cítit podobně, jako se v trochu jiném než výše popsaném možném světě cítí pan Neruda, když stojí na křižovatce a hrozí příjíždějícímu autu zbrání, aby neodbočilo vlevo. Neruda si i zde myslí, že má kontrolu, ovšem řidič auta ho ignoruje, vlevo odbočí a Nerudovi ujede. Neruda si uvědomí, že se mýlil, když si myslel, že má kontrolu, a to dokonce kontrolu s vlivem. Evidentně neměl ani kontrolu (nestalo se, co chtěl), ani vliv (na řidičovo chování nijak nezapůsobil). Mohu se oprávněně takto cítit, když se můj kandidát do parlamentu nedostal?

Nikoliv. Uvědomme si, nad čím mám jako volič kontrolu. Nemožu mít sama pod kontrolou, kdo konkrétně se ve všelidových volbách stane politickou reprezentací. Pokud bych to pod kontrolou měla já sama, pak patrně nejsme v demokracii, ale třeba v nějaké formě autokracie a vládnou jen já.¹⁰² V demokracii mám ale pod kontrolou pouze svůj hlas. Mám pod kontrolou, kterému kandidátovi za sebe přidám

¹⁰¹ SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 58.

¹⁰² SADURSKI, W. Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule. *Ratio Juris*. 2008, č. 1, s. 48.

na pomyslnou miskou vah malé závaží tak, aby třeba ve výsledku převážil nad ostatními kandidáty a stal se naší politickou reprezentací.¹⁰³ Kontrolu nebudu mít nad tím, kdo se politickou reprezentací stane, ale nad umístěním svého hlasu.¹⁰⁴ Kdo se politickou reprezentací stane, máme všichni dohromady pod sdílenou kontrolou.

Výše jsem uvedla, že ten, kdo nevyužije svého volebního práva, má kontrolu bez vlivu. Nešlo by ale přece jen říct, že má kontrolu s vlivem? Představme si Hanku, která nevyužila svého volebního práva. I přesto přece ovlivnila výsledek voleb – vždyť proto, že Hanka nevolila, získali právě určití kandidáti právě určitý počet hlasů.¹⁰⁵ Kdyby volila, byly by tyto počty jiné, byl by tedy jiný i výsledek voleb. Neměla bych proto ustoupit ze svého tvrzení, že kdo dobrovolně nevolí, má kontrolu bez vlivu?

Rozeberme si případ podrobněji. Když Hance v hlasování brání nějaká překážka, například je nemocná a nemůže k volebním urnám dojít, pak výsledek voleb ovlivní v tom smyslu, že se o jednu osobu – o ni – zvýší počet nevoličů. Hanka má na tento počet jen nekontrolovaný vliv (NV). Nemá kontrolu nad svým započtením k nevoličům, protože to nemůže sama změnit – nemůže k urnám dojít a volit. Hanka zde má proto právě jen nekontrolovaný vliv (NV) na výsledné statistiky a počty hlasů. Pokud ale Hance nic nebrání k volbám jít, jen se sama svobodně rozhodne nejít a nevolit, pak má své započtení k nevoličům pod kontrolou. V tomto smyslu měla Hanka pod kontrolou, jak bude do statistik započítána.

Jde nám ale ve volbách skutečně jen o toto? Volby přece nejsou průzkumem veřejného mínění, ale mají mít nějaký faktický dopad a ovlivnit směr, kterým se bude společnost nadále ubírat.¹⁰⁶ Ovlivnit směr může ten, kdo volí.¹⁰⁷ Když se Hanka rozhodla nevolit, pak se právě tohoto vlivu vzdala. Měla pod kontrolou, zda svou volbou přispěje k nasměrování veřejného dění, ale rozhodla se nepřispět, a tedy nemít vliv.¹⁰⁸ Hanka sice měla vliv na statistiky o účasti ve volbách

103 Mám kontrolovaný vliv (KV). Řečené je v souladu s majoritním principem jakožto nástrojem maximalizace svobody a procedurou vyjadřující demokratické hodnoty. Viz DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 179 a násl.

104 Srov. též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 211; BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*, s. 11; APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 42, 49 a násl., 188.

105 Srov. SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 57, 58.

106 BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*, s. 12. Srov. též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 218 a 239 a násl.

107 Srov. PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 187 a násl.

108 Srov. SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 58. Hanka měla kontrolu nad svým hlasem, ale rozhodla se nemít vliv. Že se vlivu vzdala, ji mohou ostatní předhazovat jako její selhání a vinit ji z něj. McGEER, V. – PETTIT, P. *The Hard Problem of Responsibility*. In: SHOEMAKER, D. (ed.). *Oxford Studies in Agency and Responsibility, Volume 1*. Oxford:

a v tomto smyslu i na volební výsledky, ale vzdala se možnosti ovlivnit směr, kterým se bude společnost nadále ubírat.¹⁰⁹

Jistým nástrojem kontroly politické autority je svoboda slova. Jejím prostřednictvím lze do určité míry kontrolovat diskuzi a probíraná témata a ovlivnit spoluobčany i politickou reprezentací. Neznamená to ale mít kontrolu nad jinými lidmi, jde jen o kontrolu nad diskuzí. Kdyby šlo o kontrolu nad ostatními lidmi, jednalo by se o manipulaci. Manipulátor totiž nepřesvědčuje, ale jen v ostatních replikuje své vlastní preference.¹¹⁰

Manipulace je v odborné literatuře definována různými způsoby,¹¹¹ nicméně relativně precizním odlišujícím znakem manipulace od pouhého přesvědčování je záměr manipulátora. Jde-li o manipulaci, pak je manipulátor veden záměrem manipulovat,¹¹² přičemž nutně klame či jedná úskočně.¹¹³ Protože je manipulace rozpoznatelná jen podle motivace manipulátora, přičemž ten své pravé motivy nutně skrývá, je manipulace stěží identifikovatelným fenoménem.¹¹⁴

Manipulace je nicméně špatná, protože implikuje nevyváženost kontroly nad celospolečenskou diskuzí, a tedy i tématy, k nimž politická reprezentace bude rezponzivní, což zase implikuje snížení legitimacy demokratického režimu.¹¹⁵ Když člověk X zmanipuluje člověka Y, tak tím v člověku Y indukuje svůj vlastní názor. Člověk Y pak nevolí či nejedná tak, jak chce sám, ale tak, jak chce X. Člověk X má tedy větší kontrolu než ostatní lidé, zatímco Y menší.¹¹⁶

Oxford University Press, 2013, s. 160. I nečinnost je totiž druhem jednání. CLARKE, R. *Omissions. Agency, Metaphysics, and Responsibility*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2014, s. 11.

109 Výjimkou je situace, kdy je zapotřebí, aby se hlasování účastnilo alespoň právě určité procento populace. Pak ti, kdo hlasování bojkotují, svou neúčastí ovlivňují směr vývoje společnosti určitým kýženým směrem. Politické rozhodnutí totiž z důvodu jejich neúčasti nemusí být přijato.

110 SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 59.

111 MILLS, C. Politics and Manipulation. *Social Theory and Practice*. 1995, č. 1, s. 67 – 112; FADEN, R. – BEAUCHAMP, T. *A History and Theory of Informed Consent*. Oxford: Oxford University Press, 1968, s. 348; NOGGLE, R. Manipulative Actions: A Conceptual and Moral Analysis. *American Philosophical Quarterly*. 1995, č. 1, s. 49; GORIN, M. Do Manipulators Always Threaten Rationality? *American Philosophical Quarterly*. 2014, č. 1, s. 51 – 61. BĚLOHRAD, R. Manipulace – konceptuální analýza. *Filozofický časopis*. 2019, č. 1, s. 21 – 43.

112 BĚLOHRAD, R. *Manipulace – konceptuální analýza*, s. 42.

113 Manipulátor nemusí nutně předkládat nepravdivé informace. GORIN, M. *Do Manipulators Always Threaten Rationality?*, s. 58, 59.

114 BĚLOHRAD, R. *Manipulace – konceptuální analýza*, s. 42. Žádný čin není inherentně manipulativní. NOGGLE, R. *Manipulative Actions: A Conceptual and Moral Analysis*, s. 49.

115 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 209.

116 Zmanipulovaný člověk není pozitivně svobodný. TAYLOR, C. Omyl negativní svobody. *Filozofický časopis*, 1995, č. 5, s. 800.

Nabízející se možností boje s manipulací je omezení diskuze.¹¹⁷ Ovšem omezení diskuze vede k paradoxu: v zájmu ochrany pozitivní svobody se omezí negativní svoboda.

Analytické rozlišení pozitivní a negativní svobody nabídl Isaiah Berlin. Negativní svobodu vymezil jako prostor, v němž „subjekt (osoba nebo skupina osob) má nebo by měl mít možnost činit, co umí, nebo být, čím umí, bez zasahování ze strany ostatních“.¹¹⁸ Pozitivní svobodu pak definuje kvalitou aktérství. Pozitivně svobodný je člověk, který není zmitán svými náhodnými tužbami, iracionalitou, naivitou, neinformovaností nebo manipulací,¹¹⁹ a tedy dělá to, co opravdu dělat chce.¹²⁰

Pozitivní svoboda není jednoduše doplňkem té negativní, ale naopak, podporou pozitivní svobody může dojít k omezení svobody negativní. Kupříkladu, pokud alkoholika zavřeme do místnosti bez přístupu k alkoholu, časem vystřízliví, zbaví se závislosti a začne myslet svobodně. Fyzicky ale bude značně omezen, neboť bude zavřen v jedné místnosti. V zájmu podpory jeho pozitivní svobody (střízlivého myšlení) je tak omezena jeho negativní svoboda (svoboda pohybu). Ke stejnému efektu by vedlo omezení diskuze s vidinou vymýtit manipulaci. Takovou podporou pozitivní svobody (svobodného myšlení) by došlo k omezení negativní svobody (omezení svobody slova). V zájmu podpory svobody by tak paradoxně došlo k potlačení svobody.¹²¹

Nevyváženost kontroly nad diskuzí nemusí vznikat zdaleka jen manipulací. Příčinou mohou být i nevelké možnosti některých lidí promluvit v médiích, zatímco značné takové příležitosti lidí jiných. Nabízejícím se řešením opět může být omezení diskuze, které ale implikuje paradox potlačení svobody v zájmu podpory svobody. Větší kontrola některých lidí nad diskuzí je tak zkrátka patrně nevyhnutelným faktem.¹²²

117 Za jistých okolností lze zlepšit pozitivní svobodu omezením té negativní. TALISSE, R. *Engaging Political Philosophy. An Introduction*, s. 51.

118 BERLIN, I. *Čtyři eseje o svobodě*, s. 218.

119 CHRISTMAN, J. Saving Positive Freedom. *Political Theory*. 2005, č. 1, s. 79.

120 GAUS, G. *Political Concepts and Political Theory*. Boulder – Oxford: Westview Press, 2000, s. 84. Viz též pojem autonomie v SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 20, 23.

121 GAUS, G. *Political Concepts and Political Theory*, s. 86, 88.

122 Nicméně ještě to neznamená, že kvůli tomu v politickém systému neplatí politická rovnost. Srov. BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*, s. 18.

3.3 Nekontrolovaný a podmíněný nekontrolovaný vliv

Druhým způsobem vládnutí je vedle kontroly podmíněný nekontrolovaný vliv, který mají všichni lidé. Ti, kteří jsou schopni kontroly, se podílejí na vládě podmíněným nekontrolovaným vlivem a zároveň kontrolou (s vlivem nebo bez vlivu). Všichni ostatní se na vládě podílejí pouze podmíněným nekontrolovaným vlivem.

Podmíněný nekontrolovaný vliv je podmnožinou nekontrolovaného vlivu (PNV je podmnožinou NV). Nejprve rozeberme nekontrolovaný vliv (NV). Nekontrolovaný vliv na vás může mít třeba šílenec, který v noci vykřikuje na ulici. Sám sebe nekontroluje, neví, co dělá, ale ovlivňuje vás – nemůžete kvůli němu spát. Nekontrolovaný vliv má i neobratný tanečník, který každou chvíli omylem šlápne partnerce na nohu. Své pohyby do značné míry nekontroluje, ale partnerku jimi ovlivňuje. Ta má totiž pošlapané nohy, což by neměla, kdyby bývala tančila s někým jiným. Nekontrolovaný vliv má i bandita, který k vám přiběhne s pistolí a něco na vás vykřikuje, ale bohužel v jazyce, kterému nerozumíte. Bandita nekontroluje situaci, protože není schopen naplnit svůj záměr. Není totiž schopen sdělit, co chce, a svého cíle dosáhnout.¹²³ Bandita proto nemá kontrolu, má ale na vás vliv. Patrně se totiž vystrašíte, možná mu zkusíte dát své peníze. Jen kvůli němu děláte něco, co byste jinak nedělali.

Že má na nás někdo vliv, poznáme právě podle toho, že se chováme jinak, než bychom se bývali byli chovali. Lidé nás mohou ovlivňovat různými způsoby, aniž by nad tím měli kontrolu nebo si třeba vůbec byli svého vlivu vědomi. Například šílenec si ani nemusí uvědomovat, že je noc a on dělá takový hluk. Lidé nemusí mít nad ničím kontrolu, a přesto nás mohou přimět, abychom se zachovali tak, jak bychom se jinak nechovali.

Ovlivnit nás lidé mohou i jiným způsobem, než že nás ruší nebo nám ubližují jako šílenec, tanečník nebo bandita. Tímto jiným způsobem je právě ona zvláštní podkategorie nekontrolovaného vlivu, kterou označují jako podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Představte si, že jedete městskou hromadnou dopravou. Měli jste štěstí, sedli jste si na poslední volné sedadlo a jste za to rádi. Na příští zastávce ale přistoupí starší člověk (senior). Uvolníte mu místo? Nebo

¹²³ Srov. PETTIT, P. Legitimacy and Justice in Republican Perspective. *Current Legal Problems*. 2012, č. 1, s. 78 – 79.

jiný případ. Jste v kavárně a kolem vás u dalších stolků sedí studenti, kteří se v tichosti učí na zkoušku, již budou za pár desítek minut skládat. A vtom vám začne zvonit telefon. Rozhodnete se ho přijmout a svým hovorem studenty rušit, anebo se radši zvednete a půjdete hovor vyřídit ven či na chodbu? A do třetice: Jste v kině a po začátku filmu si všimnete, že na sedačce za vámi sedí dítě, které přes vás nevidí na plátno. Kino je ale plné a není možné si nikam přesednout. Co v takových situacích uděláte? Jak se zachováte v MHD, kavárně a kině? Mnozí z nás by patrně uvolnili místo seniorovi v MHD, v kavárně by telefonní hovor nezvedli a v kině by se snažili uhnout na stranu tak, aby dítě alespoň trochu na plátno vidělo. Proč bychom se tak zřejmě zachovali?¹²⁴

Samotná přítomnost těchto lidí – seniora, studentů a dítěte – nás ovlivnila. Jen kvůli nim jsme udělali něco, co bychom jinak nedělali. Tentokrát byl ale vliv jiné povahy než ten, který měl šílenec, tanečník nebo bandita, jejichž vliv působil externě. Vlivu, který má šílenec, tanečník a bandita, se nevyhneme (případně musíme nějak reagovat, abychom před jejich vlivem unikli). Senior, studenti ani dítě na nás externě nijak nepůsobí. Vliv působí jen proto, že ho působit necháme. Sami jsme se rozhodli, že uvolníme sedadlo, že nebudeme v kavárně rušit nebo že uhneme ze zorného pole. Oni sami nás k tomu ničím nenutili ani nám nijak nehrozili. Proč jsme se tedy v jejich prospěch omezili a jak takové jednání vysvětlit?

Myslím, že takové jednání můžeme explikovat pojmem respekt.¹²⁵ V rasistické společnosti diskriminující, a tedy nerespektující etnické menšiny, se nedá očekávat ochota příslušníků etnické většiny podobně se uskromnit ve prospěch etnické menšiny.¹²⁶ Naproti tomu, pokud jsme ochotni se uskromnit kvůli seniorovi, studentům a dítěti, pak je patrně respektujeme.¹²⁷ Respektujeme je jako sobě ekvivalentní občany žijící s námi v rovné,¹²⁸ a nikoliv hierarchické společnosti. Proto jsme ochotni se uskromnit v jejich prospěch.¹²⁹

124 Nejde o empirická zjištění, ale myšlenkové experimenty.

125 Nejde o respekt ve smyslu úcty k někomu. Nejde o to, že rozpoznáváme hodnotu osobnosti konkrétního člověka, kvůli níž pak tohoto člověka respektujeme. Jde o to, že rozpoznáváme vztah, který k člověku máme mít, neboli svůj postoj druhého řádu. DARWALL, S. Respect and the Second-Person standpoint. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. 2004, č. 2, s. 44, 49. Viz též KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 290. I když někým pohrdáme, tak ho respektujeme jako osobu. MASON, M. Contempt as a Moral Attitude. *Ethics*. 2003, č. 2, s. 240.

126 Ostatní na nás musí adekvátně reagovat, abychom rovnými byli. SOMEK, A. *The Legal Relation. Legal Theory After Legal Positivism*. Cambridge: University Press, 2017, 136.

127 Srov. ANDERSON, E. S. What Is the Point of Equality? *Ethics*, 1999, č. 2, s. 313.

128 Rovnost je přítom pro demokracii normativní. NÄSSTRÖM, S. *The Normative Power of Political Equality*, s. 174 – 177.

129 Nechci zde řešit, nakolik a v jakých případech máme být ochotni se uskromnit. To jsou otázky spravedlnosti, kterými se zde nezabývám. Nicméně k takovému tématu viz například ANDERSON, E. S. *What Is the Point of Equality?*, s. 287 – 337; PETTIT, P. *Republicanism*.

Respektujeme dítě a máme za to, že by mělo film vidět, pokud je v kině. A tak se jen kvůli němu omezíme. Stejně tak respektujeme studenty a víme, že chtějí ticho. Respektujeme seniora a víme, že potřebuje v MHD sedět, na rozdíl od nás, kteří můžeme bez problémů stát, i když se nám třeba nechce. Senior, studenti i dítě na nás mají vliv právě díky tomu, že je respektujeme a jejich vliv na sebe necháme působit.

Fakt existence seniora, studentů a dítěte a náš předpoklad jejich potřeb je vlivem spouštějícím naše důvody vyplývající z respektu. (Respekt je postojem druhého řádu o obsahu brát důvody ostatních lidí vážně. O tom více viz kapitoly 6 a 7.) Důvod pomáhat máme, jestliže ostatní respektujeme. Když se s námi ocitli na jednom místě, ovlivnili situaci takovým způsobem, že začala korespondovat s postojem, jímž jsme disponovali již dávno předtím¹³⁰ a kterým je právě respekt.¹³¹ Díky respektu můžeme být připraveni sami sebe dobrovolně omezit, aniž by nás o to někdo prosil nebo nás k tomu nutil.

Respekt je důvodem pro určité naše jednání, které vykonáme právě jen kvůli ostatním lidem a v jejich prospěch.¹³² Respekt je proto morální presupozicí pluralitní demokracie obývané vzájemně politicky rovnými jednotlivci.¹³³ V demokracii, tedy v situaci plurality a zároveň politické rovnosti,¹³⁴ je respekt postojem,¹³⁵ který

A Theory of Freedom and Government. Oxford: Clarendon Press, 2002, 147 a násl.; SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other.* Cambridge – London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998, s. 87 a násl.

¹³⁰ Srov. spouštěcí důvody (triggering reasons) ENOCH, D. Authority and Reason-Giving. *Philosophy and Phenomenological Research.* 2012, č. 2, s. 4; ENOCH, D. Reason-Giving and the Law. *Oxford Studies in the Philosophy of Law.* 2011, č. 1, s. 4.

¹³¹ DARWALL, S. *Respect and the Second-Person standpoint,* s. 45.

¹³² Jde pouze o ilustrativní příklady pro vysvětlení toho, jak respekt a uskromnění se v zájmu druhých funguje.

¹³³ Politická rovnost je normativní. Pro demokracii je stěžejním stavebním kamenem.

Viz PETTIT, P. Legitimacy and Justice in Republican Perspective, s. 61 a násl. K politické rovnosti jako charakteristickému znaku demokracie viz například KOLODNY, N. Rule Over None II: Rule Over None II: Social Equality and the Justification of Democracy. *Philosophy and Public Affairs.* 2014, č. 4, s. 332; NÄSSTRÖM, S. The Normative Power of Political Equality, s. 174–177; PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy,* s. 146 a násl. Monističtí instrumentalisté jako Philippe van Parijs by mohli být ochotni obětovat demokratickou rovnost ve prospěch spravedlnosti. Van PARIJS, P. Justice and Democracy: Are they Incompatible? *The Journal of Political Philosophy.* 1996, č. 2, s. 109. Monistické instrumentalisty, kteří by například z pozic morálního realismu zdůvodňovali legitimitu prostřednictvím spravedlnosti, v tomto textu ponechávám stranou. Více k tomu viz podkapitola 8.1. Monistický instrumentalismus viz CHRISTIANO, T. The Authority of Democracy. *The Journal of Political Philosophy.* 2004, č. 3, s. 266 a násl.

¹³⁴ Pojem politické rovnosti se zdaleka nemusí vyčerpat rovností hlasů ve volbách. Viz např. KŘEPELOVÁ, T. *Liberální demokracie, ale jaká? Agregativní a deliberativní modely demokracie ve srovnávací perspektivě.* In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize,* s. 76 a násl.

¹³⁵ SOBEK, T. *Lidská práva existují objektivně,* s. 731. Takový postoj pak stojí v základu morální komunity, již lid je. Postoj druhého řádu nám určuje důvody k jednání. K tomu též SOMEK, A. *The Legal Relation. Legal Theory After Legal Positivism,* s. 145; STRAWSON, P. F. *Studies in the Philosophy of Thought and Action.* London: Oxford University Press, 1968, s. 83.

přijímáme už jen z toho titulu, že o své společnosti referujeme¹³⁶ jako o demokratické.¹³⁷

Pokud se mají komatici, malé děti a mentálně postižení nějak podílet na vládnutí, tak právě spouštěním mechanismu, jehož výsledkem je reakce ostatních lidí, a vládnou tedy prostřednictvím ostatních lidí (viz obr. 17). Důležité na tom je, že ostatní lidé musí své jednání ve prospěch mentálně postižených, malých dětí a komatiků vnímat jako svou povinnost, a nikoliv jen jako slitování.¹³⁸ Slitování by totiž záviselo na jejich vlastním rozmaru. Co závisí na jejich vlastním rozmaru, tím nejsou ovládáni.¹³⁹ A jestliže by nebyli ovládáni, pak není žádný způsob, kterým by se mentálně postižení, děti a komatici podíleli na vládnutí.

Kupříkladu se mohou slitovat nad žebrákem a každý den mu dát peníze. Ale pokud se jednou neslitují, tak nedělám nic špatného. Naproti tomu považujeme za opovrženímhodné neuvolnit seniorovi místo v MHD, rušit ostatní svým telefonátem nebo ignorovat dítě, které přes nás nevidí na plátno. Nebo to považujeme alespoň za nevhodné, přece jen nejde o tak závažné nemorální činy. Každopádně nerespektovat ostatní lidi a nereagovat na ně adekvátním způsobem hodnotíme negativně.¹⁴⁰ O lidech, kteří ignorují ostatní, říkáme, že jsou „bezohlední“. To indikuje defaultní nastavení ohleduplnosti,¹⁴¹ a tedy omezování sama sebe ve prospěch ostatních.¹⁴²

136 Z jazykové praxe vyplývají závazky. Jestliže se naučíme, že zákonem je to, co nás zavazuje, pak to znamená, že když X nazveme zákonem, pak nás bude X zavazovat. MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking Political Obligation. Moral Principles, Communal Ties, Citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012, s. 34. A podobně, jestliže nějaký vztah nazýváme přátelstvím, pak tento vztah musí splňovat určitá pravidla, aby o přátelství šlo. Kterýkoliv vztah není přátelstvím. SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other*, s. 161 a násl. A stejně tak když společnost, v níž žijeme, nazýváme demokratickou, pak se tím hlásíme k určitým řídicím principům, které hodláme dodržovat. Jestliže je jako společnost dodržovat nehodláme, naše společnost není demokratická.

137 Z uvedeného vyplývá, že by mělo jít o liberální demokracii, která je charakterizována něčím, co bychom mohli nazvat respektem k různým názorům a způsobům života. Viz BLÁHOVÁ, S. Proč řešit identitu v liberální politické teorii? K ofenzivnímu vymezení politična v liberalismu. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filozofie*, s. 230. Viz též KYSELA, J. Stát jako obr na hliněných nohou. *Právník*. 2014, č. 11, s. 961, 954; KYSELA, J. *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014, s. 258.

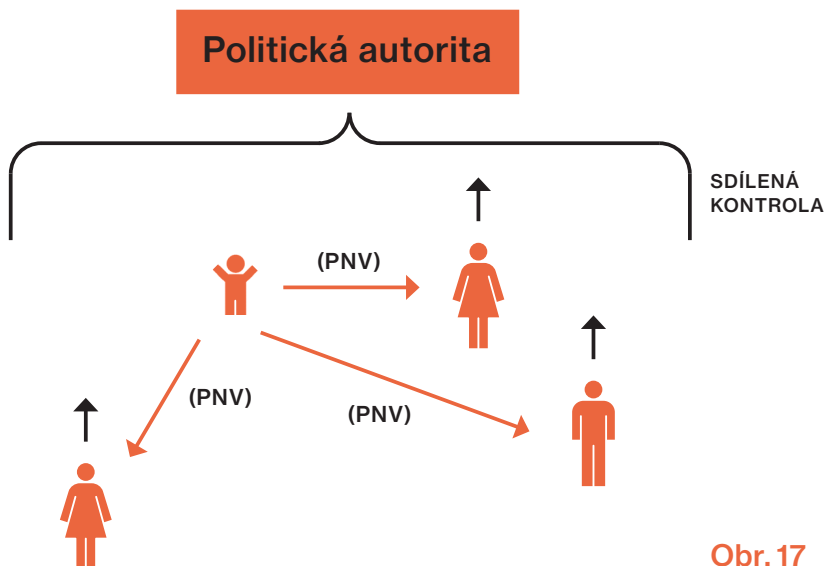
138 PETTIT, P. Justice: Social and Political. In: SOBEL, D. et al. (eds). *Oxford Studies in Political Philosophy*, Volume 1. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 25.

139 K tomu více viz podkapitola 6.3.

140 SCHEFFLER, S. Relationships and Responsibilities. *Philosophy & Public Affairs*. 1997, č. 3, s. 192.

141 Morální kritika ze strany ostatních členů společnosti nemusí být nutně vždy společenskou sankcí. Jde o volání po nápravě určitého jednání. Volání po ohleduplnosti by mohlo být voláním po aktivaci respektu jako důvodu k jednání. Srov. SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other*, s. 287; DARWALL, S. *Respect and the Second-Person standpoint*, s. 49.

142 Srov. FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 93; LEWIS, J. The discretionary normativity of requests. *Philosophers' Imprint*, 2018, č. 20, s. 7.

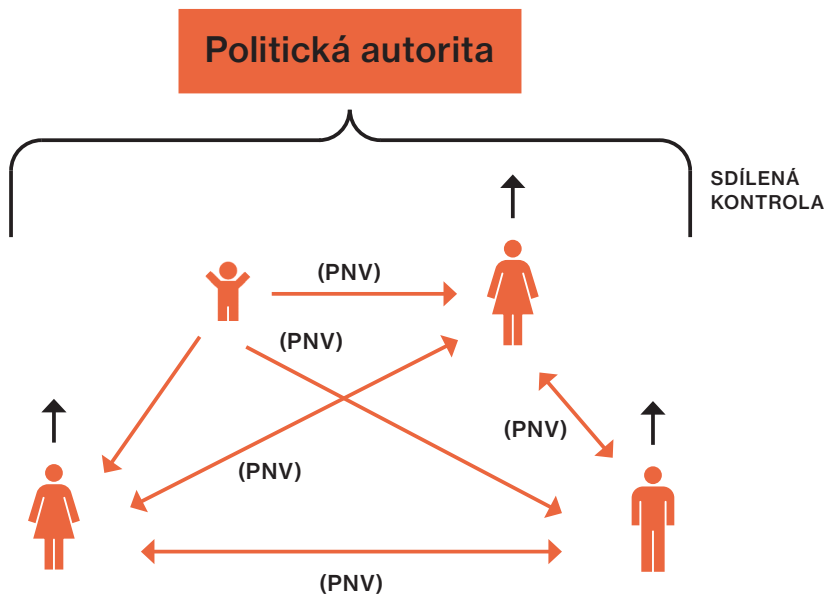

Obr. 17

Podmíněným nekontrolovaným vlivem působí nejen malé děti, komatici a mentálně postižení. Hovoříme-li o demokratické koncepci vládnutí, pak tímto vlivem vládnou všichni včetně svéprávných dospělých.¹⁴³ I já jakožto svéprávný dospělý potřebuji, aby se kvůli mně ostatní lidé byli ochotni omezit, a navíc to považovali za svou povinnost. Už jen na to, abych mohla například hlasovat ve volbách, potřebuji uskromnění ostatních lidí. Započíst můj hlas totiž znamená snížit váhu toho jejich. Čím víc lidí se o kontrolu nad politickou autoritou dělí, tím menší podíl připadá na každého člověka. Proto abych vůbec mohla volit, potřebuji, aby mě ostatní lidé respektovali, uskromnili se kvůli mně a o kontrolu se se mnou podělili.

Malé děti, mentálně postižení a komatici vládnou svým podmíněným nekontrolovaným vlivem. Svěprávní dospělí také vládnou svým podmíněným nekontrolovaným vlivem a díky němu mohou navíc vládnout i kontrolou (viz obr. 18).

143 Srov. DARWALL, S. *Respect and the Second-Person standpoint*, s. 45.

Obr. 18

4 Političtí vydědenci

Pro demokratický režim je charakteristická sebevláda lidu.¹⁴⁴ Právě v demokracii si lidé vládnou sami, což znamená, že jim nevládnou žádný diktátor, skupina oligarchů nebo uskupení jiných vyvolených. Lidé si vládnou sami, jestliže stáli na počátku vzniku zákonů, jimiž jsou ovládáni. Uvažujeme-li, jak si lidé sami vládnou, může nám vyvstat na mysli především jejich možnost hlasovat ve volbách, vybírat si politickou reprezentaci nebo využívat svobody slova k nastolení celospolečenské diskuze.¹⁴⁵ Pod vládnutím si tak představujeme jistou kontrolu lidí nad jejich politickou autoritou, politikami (policies) a v konečném důsledku i nad povinnostmi, kterými se budou muset řídit.

V minulé kapitole jsem prokazovala, že vládnutí má dvě složky, a to zaprvé kontrolu a zadruhé podmíněný nekontrolovaný vliv. Kontrolu lidé vykonávají nad svou politickou autoritou právě především hlasováním ve volbách a využíváním svobody slova. Kromě této kontroly ale mají také podmíněný nekontrolovaný vliv (hovoříme-li o demokratické koncepci vládnutí). Jím lidé působí mezi sebou navzájem a může jim působit každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komatici, protože to od nich nutně nevyžaduje žádnou činnost. Že mám podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu kvůli mně, usiluje při tom o můj prospěch, a navíc to považuje za svou povinnost.¹⁴⁶

Kontrolou mohou vládnout jen svéprávní dospělí, kdežto podmíněným nekontrolovaným vlivem vládnou všichni. Kontrola působí vertikálně mezi lidmi a politickou autoritou, kdežto podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně mezi lidmi navzájem. Vládnutí podmíněným nekontrolovaným vlivem spočívá v ovlivňování těch lidí, kteří vládnou i kontrolou, tak aby kontrolovali politickou autoritu právě určitým způsobem, respektive k právě určitým cílům.

V této kapitole se zaměřím na tezi, že podmíněným nekontrolovaným vlivem vládnou všichni včetně svéprávných dospělých. Budu tvrdit, že svéprávní dospělí mají kontrolu jen právě tehdy, když mají i podmíněný nekontrolovaný vliv. Kdyby neměli podmíněný nekon-

¹⁴⁴ K tomu více podkapitola 1.5.

¹⁴⁵ WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 27; BEYME, K. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, reconsolidation, 1789 – 1999*, s. 74; URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, s. 33.

¹⁴⁶ Srov. HOHFELD, W. N. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*, s. 5, 17.

trolovaný vliv, nemohli by mít ani kontrolu.¹⁴⁷ Jinak řečeno, v předchozí kapitole jsem především tvrdila, že demokratická koncepce vládnutí je založena na:

- (1) podmíněném nekontrolovaném vlivu (PNV) každého člena lidu a
- (2) kontrole (K) každého takového člena lidu, který je kontroly schopen. Každý, kdo je kontroly schopen, ji vykonává buď
 - (2a) s vlivem (KsV), když aktivně využívá volebního práva a svobody slova, anebo
 - (2b) bez vlivu (KbV), pokud volebního práva a svobody slova aktivně nevyužívá.

V této kapitole k tomu doplním:

- (3) kdo nemá podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), ten nemůže mít kontrolu (K), a to ani kontrolu s vlivem (KsV), ani kontrolu bez vlivu (KbV).

Touto ani žádnou jinou kapitolou nevznáším apely na politické režimy. Říkám, že demokratická koncepce vládnutí nutně počítá s uvedenými dvěma složkami vládnutí, a k tomuto poznatku jsem nedospěla empirickou studií, ale metodami analytické filozofie.

4.1 Podmíněný nekontrolovaný vliv

Tvrdím, že ten, kdo nemá podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), nebude mít ani kontrolu (K), a to ani kontrolu s vlivem (KsV), ani kontrolu bez vlivu (KbV). Nebude mít kontrolu, ačkoliv je takové kontroly schopen. A nebude ji mít, i kdyby kupříkladu chodil k volbám. Mít hlasovací právo totiž ještě nutně neznamená mít kontrolu. Volební distrikty mohou být navrženy tak, aby některé hlasy nemohly mít na výsledek voleb žádný vliv.

Keith Bybee v této souvislosti hovoří o smysluplné reprezentaci a také o politických vydědencích, kterým se smysluplné reprezentace nedostává.¹⁴⁸ V roce 1971, píše Bybee, řešil Nejvyšší soud USA případ

¹⁴⁷ Srov. SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 102.

¹⁴⁸ BYBEE, K. J. *Mistaken Identity. The Supreme Court and the Politics of Minority Representation*. Princeton: Princeton University Press, 1998, s. 20, 22.

Whitcomb v. Chavis, týkající se volebních okrsků v Indianě. Ty byly rozvrženy tak, že v každém z nich tvořilo černošské chudinské obyvatelstvo menšinu, a bylo tedy ve volbách vždy přehlasováno. To samo o sobě problém není, vždyť většinový princip je podstatou demokracie, a tak musí být vždy někdo přehlasován.¹⁴⁹ Problém nastává, jde-li o ve společnosti nerespektovanou minoritu.¹⁵⁰

Tolik úvaha Keitha Bybeeho. Navážeme-li na ni, můžeme říct, že kdokoliv jiný, kdo je ve volbách přehlasován, může být i přesto smysluplně reprezentován. Jinak řečeno, koho společnost respektuje, ten může mít smysluplnou reprezentaci, i když jeho preferovaný kandidát ve volbách neuspěl.¹⁵¹ Konkrétní složení politické reprezentace je sice vybíráno majoritou voličů, nicméně politická reprezentace nereprezentuje jen své konstituenty, nýbrž celý lid, včetně těch, kteří ji nevolili.¹⁵² I ten, kdo byl přehlasován, může mít stále v jistém smyslu kontrolu (K), a to i kontrolu s vlivem (KsV). Má totiž ještě svobodu slova a možnost účastnit se diskuzí a přesvědčovat své názorové oponenty i politické reprezentanty.¹⁵³

Uvažujeme-li o vládnutí lidí jen jako o jejich hlasování ve volbách, můžeme si myslet, že i diskriminované a nerespektované minority kontrolu mají, a tedy se na vládnutí podílejí. Vždyť přece mohou hlasovat! Pokud uvažujeme o vládnutí navíc jako o svobodě slova, můžeme si opět myslet, že diskriminované menšiny kontrolu skutečně mají. Vždyť se přece mohou vyjadřovat, argumentovat a přesvědčovat!

Zdá se tedy, že se i diskriminované menšiny podílejí na vládnutí, jestliže disponují volebním právem a svobodou slova. Když ovšem o vládnutí uvažujeme nikoliv jen jako o kontrole (K), ale také jako o podmíněném nekontrolovaném vlivu (PNV), zjistíme, že příslušníci některých minorit dost možná nevládnou. Jen ten, kdo má podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), se podílí na vládnutí – a jen ten pak může mít také kontrolu (K).

149 DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 172 a násl.; SADURSKI, W. *Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule*, s. 48.

150 Philip Pettit navrhuje tzv. eyeball test k identifikaci diskriminovaných skupin. Viz PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 85. Viz též PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 81–82.

151 Kdo není diskriminován, ten patrně chápe jen jako shodu okolností nebo svou smůlu, že budou výsledné politiky v jeho vlastní neprospěch. V případě lidí, kteří nejsou diskriminováni, totiž nejde o konstantní vytváření politik v jejich neprospěch. PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 178.

152 ANKERSMIT, F. *Representative Democracy and Populism*. In: *Clingendael Spectator* [online]. 2017 [cit. 2019-10-22]. Dostupné z: <<https://www.clingendael.org/pub/2017/3/representative-democracy-and-populism>>.

153 Srov. MANSBRIDGE, J. *Rethinking Representation. The American Political Science Review*. 2003, č. 4, s. 525 a násl.; WEALE, A. *The Will of the People. A Modern Myth*. Cambridge: Polity Press, 2019, s. 40.

V následujících dvou podkapitolách tuto tezi prokazují na myšlenkovém experimentu se dvěma fiktivními společnostmi. Chtěla bych upozornit čtenáře, že jde o příklad strukturovaný, vnitřně rozvětvený, a proto náročný na udržení pozornosti. Je ovšem možné příklad přeskočit a přejít rovnou k 5. kapitole. K příkladu už se totiž v této knize nebudu více vracet a slouží právě jen k prokázání teze o vládnutí prostřednictvím PNV jakožto presupozici vládnutí kontrolou.

4.2 Očividní vydědění

V první společnosti žijí mudlové s minoritou kentaurů a ve druhé žijí hobiti s minoritou trpaslíků. Mudlové kentaury respektují, a proto mají kentauři podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV) a díky němu také kontrolu (K). Ve druhé společnosti majorita hobitů nerespektuje minoritu trpaslíků, a proto trpaslíci nemají podmíněný nekontrolovaný vliv, a tedy ani kontrolu, přestože hlasují ve volbách a využívají svobody slova. Podívejme se podrobněji na obě společnosti:

V první tvoří majoritu obyvatel mudlové a mezi nimi žije minorita kentaurů. Mudlové kentaury **respektují**, a tedy je nediskriminují a jednájí s nimi stejně jako se kterýmkoliv jiným členem lidu. Pokud mudlové kentaury respektují, pak mají kentauři na mudly vliv (PNV) už pouhou svou existencí. Je-li to potřeba, jsou mudlové pro kentaury ochotni v určitých situacích něco vykonat, a to automaticky, aniž by je kentauři museli prosit, tedy mudlové to vnímají jako svou povinnost. Co mudlové z respektu pro kentaury dělají?

Pokud kentaury nepřiměřeně omezuje chování mudlů, pak se mudlové snaží vyvarovat takového chování. (Podobně, jako jsme se v případě s kavárnou vyvarovali rušení učících se studentů, viz podkapitola 3.3.) Pokud jsou kentauři slabšími členy společnosti, pak se jim mudlové snaží pomoci. (Podobně, jako jsme se v příkladu s MHD snažili pomoci seniorovi, viz podkapitola 3.3.) Mudlové sami sebe omezují ve prospěch kentaurů, aby kentaurům zachovali rovná práva a rovné možnosti v rámci lidu.¹⁵⁴ (Stejně tak, jako jsme se v příkladu s kinem trochu uskromnili, jen abychom umožnili ostatním vidět na plátno, viz podkapitola 3.3.) Mudlové jsou zkrátka připraveni se kvůli kentaurům omezit, a to nikoliv kvůli nátlaku nebo hrozbě ze strany kentaurů. Nátlaku ani hrozby to-

¹⁵⁴ Srov. ANDERSON, E. S. *What Is the Point of Equality?*, s. 287–337; PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 147 a násl.; SOMEK, A. *The Legal Relation*, s. 133 a násl.

tiž kentaury – jakožto minorita – schopni nejsou. Mudlové se tak musí zachovat automaticky a chápat to jako svou povinnost,¹⁵⁵ jinak by se kentaury nepodíleli na vládnutí. Nestačí, aby se mudlové nad kentaury blahosklonně slítovali. To by totiž znamenalo, že kentaury nevládnou vůbec, ale jsou ponecháni napospas dobrodiní mudlů a jejich rozměrům.¹⁵⁶ Vládli by proto jen mudlové, kteří by nad kentaury dominovali a své dobrodiní by si mohli kdykoliv rozmyslet.¹⁵⁷ Pokud se tedy kentaury podílejí na vládnutí, pak se mudlové omezují automaticky a chápou to jako svou povinnost.

Kentaury jsou rozumné bytosti. Není důvod, aby neměli v rámci společnosti i kontrolu (K). Jinými slovy, není důvod, aby nevykonávali druhou složku vládnutí, a to (vedle PNV) i kontrolu (K). Jsou jí schopni stejně tak dobře jako mudlové, a proto by bylo svévolné jim ji na rozdíl od mudlů odeprít.¹⁵⁸ Kentaury tedy mají volební právo a svobodu slova. Mudlové kentaury respektují a jsou ochotni se kvůli nim uskromnit, přičemž naslouchat kentaurům v diskuzi a brát jejich argumenty vážně je takovým uskromněním. Kentaury proto mají skutečnou kontrolu díky své svobodě slova. Pokud jsou argumenty kentaurů lepší než argumenty mudlů, pak je upřednostněn názor kentaurů. Kentaury mají i volební právo a může se stát, že významným politikem proto bude kentaur, který vytvoří takové politiky (policies), které jsou pro mudly méně výhodné než pro kentaury. Pokud to mudlové snášejí, znamená to, že jsou připraveni se uskromnit ve prospěch kentaurů.

Ve společnosti mudlů a kentaurů mají všichni podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), a proto mají i kontrolu (K).

Ve druhé společnosti – v sousedním státě – žije majorita hobitů a mezi nimi minorita trpaslíků. Hobiti trpaslíky **nerespektují** a diskriminují. Hobiti jsou sice ochotni trpaslíky tolerovat, a čas od času dokonce blahosklonně vykonají i něco v jejich prospěch, nepovažují to ale za svou povinnost.¹⁵⁹ Trpaslíci v takové společnosti nemají podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Hobiti je neresppektují, a proto není důvodem hobitůho jednání respekt k trpaslíkům, ale spíše benevolence nebo nějaké zjištěné důvody.

155 Na základě postoje druhého řádu viz SOBEK, T. *Lidská práva existují objektivně*, s. 731.

156 Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 30 a násl.

157 Dominance spočívá v možnosti svévolně zasahovat do života ostatních. PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 22.

158 Byli by občany druhé kategorie. Viz SOMEK, A. *The Legal Relation. Legal Theory After Legal Positivism*, s. 144.

159 Respekt k trpaslíkům není jejich postojem druhého řádu. Pojem postoje druhého řádu viz kapitoly 6 a 7.

Trpaslíci jsou rozumné bytosti, a tak není důvod, proč by nemohli mít v rámci lidu kontrolu (K). Jsou jí schopni stejně tak dobře jako hobiti. Řekněme, že hobiti trpaslíky sice nerespektují, ale zase nechtějí vypadat špatně před mudry ze sousedního státu, a tak se rozhodnou minoritě trpaslíků udělit volební právo a svobodu slova. Otázkou je, zda tímto trpaslíci nabyli kontrolu (K).

Opravdu mohou trpaslíci nabýt kontrolu, ačkoliv stále nejsou respektováni, a nemají tedy podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV)? Hobiti dali trpaslíkům volební právo a svobodu slova jen ze svého vlastního rozmaru, aby nevypadali špatně před sousedním státem, nevnímali ale takový svůj krok jako svou povinnost vůči trpaslíkům. Zůstává proto pravdou, že trpaslíci respektováni nejsou a nemají podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Pokud se hobiti nejsou ochotni kvůli trpaslíkům automaticky a z povinnosti uskromnit, pak s trpaslíky nemusejí být vůbec ochotni diskutovat. A pokud diskuzi benevolentně připustí, neznamená to, že budou brát argumenty trpaslíků vážně a že je skutečně zohlední ve svých politikách. Argumenty trpaslíků proto nemusejí mít vůbec žádný vliv (trpaslíci nemusejí mít KsV).¹⁶⁰

Jestliže argumenty trpaslíků nemají vliv, pak to znamená, že trpaslíci nemají kontrolu (K). Kontrola bez vlivu (nebo alespoň bez potenciálu vlivu, tedy KbV) není kontrolou.¹⁶¹

Proč bez vlivu nebo alespoň potenciálu vlivu není kontroly? Jinými slovy, proč kontrola (K) nutně musí být spojena s vlivem (KsV), anebo může být bez vlivu, avšak musí být spojena alespoň s potenciálem vlivu (KbV)? Proč by jinak vůbec nešlo o kontrolu (K)?

Vzpomeňme si v této souvislosti na pana Nerudu z podkapitoly 3.2. Pan Neruda nechtěl, aby řidiči odbočovali vlevo. Stál opodál a příjíždějící řidiči ho neviděli. Ovšem v případě, že by odbočili vlevo, by je zastavil se zbraní v ruce a poslal zpět. Pokud nikdo neodbočuje vlevo, má Neruda kontrolu bez vlivu (KbV). Řidiče nemusí ovlivňovat, protože ti sami od sebe činí právě to, co Neruda chce. Neruda má ale potenciál vlivu (KbV). Pro případ, že by se některý řidič rozhodl odbočit vlevo, je Neruda schopen ho zastavit a poslat zpět (zastavení auta a posláním nazpět je vlivem – KsV). Kdyby Neruda nebyl schopen auta zastavit a vrátit zpět, znamenalo by to, že nemá potenciál vlivu (nemá KbV). Nebyl by schopen ovlivnit chování řidičů, a tedy by nebyl schopen dosáhnout svého cíle. Jestliže není schopen dosáhnout svého

¹⁶⁰ Srov. PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 187 a násl.

¹⁶¹ SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 49. „Kontrola nad situací“ zmíněná v textu *Etika svobody* patrně znamená totéž, co potenciál vlivu na osoby.

cíle, pak nemá kontrolu (K). Bez vlivu nebo potenciálu vlivu proto nemá Neruda kontrolu (K).

Podobně ani trpaslíci nedisponují kontrolou, jestliže jejich argumenty nemají vliv (KsV) ani potenciál vlivu (KbV). A proto, ačkoliv trpaslíci získali svobodu slova, neznamená to, že jejím prostřednictvím získali kontrolu (K).

Podobné je to s trpasličím volebním právem. Hobiti jsou v majoritě a jistě umějí vytvořit takový volební systém, ve kterém hlasy trpaslíků nebudou mít žádný vliv a ani potenciál vlivu. Jestliže hobiti trpaslíky nerespektují a necítí povinnost se kvůli nim omezit, pak nad trpaslíky dominují.¹⁶² Možná trpaslíkům umožní mít jejich trpasličí politické reprezentanty, ale když se hobitům zachce, nic jim nebrání ve změně systému způsobem znemožňujícím smysluplnou reprezentaci. Proč by ne, když hobiti trpaslíky nerespektují, necítí povinnost trpaslíkům naslouchat a nemyslí si, že trpaslíci jakkoliv vládnou nebo by vládnout měli.

Smysluplná reprezentace zájmů minority implikuje pro majoritu omezování. Dát průchod zájmům minority je totiž nezřídka možné jen na úkor zájmů majority. Pokud majorita necítí povinnost se omezit, ale dělá to jen z milosti nebo rozmaru, pak je připravena se kdykoliv přestat omezovat, protože nepovažuje takovou změnu svého jednání za opovrženíhodnou. Podobně jako otrokář benevolentně dovolující otrokovi žít si vlastní život nevnímá jako svou povinnost otrokovi takový život umožnit. Jakým životem bude otrok žít, závisí na otrokářově vlastním rozhodnutí, nikoliv na jakékoliv povinnosti, kterou by otrokář k otrokovi cítil. Proto otrokář nebude považovat za opovrženíhodné, když své rozhodnutí změní a s otrokem naloží jinak a hůře. Stejně tak může majorita hobitů kdykoliv naložit hůře s minoritou trpaslíků.

Jaký je rozdíl v postavení minorit obou společností? Kentauři mají podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Trpaslíci ho nemají. Kentauři mají v rámci společnosti i kontrolu (K), kdežto trpaslíci ji nemají. Na rozdíl od společnosti hobitů a trpaslíků je společnost mudlů a kentaurů demokratická, vládne v ní totiž jak majorita, tak i minorita. Ve společnosti hobitů a trpaslíků vládne pouze majorita.

Trpaslíci jakožto minorita v hobití společnosti nevládnou, protože je hobiti nerespektují, a tak hobiti nepovažují za svou povinnost pro trpaslíky cokoli udělat. Pokud pro ně něco udělají, je to jejich vlastní benevolentní rozhodnutí, které mohou kdykoliv, kdy se jim zachce, zase změnit.

¹⁶² PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 22.

Naopak mudlové kentaury respektují, a tak se cítí být povinni se kvůli kentaurům uskromnit. To znamená, že už jen proto, že kentaurové existují, tak se i podílejí na vládnutí. Kentauři ve své společnosti vládou, protože mají podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), díky kterému mají i skutečnou kontrolu (K). Nejen že Kentauři disponují volebním právem a svobodou slova, ale jejich volební právo a svoboda slova má vliv (KsV), případně alespoň potenciál vlivu (KbV). Trpaslíci ve své společnosti nemají kontrolu (K), protože nemají podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV), a tudíž ani nikterak nevládnou.

Podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV) je pro demokratickou koncepci vládnutí kruciólní. Kontrola (K) v podobě volebního práva a svobody slova je tímto vlivem teprve umožněna.

4.3 Skrytí a příležitostní vydědění

Ve společnosti hobitů a trpaslíků byla trpasličí menšina evidentně diskriminována, naproti tomu ve společnosti mudlů a kentaurů nebyl diskriminován nikdo. Mudlové a kentaurové jsou si rovni a nevidí mezi sebou rozdíly. Z hlediska politické rovnosti je irelevantní, zda je někdo kentaurové, nebo mudlo. Mudlům by proto nemělo nikterak vadit, kdyby kentaurové v budoucnu početně mudly převážili.

Představme si alternativní verzi takového světa, v níž by mudlům představa kentaurového přemnožení vadila. Mohla by jim vadit ze dvou různých důvodů:

(1) Prvním z nich je obava mudlů z majority kentaurů. Pokud mezi mudly taková obava existuje, pak možná ve společnosti nepanuje respekt. Mudlové se bojí, že by je kentaurové diskriminovali. Kentauři totiž možná nerespektují mudly.

(2) Druhou možností je, že se mudlové sice nebojí kentaurového přemnožení a nebojí se diskriminace, ale zkrátka jen kentaurové nerespektují, pouze to není na první pohled vidět.

Z obou důvodů může ve společnosti chybět respekt. A to, ačkoliv to na první pohled nemusí být patrné, protože práva všech jsou aktuálně chráněna a prosazována. Aby byl respekt skutečný, musejí být ohledně něj členové společnosti morálními internalisty,¹⁶³ protože jen tak bude

¹⁶³ Srov. PETTIT, P. *Justice: Social and Political*, s. 13; PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 210. Morální internalisté cítí, že mají povinnosti plynoucí z respektu. Pro morální externalisty naproti tomu není nijak důležité,

respekt jejich postojem druhého řádu.¹⁶⁴ Můžeme sice hovořit o institucích demokratického právního státu, které menšinám zajišťují práva,¹⁶⁵ ale demokratické instituce lze využít (zneužít) ke zničení demokratického právního státu. Demokracie má sice jisté ochranné mechanismy, například Jeremy Waldron je ale přirovnává k tzv. bdělostním opatřením spíše než k nepřekročitelným překážkám a vysvětluje funkci takových ochranných mechanismů na metaforickém případu.¹⁶⁶

Vyzývá nás, ať si představíme člověka, který se chystá pít alkohol, a tak svěří klíče od svého auta kamarádovi, čímž se sám sobě snaží zabránit v řízení auta v opilosti. Tento pijan ale učinil pouze bdělostní opatření, kterým si nemůže v řízení auta na sto procent zabránit. V opilosti totiž může klíče kamarádovi zase vzít a s autem odjet, případně řídit nějaké jiné auto. Bdělostní opatření tak nejsou neprolomitelnou zdí, ale spíše kontrolním bodem, který nás má zbrzdit a přimět se ještě jednou zamyslet, zda tím, co činíme, sledujeme své skutečné postoje a zájmy.¹⁶⁷ Jestliže majorita společnosti nerespektuje minoritu, pak bdělostní opatření klidně prolomí. Nerespektovaná minorita je politickým vyděděncem.¹⁶⁸

Zda ve společnosti převládá respekt, může být sice skryté očím cizinců, jestliže zákony existují, a mohou být i vymáhány, nicméně uvnitř společnosti je fakt respektu a disrespektu obecně znám. Tento poznatek přitom není empirický, ale teoretický. Ve společnosti, kde nepanuje respekt, se disrespekt stává normou, o jejíž platnosti se členové společnosti vzájemně svým chováním a vyjadřováním postojů ujišťují.¹⁶⁹

Pod politickými vydědenci si ale není nutné představovat jen etnické minority. V pozici politického vydědence se může v případě partikulární otázky ocitnout kdokoliv, kdo zastává minoritní názor a jehož argumenty jsou zcela ignorovány.¹⁷⁰ Respekt tak souvisí s principem

co empiricky cítí. SUIKANEN, J. *This is Ethics. An introduction*. Malden – Oxford: Wiley-Blackwell, 2015, s. 199 – 200. K ověření existence takového respektu se nabízí Pettitův eyeball test, viz PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 85. Viz též PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 81 – 82. Jako občané jsme odpovědní už jen za to, o čem jsme přesvědčeni. BEERBOHM, E. *In Our Name. The Ethics of Democracy*. Princeton – Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 246.

¹⁶⁴ SOBEK, T. *Lidská práva existují objektivně*, s. 731; PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 248.

¹⁶⁵ Srov. TOMOSZEK, M. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015, s. 47.

¹⁶⁶ WALDRON, J. *Law and Disagreement*. New York: Oxford University Press, 1999, s. 257 a násl. Příklad je mírně upraven.

¹⁶⁷ Jinými slovy, zda je rozhodnutí skutečně naše, zda jsme ho učinili v souladu se svými preferencemi druhého řádu. SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 37.

¹⁶⁸ MELE, A. *Autonomous Agents. From Self-Control to Autonomy*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1995, s. 33.

¹⁶⁹ PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 59.

¹⁷⁰ Srov. PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 211 – 213.

vlády většiny za současné ochrany menšin, přičemž otázka, zda chránit menšiny, není ponechána na rozhodnutí většině.¹⁷¹

Vládnutí bývá tradičně spojováno s udílením souhlasu lidí politické autoritě. Otázkou souhlasu se zabývám v 8. kapitole. Zde chci nicméně upozornit, že politický či právní filozof nebo kdokoliv jiný, kdo vůbec začne argumentovat souhlasem jednotlivců, už nutně presumuje existenci respektu k těmto jednotlivcům. Pokud by nepresumoval respekt k jednotlivcům, neměl by důvod se o jejich souhlas vůbec zajímat, asi jako se nezajímá o souhlas nějakého zvířete, se kterým nakládá. Požadavku na souhlas tak musí předcházet presumpce respektu. Proto každý, kdo pracuje s konceptem souhlasu, musí nutně presumovat existenci respektu.

Závěr II. bloku: Ctnost

Mám za to, že smyslem a účelem demokratické koncepce vládnutí je především udržet život lidí v jejich vlastních rukou, tedy zajistit, aby si vládli sami. Philip Pettit výslovně ztotožňuje vládu lidu s pojmem *kontrola*.¹⁷² Podle Pettita si lidé vládou tak, že mají svou politickou autoritu pod kontrolou, a to prostřednictvím voleb nebo jiných demokratických mechanismů.¹⁷³

S Pettitem souhlasím, ale myslím, že kontrola nemůže být jediným způsobem, jak si lidé vládou. Kontroly jsou totiž schopni jen někteří lidé – jen svéprávní dospělí, a nikoliv například člověk v kómatu. Ten jistě nemá nikoho a nic pod kontrolou, natož pak politickou autoritu.

Tvrdila jsem proto, že na vládnutí lze participovat dvěma způsoby. Zaprvé *kontrolou* a zadruhé *podmíněným nekontrolovaným vlivem*. Kontrola působí vertikálně a mají ji lidé vůči své politické autoritě, zatímco podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně a mají ho lidé mezi sebou navzájem. Podmíněným nekontrolovaným vlivem může působit každý. Že mám tento podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu kvůli mně. Usiluje přitom o můj prospěch, a navíc takové své jednání považuje za svou povinnost.

171 Srov. KYSELA, J. *Stát jako obr na hliněných nohou*, s. 964, 965. Stát navazuje na církev, která se v minulosti starala i o zajištění blaha na zemi, ale formou darů, tedy na základě soucitu. Ibidem, s. 952. Dnešní liberálně demokratický stát má oproti tomu povinnosti.

Takový stát ovšem nemá povinnosti zdaleka pouze k postiženým a komatikům, ale i k dalším potřebným vzhledem ke své nemožnosti přestat jednat jako jakási veřejná „pojišťovna“.

ŠEJVL, M. A State of Free Riders? *The Lawyer Quarterly*. 2012, č. 2, s. 121.

172 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 146 a násl.

173 Ibidem, s. 156.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem se na vládnutí podílejí ti, kteří nemají kontrolu, například děti, komatíci a mentálně postižení. Ale nejen oni. Podmíněným nekontrolovaným vlivem nutně potřebují působit i ti, kteří kontrolu mají – i svéprávní dospělí. I oni potřebují být respektováni. Pokud by nebyli respektováni, pak by nemuseli mít ani šanci na vyslyšení svých hlasů, a tedy by se nepodíleli na kontrole své politické reprezentace. Podmíněným nekontrolovaným vlivem se tedy na vládnutí podílejí všichni, přičemž někteří – konkrétně svéprávní dospělí – se na vládnutí podílejí rovněž svou kontrolou.

Philip Pettit sice vládu lidu výslovně spojuje právě s pojmem kontrola, nicméně kromě toho hovoří o nutnosti internalizovaných neformálních pravidel podporujících dodržování zákonů a spojuje internalizaci takových pravidel se ctností zdvořilosti. Bez dobrých, tedy ctnostných občanů by nebylo dobrých zákonů, popřípadě by zákony dobré dlouho nevydržely.¹⁷⁴ Pettitův návrh internalizovaných pravidel je spíše schematický a přístupný rozvíjení a doplňování. Myslím, že takovým doplněním může být právě analýza normativních vztahů působících na horizontální úrovni mezi lidmi. Mám za to, že koncept podmíněného nekontrolovaného vlivu, jímž se lze podílet na vládnutí, může právě být takovým rozvíjením. V následujících třech kapitolách se budu podrobněji věnovat způsobu a podmínkám působení podmíněného nekontrolovaného vlivu.

174 PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 241 a násl.

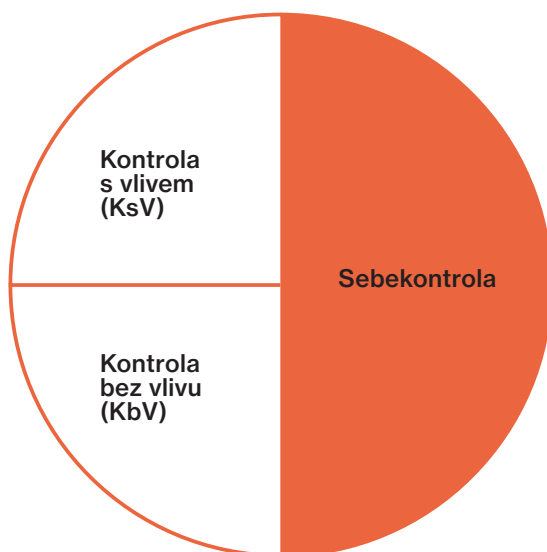

Kontrola a sebekontrola

5 Kontrola

V předchozích dvou kapitolách jsem pomocí termínu kontrola a pojmů souvisejících explikovala demokratickou koncepci vládnutí. V této kapitole se zaměřím na samotný termín kontrola a termíny související a nabídnu jejich pojmovou analýzu. Konkrétně se budu zabývat pojmy kontrola (K), kontrola s vlivem (KsV), kontrola bez vlivu (KbV), sebekontrola, kontrolovaný vliv (KV), nekontrolovaný vliv (NV) a podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV).

Všechny jmenované termíny jsou vystavěny na dvou souvisejících jevech, a to na kontrole a vlivu. Podívejme se nejprve na kontrolu a od ní se odvíjející termíny (viz obr. 19).

Obr. 19

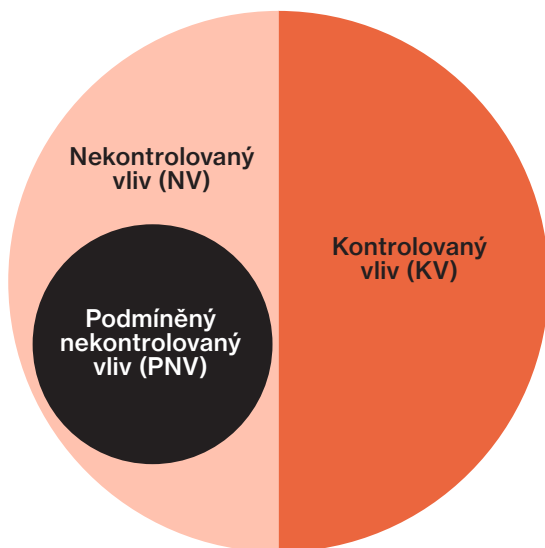
Kontrola a sebekontrola jsou příbuznými pojmy. Sebekontrolou míním kontrolu člověka nad sebou samotným. Jestliže mám sebekontrolu, tak se kupříkladu dokážu přinutit sportovat, i když se mi nechce, dokážu zůstat klidná i ve vypjatých situacích nebo dokážu přemýšlet sama a racionálně, i když se mě někdo snaží zmanipulovat atd.

Kontrolu má člověk nad jiným člověkem nebo nad věcí či zvířetem. Jako řidič mohu mít pod kontrolou své auto, mohu mít pod kontrolou vycvičeného psa nebo mohu mít pod kontrolou jiného člověka, když ho například zmanipuluji nebo někde zamknu. Kontrolu mohu mít s vlivem anebo bez vlivu. Kontrolu s vlivem nad druhým

člověkem mám, jestliže na něj působím mentálně či fyzicky, kupříkladu ho manipuluji nebo někde zamknu. Kontrolu bez vlivu mám, jestliže jsem v případě potřeby schopna věci či lidi ovlivnit tak, aby se vše dělo podle mé vůle. Abych měla kontrolu bez vlivu, nemusím nutně na nic a na nikoho působit, neboť samotná moje schopnost a možnost zapůsobit a věci, lidi či zvířata ovlivnit znamená, že kontrolu mám.

Vliv může být kontrolovaný nebo nekontrolovaný (viz obr. 20). **Nekontrolovaný vliv** je takový, který jeho původce nemá pod svou kontrolou. Kupříkladu, pokud vám omylem šlápnu na nohu, měla jsem na vás vliv, ale nebyl kontrolovaný, neboť k tomu došlo omylem. Nekontrolovaným vlivem působí i přírodní síly. Když vítr sfoukne svíčku, nedělá to záměrně a kontrolovaně, protože vítr nemá vůli, aby se mohl rozhodnout svíčku sfouknout. Kontrolovaný vliv je naopak záměrný a cílený. Když vám schválně šlápnu na nohu, tak vliv, kterým na vás působím, mám pod kontrolou.

Podmnožinou nekontrolovaného vlivu je podmíněný nekontrolovaný vliv. Podmíněný nekontrolovaný vliv působí mentálně a mají ho kupříkladu děti na své rodiče, jestliže rodiče jednají v zájmu svých dětí a jsou ochotni se přitom i uskromnit. Tento vliv je nekontrolovaný ze strany dětí, protože jeho působení nezávisí na dětech. Je podmíněný, protože závisí právě na rodičích, zda vliv na sebe působit nechají. Že ho na sebe nechají působit, je podmínkou působení tohoto vlivu.¹⁷⁵

Obr. 20

175 Srov. ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 16.

5.1 Rozbor

V této podkapitole podrobněji rozeberu pojmy kontrola a vliv a pojmy s nimi související.

Kontrolu (K) může mít člověk nad věcí nebo nad jiným člověkem. Kupříkladu král má kontrolu nad svými poddanými. Má kontrolu bez vlivu (KbV), jestliže poddané nechává žít, jak sami chtějí, ale kdyby se mu zachtělo, mohl by jim cokoliv přikázat a k čemukoliv je donutit (viz obr. 21). Jde o kontrolu, protože závisí na králově vůli, co budou jeho poddaní dělat. Jde o kontrolu bez vlivu, protože král své poddané k ničemu nenuťí.

Kontrola bez vlivu

Obr. 21

Pokud poddaný krále neuposlechne, například odmítá zaplatit daň, může na něj král poslat vojáky, aby příslušnou finanční částku zkonfiskovali (viz obr. 22). Král má poddaného pod kontrolou (K), protože ten nakonec vykoná, co po něm král chce – odvede daň. Jde o kontrolu s vlivem (KsV), protože poddaný je k zaplacení fyzicky donucen – peníze mu jsou odebrány. Jde o vliv, protože výsledkem působení je faktická změna na straně poddaného, který je teď chudší. Jde o vliv kontrolovaný (KV), protože král rozhodl, jakým způsobem bude poddaný ovlivněn a co má být výsledkem takového vlivu. Nejde o působení náhodné, ale promyšlené a cílené, tedy kontrolované.

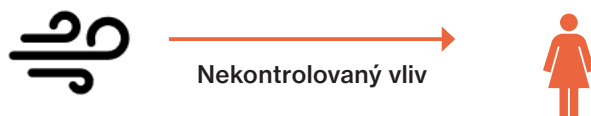
Jako kontrolu s vlivem můžeme za určitých okolností chápat už samotné královo vydání příkazu k zaplacení daní. Pokud poddaný uposlechne, protože je přesvědčen, že uposlechnout musí, je ovlivněn už samotným příkazem, a proto je příkaz vlivem na chování poddaného.

Kontrola s vlivem

Obr. 22

Nekontrolovaným vlivem (NV) působí příroda. Vítr může člověka ovlivnit, kupříkladu mu bránit v chůzi (viz obr. 23). Jde o vliv větru, protože vítr má na člověka faktický dopad – brání mu v chůzi. Vliv je nekontrolovaný, protože vítr na člověka nepůsobí promyšleně nebo cíleně. Vítr nemá nad člověkem kontrolu, protože přírodní síla nemá žádnou vůli, jíž by se měl člověk podřídit (jako se například podřídil poddaný králově vůli).

Obr. 23

Pokud člověk větru vzdoruje a dokáže jít dál i proti větru, pak říkám, že tento člověk není ovlivněn.¹⁷⁶ Tento člověk má kontrolu nad působením vlivu (nad působením větru), nemusí se jím nechat ovlivnit a může pokračovat v chůzi (viz obr. 24).

Obr. 24

Nekontrolovaným vlivem (NV) působí i dítě nebo třeba mentálně postižený. Jejich vliv je nekontrolovaný, jestliže své jednání neplánují a nejednají s žádným uvědomovaným cílem. Svěprávní dospělí mají zpravidla nad působením takového nekontrolovaného vlivu kontrolu – když nebudou chtít, nemusí se nechat ovlivnit (viz obr. 25).

Obr. 25

Harry Frankfurt rozlišil dvě úrovně lidských postojů a definoval postoje prvního řádu a postoje druhého řádu.¹⁷⁷ Postoji prvního řádu jsou jakékoliv tužby či pudy, které mohou být i iracionální nebo vzá-

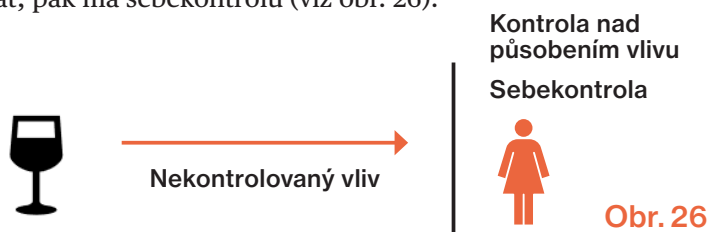
¹⁷⁶ Rozdíl mezi ovlivněním a neovlivněním rozebírám v podkapitole 5.3.

¹⁷⁷ FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 175. Frankfurt nepoužívá pojem *postoj*, ale *tužba*. Tedy nehovoří o postojích prvního a druhého řádu, ale o tužbách prvního a druhého řádu. V této knize ale kvůli zachování pojmové koherence budu používat právě pojem *postoj*, a to i když budu psát o Frankfurtově teorii.

jemně inkonzistentní. Postoje druhého řádu jsou metapostoji. Jsou to postoje o postojích. Jsou to postoje, které lidé zaujmají ke svým tužbám a pudům. Jinými slovy, lidé zaujmají postoje druhého řádu ke svým postojům prvního řádu. Postoje druhého řádu jsou ty, s nimiž se člověk identifikuje a podle nichž koriguje své postoje prvního řádu.¹⁷⁸

Kupříkladu abstinující alkoholik může toužit po alkoholu, tedy mít kladný postoj prvního řádu k alkoholu, ale díky svému postoji druhého řádu abstinovat se nenapíše, protože právě postoj druhého řádu je jeho vlastním, s nímž se identifikuje. Postoj prvního řádu odvádí alkoholika od toho, co skutečně chce dělat, což je nepít.

Na takového abstinujícího alkoholika má alkohol nekontrolovaný vliv (NV). Vlivem je samotný fakt existence a dostupnosti alkoholu. Je to ale abstinující alkoholik, který má nad působením vlivu kontrolu. Pokud nebude chtít, nemusí se nechat ovlivnit, tedy nemusí se napít. Když se zachová v souladu se svým postojem druhého řádu a bude abstinovat, pak má sebekontrolu (viz obr. 26).

Někdy může být naopak znakem sebekontroly schopnost nechat na sebe vliv (NV) působit. Kupříkladu student může mít postoj druhého řádu vzdělávat se, a proto na sebe schválně nechává působit informace, snaží se je vstřebat a fakticky se změnit – vědět víc, než by věděl, kdyby na sebe nenechal informace působit (viz obr. 27). Zatímco sebekontrola alkoholika spočívala v blokování působícího vlivu, tak sebekontrola studenta spočívá v záměrném vystavování se vlivu.

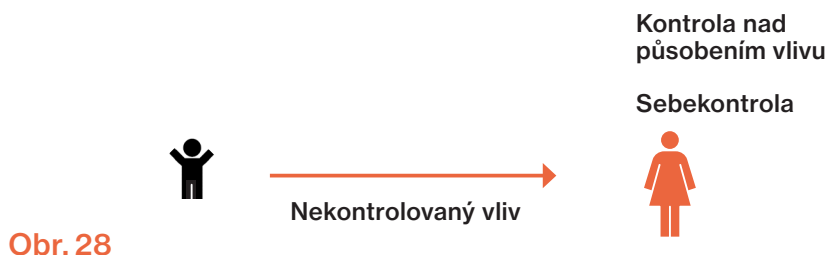
Frankfurtův koncept hierarchického uspořádání postojů je relativně úzce zaměřen, protože se věnuje vztahu, který má člověk sám k sobě – zda svým jednáním skutečně vyjadřuje své vlastní postoje. Frankfurt

178 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 6, 7.

ponechává stranou postoj člověka k ostatním lidem – zda svým jednáním skutečně vyjadřuje svůj postoj k nim.¹⁷⁹ Právě druhými jmenovanými se dále v této podkapitole zabývám.¹⁸⁰

Na svéprávné dospělé svým nekontrolovaným vlivem působí například děti. Nemusí jít jen o vliv fyzický, ale také mentální, kupříkladu vyvolávání radosti. Vyvolávat rodičům radost děti mohou, aniž by třeba samy cokoliv dělaly. Rodiče mohou pociťovat radost už jen z pouhého faktu existence svých dětí. Děti samy pro vyvolání radosti rodičů nemusí nic dělat.

Kromě generování emocí mohou mít děti ještě jiný vliv. Mohou u svých rodičů vyvolávat přesvědčení o jejich odpovědnosti za své dítě. Kvůli takovému přesvědčení se rodiče mohou cítit být povinni jednat v zájmu dítěte a uskromňovat se kvůli němu. Jestliže se uskromňují, pak jednají tak, jak by bývali nejednali, kdyby dítěte nebylo. Dítě má proto na rodiče vliv. Jde o vliv nekontrolovaný ze strany dítěte, protože dítě nemusí jednat s cílem vyvolat ve svých rodičích přesvědčení o odpovědnosti. Jde o vliv, kterým sice působí děti na své rodiče, ale jsou to rodiče, kdo má nad působením vlivu kontrolu, protože jsou fakticky schopni se nenechat ovlivnit a nejednat v zájmu dítěte. Jde proto o vliv podmíněný, protože podmínkou jeho působení je, že ho rodiče na sebe působit nechají (viz obr. 28). Tento druh nekontrolovaného vlivu nazývám podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV).¹⁸¹

Obr. 28

179 Analogicky k Frankfurtově teorii definuje postoj druhého řádu viz SOBEK, T. *Lidská práva existují objektivně*, s. 719 – 737. Také tento text je jedním z dosavadních výstupů teorie kontroly a s jeho pomocí chci Frankfurtovu teorii rozšířit právě o poznatky této teorie. Pojem postoje druhého řádu, jak ho používám v této knize, se neshoduje zcela s vymezením, které podává Sobek ve zmíněném článku. Já zde totiž postoj druhého řádu spojuji navíc s teorií interpersonálně sdílených důvodů, kterou Korsgaardová rozpracovala mimo jiné v textu *The origin of value and the scope of obligation*. O tom bude řeč později, především v sedmé kapitole.

180 V kapitole 7 rozliším mezi těmito postoji druhého řádu. První jmenované budu nazývat ovlivnitelnými postoji druhého řádu a druhé neovlivnitelnými postoji druhého řádu.

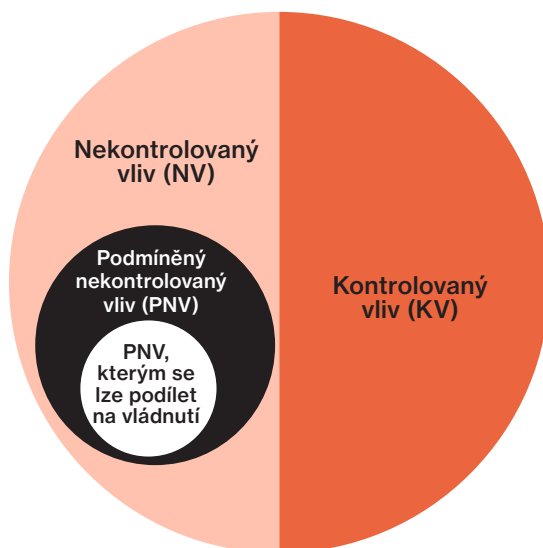
181 Jde o vliv nekontrolovaný, neboť jím působí děti, které nemají své působení pod svou kontrolou, a jde o vliv podmíněný, protože podmínkou jeho působení je, že ho rodiče na sebe působit nechají. I výše v případě se studentem jde o vliv podmíněný. Každý vliv, jehož působení závisí na člověku, na něhož je vlivem působeno, je vlivem podmíněným.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem nepůsobí pouze děti na své rodiče, ale může jím působit kdokoliv na kohokoliv. Mohou jím působit mentálně postižení a lidé v kómatu, protože právě oni potřebují nejvíce péče a pomoci. Mohou jím působit na svéprávné dospělé, kteří jsou právě těmi, kdo může péči a pomoc poskytnout. Svěprávní dospělí mají kontrolu nad působením tohoto podmíněného nekontrolovaného vlivu, protože jsou fakticky schopni se nenechat ovlivnit.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem na sebe mohou vzájemně působit i svéprávní dospělí, jestliže se uskromňují ve prospěch druhých tak, aby jim dali prostor. Kupříkladu akceptovat argumenty druhého člověka také může znamenat uskromnit se v jeho prospěch.

Těmito úvahami už se dostávám k problematice kapitol 3 a 4, kde jsem se zabývala vládnutím. Vysvětlovala jsem, jak se na vládnutí mohou podílet všichni lidé včetně malých dětí, mentálně postižených a komatiků. Identifikovala jsem dvě složky vládnutí, a to *kontrolu* a *podmíněný nekontrolovaný vliv*. Zatímco kontrolou se na vládnutí podílejí jen svéprávní dospělí, kteří jsou kontroly schopni, tak podmíněným nekontrolovaným vlivem se na vládnutí mohou podílet všichni lidé. Jinak řečeno, zatímco se svéprávní dospělí podílejí na vládnutí jak kontrolou, tak podmíněným nekontrolovaným vlivem, tak malé děti, mentálně postižení a komatici jen svým podmíněným nekontrolovaným vlivem.

Ne každý podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV) je ale nástrojem vládnutí (viz obr. 29). Ten PNV, kterým se lze na vládnutí podílet, je vymezen úžeji. (Tuto problematiku už jsem zmiňovala výše v podkapitole 3.1. a týkal se jí obr. 14.)

Obr. 29

Podmíněný nekontrolovaný vliv lze charakterizovat dvěma teze-
mi, a to že:

- (1) jde o vliv, jež ten, kdo jím působí, nemá pod svou kontrolou, a zároveň
- (2) podmínkou působení takového vlivu je, aby ten, na koho je jím působeno, na sebe tento vliv působit nechal.

Jenže tyto dvě teze splňuje kupříkladu i případ (viz výše obr. 27), kdy na sebe student nechává působit informace, aby se vzdělal. Ty na něj mají vliv právě jen proto, že student chce, aby na něj vliv měly. Vliv, kterým se lze podílet na vládnutí, proto musí vedle prvních dvou charakteristik splňovat ještě navíc dvě další, a to, že

- (1) tímto vlivem působí jen lidé, a nikoliv například věci nebo přírodní síly, protože jen u lidí předpokládáme možnost vládnout.¹⁸² Jen lidé totiž mají důvody, podle nichž se jiní lidé mohou zachovat a jimiž se mohou řídit.¹⁸³ Například věci nebo přírodní síly žádné vlastní důvody nemají, a tedy nelze jednat podle důvodů věcí nebo přírodních sil.¹⁸⁴ A zároveň
- (2) jde o vliv, který způsobí, že někdo něco udělá pro toho člověka, který vlivem působí, sleduje přitom jeho prospěch i za cenu vlastních ústupků a uskromnění se. A navíc to považuje za svou povinnost.¹⁸⁵

5.2 Kontrola a vliv

Řekněme, že na křižovatce se rozbil semafor. Přispěchal tam proto policista a sám začal řídit dopravu, aby zajistil plynulost provozu. Od chvíle, kdy začal dopravu řídit, má **kontrolu s vlivem (KsV)**, protože fakticky sám ovlivňuje, kudy a kdy která auta pojedou. Má vliv, protože auta jezdí jinak, než by jezdila, kdyby na křižovatce nebyl a dopravu neřídil. Má kontrolu, protože auta jezdí přesně tak, jak po nich vyžaduje, a provoz je proto plynulý.

¹⁸² K tomu více podkapitoly 1.1 a 1.2.

¹⁸³ Sdílení důvodů se blíže věnuje kapitola 7.

¹⁸⁴ V podkapitole 7.2, konkrétně v pozn. 296, se zabývám možností zvířat poskytovat důvody. Mám za to, že i zvířata je poskytovat mohou. V podkapitole 9.4 se pak zabývám otázkou, zda se díky tomu zvířata mohou podílet na vládnutí.

¹⁸⁵ K tomu více podkapitola 3.3.

Dejme tomu, že za nějakou dobu provoz zeslábně a policista shledá, že provoz zůstane plynulý i jako neřízený. Opustí proto křižovatku a vyčkává opodál pro případ, že by provoz zase zesílil. Od chvíle, kdy opustí křižovatku, má **kontrolu bez vlivu (KbV)**. Děje se právě to, co policista chce – provoz je plynulý. Policista má kontrolu bez vlivu, protože k plynulosti provozu nemusí sám dopomáhat – nemusí řidiče sám ovlivňovat.

Kontrolu bez vlivu (KbV) policista má i v dalších dvou následujících situacích. Řekněme, že na druhý den je semafor na křižovatce opraven. Díky semaforu se děje to, co policista chce – provoz je plynulý. A kdyby se semafor zase rozbil, může policista provoz opět sám řídit. Policista proto má kontrolu bez vlivu. Kontrolu bez vlivu (KbV) má policista i další den, kdy se rozhodne stávkovat. Nedělá svou práci a je mu jedno, zda semafor funguje, nebo nefunguje a zda je provoz plynulý, nebo není. Policista je indiferentní k tomu, co se na křižovatce děje. Nemá zájem, aby se tam dělo cokoliv jiného, než se tam právě děje, ať už se tam děje cokoliv. Má kontrolu, protože je spokojen s tím stavem provozu, jaký je, ať už je jakýkoliv. A kdyby chtěl, může obléct uniformu, dojít na křižovatku a stav provozu změnit.¹⁸⁶ Tuto kontrolu má bez vlivu, protože na křižovatku nejde a provoz sám neřídí.

Řekněme, že se na nějakou jinou podobnou křižovatku postavím já, ovšem nejsem policista. Začnu se pokoušet provoz řídit, ačkoliv semaforey jsou v provozu a dobře fungují. Patrně tím způsobím chaos, protože někteří řidiči budou poslouchat mě a jiní semafor. Pokud je mým záměrem způsobit chaos, pak mám kontrolu s vlivem (KsV). Mám vliv, protože auta se chovají jinak, než by se chovala, nebýt mého signalizování, a mám kontrolu, protože jsem svým jednáním dosáhla svého cíle – chaosu. Pokud ale bylo mým záměrem provoz skutečně řídit, pak mám **nekontrolovaný vliv (NV)**. Sice ovlivňuji auta, když způsobuji chaos, a tedy se děje něco, co by se – nebýt mě – nedělo, ale je to z mé strany nekontrolované, protože chaos nebyl mým záměrem.

Zatímco kontrolu, ať už s vlivem, nebo bez vlivu, může mít jen člověk, tak nekontrolovaným vlivem (NV) působí i příroda. Pokud vichřice poničí střechu domu, tak měla vliv – stalo se něco, co by se nebýt jí nestalo. Nelze ale říct, že vichřice měla ničení střechy pod kontrolou. Vichřice není schopna mít cokoliv pod kontrolou, protože nemá žádný svůj záměr, který by cíleně naplňovala. Podobné

¹⁸⁶ Příklad částečně přebrán z PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 153–156.

je to i s malými dětmi nebo těžce mentálně postiženými lidmi, kteří v mnoha situacích také mohou mít jen nekontrolovaný vliv. Často se nějakým způsobem chovají, ale důsledky jejich chování nejsou jejich záměrem. Mají proto jen nekontrolovaný vliv (NV).¹⁸⁷

Nekontrolovaný vliv (NV) má více podob. Může jím být nezáměrné šlápnutí na něčí nohu nebo třeba nechtěné shzení sklenice ze stolu. Vlivem je v těchto případech **fyzické působení** na jiný subjekt nebo objekt – na člověka a na sklenici. Působení nemusí být ale vždy jen fyzické. Vliv na ostatní lidi může být i **mentální**. Kupříkladu manipulace je vlivem, který způsobí, že manipulovaný jedná jinak, než by jednal, kdyby manipulátora nebylo. Manipulace je kontrolou s vlivem (KsV), protože manipulovaný dělá právě to, co manipulátor chce.¹⁸⁸ Manipulátorův mentální vliv je **kontrolovaný (KV)**.

Nalezneme ale i příklady nekontrolovaného mentálního vlivu. Psychiku ostatních lidí může ovlivňovat malé dítě nebo mentálně postižený. Kupříkladu starost o člověka s těžkou poruchou autistického spektra může být psychicky vyčerpávající činností. Malé dítě nebo takový autista mají vliv, nemají ho ale pod svou kontrolou, protože se nejsou schopni záměrně zachovat jinak – například nebrečet nebo nekřičet. Zdravý dospělý člověk oproti tomu kontrolu nad svým vlivem zpravidla má, protože se dokáže rozhodnout, jak se zachová.

Zastavme se ještě u definování vlivu, respektive **hranice toho, co už je vlivem, a co jím ještě není**. Pokud do někoho omylem strčím a on upadne, měla jsem na něj nekontrolovaný vliv (NV). Upadl,

¹⁸⁷ Především v oblasti kontroly s vlivem a kontroly bez vlivu se teorie kontroly podobá teorii Philipa Pettita. Pettit pro tyto oblasti navrhl vlastní teorii, kterou zde pro úplnost uvádím, ale nepoužívám ji. Namísto toho využívám terminologii teorie kontroly. Ta reflektuje centrální roli různých forem kontroly v normativním lidském uvažování a jako taková pro sebe předpokládá podstatně širší záběr problematik, než kterým se věnuje Pettit. Širší možnosti uplatnění analytického aparátu teorie kontroly jsou právě důvodem, proč jim dávám přednost před Pettitovým pojmoslovím.

Pettit používá pojem kontroly a vlivu odlišně. Mluví vždy o kontrole s vlivem, přičemž rozlišuje tři druhy vlivu, a to a) vliv aktivní, b) zdrženlivý a c) virtuální: (a) Kontrolu s aktivním vlivem má podle Pettita kupříkladu policista, který namísto semaforu sám řídí provoz. Policista má určitou preferenci ohledně dění na křižovatce – chce plynulý provoz – a sám její naplnění aktivně zařizuje. (b) Kontrolu se zdrženlivým vlivem má policista, jestliže shledá, že semafor sice nefunguje, nicméně provoz je natolik slabý, že i jako neřízený zůstane plynulý. Má kontrolu, protože je připraven provoz zase řídit. Kontrolu se zdrženlivým vlivem má i v případě, kdy je provoz řízen semaforem, ale policista je připraven zasáhnout, kdyby se semafor rozbil. V těchto případech policista disponuje právě určitou preferencí ohledně provozu – chce, aby byl plynulý. Dokud se tato preference naplňuje sama, nemusí situaci nijak ovlivňovat. Jen v případě, kdyby nastala nepreferovaná možnost, tak zasáhne a nastolí tu, kterou preferuje. (c) Kontrolu s virtuálním vlivem má stávkující policista. Ten nepreferuje žádnou konkrétní situaci, která by na křižovatce mohla nastat. Kdyby ale chtěl, mohl by dění dle své vůle ovlivnit. Viz PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 156 a násl.

¹⁸⁸ LUKES, S. *Power. A Radical View*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 43.

takže se mu stalo něco, co by se mu nebýt mě nestalo. Řekněme, že jsem takto strčila do někoho o tolik většího a těžšího, než jsem já, že jsem s ním ani nepohnula. V takovém případě říkám, že jsem na něj vliv neměla. Fyzik by samozřejmě namítl, že tlustoch sice neupadl, ale vliv jsem na něj přece měla. Jeho tělo muselo můj pohyb zbrzdit, což je jeho reakcí na mou akci – na můj vliv. Při používání fyzikálních definic k popisu vlivu bychom ale shledali, že všichni neustále někoho ovlivňujeme. Už jen proto, že moje tělo má nějakou hmotnost, působím na všechno a na všechny kolem sebe gravitační silou. Sice nepatrnou, ale působím, a tedy ovlivňuji. Za použití fyzikálních definic k popisu vlivu by vliv znamenal příliš mnoho, a tedy by byl nepoužitelný jakožto filozofická kategorie. Aby vliv neznamenal úplně vše, ale právě jen něco, a proto byl pojmem užitečným pro filozofii, je třeba umístit hranici mezi to, co je vlivem, a co už ne. Vhodnou hranici v příkladu se strčením do druhého člověka může být, zda tento člověk upadne, anebo neupadne.¹⁸⁹ Když upadne, měla jsem na něj vliv – stalo se něco, co by se beze mě nestalo. Pokud to ustojí, říkám, že jsem na něj vliv neměla. Stojí dál, jako bych do něj nestrčila.

Řekněme, že tentokrát strčím do člověka, který sice není výrazně větší ani těžší než já, ale je pohotový a stihne se zapřít, aby neupadl. Sice na mě reagoval – rychle se o něco zapřel – ale budu říkat, že jsem ho neovlivnila, protože neupadl a stojí dál. Díky své pohotovosti je schopen odolat mému vlivu. Má tedy kontrolu nad svým ovlivněním, a když nechce, nemusí se nechat ovlivnit. Tento příklad opět ilustruje rozdíl mezi ovlivněním a neovlivněním, ale posouvá problematiku dál. Tlustocha vůbec nejsem schopna ovlivnit, protože nejsem fyzicky disponována s ním pohnout. Naproti tomu jsem fyzicky disponována ovlivnit pohotového člověka, ale on je zase disponován se mému vlivu ubránit. Díky své pohotovosti má proto pod kontrolou, zda ho ovlivním, protože on **kontroluje, zda na sebe nechá můj vliv působit**.

Člověk může mít kontrolu nejen nad fyzickým ovlivněním, ale i nad mentálním. Když mě někdo záměrně rozčílí, pak nade mnou má kontrolu s vlivem (KsV). Pokud mě rozčílí nezáměrně, působí na mě nekontrolovaným vlivem (NV). Pokud sice dělá věci, které mě rozčilují, ale s určitým přemáháním přece jen dokážu zůstat klidná, pak mám pod kontrolou, zda se nechám ovlivnit. Jestliže zůstanu klidná, ovlivněna nejsem.

¹⁸⁹ Pokud nepadne, ale například se zraní, tak jsem na něj vliv měla. Šlo z mé strany o nekontrolovaný vliv, jestliže jsem chtěla, aby jen spadl, ne aby se zranil.

5.3 Mít kontrolu nad působením nekontrolovaného vlivu

Rozeberme si případ kontroly, kterou má člověk nad tím, zda se nechá ovlivnit. Představme si Herkula. Herkules rád filozofuje, identifikuje se s tím a spatřuje ve svém filozofování hodnotu. Čte proto filozofické texty a sám se snaží co nejlepší filozofické texty také psát. Zamlouvá se mu myšlení Herberta Harta, nechává se jím inspirovat a snaží se jeho způsob psaní napodobovat.

Hart Herkula jistě ovlivňuje, protože nebýt Harta, Herkules by psal jinak. Zároveň ale Hart nemá pod kontrolou, zda Herkula ovlivní. Nemůže zařídit, aby Herkules jeho texty četl a začal psát podobně. To právě jen Herkules má pod kontrolou, zda se Hartem nechá inspirovat, a tedy ovlivnit. Působení Hartova vlivu proto závisí na Herkulovi. Herkules je schopen psát jinak, když shledá, že Hart není tak dobrý, a rozhodne se Harta nadále nenásledovat. Protože se Herkules může rozhodnout psát jinak, má pod kontrolou, zda na sebe Hartův vliv nechá působit.

Představme si Herkulova kolegu Wantona. Zatímco Herkules spatřuje hodnotu ve svém filozofování, Wanton nepřipisuje žádné ze svých činností zvláštní význam. Vše je pro něj stejně dobré. Občas se věnuje filozofii a chce psát filozofické texty, někdy ho ale zachvátí touha psát básničky, jindy povídky a někdy nechce psát vůbec a nadchne se nahodile pro všelijaké jiné činnosti, které ho zrovna zaujmou.¹⁹⁰ Wanton je ovlivňován různými autory, píše každou chvíli jinak, jindy je zase nějakým nahodilým podnětem od psaní úplně odlákán. Nemá pod kontrolou, kdo nebo co ho zrovna ovlivní, protože ani neví, čím se chce nebo nechce nechat ovlivnit. A tak je ovlivňován nahodile čímkoliv a kýmkoliv.¹⁹¹

Přimysleme Herkulovi a Wantonovi ještě jednoho kolegu jménem Akratik.¹⁹² Akratik stejně jako Herkules spatřuje hodnotu ve filozofování, identifikuje se s filozofováním a chce psát dobré filozofické texty. Občas ho ale zachvátí touha se namísto filozofování koukat celé

190 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 11.

191 OSHANA, M. Wanton Responsibility. *The Journal of Ethics*. 1998, č. 2, s. 268; FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 170 – 171.

192 Slovo akrasie je řeckého původu a v současnosti se používá k označení fenoménu slabé vůle. Akratik jedná v rozporu s tím, co sám považuje za správný způsob jednání.

STEWART, H. Akrasia. In: *Routledge Encyclopedia of Philosophy* [online]. [Cit. 2020-09-01.] Dostupné z: <<https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/akrasia/v-1>>.

dny jen na seriály a většinou jí podlehne. Vždy se pak cítí provinile, protože ví, že by měl radši filozofovat. Na Akratika působí filozofické texty, jimiž se chce nechat ovlivňovat, ale zároveň na něj působí také seriály, které sice touží sledovat, ale radši by netoužil. Na rozdíl od Wantona Akratik alespoň ví, co opravdu chce dělat a čím se chce nechat ovlivňovat, jen nemá dostatečnou sebekontrolu, aby to převedl do praxe. Občas na sebe nechá působit filozofii, což skutečně a dlouhodobě chce, a jindy na sebe nechá působit seriály, čehož pak lituje.

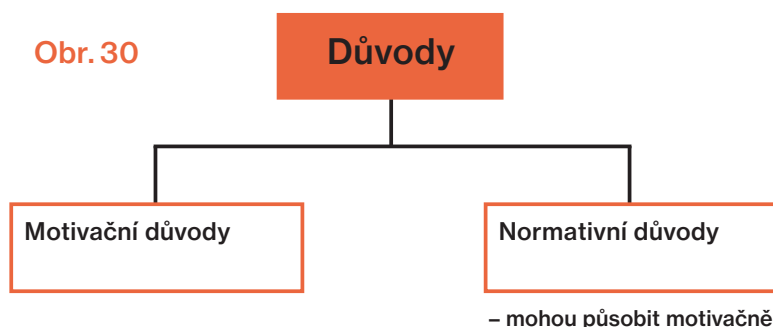
Herkules ví, co opravdu chce, a také to dělá. Na rozdíl od Wantona kontroluje působící vlivy, protože je třídí a vybírá si mezi nimi, a na rozdíl od Akratika kontroluje působící vlivy, protože má dostatečnou sebekontrolu, aby se nechával ovlivnit jen tím, čím opravdu chce.¹⁹³

193 SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 59.

6 Postoje druhého řádu

V této kapitole se věnuji normativnímu působení postojů druhého řádu. Mezi dvěma řády postojů rozlišuje Harry Frankfurt a říká, že zatímco postoje prvního řádu mají zvířata i osoby, postoje druhého řádu disponují pouze osoby, tedy lidé.¹⁹⁴ Postoje prvního řádu jsou jakékoliv náhodné tužby a pudy, kdežto postoje druhého řádu jsou tím, s čím se ten který člověk sám identifikuje. Postoje druhého řádu lidem umožňují nahlížet na své postoje prvního řádu s odstupem a morálně je hodnotit jako dobré nebo špatné. Díky perspektivě, z níž lidé svá jednání nahlížejí, nad ním získávají nástroj kontroly. Shledají-li totiž špatnost svých postojů prvního řádu, mají normativní důvod podle nich nejednat.

Vedle normativních důvodů se rozlišují i důvody motivační. Zatímco motivační důvody jsou těmi, které nás skutečně pohnou k jednání, normativní by nás pohnout k jednání měly.¹⁹⁵ Pokud máme normativní důvod jednat, pak bychom jednat měli bez ohledu na to, zda se nám chce.¹⁹⁶ I normativní důvody mohou působit motivačně,¹⁹⁷ nicméně jestliže motivačně nezapůsobí a zachováme se jinak, než nám velí, nic to nemění na faktu, že bychom se měli zachovat v souladu s normativními důvody (viz obr. 30).¹⁹⁸

194 Proč jsou všichni lidé osoby viz podkapitola 1.2.

195 Někteří filozofové spojují motivační a normativní důvody. Nicméně v případě takového spojení by bylo vyloučeno akkratické jednání. Viz MELE, A. *Autonomous Agents. From Self-Control to Autonomy*, s. 16.

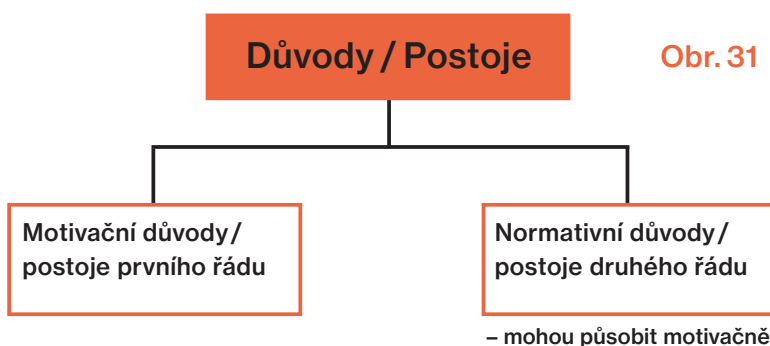
196 McNAUGHTON, D. – RAWLING, P. Motivating Reasons and normative Reasons. In: STAR, D. (ed.). *The Oxford Handbook of Reasons and Normativity*. Oxford Handbooks Online, 2018.

197 Srov. KORSGAARD, C. *Reflective endorsement*, s. 82.

198 Normativita znamená, že se něco stát má, a nikoliv, že se to nutně stane. ESTLUND, D. *Human Nature and the Limits (If Any) of Political Philosophy*, s. 208.

Normativními důvody disponují jen osoby, protože ty jsou schopny nahlížet svá jednání z perspektivy postojů druhého řádu, a tedy jsou schopny svá jednání ohodnotit jako z morálního hlediska dobrá či špatná. Postoje druhého řádu jsou normativními důvody k jednání, neboť právě proto, že máme určitý postoj druhého řádu, máme také důvod jednat (popřípadě nejednat, jestliže jednání odporuje postoji druhého řádu) (viz obr. 31).

Zatímco postoje druhého řádu působí normativně a zároveň mohou působit i motivačně, postoje prvního řádu působí vždy pouze motivačně. Postoje prvního řádu tak mohou být hybatelem našeho jednání, avšak v případě rozporu s postoji druhého řádu by hybatelem jednání být neměly. Jinak řečeno, jestliže je náš postoj prvního řádu rozporný s postojem druhého řádu, pak bychom se podle postoje prvního řádu neměli zachovat.¹⁹⁹

V následující podkapitole se zabývám postoji prvního a druhého řádu a srovnávám Frankfurtovu hierarchizaci s jinými teoriemi věnujícími se stejnému tématu. Účelem je ukázat, že postoje druhého řádu jsou těmi postoji, s nimiž se identifikujeme, a proto má každý z nás důvod jednat podle svých postojů druhého řádu.

Ve druhé podkapitole tvrdím, že ze samotné definice osoby vyplývá normativní důvod jednat v souladu s postoji druhého řádu, kterého se nelze volním rozhodnutím zprostit. Jinak řečeno, každý, kdo je osobou, má normativní důvod jednat koherentně se svými postoji druhého řádu a nemůže se rozhodnout tento důvod nemít.

Ve třetí a čtvrté podkapitole rozebírám normativní působení postojů druhého řádu. Říkám, že podstatou jejich normativního působení je absence plné kontroly nad postoji druhého řádu. Jinak řečeno, postoje druhého řádu působí normativně proto, že je lidé nemají plně pod svou volní kontrolou. To, co máme pod kontrolou, totiž můžeme

¹⁹⁹ Srov. MULLER, A. *Constructing Practical Reasons*, s. 38.

kdykoliv dle své vůle změnit, a tedy tím nejsme nikterak vázáni. Kupříkladu souhlas, který mohu kdykoliv dle své vlastní vůle odvolat, mě nikterak nezavazuje. Jen to, co nemáme plně pod kontrolou, nás zavazuje. Proto jsou postoje druhého řádu závazné právě jen tehdy, jestliže je pravda, že je nemáme plně pod svou kontrolou a nemůžeme je kdykoliv a jakkoliv dle své vůle změnit. Podobně jako je souhlas závazný, jestliže ho nemůžu svévolně kdykoliv odvolat.

6.1 První a druhý řád

Harry Frankfurt představil analytický koncept postojů prvního a druhého řádu.²⁰⁰ Jak lidé, tak zvířata, říká Frankfurt, mají určité tužby a pudy, patřící mezi postoje prvního řádu. Právě jen pro lidi je ale charakteristické si navíc tvořit i postoje druhého řádu.²⁰¹ Postoje druhého řádu jsou metapostoji – jsou to postoje o postojích. Abstinující alkoholik má kladný postoj prvního řádu k alkoholu a touží se napít. Jeho postojem druhého řádu ale je zůstat střízlivý, a právě proto také abstinuje.

Obsahem postojů druhého řádu každého člověka je to, na čem mu opravdu záleží a s čím sám sebe spojuje. Postoj druhého řádu nabízí hodnotící kritérium pro rozpoznání toho, co člověk opravdu chce a čemu se naopak chce vyhnout (přestože po tom třeba na úrovni postojů prvního řádu touží – tak jako abstinující alkoholik touží po alkoholu).²⁰² Postoje druhého řádu lidem umožňují řídit svůj život a mít ho pod kontrolou, protože nabízejí perspektivu k posouzení tužeb a jednání.²⁰³

Frankfurt na rozlišení postojů prvního a druhého řádu vystavěl pojem *osoby*. Právě jen osoby mají postoje druhého řádu, a tedy jsou schopny mít svůj život pod kontrolou. Je možné, říká Frankfurt, že některá jiná než lidská bytost bude osobou, a naopak je také možné, že někteří lidé nesplní kritéria osoby. Kupříkladu právě Wanton, o kterém jsem se zmínila v podkapitole 5.3, kritéria osoby nesplňuje.

Wantona si můžeme představit třeba jako blázna nebo mentálně postiženého člověka. Wanton je filozofický koncept člověka postrádajícího postoje druhého řádu, a tedy postrádajícího hodnotící kritérium

200 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 6, 7.

201 *Ibidem*, s. 6.

202 *Ibidem*, s. 7.

203 Srov. též BERKMAN, E. et al. Self-Control as Value-Based Choice. *Current Directions in Psychological Science*. 2017, č. 5, s. 1.

vlastního jednání, protože je neschopen mít svůj vlastní život pod svou racionální kontrolou.²⁰⁴ Wanton má jen postoje prvního řádu, tedy tužby a pudy, kterými se nechává unášet. V podkapitole 1.2 jsem ale psala, že všichni lidé včetně Wantona osobami jsou. V jakém smyslu tedy Wanton je osobou a v jakém není?

Někteří lidé zkrátka nemají postoje druhého řádu, a tedy fakticky nejsou schopni racionálně řídit svůj život. Z tohoto hlediska Wanton osobou není. Ovšem se všemi lidmi by se mělo zacházet s respektem k jejich morální hodnotě. Z tohoto hlediska Wanton osobou je. Argument, proč jsou všichni lidé v tomto smyslu osobami, sestává ze dvou tezí: (1) pro lidi je normální být osobami a (2) člověk trpící mentálním postižením má prostě jen smůlu, že je postižen, a protože smůla není morálně relevantním faktorem, měli bychom od ní odhlížet.²⁰⁵ Obě teze jsem rozebírala v kapitole 1.2, ale připomenu je zde:

(1) Pokud některý člověk nedosahuje a nikdy ani nedosáhne mentální úrovně dostatečně vysoké na to, aby byl osobou, pak je tento člověk nemocný nebo trpí nějakým postižením. Naopak, pro zvířata je zcela normální nebýt osobami. Jestliže se zvíře nikdy osobou nestane, neznamená to, že je nemocné nebo postižené.

(2) Pro lidi je normální být osobami a ten člověk, který osobou není a nikdy se jí ani nestane, má prostě smůlu. Taková smůla mohla potkat kohokoliv z nás a je jen náhoda, že potkala zrovna jeho. Že měl smůlu, není jeho vina, a proto ho za jeho stav ani nemůžeme kritizovat. Jako nekritizujeme chodce, který šel spořádaně po chodníku, ale kterého srazil nepozorný řidič, nemůžeme kritizovat ani člověka, který onemocněl nebo se narodil postižený. Oba měli zkrátka smůlu. Smůla proto není morálně relevantním faktorem a nemůžeme se nad někým pohoršovat jen kvůli tomu, že ji má. Jestliže smůla není morálně relevantním faktorem, měli bychom odhlédnout od toho, co zapříčinila. Měli bychom proto odhlédnout od postižení člověka a chovat se k němu jako ke zdravému. A protože je pro lidi normální být osobami a zdraví lidé osobami jsou, měli bychom se k němu chovat jako k osobě. Z tohoto hlediska všichni lidé osobami jsou, což je odlišuje od zvířat. Ke všem lidem bychom proto měli chovat respekt, ctít jejich důstojnost a chovat se k nim jako k lidem, a nikoliv jako ke zvířatům.

204 FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 175, 176; OSHANA, M. *Wanton Responsibility*, s. 272 – 276. V pojmech Isaiaha Berlina lze říci, že Wanton není pozitivně svobodný, viz TAYLOR, C. *Omyl negativní svobody*, s. 800. Wanton je koncept. Pro přehlednost ale budu mluvit o člověku Wantonovi vykazujícím Frankfurtem popsané wantonské vlastnosti.

205 Celý argument viz SOBEK, T. Pragmatismus bez metafyziky? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. XXIX, č. 4, s. 825–834.

Z pohledu morální hodnoty tedy všichni lidé osobami jsou. Nicméně z pohledu schopnosti kontrolovat svůj vlastní život někteří lidé osobami zkrátka nejsou, protože na to nemají dostatečnou mentální kapacitu. Když Harry Frankfurt říká, že někteří lidé osobami nejsou, míní tím právě prostý fakt, že někteří lidé postrádají dostatečně vysokou mentální kapacitu na to, aby si utvořili postoje druhého řádu a mohli díky nim racionálně kontrolovat svůj vlastní život.

Že někdo nedosahuje dostatečné úrovně mentální kapacity, není morálně relevantním faktorem, tedy neovlivňuje otázku: *Jak bychom se k tomuto člověku měli chovat?* Je to nicméně faktorem ovlivňujícím otázku: *Má tento člověk svůj život pod svou vlastní kontrolou?* Sice bychom se k tomuto člověku měli chovat s respektem, zároveň ale nemůžeme očekávat, že se za sebe dokáže sám zodpovědně rozhodovat. Z jednoho hlediska tedy osobou je, ale z druhého není. Wanton je osobou v tom smyslu, že bychom k němu měli chovat respekt, ovšem není osobou v tom smyslu, že by měl svůj život pod svou racionální kontrolou.

Vraťme se k problematice postojů prvního a druhého řádu. Irving Thalberg reaguje na Frankfurtovu tezi o identifikaci lidí s jejich postoji druhého řádu. Podle Frankfurta jsou naše postoje druhého řádu (na rozdíl od těch řádu prvního) skutečně naše, protože právě s nimi se identifikujeme. Thalberg namítá, že se můžeme identifikovat i se svými postoji prvního řádu.²⁰⁶

Frankfurt by mohl Thalbergovi odpovědět, že identifikace spočívá v racionální a vědomé sebereflexi. Člověk se identifikuje s tím, co si dokáže sám před sebou obhájit a co dokáže vědomě přijmout jako směřování svého jednání.²⁰⁷ Kupříkladu rádoby abstinující alkoholik, který svou abstinencí neustále porušuje a sám před sebou si vždy dokáže zdůvodnit, proč se zase napil, se patrně s abstinencí neidentifikuje. Identifikuje se spíše s popíjením alkoholu, pokud si právě to dokáže neustále obhajovat. Jestliže si naopak popíjení nedokáže sám před sebou obhájit a zpytuje svědomí, když se napije, pak se patrně identifikuje s abstinencí. Proto jsou právě postoje druhého řádu těmi, s nimiž se identifikujeme, na rozdíl od postojů prvního řádu.

²⁰⁶ THALBERG, I. Hierarchical Analyses of Unfree Action. *Canadian Journal of Philosophy*. 1978, č. 2, s. 224.

²⁰⁷ EKSTROM, L. W. *Coherence Theory of Autonomy*, s. 612–613; viz též HARMAN, G. The Internal Critique. In: GABAY, D. M. et al. *Handbook of the Logic of Argument and Inference. The Turn Toward the Practical. Studies in Logic and Practical Reasoning. Volume 1*. Nort Holland, 2002, s. 176.

Eleonor Stumpová přímo odpovídá na Thalbergovu námitku a říká, že se můžeme začít identifikovat se svým postojem prvního řádu, což ale jen znamená, že podle toho upravíme svůj postoj druhého řádu.²⁰⁸ Ve výsledku je proto opět právě postoj druhého řádu tím, se kterým se nadále identifikujeme.

Arthur Isak Applbaum píše, že člověk se nerodí jako celistvá a koherentní osoba a nekontroluje plně své jednání od samého počátku života. Člověk spíše sám sebe postupně formuje tříděním motivačních a normativních důvodů ke svému jednání, a to v interakci s působícími vlivy externího i interního původu.²⁰⁹ Vlivy interního původu mohou být jeho pudry, sny nebo představy. Mezi vlivy původu externího řadím požadavky a očekávání jiných lidí; prostředí, v němž člověk žije a které ho ovlivňuje; či fakta, jimiž je omezen. Ještě před působením interních i externích vlivů nemá člověk nic, co by dalo základ koherenci jeho jednání a uvažování, a proto není koherentní osobou a priori. S čím se identifikuje, musí zjistit až v procesu vědomé sebereflexe a uvědomování si důvodů, k nimž je rezponzivní. Tím sám sebe utváří jako koherentní osobu.²¹⁰

Pojem koherence zdůrazňuje Andrew Sneddon, který se inspiroval Frankfurtem a vypracoval vlastní pojetí teorie vůle. Sneddon říká, že si máme své postoje představit nikoliv hierarchicky jako žebřík, na kterém jsou některé stupně výše než jiné, ale spíše jako síť. Ty postoje, které do sítě koherentně zapadají, jsou skutečně naše.²¹¹ Mezi Frankfurtovou a Sneddonovou teorií je zajímavý rozdíl:

Frankfurtova teorie zahrnuje metapostoje – postoje druhého řádu, tedy postoje o postojích. Podle Frankfurta je postoj prvního řádu skutečně můj jen tehdy, jestliže je důvodem k němu můj postoj druhého řádu. Aby tedy podle Frankfurta byl nějaký postoj prvního řádu skutečně můj, pak musí splňovat dvě kritéria, a to:

- (1) musí být koherentní s mým postojem druhého řádu a zároveň
- (2) postoj druhého řádu musí být motivujícím důvodem k mému postoji prvního řádu.

208 STUMP, E. *Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will*, s. 223–225. Podobně též EKSTROM, L. W. *Coherence Theory of Autonomy*, s. 607, 608.

209 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 249. Nejsou to dva druhy důvodů, ale dva druhy otázek. Otázka po motivačním důvodu zní: *Co člověka motivovalo něco dělat?* Otázka k normativnímu důvodu zní: *Co je dobré a co je špatné dělat?* McNAUGHTON, D. – RAWLING, P. *Motivating Reasons and normative Reasons*.

210 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 249. Viz též DRUCKMAN, J. – LUPIA, A. *A Preference formation. Annual Review of Political Science*. 2000, č. 3, s. 5, 6. K tomu též KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 7.

211 SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 30.

Druhé kritérium znamená, že nestačí, aby byl můj postoj prvního řádu souladný s mým postojem druhého řádu. Můj postoj prvního řádu musí být přímo motivován mým postojem druhého řádu, protože jen tak bude skutečně můj. Ve Sneddonově teorii ale postačí, když bude splněn požadavek na koherenci postojů, což je podobné Frankfurtovu požadavku 1. Požadavek 2 Sneddonova teorie nevznáší.

Důsledek rozdílu mezi Frankfurtovou a Sneddonovou teorií ilustruje následující příklad. Řekněme, že pítí bylinkového čaje je zcela koherentní se sítí mých postojů. Řekněme dále, že mi chirurg bez mého svolení voperoval do hlavy čip, který mě nabádá pít bylinkový čaj, což také začnu dělat, i když jsem předtím bylinkový čaj nikdy nepila. Podle Sneddona je má nově nabytá záliba v bylinkovém čaji skutečně moje, přestože mě k ní nabádá voperovaný čip. Podle Sneddona jde o mé jednání, protože je koherentní s mými dalšími postoji a přesvědčeními.²¹² Frankfurt by naopak řekl, že pítí bylinkového čaje není mou zálibou, protože důvodem k pítí čaje není můj postoj druhého řádu.

Voperování čipu zlovolným chirurgem je samozřejmě sci-fi, nicméně když chirurga vyměníme za manipulátora a čip za lživou nebo zavádějící informaci, začíná mít rozdíl mezi oběma teoriemi realističtější implikace. Podle Sneddonovy teorie je jednání, k němuž jsem byla zmanipulována, skutečně moje, kdežto podle Frankfurtovy teorie nikoliv.

Na Frankfurta navazuje Laura Ekstromová a nabízí vlastní koncepci postojů druhého řádu.²¹³ Ekstromová říká, že postoji druhého řádu jsou ty, které byly autorizovány. Každý z nás ty své autorizuje v průběhu života, a to jejich srovnáváním s jinými postoji, přičemž vítězové srovnání se stávají postoji druhého řádu. Autorizace má dva důsledky:

²¹² Ibidem, s. 87.

²¹³ Ekstromová používá jinou terminologii, která je důležitá pro její teorii, ale v tomto textu by byla jen matoucí. Proto její terminologii zmiňuji jen zde. Ekstromová používá pojem preference. Ty jsou podle ní v zásadě autorizovanými postoji. Nicméně Ekstromová říká, že si její koncept preferencí nemusíme nutně představovat jako hierarchicky uspořádaný. Jak si preference představujeme, je podle ní irelevantní. Frankfurtovo pojetí je kritizováno pro arbitrárnost, protože Frankfurt uspokojivě nevysvětlil, proč by právě určité postoje (či tužby, jak říká) měly být druhého řádu, a tedy by měly být normativními. Ekstromová chce svým konceptem preferencí tento problém řešit. EKSTROM, L. W. *Coherence Theory of Autonomy*, s. 612. Kritika Frankfurtovy arbitrárnosti viz WATSON, G. *Free Agency*, s. 108; PIPER, A. M. *Two Conceptions of the Self*, s. 176.

(1) Koncept autorizace implikuje normativitu vítězných postojů, protože představuje požadavek na jejich justifikaci, čímž lidem zapovídá nahodilé přijímání libovolných postojů druhého řádu za své. Jinak řečeno, co bude našimi postoji druhého řádu, nemáme plně pod svou volní kontrolou, a proto postoje druhého řádu působí normativně.

(2) Koncept autorizace zachovává lidi autonomními, protože to lidé sami – každý z nás – své vlastní postoje druhého řádu autorizují.²¹⁴

Ať už si představíme postoje druhého řádu jako hierarchicky vystavěné, anebo třeba umístěné v centru sítě, anebo je nazveme jinak než postoje druhého řádu, půjde stále o koncept spojující člověka se substancí, s níž on sám sebe identifikuje. Jestliže se s určitou substancí identifikuje, má také důvod podle ní jednat, protože je to ostatně právě to, s čím on sám sebe identifikoval. Kdyby se s touto substancí neidentifikoval, patrně by pro něj nic neznamenala, a tedy by neměl důvod podle ní jednat. V tomto se Sneddonova teorie od Frankfurtovy neliší a vzájemné odlišnosti teorií nejsou z hlediska této knihy podstatné.

6.2 Normativní důvody

Normativní působení postojů druhého řádu ilustruji na konceptu tří lidí – Herkula, Akratika a Wantona.²¹⁵ V předchozí podkapitole jsem vysvětlila, proč Wanton v určitém smyslu je osobou, ale v určitém smyslu osobou není. Wanton není osobou v tom smyslu, že nemá svůj vlastní život pod svou racionální kontrolou, neboť nedisponuje postoji druhého řádu. Když v této podkapitole budu psát o osobách, tak právě v tom smyslu, v němž Wanton osobou není a kritéria osoby nesplňuje. Jinak řečeno, zde míním osobami právě jen ty lidi, kteří disponují postoji druhého řádu, a tedy mohou mít svůj život pod svou kontrolou. Wanton postrádá postoje druhého řádu, a proto zde k Wantonovi referuji jako k člověku, který osobou není.

Řekněme, že jsou Herkules, Akratik i Wanton filozofové. Wanton, na rozdíl od Herkula a Akratika, postrádá postoje druhého řádu.

214 EKSTROM, L. W. *Coherence Theory of Autonomy*, s. 612–613. Srov. též KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 20.

215 Jde o stejné koncepty, které jsem použila už výše v podkapitole 5.4.

Herkules i Akratik postoje druhého řádu mají, ale v něčem se Akratik od Herkula přece jen liší. Na rozdíl od Herkula má Akratik velmi slabou vůli, tedy nemá dostatečně dobrou sebekontrolu na to, aby vždy jednal souladně se svými postoji druhého řádu.

Obsahem Herkulových i Akratikových postojů druhého řádu je láska k filozofii. Oba rádi filozofují, identifikují se s touto činností a považují ji za pro sebe hodnotnou. Herkules je svědomitý a nepodléhá těm svým postojům prvního řádu, které s jeho postojem druhého řádu kolidují. Takže ačkoliv občas například zatouží celé dny jen sledovat seriály, nepodlehne takové tužbě a zabývá se radši filozofií. Akratik nemá tak silnou vůli a občas podlehne těm svým postojům prvního řádu, které nejsou koherentní s jeho postojem druhého řádu. Wanton na rozdíl od nich nemá postoje druhého řádu vůbec a nahodile se zabývá různými činnostmi. Občas filozofuje, často ale ne a nespátřuje na takovém svém jednání nic špatného.

Předmětem postojů druhého řádu, říká Frankfurt, je to, na čem nám záleží a s čím se identifikujeme.²¹⁶ Díky tomu pak postoje druhého řádu vytvářejí rámec našeho rozhodování.²¹⁷ Akratik spatřuje hodnotu ve svém zájmu o filozofii, záleží mu na této jeho činnosti a identifikuje se s ní. Že je pro něho hodnotné věnovat se filozofii, je Akratikovým postojem druhého řádu. Akratikovým postojem prvního řádu je studovat a psát filozofické texty, ale občas ho zachvátí jiný postoj prvního řádu, a to touha celé dny jen sledovat seriály. Ví, že když bude podléhat touze sledovat seriály, nebude dělat filozofii tak dobře, jak by chtěl. Občas seriálům přece jen podlehne, vždy pak ale zpytuje svědomí, protože ví, že se zprotivil své skutečné tužbě, již je filozofování. Kdyby dával průchod jen oněm postojům prvního řádu, jejichž obsahem je číst a psát o filozofii, dělal by právě to, po čem skutečně touží, protože to je v souladu s jeho postojem druhého řádu.²¹⁸

Podobně jako Akratik se zachová i abstinující alkoholik, jestliže podlehne své touze napít se alkoholu. Když se napije, chápe to jako své selhání. Pokud se identifikuje s abstinencí, pak postoj prvního řádu – dát si alkohol – ani nemusí vnímat jako svůj vlastní, nýbrž jako

216 FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 260.

217 Rozdíl mezi Wantonem a Akratikem popisuje Marina Oshana a říká, že právě Wanton, který nemá postoje druhého řádu, pozbývá rámec rozhodování, respektive hodnotící kritérium. OSHANA, M. *Wanton Responsibility*, s. 272. Tato kniha se sice hlásí k analytické filozofii a jejím účelem je pojmová explikace, nikoliv psychologická analýza, nicméně pro doplnění odkazují na psychologický výzkum dospívající ke stejným závěrům: LEARY, D. – UUSBERG, A. – GROSS, J. Identity and Self-Control: Linking Identity-Value and Process Models of Self Control. *Psychological Inquiry*. 2017, č. 2 – 3, s. 133.

218 *Neschopnost chtít* neznamená *neschopnost činit*. Akratik je za svou neschopnost jednat správně odpovědný, i když se nedokáže přinutit jednat správně. ESTLUND, D. *Human Nature and the Limits (If Any) of Political Philosophy*, s. 213, 218.

cizorodý prvek ve své mysli, kterému musí vzdorovat, a kdyby to šlo, nejraději by se ho zcela zbavil.²¹⁹

Lidé mohou mít třeba i jen samé postoje prvního řádu vykazující rozpory s jejich postoji druhého řádu.²²⁰ Kupříkladu abstinující alkoholik může na úrovni postoje prvního řádu toužit po alkoholu, ale jen díky postoji druhého řádu abstinovat má sebekontrolu a nenapije se.

Disponovat jen kontradiktorními postoji prvního řádu může například i pan Lench vychovaný v rodině sportovců. Lench se může se sportem identifikovat a spatřovat v něm hodnotu. Je ale líný, a proto sám nesportuje, nicméně touží, aby toužil sportovat.²²¹ Jinými slovy, na úrovni postoje druhého řádu chce, aby měl na úrovni postoje prvního řádu touhu sportovat.

Lidé mohou mít také různé vzájemně inkonzistentní postoje prvního řádu, z nichž některé jsou souladné s postoji druhého řádu a některé nikoliv. Kupříkladu Akratik může mít kladný postoj prvního řádu k filozofování a zároveň kladný postoj prvního řádu k lenošení u televize. Tyto dva postoje prvního řádu se mohou vzájemně vylučovat a jen první z nich – filozofování – je koherentní s Akratikovým postojem druhého řádu.

Vztah každého postoje prvního řádu s postojem druhého řádu může mít trojí podobu. Postoj prvního řádu může být:

- (a) koherentní s postojem druhého řádu,
- (b) kontradiktorní k postoji druhého řádu,
- (c) vzájemný vztah postoje prvního a druhého řádu může být indiferentní.

Kupříkladu Herkulovým postojem prvního řádu souladným s jeho postojem druhého řádu je pilně pracovat na čtení a psaní filozofických textů. Jeho kontradiktorním postojem prvního řádu je celé dny sledovat seriály, jako to občas dělá Akratik. Herkulovým indiferentním postojem prvního řádu je dát si zmrzlinu.

Postoje druhého řádu jsou pro člověka normativní v tom smyslu, že třídí jeho postoje prvního řádu na ty, kterým má dát průchod (koherentní postoje), kterým dát průchod může (indiferentní postoje)

²¹⁹ SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 56.

²²⁰ Postoj prvního a postoj druhého řádu mohou mít totožný obsah. Mohu toužit filozofovat a zároveň se s filozofováním mohu identifikovat, shledávat v něm hodnotu a být přesvědčena, že filozofování činí můj život hodnotnějším.

²²¹ STUMP, E. *Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will*, s. 221.

a kterým dát průchod nemá (kontradiktorní postoje). Herkules považuje své filozofování za hodnotné, a tak by v něm měl pokračovat. I Akratik považuje své filozofování za hodnotné, a tak by v něm také měl pokračovat a nepodléhat kontradiktorním postojům prvního řádu.

I pro Lenocho, který se narodil do rodiny sportovců, je jeho postoj druhého řádu normativní. Lenoch touží, aby toužil sportovat, protože kdyby sportoval, byl by právě takovým člověkem, jakým chce být. Na úrovni svého postoje druhého řádu má ke sportu kladný vztah a identifikuje se s představou sebe sama jako sportovce. Sport je pro něj hodnotný a věří, že kdyby sportoval, byl by lepším člověkem. Měl by proto sportovat, aby byl právě takovým člověkem, jakým chce doopravdy být.

Harry Frankfurt definoval koncept člověka pozbývajícího postoje druhého řádu a nazval ho wanton. Wanton má jen postoje prvního řádu, tedy disponuje jen různými nahodilými a třeba i vzájemně rozpornými tužbami a pudy. Wantonovi chybí postoje druhého řádu nikoliv proto, že by je nechtěl, ale proto, že jich vůbec není schopen. Postoje druhého řádu se mu přirozeně vůbec neutvořily stejně tak, jako se neutvářejí zvířatům. Tím se Wanton liší od jiných lidí, protože pro lidi je přirozené mít postoje druhého řádu.²²²

Kdyby byl Wanton schopen mít postoje druhého řádu, ale jen by se rozhodl si je neutvořit, tak by je ve skutečnosti už v tu chvíli měl. Obsahem jeho postojů druhého řádu by bylo dělat nahodile cokoli, co se mu zrovna zachce.²²³ Zda si někdo utvoří nebo neutvoří postoje druhého řádu, nezávisí na jeho rozhodnutí. Jestliže jich je schopen, tak je má.²²⁴ Proto jen ten, kdo není schopen postojů druhého řádu, žádné postoje druhého řádu nemá. A Wanton je právě člověkem neschopným postojů druhého řádu.

Wanton, stejně jako zvířata, může porozumět kauzalitě. Porozumět kauzalitě znamená vědět, že právě určité akce vyvolají právě určité následky, tedy že po právě určitém jednání se stane něco pozitivního či negativního. Například po snědení určitého plodu přijde bolest břicha, po zničení cizího majetku přijde trest a po pomoci druhému člověku následuje pochvala. Potenciál negativního či pozitivního následku může působit motivačně, a tedy být motivačním důvodem k jednání či nejednání. Jinak řečeno, Wanton či zvíře si

222 Wanton je koncept. Pro přehlednost ale budu mluvit o člověku Wantonovi vykazujícím Frankfurtem popsané wantonské vlastnosti. Rozdíl mezi Wantonem a Akratikem viz OSHANA, M. *Wanton Responsibility*, s. 272.

223 Když se chci stát Wantonem, tak se jím tímto nestávám, protože stále mám postoje druhého řádu, jejichž obsahem může být kladný postoj k wantonství. Nestávám se Wantonem, ani když jsem příliš líná pečovat o naplnění svých postojů druhého řádu. Postoje druhého řádu stále mám, pouze je nenaplnuji. OSHANA, M. *Wanton Responsibility*, s. 273.

224 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 249.

spojí jednání se sankčním následkem a potenciál sankce je napříště motivuje jednat právě určitým způsobem. Důvodem jednat je sankce, respektive obava z negativních následků anebo touha po pozitivních následcích.²²⁵

Pochopit kauzalitu ale neznamená pochopit normativitu. Normativita nespočívá v motivování sankcemi.²²⁶ Jestliže kupříkladu žalžu a jsem odhalena, mám ostudu, což je společenská sankce.²²⁷ Ta mě může napříště motivovat k pravdě, nicméně nemusí, protože mi třeba ostuda nevádí. Norma nelhat tu je nezávisle na motivačním působení sankce. Norma nelhat tu tedy je, ať už příště žalžu, anebo nezalžu.

Možná že příště opravdu lhát nebudu, ale třeba ne z obavy z ostudy, ale prostě proto, že bych lhát neměla, protože nelhat je morální. Motivačním důvodem tak pro mě bude samotný fakt existence morální normy nelhat. Nicméně pokud přece jen žalžu a normu ignoruji, znamená to, že mě norma nemotivovala, ale přesto můžu o existenci normy vědět. Když žalžu, vím totiž, že bych lhát neměla. Když vím, že bych neměla lhát, znamená to, že uznávám svůj normativní důvod nelhat. Takový normativní důvod mám nezávisle na jakýchkoliv motivačních důvodech, a tedy také nezávisle na kauzálním spojení lhaní a sankce. Normativita a kauzalita proto není totéž.

Kdo chápe kauzalitu a chová se podle norem, ještě nemusí nutně rozumět normativitě, protože jeho motivací k jednání v souladu s normami pro něj může být hrozba sankcí. Sankci může chápat jako prospěch či neprospěch pro svůj život, což ho motivuje k jednání souladnému s normami. Kdo ale chápe správnost a špatnost porušení normy odděleně od prospěšnosti či neprospěšnosti sankce, ten rozumí normativitě. Rozumět normativitě proto vyžaduje mít ještě nějaké jiné hodnotící kritérium než posouzení prospěšnosti pro vlastní život. Je to kritérium označující samotné jednání za dobré či špatné bez ohledu na sankci. Přítomnost sankce je jen indikátorem existence normy.²²⁸ Sankce má proto funkci motivační a indikační. Funkci normativní má norma, a nikoliv sankce.

Normativitě rozumí právě osoby, protože ty mají postoje druhého řádu, a tedy operují na úrovni normativních důvodů, a nikoliv jen důvodů motivačních. Umí si své jednání zdůvodnit i jinak než kauzálně pozitivní či negativní sankcí. Umí si říct: Víím, že mi toto jednání přinese výhody, ale i tak je špatné. Já kupříkladu víím, že ukrást drobné ze sbírky na chudé mi přinese jen výhody, když jsem si jistá, že mě nikdo nechytí,

225 MELE, A. *Autonomous Agents. From Self-Control to Autonomy*, s. 36.

226 Srov. ŠEJVL, M. *Lidská práva jako subjektivní práva. Teoretické a historické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017, s. 44 – 47.

227 Respektive tzv. decentralizovaná sankce. K tomu více následující podkapitola.

228 ELLICKSON, R. C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*, s. 130.

přesto můžu vědět, že je nemám krást, tedy uznávám existenci normy nekrást.

Kdo je osobou, ten z definice rozumí normativně. Osobami jsou totiž právě lidé disponující postoji druhého řádu, a tedy hodnotícím kritériem správného a špatného. Kdo má hodnotící kritérium, ten má k dispozici návod pro správné jednání. Kdo má k dispozici návod pro správné jednání, ten ví, co je správné dělat. Kdo ví, co je správné dělat, ten si uvědomuje, že se provinil, jestliže nejednal správně. Jestliže si uvědomuje své provinění, pak uznává existenci normy.

Kupříkladu Lenoch, který považuje sportování za pro sebe hodnotnou činnost, a přesto se nedonutí vstát a sportovat, ví, že dělá něco špatně. Když ví, že dělá něco špatně, uznává, že by měl sportovat, i když se mu nechce. Jestliže ví, že by měl sportovat, ačkoliv k tomu není motivován, pak uznává existenci normativního důvodu vyplývajícího z jeho postoje druhého řádu.

6.3 Privátní normy

Robert Ellickson ve své monografii *Order without Law: How Neighbors Settle Disputes* píše, že nejlepší **evidencí existence normy je existence sankce** nastupující po porušení normy.²²⁹ Člověkem stanovené normy jsou porušitelné, a proto se jejich dodržování motivuje sankcemi.²³⁰ Nicméně norma nerovná se sankce. Sankce je dodatečnou motivací pro případ nedostatečného motivačního působení samotné normy.

Platné normy mohou být *právního* nebo *jiného společenského* původu,²³¹ čímž je určen i charakter sankce spojené s porušením normy.²³² Po porušení *právní* normy přichází centralizovaná právní sankce ze strany veřejné moci.²³³ Mezi normy *jiného společenského původu* lze řadit především normy pozitivní morálky nebo etikety, tedy normy, které si společnost stanovila a považuje je za platné a závazné a po jejich porušení nastupuje decentralizovaná sankce ze strany členů

229 Ibidem, s. 130.

230 Normy jsou na rozdíl od tzv. přírodních zákonů (kupříkladu rychlosti volného pádu)

porušitelné. SOBEK, T. *Právní myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, s. 190.

231 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 109. Podle některých směrů uvažování není rozdíl ve zdroji závazku, ale jen v pohledu na závazek.

Morální a právní závazky by tak mohly mít stejný zdroj. WODAK, D. What does „legal obligation“ mean? *Pacific Philosophical Quarterly*. 2018, č. 4, s. 800.

232 ELLICKSON, R. C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*, s. 126 a násl.

233 Ibidem, s. 130.

společnosti.²³⁴ Porušením *jiné společenské normy* může být kupříkladu pomluva, lež nebo třeba i nesmeknutí klobouku po vstupu do kostela. Sankcí může být opovržení, obviňování, ztráta společenského kreditu nebo i fyzická inzultace, případně poškození majetku provinilce.²³⁵

Jiné společenské normy jsou produktem konkrétních lidských společností a každý, kdo se do společnosti narodí nebo se k ní přistěhuje, se je učí.²³⁶ Naučí se je sledováním jednání ostatních členů společnosti a sledováním jejich reakcí na porušení norem. S *právními pravidly* je to v zásadě podobné. Buď se je lidé naučí pozorováním jednání ostatních členů společnosti, pozorováním reakce orgánů veřejné moci na porušení norem, nebo se je třeba naučí sami z právních předpisů.²³⁷

Na porušení *právních pravidel* reaguje společnost centralizovaně a na porušení *jiných společenských pravidel* decentralizovaně. Kromě právních a jiných společenských norem můžeme identifikovat ještě další druh norem, jimž pro účely této knihy říkám *privátní normy*. Mezi privátní normy řadím postoje druhého řádu a privátní plány, o kterých bude řeč později. Porušení privátních norem sankcionuje právě jen sám ten člověk, který je porušil, a sankcí je jeho sebeobviňování, zpytování svědomí, naštvanost na sebe sama atd.²³⁸ Společnost ani veřejná moc porušení privátních norem nesankcionují, ovšem ne proto, že by se o jejich porušení pouze nedozvěděli (jako by tomu bylo, kdyby se kupříkladu nikdo nedozvěděl o krádeži nebo vraždě). Společnost ani veřejná moc porušení nesankcionují, protože privátní normy nestanovily, a tedy nemají ani žádnou pravomoc vynucovat jejich dodržování (viz obr. 32).²³⁹

234 Centralizovaná a decentralizovaná sankce viz též PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 256. Do kategorie *jiných společenských norem* bych zařadila i normy vztahující se jen na členy určité komunity, kupříkladu na členy Klubu přátel krásné literatury nebo věřící hlásící se k některé církvi (hovoříme-li o sekulárním státě). Norma přijatá kupříkladu Klubem přátel krásné literatury se sice nevztahuje na celou společnost, ale jen na několik jedinců, nicméně tito jedinci mohou být za porušení normy sankcionováni ostatními členy. Naopak justifikované normy morálky bych do kategorie *jiných společenských norem* neřadila, jestliže je lidé nepovažují za závazné a nesankcionují jejich porušení.

235 Ibidem, s. 128–130. Identifikace platné společenské normy viz PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 243.

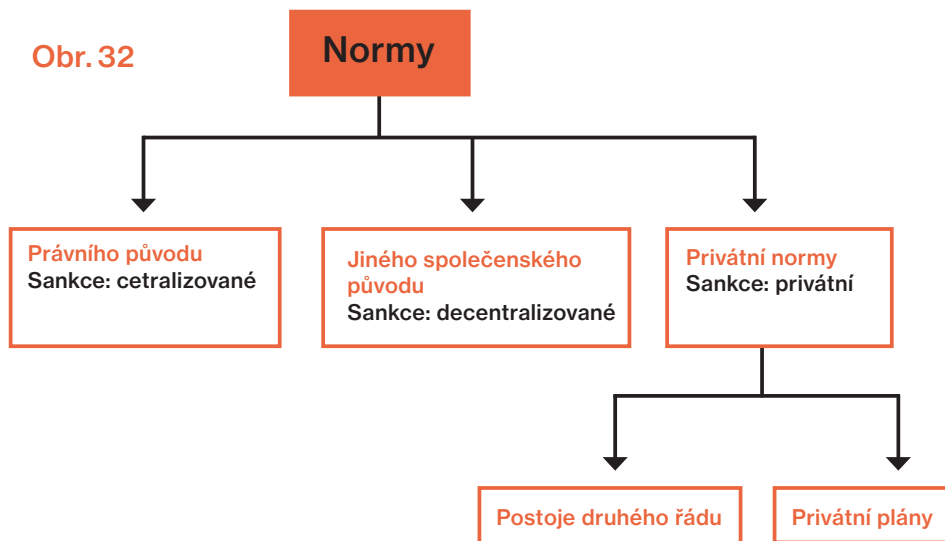
236 Ibidem, s. 127.

237 HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1994, s. 90.

238 ELLICKSON, R. C. *Order Without Law*, s. 127; KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 298.

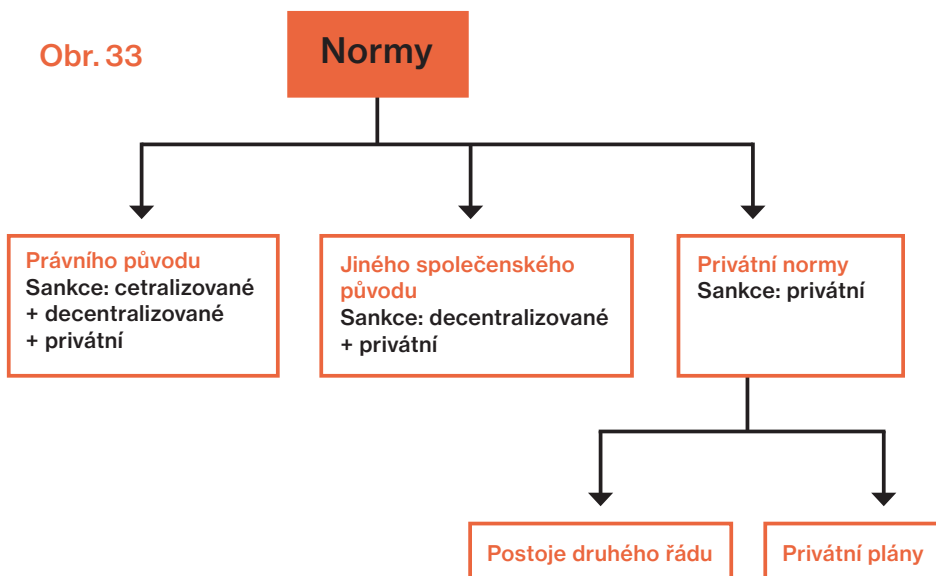
239 Srov. ELLICKSON, R. C. *Order Without Law*, s. 131. Sankcionuje zpravidla subjekt, který porušenou normu vytvořil. Pod privátní normy řadím privátní plány a postoje druhého řádu proto, že svazují jen toho konkrétního člověka, k němuž patří, a nikoho jiného. Pokud mám kupříkladu svůj privátní plán brzy ráno vstávat, mohu obviňovat jen sama sebe, jestliže brzy ráno nevstávám. Nemohu ale kupříkladu vinit svého souseda, že nevstává brzy ráno a nedodrží plán, který jsem já stanovila sama pro sebe. Stejně tak jestliže se ztotožňuji s filozofováním, mohu vinit sama sebe, jestliže si nenajdu čas na čtení filozofických textů. Nemohu ale vinit svého souseda, že se nechová podle mého postoje druhého řádu a nečte filozofii.

Obr. 32

Po porušení právních norem může přijít centralizovaná sankce orgánů veřejné moci, decentralizovaná sankce od ostatních členů společnosti i privátní sankce třeba v podobě zpytování svědomí. Podobně i porušení jiných společenských norem může být sankcionováno jak decentralizovaně, tak privátně. Ovšem za porušení privátní normy – kupříkladu postoje druhého řádu – přichází pouze privátní sankce, ale nikoliv sankce centralizovaná²⁴⁰ či decentralizovaná (viz obr. 33).

Obr. 33

240 Pokud poruším svůj postoj druhého řádu, třeba nevydržím chodit do posilovny, ostatní mě mohou obviňovat z nedostatku pevné vůle. Myslím ale, že mě budou vinit nikoliv proto, že jsem tím porušila svou privátní normu, ale jedině proto, že jsem tím zároveň porušila jinou společenskou normu – mít pevnou vůli.

Reakce na porušení privátní normy jsou různé. Když poruším svou privátní normu, mohu se za to obviňovat, mohu toho litovat, mohu na sebe být našťvaná nebo mohu zpytovat svědomí atd. Takto emotivní reakce ale není nezbytně nutná. Reakcí je i samotné uvědomění si důvodu pro sebeobviňování, pro litování svého činu, pro našťvanost na sebe sama nebo pro zpytování svědomí. I to totiž znamená, že hodnotím své jednání a připisuji mu kladné nebo záporné znaménko. Znamená to, že rozumím normativitě a vím, že nějaká moje jednání jsou dobrá a jiná špatná a že mám normativní důvod se právě určitým způsobem chovat nebo nechovat.

Za normu nelze označit jakýkoliv, libovolný jev. Norma by měla vykazovat jisté charakteristické znaky, kterých se uvádí pět, ačkoliv je patrně pravda, že ne všichni teoretici by se se všemi pěti ztotožnili. Nicméně v zásadě se mezi znaky norem řadí:²⁴¹

- (a) regulativnost,
- (b) závaznost,
- (c) obecnost,
- (d) spojitost se sankcí,
- (e) adresovanost entitám schopným předepsanému jednání dostát.

Naplňují privátní normy všechny tyto znaky? Privátní normy předepisují nebo dovolují určitá jednání a jiná zase zapovídají, a tedy jsou **regulativní**. Jsou také spojeny se **sankcí** kupříkladu se sebeobviňováním nebo zpytováním svědomí. O sankci by se snad dalo hovořit, i jestliže člověk jen uzná, že normu porušil a porušit ji neměl. Je to alespoň připuštění vlastní chyby a nedostatečnosti. Ostatně, i některé právní normy předpokládají uznání chyby jako dostatečnou sankci – kupříkladu přestupky mohou být za určitých okolností vyřešeny i pouhou domluvou policisty. **Schopnost adresátů norem splnit** požadavek, který na ně norma klade, se spojuje se slavným *ought implies can*. Znamená to, že norma nemůže určovat nemožné. Co je nemožné ale není stanoveno subjektivně, nýbrž objektivně. Kupříkladu moje povinnost vrátit vám knihu nezmizí ve chvíli, kdy knihu ztratím, a fakticky ji proto nejsem schopna vrátit. Stejně tak moje povinnost hlásit se na policii nezmizí ve chvíli, kdy dostanu těžký zápal plic a nejsem schopna vstát z postele a na policii dojít. Jde o to, že objektivně vzato je povinnost pro lidi splnitelná. Jestliže je splnitelná,

241 ROUGHLEY, N. Might We Be Essentially Normative Animals? In: ROUGHLEY, N. – BAYERTZ, K. (eds). *The Normative Animal? On the Anthropological Significance of Social, Moral and Linguistic Norms*. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 10 – 12.

tak povinnost mám, i když ji třeba v konkrétní situaci nejsem schopna splnit. Tento požadavek privátní normy naplňují, jestliže je jejich obsahem splnitelné jednání.

Problematika obecnosti a závaznosti privátních norem je o něco komplikovanější. Nejprve k **obecnosti**. V jakém smyslu jsou privátní normy obecné?

Mezi privátní normy řadím vedle postojů druhého řádu také privátní plány. Teorii plánování představil Michael Bratman v publikaci *Shared Agency: A Planning Theory of Acting Together*.²⁴² Podobně jako Frankfurtova teorie hierarchického uspořádání postojů má být i Bratmanova teorie normativní.²⁴³ Michael Bratman říká, že pro lidské bytosti je plánování charakteristické. Člověk je schopen dohlédnout i vzdálených cílů a dosáhnout jich, přestože má omezenou výpočetní kapacitu svého mozku.²⁴⁴ Lidský mozek nedokáže (a) tak jako počítač při každém jednom rozhodnutí propočítat všechny dostupné možnosti, a navíc (b) nemusí být ani schopen si dopředu – na začátku cesty ke svému cíli – všechny možnosti vůbec představit. Člověk si proto vytváří plány. Díky nim nemusí (a) při každém rozhodnutí mít na zřeteli všechny možné a dostupné varianty, ale promýšlí jen ty, které jsou součástí plánu. Tím se zbaví nutnosti propočítávat všechny možnosti a zaměří se jen na jejich omezený počet. Kupříkladu, jestliže si naplánoval, že až bude mít hlad, půjde do restaurace, tak ve chvíli, kdy dostane hlad, už nemusí řešit, jaké jídlo by si mohl uvařit doma a zda na to má dostatek surovin. Namísto toho se pouze rozhoduje, do které restaurace půjde.²⁴⁵ Plán člověku také umožňuje (b) nepromýšlet nutně všechny podrobnosti předem, ale myslet na ně, až když je to nezbytně nutné. Jestliže si teď někdo plánuje, že až bude mít hlad, půjde do restaurace, nemusí už teď nutně vybírat, do které restaurace půjde. Tu vybere, až když ji bude nutné vybrat.

Teorie plánování je podle Bratmana normativní, protože s akceptací plánu implicitně přijímáme pravidla nezbytná pro jeho splnění. Především přijímáme, že uskutečníme kroky vedoucí k naplnění plánu, zatímco jiných se naopak zdržíme.²⁴⁶ Konkrétně Bratman říká, že s přijetím plánu přijímáme „normy záměrné racionality. Mezi tyto normy patří především normy konzistence plánu, stability a kohe-

242 BRATMAN, M. E. *Shared Agency. A Planning Theory of Acting Together*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 22.

243 *Ibidem*, s. 22.

244 *Ibidem*, s. 19.

245 Srov. SHAPIRO, S. J. *Legality*. London – Cambridge: The Belnap Press of Harvard University Press, 2011, s. 119.

246 BRATMAN, M. E. *Shared Agency. A Planning Theory of Acting Together*, s. 15.

rence prostředků s cíli“.²⁴⁷ Dimenze obecnosti privátních plánů tak spočívá v přijetí obecně platných pravidel směřujících k naplnění plánu. Taková pravidla musí nutně přijmout každý, kdo přijme plán, a to bez ohledu na obsah plánu. Ať už tedy plánujeme v zásadě cokoliv, platí pro nás obecná pravidla plánování.

Podobnou dimenzi obecnosti mají i postoje druhého řádu. Mým postojem druhého řádu je to, s čím se já osobně identifikuji, přičemž není nezbytně nutné, aby se kdokoliv další identifikoval se stejnou substancí. Dimenze obecnosti postojů druhého řádu spočívá v požadavku jednat v souladu s těmito postoji.²⁴⁸ Jinak řečeno, já mohu mít jiné postoje druhého řádu než vy, ale my všichni máme jednat v souladu s našimi postoji druhého řádu. Požadavek jednat v souladu s postoji druhého řádu je obecně platný.

Jak je to se **závazností** privátních norem? Mám za to, že závaznost je spojena s kontrolou, respektive s absencí kontroly. Budu tvrdit, že závazné může být právě to, co nemáme pod kontrolou nebo alespoň ne plně. Postoje druhého řádu pod kontrolou spíše nemáme, a proto lze hovořit o jejich závaznosti. Naproti tomu privátní plány pod kontrolou spíše máme, a proto považuji jejich závaznost za pochybnou.

Nejprve k postojům druhého řádu. Kromě naší neschopnosti se jednoduše rozhodnout nemít postoje druhého řádu (viz předchozí podkapitola) se nemůžeme ani jednoduše ze dne na den rozhodnout, co konkrétně bude jejich obsahem. Obsahem našich postojů druhého řádu je totiž substance, s níž se identifikujeme, přičemž nemáme plně pod svou volní kontrolou, s čím se budeme identifikovat.²⁴⁹

Lenoch, který se narodil do rodiny sportovců, ale sám nesportuje, může shledávat sport hodnotným a identifikovat se s ním. Kdyby býval sportoval, byl by právě takovým člověkem, jakým chce být. Je však líný a nesportuje. Touží ale toužit sportovat, a tedy je jeho postojem druhého řádu sebeidentifikace se sportem. Lenoch nemá tento svůj postoj druhého řádu plně pod kontrolou, protože si nemůže jednoduše říct: *Od zítřka si už nebudu myslet, že bych byl lepším člověkem, kdybych sportoval, takže už mi vůbec nebude vadit, že nesportuji.* Lenoch se nemůže jednoduše rozhodnout, že od zítřka už nebude

247 Ibidem.

248 Pokud je někdo přesvědčen o správnosti něčeho scestného, je správné mu scestnost prokázat, jinak půjde o paternalizaci a přebírání kontroly. Postoje druhého řádu jsou normativní bez ohledu na svůj obsah. Nicméně jejich obsahem nemůže být cokoliv, viz kapitola 7.

249 STUMP, E. *Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will*, s. 226; FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care about*, s. 263.

toužit, aby toužil sportovat. Může třeba před svou rodinou předstírat opovrhování sportem nebo smíření se se svou leností, ale svého přesvědčení, že dělá něco špatně, jestliže nesportuje, se takto jednoduše nezabaví.

Stejně jako nemáme plně pod kontrolou, zda se s něčím přestane identifikovat, nemáme ani plně pod kontrolou, zda se s něčím identifikovat začneme. Jestliže mi třeba nezáleží na mé národnosti a v konceptu národa neshledávám hodnotu, nemohu se identifikovat se svým národem. A nemohu se rozhodnout, že od zítřka se s ním identifikovat začnu. Takže kupříkladu ztotožnění se s mým národem a přesvědčení o důležitosti jeho věhlasu nezačne být od zítřka mým postojem druhého řádu jen proto, že jsem se rozhodla, že jím od zítřka bude.²⁵⁰

Závaznost privátního plánu je problematičtější.²⁵¹ Jestliže mám svůj privátní plán pod kontrolou a můžu ho dle své vůle změnit, jak přesně mě zavazuje?

Kromě privátních plánů si tvoříme i plány sdílené. Zatímco můj privátní plán se týká jen mě a je jím kupříkladu jít zítra na oběd, sdílený plán se týká více lidí. Může jím být plán můj a mého kamaráda jít zítra společně na oběd. Závaznost sdíleného plánu je v zásadě neproblematická. Na rozdíl od privátního plánu totiž existuje normativní důvod, proč sdílený plán dodržet:

Řekněme, že si s kamarádem na zítra naplánujeme společný oběd, a tedy je naším sdíleným plánem zítřejší oběd.²⁵² Jestliže se zítra na obědě neobjevím a náš sdílený plán nedodržím, zbavuji tím kamaráda kontroly nad jeho životem (respektive nad drobnou částí jeho života).²⁵³ Kdyby býval věděl, že nepřijdu, radši by zůstal doma

250 Způsob, jakým vytváříme svá přesvědčení, není shodný s vědeckým postupem. Nejsme si plně vědomi toho, čím jsou naše přesvědčení konstituována, a zároveň si ani nejsme zcela jisti jejich obsahem a nemůžeme předem předvídat, jak se právě v které situaci zachováme. Nicméně stejný faktor, který nám kontrolu nad našimi přesvědčeními bere, nám ji na druhé straně zase v jiném smyslu zajišťuje. Neboť jsou hodnoty, které mimo jiné také konstituují naše přesvědčení, nesouměřitelné, nejsme s to a priori říct, která hodnota je důležitější. Nicméně na druhou stranu nás to nutí k hledání a rozvažování argumentace a justifikace našeho jednání. Viz KEEFLER, M. W. Distinguishing Practical and Theoretical Reasoning: A Critique of Deanna Kuhn's Theory of Informal Argument. *Informal Logic*, 1996, č. 1, s. 36 a násl.

251 SOBEK, T. O povaze morálních důvodů. *Filosofie dnes*. 2012, č. 2, s. 6.

252 Srov. GILBERT, M. *Sociality and Responsibility. New Essays in Plural Subject Theory*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Oxford: Rowan & Littlefield Publishers. 2000, s. 59 a násl.; DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. London – Cambridge: Harvard University Press, 2011, s. 304. Srov. tzv. common attitudes, viz HINDRIKS, F. Institutions and Collective Intentionality. In: KANKOVIC, M. – LUDWIG, K. (eds). *Handbook on Collective Intentionality*. New York: Routledge, 2007, s. 355.

253 Převzít nad někým kontrolu je zlem samo o sobě, viz CALDER, T. Is evil just very wrong? *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*. 2013, č. 1, s. 177–196; WEINTRIB, E. *Corrective Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 43.

nebo využil svůj čas nějakým jiným a lepším způsobem, než že by sám seděl v restauraci. S tím, že bude sám sedět v restauraci, rozhodně nesouhlasil. Souhlasil, že půjde do restaurace jen za podmínky, že já tam půjdu také. Když jsem náš sdílený plán nedodržela, zbavila jsem tím kamaráda možnosti rozhodnout se, co se svým časem udělá. Naproti tomu, jestliže mám pouze já svůj vlastní privátní plán jít zítra sama na oběd, ale do zítra si to rozmyslím a namísto oběda zůstanu doma, koho zbavuji kontroly nad jeho životem? Co je špatného na tom, když na oběd nepůjdu?

Závaznost sdíleného plánu vyplývá z morálky. Je morální dodržet slib a sankce za jeho nesplnění jsou decentralizované (viz výše obr. 33) a vykonává je společnost – v tomto případě především můj kamarád a naši přátelé, kteří mě mohou vinit nebo mi už napříště nedůvěřovat. Závaznost privátního plánu by mohla vyplývat leda z povinnosti chovat se zodpovědně vůči sám sobě, respektive vůči svému budoucímu já. Kupříkladu neustále měnit svůj studijní obor je nezodpovědné, protože nakonec se mi nemusí podařit dostudovat nic a moje kontrola nad mým vlastním životem tak bude do budoucna omezenější. Kdybych bývala alespoň nějaký obor dostudovala, měla bych širší možnosti uplatnění a větší výběr z pracovních nabídek. Některé změny plánů sice mohou vést ke snížení kontroly nad svým vlastním životem v budoucnu, ovšem jiné k ní zase mohou přispět. A možnost změny plánu jako taková je především výkonem kontroly nad svým vlastním životem teď, v tuto chvíli. Kdybych nemohla měnit své plány, neměla bych svůj život teď a tady pod kontrolou. Proto myslím, že privátní plány v zásadě spíše závazné nejsou.²⁵⁴ Naopak postoje druhého řádu jsou spíše závazné, protože je pod kontrolou nemáme, nebo alespoň nikoliv plně.

Privátní plány v zásadě pod kontrolou máme, a to ve dvou smyslech. Zaprvé máme zpravidla plně pod kontrolou, zda plán vůbec přijmeme, a zadruhé máme do značné míry pod kontrolou, zda v přijatém plánu budeme pokračovat. Můžeme ho totiž také změnit nebo opustit, a to mnohdy i z minuty na minutu. Privátní plány mají sice dimenzi obecnosti, jak říká Bratman, ale pokud je můžeme kdykoliv dle své libosti odmítnout či přehodnotit, pak jim chybí dimenze závaznosti.

Postoje druhého řádu nemáme zdaleka v takové míře pod kontrolou, a to ani v jednom z obou smyslů. Nemáme totiž plně pod kontrolou, s čím se identifikujeme ani zda se s tím identifikovat přestaneme.

254 Viz též SOBEK, T. *O povaze morálních důvodů*, s. 6.

Kupříkladu pokud Akratik nemá postoj druhého řádu o filozofování, ale filozofování je pouze jeho privátním plánem k prosazení se na akademické půdě, pak může svůj plán změnit. Jestliže ho láká sledovat seriály, může přehodnotit svůj plán a stát se třeba namísto filozofa filmovým vědcem. Pokud je ale jeho identifikace s filozofováním postojem druhého řádu, tak i když změní svůj plán a namísto filozofem se stane filmovým vědcem, stále si může opuštění filozofie vyčítat.²⁵⁵ Samotným přehodnocením plánu se svého postoje druhého řádu nemusí zbavit.

6.4 Přesvědčení a akceptace

Johnatan Cohen v monografii *An Essay on Belief and Acceptance*²⁵⁶ definuje rozdíl mezi **akceptací** a **přesvědčením**. Akceptovat X znamená chovat se, jako by X byla pravda, i když víme, že X pravda být nemusí, nebo dokonce víme, že X pravda není. Naproti tomu být přesvědčen o X znamená věřit, že X je pravda.²⁵⁷

Akceptaci máme pod svou volní kontrolou. Máme pod kontrolou, zda něco akceptujeme, protože můžeme akceptovat cokoli, třeba i vzájemně rozporné teze nebo zřejmou nepravdu.²⁵⁸ Kupříkladu pro účely hry, argumentu nebo třeba myšlenkového experimentu mohu akceptovat, že týden má jen šest dní, a zároveň mohu zase pro účely jiné hry, jiného argumentu nebo myšlenkového experimentu akceptovat, že týden má osm dní. A to vše i když moc dobře vím, že týden má sedm dní.

Své přesvědčení naproti tomu takto snadno a plně pod kontrolou nemáme.²⁵⁹ Nemohu se jen tak rozhodnout být o něčem přesvědčena a nemohu být přesvědčena o čemkoliv. Například nemohu být přesvědčena, že týden má šest dní, a zároveň být přesvědčena, že týden má osm dní. A to vše i když moc dobře vím, že týden má sedm dní. Přesvědčena mohu být jen o jednom z těchto údajů a patrně jsem přesvědčena, že týden má sedm dní, když říkám, že to *moc dobře vím*.

255 Vyčítka je sankce a sankce je indikátorem normy. V tomto případě privátní normy dodržovat svůj postoj druhého řádu.

256 COHEN, J. L. *An Essay on Belief and Acceptance*. Oxford: Clarendon Press, 1992.

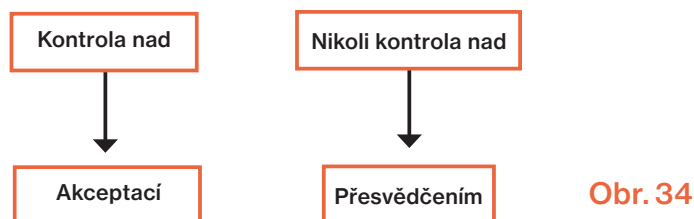
257 *Ibidem*, s. 64.

258 Srov. HARMAN, G. *The Internal Critique*, s. 175. Na čem nám záleží – postoje druhého řádu – také nemáme pod kontrolou. SMITH, D. M. How far should we care? On spatial scope of beneficence. *Progress in Human Geography*. 1998, č. 1, s. 16.

259 HARMAN, G. *The Internal Critique*, s. 176; BEERBOHM, E. *In Our Name. The Ethics of Democracy*, s. 146.

Přesvědčení se váže k pravdě a pravda je jen jedna. Jinými slovy, jestliže jsem přesvědčena, že X, nemohu být zároveň přesvědčena, že NonX. Pravdou totiž může být jen jedno, takže mohu být přesvědčena jen o jednom, kupříkladu jen o X. Ovšem pokud chci, mohu zároveň akceptovat NonX, protože akceptovat mohu cokoliv.

Protože závisí na naší libovůli, co akceptujeme, máme svou akceptaci pod kontrolou (viz obr. 34). Naopak své přesvědčení pod kontrolou nemáme, protože se nemůžeme svévolně rozhodnout, o čem budeme přesvědčeni (viz obr. 34).²⁶⁰

Pojem akceptace se váže k plánům, kdežto přesvědčení k postojům. Mohu akceptovat v zásadě jakýkoliv plán, i takový, s nímž nesouzním a se kterým se neidentifikuji. Kupříkladu mohu přijmout plán vystudovat práva a skutečně ho naplnit a na Právnické fakultě absolvovat, i když bych mnohem raději studovala například archeologii. Protože jsem schopna akceptovat v zásadě jakýkoliv plán a nic mi nebrání přijmout i třeba takový, s nímž se neidentifikuji, mám kontrolu nad svými plány – mohu přijmout kterýkoliv (viz obr. 35).

S postoji druhého řádu je to jiné, ty jsou určeny sebeidentifikací jen s právě určitou substancí.²⁶¹ Pokud jsem přesvědčená, že je můj život hodnotnější, když je spojen se substancí X, pak považuji za pravdu, že je můj život hodnotnější ve spojení se substancí X. Nemohu zároveň považovat za pravdu, že je můj život hodnotnější ve spojení s NonX.

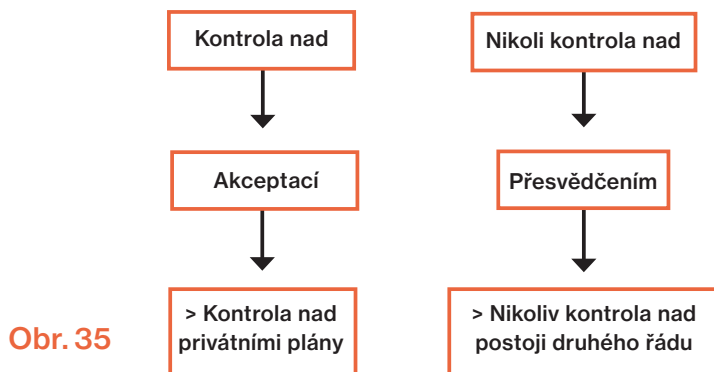
Pojem pravdy je zde důležitý proto, že nad tím, co je pravda, nemáme kontrolu. Lench nemá kontrolu nad tím, zda je pravdou, že považuje svůj život za hodnotnější se sportem než bez sportu.²⁶² Pokud považuje sport za faktor činící jeho život hodnotnějším, pak se nemůže sám od sebe rozhodnout přestat své potenciální sportování

²⁶⁰ CHRISTMAS, J. *The Politics of Persons. Individual Autonomy and Socio-historical Selves*. Cambridge: Cambridge university Press, 2009, s. 34.

²⁶¹ Není jednoduše pod kontrolou člověka, s čím se identifikuje – co bude jeho postojem druhého řádu. STUMP, E. *Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will*, s. 226.

²⁶² ELGIN, C. *Persistent Disagreement*, s. 9.

za hodnotné považovat. Své postoje nemůže tak snadno měnit a přizpůsobovat, jako může měnit a přizpůsobovat své plány (viz obr. 35).

Obr. 35

Jediné, co se svým přesvědčením může Lench dělat, je ptát se: *Opravdu bude můj život hodnotnější, když budu sportovat?*²⁶³ Může pak hledat evidenci, která by ho přesvědčila, že spojovat hodnotu jeho života se sportem není dobré a není pravda, že jeho potenciální sportovní život je hodnotný.²⁶⁴ Lench proto může číst články o nevhodnosti sportu pro jeho somatotyp a o neblahém dopadu sportu na lidskou psychiku. Jinými slovy, může se záměrně vystavovat vlivům, které by ho přesvědčily ke změně postoje druhého řádu a opuštění sebeidentifikace se sportem.

Zda Lench článkům uvěří (bude jimi ovlivněn), pod kontrolou nemá.²⁶⁵ Pokud Lench články o nevhodnosti sportu nepřesvědčily (neovlivnily ho), Lench nadále považuje svůj potenciální sportovní život za hodnotný. Jestli nadále věří, že je prospěšnost sportu pravda, nemůže být zároveň přesvědčen o opaku, protože pravda je jen jedna. Svě přesvědčení, a tedy svůj postoj druhého řádu proto nekontroluje.²⁶⁶ Kontroluje jen zda na sebe nechá působit vlivy potenciálně schopné jeho přesvědčení změnit, tedy má pod kontrolou své čtení článků. Jinak řečeno, zda změní své postoje druhého řádu, pod kontrolou nemá, má pod kontrolou jen to, zda na sebe nechá působit vlivy potenciálně schopné jeho postoje druhého řádu změnit (viz obr. 36). Svě postoje druhého řádu má tedy jen pod určitou částečnou kontrolou.

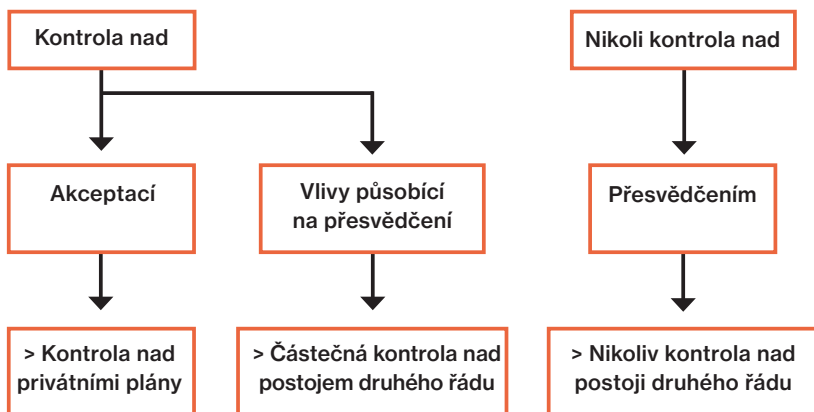
²⁶³ Pojem pravdy je významný pouze v otázce. SOBEK, T. *Právní pozitivismus*, s. 51.

²⁶⁴ Ibidem.

²⁶⁵ ELGIN, C. *Persistent Disagreement*, s. 12. Přesvědčení by mělo být podloženo racionální justifikací. Ta může být ale později „přebita“ jinými, závažnějšími důvody.

HARMAN, G. *The Internal Critique*, s. 176.

²⁶⁶ Svá přesvědčení nemáme pod kontrolou. HIERONYMI, P. Controlling Attitudes. *Pacific Philosophical Quarterly*. 2006, č. 1, s. 59.

Obr. 36

Pojem *přesvědčení* se neváže jen k postojům druhého řádu, ale i k postojům řádu prvního. Lench může být úplně stejně přesvědčen, že se mu nechce vstát z gauče a jít sportovat (= postoj prvního řádu), jako je přesvědčen, že by měl vstát z gauče a jít sportovat (= postoj druhého řádu). Že se mu nechce vstát z gauče, je úplně stejně pravda, jako je pravda, že by považoval svůj život za hodnotnější, kdyby to býval udělal.

Obojí je pravda a Lench je přesvědčen, že obojí je pravda. Je pravda, že máme postoje prvního řádu, a je pravda, že máme postoje druhého řádu. O co tu ale jde je, že jsme přesvědčeni, že je pravdou, že se máme zachovat podle svého postoje druhého řádu.

Mezi postojem prvního a druhého řádu je určitý rozdíl v naší schopnosti je kontrolovat. Sice nemáme plně pod kontrolou obsah svých postojů prvního řádu,²⁶⁷ avšak alespoň nás žádná norma nenutí se podle nich chovat, a tedy je nemusíme uposlechnout.²⁶⁸ V tomto smyslu své postoje prvního řádu pod kontrolou máme – nemusíme se podle nich zachovat, neboť nás k tomu nevede žádný normativní důvod. Naopak postoje druhého řádu v tomto smyslu nekontrolujeme, neboť existuje normativní důvod velící jednat v souladu s postoji druhého řádu (viz podkapitola 6.2).

V případě rozporu postojů prvního a druhého řádu proto máme dát přednost jednání souladnému s postojem druhého řádu. Jak se ale zachovat v případě rozporu postojů a privátních plánů?

Privátní plány se liší od postojů prvního řádu i postojů řádu druhého. Postoje prvního řádu jsou naše pudy a náhodné tužby. Postoje

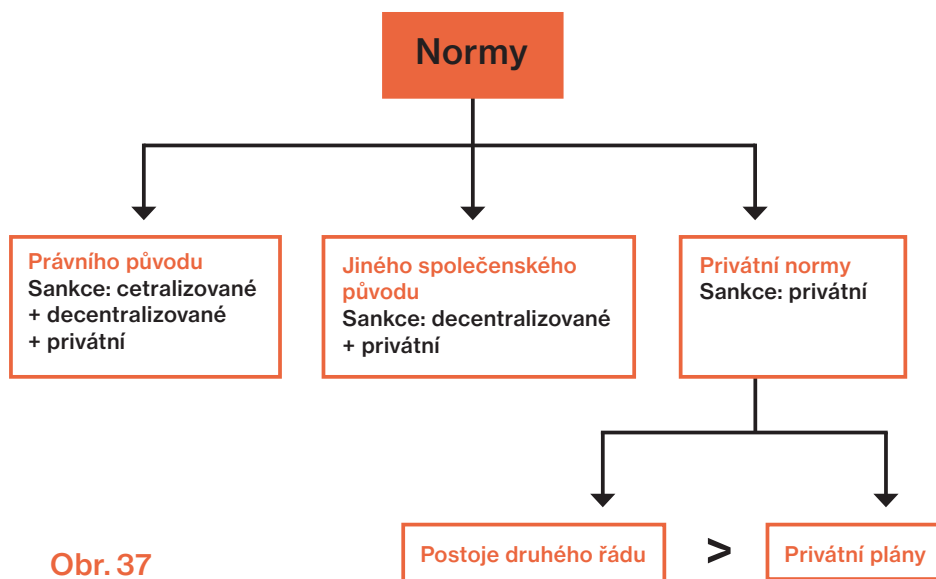
²⁶⁷ MELE, A. *Autonomous Agents. From Self-Control to Autonomy*, s. 15.

²⁶⁸ Dokonce bychom je ani neměli uposlechnout, jestliže jsou v rozporu s postoji druhého řádu.

druhého řádu jsou tím, s čím se identifikujeme a co považujeme za hodnotné. Privátní plány jsou cestou, jíž se rozhodneme ubírat, a způsobem, jakým se rozhodneme jednat.

Zda privátní plány odpovídají našim postojům prvního řádu je irelevantní, neboť postoje prvního řádu nejsou normativní. Zda naše tužby a pudy odpovídají přijatým privátním plánům, nemáme nutně pod kontrolou, protože si nemůžeme naplánovat změnit svůj pud. Nicméně, když přijmeme určitý privátní plán, racionalita nám velí ho naplňovat, a to i třeba jednáním rozporným s našimi tužbami a pudy, tedy postoji prvního řádu. Takže v otázce nadřazenosti privátních plánů a postojů prvního řádu vítězí spíše privátní plány. Své postoje prvního řádu sice nejspíš nejsme schopni změnit, ale jsme schopni se podle nich nezachovat. A jestliže si naplánujeme se podle postojů prvního řádu nechovat, racionalita nám velí své plány dodržet a skutečně se podle svých postojů prvního řádu nezachovat.

Otázka nadřazenosti privátních plánů a postojů druhého řádu má jiného vítěze. Nadřazený jsou postoje druhého řádu nad privátními plány. Neměli bychom ovšem přijímat privátní plány rozporné s postoji druhého řádu. Jinak řečeno, postoje druhého řádu jsou nadřazený privátním plánům, a jsou-li vzájemně rozporné, pak bychom měli změnit své privátní plány a přizpůsobit je postojům druhého řádu (viz obr. 37).

Obr. 37

7 Sebekontrola

Ve třetí a čtvrté kapitole jsem se zabývala demokratickou koncepcí vládnutí a tvrdila jsem, že pojmově nutně je její složkou jev, který nazývám *podmíněný nekontrolovaný vliv* (PNV). Toto zjištění je deskriptivní a získané čistě jen metodami analytické filozofie, a proto není popisem vládnutí v empiricky existujících státech a není ani apelem na tyto státy. Netvrdila jsem, že takovým vlivem někdo skutečně vládne nebo vládnout má. Tvrdila jsem, že pokud hovoříme o demokratické koncepci vládnutí, pak hovoříme mimo jiné nutně také o PNV.

V páté kapitole jsem analyzovala podmíněný nekontrolovaný vliv a další pojmy s ním související. PNV je vlivem, kterým na sebe lidé vzájemně působí. Že člověk X působí takovým vlivem na člověka Y, nepoznáme podle jednání člověka X, ale podle jednání člověka Y. Jestliže člověk Y jedná ve prospěch člověka X, a to i za cenu vlastního uskomnění, a ještě to považuje za svou povinnost, znamená to, že na něj člověk X působí podmíněným nekontrolovaným vlivem.

V této kapitole vysvětlím mechanismus působení podmíněného nekontrolovaného vlivu, takže vysvětlím důvod, proč lidé něco dělají pro jiné i za cenu vlastních ústupků, a navíc mají důvod to považovat za svou povinnost. Argument bude vystavěn na dvou tezích, a to:

- (1) postoje druhého řádu působí normativně a
- (2) obsahem postojů druhého řádu je mimo jiné také brát důvody ostatních lidí vážně.

První z obou tezí jsem prokazovala v předchozí kapitole a použila jsem přitom teorii Harryho Frankfurta. Frankfurt rozlišil mezi postoji prvního a druhého řádu. Zatímco postoji prvního řádu jsou tužby či pudy, postoji druhého řádu jsou metapostoje – jsou to postoje, které lidé zaujímají ke svým postojům prvního řádu, tedy ke svým tužbám a pudům. Podle Frankfurta je obsahem postojů druhého řádu každého člověka to, s čím se tento člověk sám identifikuje.²⁶⁹ Díky postojům druhého řádu má člověk perspektivu, z níž nahlíží na své postoje prvního řádu a může je hodnotit jako dobré či špatné. Shledá-li špatnost svých postojů prvního řádu, má pak důvod podle nich nejednat.

V této kapitole na tezi o normativním působení postojů druhého řádu navážu a budu tvrdit, že obsahem postojů druhého řádu je – mimo jiné – brát důvody ostatních lidí vážně.

269 Proč jsou všichni lidé osobami viz podkapitola 1.2.

7.1 Sdílení důvodů

Mít něco pod kontrolou znamená být schopen dosáhnout svého cíle, a to ať už bez vlivu, anebo s použitím vlivu – tedy ať už bez donucení, anebo s donucením.²⁷⁰ Státní orgány mají kontrolu, jestliže jsou schopny dosáhnout všeobecného dodržování norem, a to ať už bez donucení, anebo s donucením. Pokud někdo kupříkladu ničí cizí majetek, mohou ho orgány veřejné moci donutit, aby s ničením přestal. V konečném důsledku ho mohou zavřít i do vězení, jestliže nezapůsobí žádné měkčí donucovací opatření (viz obr. 38).

Dodržování jiných společenských norem kontrolují decentralizovaně členové společnosti. Je otázkou, nakolik mají dodržování skutečně pod kontrolou a zda mohou dosáhnout neporušování. Nicméně, jestliže je fakticky možnou sankcí i fyzická inzultace nebo svépomocné zjednání nápravy,²⁷¹ lze tvrdit, že neporušování pod kontrolou mít mohou (viz obr. 38).

Dodržování privátních norem jako jsou privátní plány a postoje druhého řádu²⁷² není kontrolováno nikým jiným než tím člověkem, k němuž tyto privátní normy patří.²⁷³ Jinak řečeno, zda budu naplňovat svůj plán a zda se budu chovat v souladu se svými postoji druhého řádu, mám pod kontrolou jen já. To já sama sebe sankcionuji za porušení privátních norem (například špatným svědomím a sebeobviňováním, viz obr. 38). Pokud dokážu sama sebe efektivně přinutit k dodržení svých privátních norem, pak mám samu sebe pod kontrolou – mám sebekontrolu. Kupříkladu ale abstinující alkoholik nemá sebekontrolu, jestliže se není schopen přinutit k následování svého postoje druhého řádu abstinovat a namísto toho podlehne tužbě napít se alkoholem.²⁷⁴

Dodržování privátních norem je proto závislé na sebekontrolě. Jen ten, kdo má sebekontrolu, (a) jedná podle svých postojů druhého řádu, což znamená, že nepodléhá postojům prvního řádu rozporným s postoji druhého řádu, (b) vytváří si plány koherentní se svými postoji druhého řádu a (c) dokáže své plány naplnit.²⁷⁵

Obsah postojů druhého řádu je podle Frankfurta individuální a je jím vždy to, s čím se ten který člověk sám identifikuje. Frankfurtův

270 Jde o kontrolu s vlivem (KsV) a kontrolu bez vlivu (KbV). K rozlišení mezi oběma druhy kontroly viz především kapitola 5.

271 ELLICKSON, R. C. *Order Without Law*, s. 143.

272 K privátním normám více viz podkapitola 6.3.

273 Závaznost privátních plánů je problematická, viz podkapitola 6.3.

274 Akrasie je defektem osoby. Srov. KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 34.

275 Srov. PLUNKETT, D. – SHAPIRO, S. J. *Law, Morality, and Everything Else: General Jurisprudence as a Branch of Metanormative Inquiry*. *Ethics*. 2017, č. 4, s. 49.

koncept hierarchizace postojů je ale poměrně úzce zaměřen, protože se věnuje vztahu, který má člověk sám k sobě – zda skutečně jedná v souladu s tím, s čím se identifikuje, respektive zda jedná tak, jak skutečně sám chce.

Člověk se sice například může identifikovat s altruismem nebo s ohleduplností, nicméně pak jedná altruisticky či ohleduplně proto, že tak skutečně sám jednat chce. Kdyby nejednal altruisticky či ohleduplně, ostatním lidem by sice nepomáhal, ale hlavně by tím škodil sám sobě, protože by byl přesvědčen, že nejedná tak, jak sám chce. Škodil by si, protože by nebyl takovým člověkem, jakým by chtěl být.

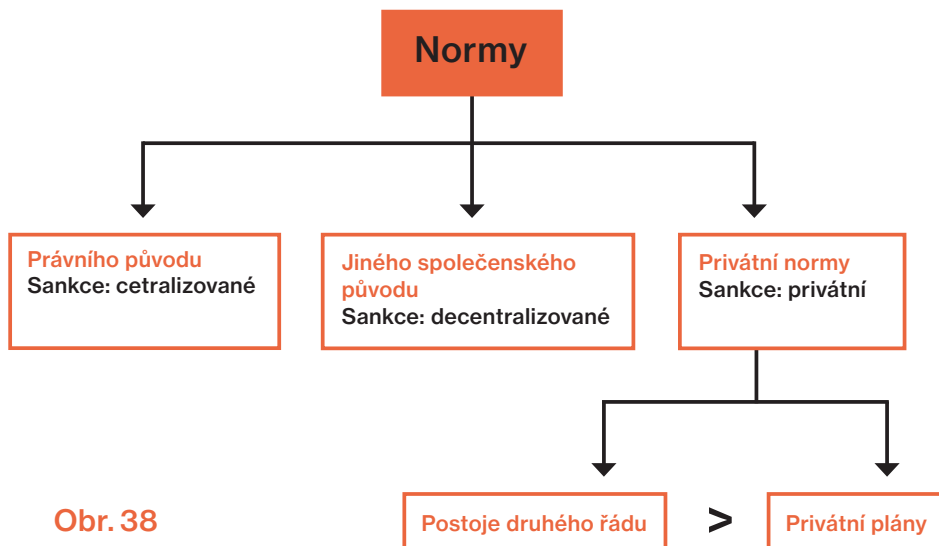
Frankfurt rozebírá tyto postoje druhého řádu, ale ponechává mimo zřetel jiné postoje druhého řádu – takové, které člověk nutně zaujímá vůči ostatním lidem bez ohledu na to, s čím sám sebe identifikuje. Tedy bez ohledu na to, zda se identifikuje s altruismem či ohleduplností k jiným lidem. Frankfurtovu teorii zde rozšířím právě o takovéto postoje druhého řádu.

Představme si Čestmíra. Čestmír má domluvenu schůzku se svou dívkou, kupříkladu ji chce morálně podpořit před náročnou zkouškou. Čestmír proto spěchá, aby přišel včas. Jeho cesta vede kolem rybníka. V rybníku se ale někdo topí. Čestmír si toho všimne a má možnost nasednout do loďky kotvící na břehu, pro tonoucího doveslovat a zachránit mu život. Ovšem za tu cenu, že nestihne schůzku.

Pokud Čestmír tonoucímu nepomůže, poruší tím právní i jiné společenské normy. Nikdo jiný ale u rybníka není a ani tonoucí Čestmíra nevidí. Čestmír ví, že není nikdo, kdo by jej vinil za neposkytnutí pomoci, a tedy nehrozí žádná sankce za porušení právních ani jiných společenských norem. Jestliže Čestmír přesto zastaví a tonoucímu pomůže, nebude to proto, že by Čestmíra někdo kontroloval, ale proto, že on sám sebe kontroluje – že má sebekontrolu. To jen Čestmír může sám sebe donutit tonoucímu pomoci. Jediné sankce, které Čestmírovi hrozí, jsou jeho privátní sankce v podobě kupříkladu špatného svědomí²⁷⁶ (viz obr. 38).²⁷⁷

276 V jakém smyslu jsou privátní normy normami viz kapitola 6.4.

277 Totožný obrázek jsem použila už v předchozí kapitole.

Jestliže Čestmír tonoucího zachránil, byl to právě tonoucí, kdo k tomu dal podnět – kdo Čestmíra ovlivnil tak, že se Čestmír zastavil a pomohl. Tonoucí měl na Čestmíra podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV).

– O *vliv* šlo, neboť se Čestmír zachoval jinak, než by se býval choval, kdyby tonoucí neexistoval.

– Vliv byl *nekontrolovaný*, protože tonoucí, který jím působil, neměl působení svého vlivu pod kontrolou. Nebyl to totiž tonoucí, kdo měl pod kontrolou Čestmírovu reakci. Nad působením vlivu tonoucího měl kontrolu právě jen Čestmír (viz obr. 39).

– Byl to vliv *podmíněný*, protože podmínkou jeho působení právě bylo, že ho na sebe Čestmír nechá působit.²⁷⁸

Obr. 39

278 Podrobněji jsem se tímto druhem vlivu zabývala v předchozích kapitolách, viz především kapitola 5.

Jestliže má Čestmír sebekontrolu, tak tonoucího zachrání, přestože by mnohem raději pokračoval v cestě za svou dívkou. Jinak řečeno, nechá na sebe podmíněný nekontrolovaný vliv působit, tedy nechá se ovlivnit (viz obr. 40). Jaký důvod měl Čestmír k zastavení?

David Enoch rozlišuje mezi (a) epistemickým poskytováním důvodů, (b) pouhým spouštěním důvodů²⁷⁹ a (c) robustním poskytováním důvodů.²⁸⁰

(a) Co je epistemickým poskytováním důvodů? Řekněme, že se rozhodnu povědět kolegovi, co si o něm myslím, a není to nic pěkného. Řekněme dále, že mi radíte, abych to nedělala. Já vám na to odpovím: *Dejte mi jediný důvod, proč ne!* Řekněme nakonec, že jste uspěli a přesvědčili mě. Znamená to, že jste mi ukázali důvod, který tu už dávno byl, jen jsem si ho neuvědomovala. Tento důvod jste mi poskytli, ale takové poskytnutí důvodu je čistě epistemické. Ten důvod by tu byl i bez vás, vy jste na něj jen poukázali.

(b) Co je pouhým spouštěním důvodů? Řekněme, že si denně kupuji mléko u místního obchodníka. Jednoho dne obchodník mléko zdraží a já si mléko kupovat přestanu. Důvodem, proč jsem přestala, není obchodníkově rozhodnutí zdražit. Důvod vyplývá z faktu mých omezených finančních zdrojů. Mám totiž málo peněz, a tedy mám důvod šetřit. Můj důvod šetřit tu byl už dávno a obchodník jen spustil mechanismus, jehož výsledkem je konec nakupování mléka. Jinak řečeno obchodník učinil kondicionální důvod nekondicionálním tím, že změnil nenormativní okolnosti. Zdražení je jen důvodem spouštěcím. Spouštěným důvodem je můj důvod šetřit. Právě kvůli své potřebě šetřit jsem mléko přestala kupovat. Kdybych měla peněz dost, ani po zdražení svůj nákupní seznam nikterak nezměním.²⁸¹

279 Triggering reason-giving.

280 ENOCH, D. Reason-Giving and the Law. *Oxford Studies in the Philosophy of Law*. 2011, č. 1, s. 3 – 4. Všechny příklady jsou parafrázemi příkladů, které uvádí David Enoch.

281 Viz též ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 5.

(c) Co je robustní poskytování důvodů? Řekněme, že mi na zít-
ra slíbíte společný oběd. Svým slibem jste si vytvořili povinnost,
tedy důvod, proč jít zítřka na oběd. Důvod vytvořený slibem je
zcela nový a dříve tu nebyl. Podobně jako sliby působí i prosby.
Řekněme, že vás poprosím, abyste si přečetli můj draft článku
a řekli mi svůj názor. Svou prosbou vám dávám důvod přečíst
můj text, přičemž tento důvod je zcela nový a dříve tu nebyl.
Navíc váš důvod jít na oběd nebo přečíst můj draft je navázán
na mou osobu. Kdybych zmizela, zmizel by i váš nový důvod.²⁸²

Tonoucí jistě nedal Čestmírovi důvod ke své záchraně epistemicky.
Ještě před chvílí se netopil, takže ještě před chvílí žádný důvod k jeho
záchraně nebyl. Také nešlo ani o pouhé spouštění důvodů. David
Enoch píše, že jak epistemické poskytování důvodů, tak i spouštění
důvodů není nutně spojeno s osobami. Jinak řečeno, například i pří-
rodní síla nebo věc může důvody spouštět nebo je poskytovat epis-
temicky. Naproti tomu robustně poskytovat důvody mohou jen lidé
(viz obr. 41).²⁸³

	Lidé	Přírodní síly, věci
Epistemické poskytování důvodů	✓	✓
Pouhé spouštění důvodů	✓	✓
Robustní poskytování důvodů	✓	✗

Obr. 41

Epistemicky vám může důvod poskytnout kupříkladu mrak na oblo-
ze. Třeba se chystáte na hory, a tedy máte důvod si přibalit pláštěnku
a mrak vám to připomene. I spouštět důvody může třeba přírodní
síla. Kdyby kupříkladu obchod s mlékem vyhořel a já bych pro mléko

²⁸² Ke způsobům, jimiž lze robustně poskytovat důvody, se mohou řadit prosby, žádosti, příkazy, plány a sliby. BIX, B. The Nature of Law and Reason for Ation. *Problema*, 2012, č. 5, s. 413.

²⁸³ *Ibidem*, s. 6. V podkapitole 7.2, konkrétně v poznámce 296, se zabývám možností zvířat poskytovat důvody. Mám za to, že i zvířata je poskytovat mohou. V podkapitole 9.4 se pak zabývám otázkou, zda se díky tomu zvířata mohou podílet na vládnutí.

musela daleko dojíždět a utrácet peníze za benzín, znamenalo by to, že požár spustil můj důvod k omezení konzumace mléka. Naproti tomu robustně poskytovat důvody mohou jen lidé. Člověk vás může požádat o laskavost, ale mrak ani požár vás o nic žádat nebudou, protože nemají žádné své důvody k tomu, abyste se právě určitým způsobem zachovali. Naopak lidé vám směřují své žádosti, neboť po vás chtější právě určité jednání.²⁸⁴

Pokud vám poskytnu důvody robustně, pak jednáte podle mých důvodů, které s vámi sdílím. Jestliže vás požádám o přečtení draftu na téma, které vás nezajímá, ale přesto si ho přečtete, patrně si ho přečtete proto, že předpokládáte, že mám ke své žádosti nějaký důvod. Například mě zajímá váš názor na můj text. A protože předpokládáte, že mám nějaký důvod, pak právě kvůli takovému mému důvodu jednáte a draft si přečtete (viz předposlední sloupec, poslední řádek, obr. 42 – nejednáte podle svých důvodů, ale podle těch mých, tedy cizích).

	Lidé	Přírodní síly, věci	Kdo jedná, jedná podle důvodů cizích	Kdo jedná, jedná podle důvodů vlastních
Epistemické poskytování důvodů	✓	✓	✗	✓
Pouhé spouštění důvodů	✓	✓	✗	✓
Robustní poskytování důvodů	✓	✗	✓	✗

Obr. 42

Vysvětlivka k obr. 42:

Jde o rozšíření předchozího obrázku číslo 41. V prvním sloupci je uveden způsob poskytování důvodů. Ve druhém a třetím sloupci je uvedeno, kdo takové důvody může poskytovat. Lidé mohou poskytovat veškeré takové důvody, ale například věci nemohou poskytovat důvody robustně. V předposledním a posledním sloupci je uvedeno, podle číh důvodů jedná ten, kdo jedná. Pokud vám dám důvod robustně, tak jednáte podle mých důvodů. Pokud vám poskytnu důvod epistemicky, pak jednáte podle svých vlastních důvodů. Kupříkladu přírodní síla vám nemůže poskytnout důvod robustně, protože přírodní síla žádné své vlastní důvody nemá, a tedy podle jejich důvodů jednat nemůžete.

Kdybyste ale věděli, že si z vás dělám legraci a ve skutečnosti mě váš názor vůbec nezajímá, neměli byste důvod můj draft číst.²⁸⁵ Jinak

²⁸⁴ ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 6, 14.

²⁸⁵ Ibidem, s. 15. Srov. též TOULMIN, S. *An Examination of the Place of Reason in Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1953, s. 127.

řeceno, kdybyste věděli, že já nemám důvod k tomu, abyste můj text četli, pak byste ani vy neměli důvod můj text číst. Samotná moje žádost proto nestačí, důležité jsou mé důvody, které s vámi mohu sdílet a podle kterých můžete jednat. Nebudete můj text číst jen a právě proto, že jsem vás požádala. Přečtete ho kvůli mému důvodu (kvůli důvodu, o kterém předpokládáte, že mám), a ne kvůli žádosti.

Představme si trochu jinou situaci. Řekněme, že jsem vaše nadřízená a požádám vás o přečtení draftu. Možná si pak můj text přečtete nikoliv kvůli mým důvodům (že mě zajímá váš názor), ale kvůli svým vlastním důvodům (být zadobře s nadřízeným). V tomto případě jsem vám nedala robustní důvod k přečtení draftu, ale pouze jsem spustila váš důvod, který jste měli už předtím, a to být zadobře s nadřízeným (viz výše poslední sloupec, obr. 42).²⁸⁶ Proto právě jen když jednáte na základě mých důvodů, podařilo se mi vám poskytnout důvody robustně (viz výše předposlední sloupec, obr. 42).

Na základě mých důvodů jednáte, jestliže vám je poskytnu robustně. Věci ani přírodní síly nemají své vlastní důvody, které byste mohli sdílet a jednat podle nich, proto vám věci ani přírodní síly nemohou důvody poskytnout robustně.

Tonoucí poskytl Čestmírovi důvody robustně. Otestujme tuto tezi. Představme si, že by se namísto tonoucího potápěla do rybníka dřevěná loďka. Loďka je věc, a tak neposkytuje Čestmírovi žádné své vlastní důvody ke své záchraně. Tudíž se Čestmír nemá důvod o ni starat, naopak má důvod spěchat na svou domluvenou schůzku. Kdyby to byla Čestmírova loďka, Čestmír by měl důvod jednat, ovšem byl by to jeho vlastní důvod, a nikoliv důvod loďky. Čestmír by měl svůj vlastní důvod zachránit svůj majetek. Loďka by jen spustila Čestmírův důvod k záchraně vlastního majetku. A proto, kdybychom namísto tonoucího umístili loďku, už bychom se nepohybovali v oblasti robustního poskytování důvodů, ale jen v oblasti pouhého spouštění důvodů. Pokud na místo člověka nemůžeme analogicky umístit věc nebo přírodní sílu, tedy kupříkladu na místo tonoucího loďku, pak jde o robustní poskytování důvodů.²⁸⁷ Čestmír jednal podle důvodů tonoucího, a nikoliv podle svých vlastních. Čestmír měl totiž důvod spěchat na domluvenou schůzku, a nikoliv zachraňovat topící se lidi. To tonoucí měl důvod, aby ho Čestmír zachránil. A jestliže to Čestmír udělal, pak jednal na základě důvodů tonoucího.

²⁸⁶ Ibidem, s. 15.

²⁸⁷ V podkapitole 7.2, konkrétně v poznámce 296, se zabývám možností zvířat poskytovat důvody. Mám za to, že i zvířata je poskytovat mohou. V podkapitole 9.4 se pak zabývám otázkou, zda se díky tomu zvířata mohou podílet na vládnutí.

Podle Davida Enocha mohou robustně poskytovat důvody jen lidé. Jen lidé totiž komunikují svou intenci, tedy mohou za vámi přijít a sdělit vám svou žádost.²⁸⁸ Jenomže co tonoucí? Poskytuje Čestmírovi důvody robustně? Vždyť Čestmíra nevidí, a tedy neví, že ho právě Čestmír může zachránit, a proto na něj nevolá a o pomoc nežádá. Mám za to, že tonoucí i přesto poskytuje důvody robustně. Argumentaci stavím na dvou tezích: (1) mnohdy porozumíme důvodům druhého člověka jen díky svým předchozím zkušenostem s podobnými situacemi a (2) nejednáme kvůli žádosti druhého člověka, ale kvůli jeho důvodům. Projděme si obě teze podrobněji:

(1) Když dostanete na starost malé dítě, možná odhadnete, že něco konkrétního chce, jen jestliže máte s malými dětmi předchozí zkušenosti. Podobné to může být i s dorozuměním se s lidmi z odlišných kultur. Komunikace některých lidských společností může být velmi svérázná, a tak jednání domorodců nemusí být pro nezkušené cestovatele srozumitelné a pochopitelné. Domorodcům se proto může dařit komunikovat s cizinci jen za předpokladu, že cizinci mají s danou kulturou už jisté předchozí zkušenosti. Z toho plyne **první poznatek**: Někdy potřebujeme disponovat předchozími zkušenostmi s podobnými situacemi, abychom správně porozuměli.

(2) Nezbytná je existence důvodu, který je možné sdílet, a tedy podle něho taky jednat, ale žádost není ke sdílení důvodů nutná. Řekněme, že vás domorodec požádal, abyste nenavštěvovali určité místo. Pokud ale víte, že si z vás dělá legraci a že nemá žádný důvod chtít, abyste na místo nešli, pak ani vy nemáte žádný důvod se místu vyhybat. Klidně tam můžete jít. Takže o co tu jde, je důvod, a nikoliv samotná žádost. Z toho plyne **druhý poznatek**: Právě důvody druhého člověka jsou tím, kvůli čemu jednáme, a nikoliv jeho žádost. Jinak řečeno, důvody by mohlo být možné sdílet i bez použití žádosti.

Z **druhého poznatku** víme, že žádost není to podstatné. Jen kvůli žádosti není třeba jednat. Podstatný je sdílený důvod. Z **prvního poznatku** pak víme, že důvody není vždy nutné komunikovat. Některé důvody lze lidem připsat i bez toho, abychom se jich na ně ptali, a být si přitom docela dobře jistí, že jsme jim důvody připsali správně – že tyto důvody skutečně mají.

Vraťme se k tonoucímu a Čestmírovi. Tonoucí Čestmíra nevidí, a tedy na něj nevolá a o nic ho nežádá. Čestmír ale ze zkušenosti se

288 ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 20.

světem ví, že tonoucí lidé zpravidla tonout nechtějí a naopak chtějí být zachráněni. Zároveň Čestmír nepotřebuje čekat na tonoucího žádost o pomoc, protože to důležité jsou tonoucího důvody k záchraně, a nikoliv jeho žádost. A důvody k záchraně jsou pro Čestmíra zřejmé, protože má zkušenost se světem a ví, že tonoucí lidé mají zpravidla důvod ke své záchraně. Čestmír proto může jednat na základě důvodů tonoucího, aniž by mu tonoucí své důvody komunikoval prostřednictvím žádosti. Jestliže Čestmír zachrání tonoucího na základě důvodů tonoucího, pak to znamená, že tonoucí poskytl Čestmírovi důvody robustně.

7.2 Spouštění důvodů robustním poskytováním

David Enoch rozlišil mezi epistemickým poskytováním důvodů, pouhým spouštěním důvodů a robustním poskytováním důvodů. Zároveň ale dodává, že robustní poskytování důvodů je podmnožinou spouštění důvodů (viz obr. 43).²⁸⁹

Obr. 43

Rozdíl robustního poskytování důvodů od pouhého spouštění důvodů spočívá v personalitě. Robustně mohou důvody poskytovat výhradně lidé, kdežto spouštět důvody nemusí nutně jen lidé, ale

289 ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 20.

například také věci nebo přírodní síly (viz výše obr. 41 a 42).²⁹⁰ Rozlišení mezi robustními a pouhými spouštěcími důvody teď pro nás ale nebude důležité. Důležitý teď bude samotný mechanismus spouštění důvodů a otázka, jak tento mechanismus funguje v případě robustního poskytování důvodů. I robustním poskytnutím důvodů totiž některé jiné důvody spouštíme.²⁹¹

V předchozí podkapitole jsem jako příklad spouštěcího důvodu uvedla zdražení mléka. Obchodník zdražil mléko, v důsledku čehož jsem si mléko přestala kupovat. Zdražení samo o sobě ale není mým důvodem k omezení nákupu mléka. Zdražení je jen spouštěcím důvodem a spouštěným důvodem je moje potřeba šetřit (viz obr. 44). Kdybych bývala měla peněz dost a nepotřebovala bych šetřit, zdražení by nebylo spouštěcím důvodem, protože by nemělo co spustit. Jinak řečeno, aby zdražení mohlo být spouštěcím důvodem, musím už předem mít nějaký svůj důvod vykazující potenciál být zdražením spuštěn.²⁹²

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Zdražení	Šetřit

Obr. 44

Na *spouštěných* důvodech je důležité, že slouží coby hodnotící kritérium správného jednání, respektive hodnotící kritérium správné reakce na spouštěcí důvod. Když obchodník zvýší cenu mléka, mohu vzhledem ke svému spouštěnému důvodu zareagovat správně anebo špatně. Správnou reakcí je například právě omezení konzumace mléka, protože takové jednání je v souladu se šetřením. Naopak, jestliže situaci ignoruji a po zvýšení ceny mléka nic nezměním, a tedy utrácím, jednám špatně vzhledem ke svému důvodu šetřit.

Jednat správně lze více různými způsoby. Jestliže mám důvod šetřit, tento důvod naplním nejen omezením konzumace mléka. Mohu mléko kupovat dál, ale například přestat s nákupem koly a na ní ušetřit. Zdražení mléka pro mě nutně neznamená přestat kupovat mléko,

²⁹⁰ Nesouhlasím zcela s Enochem. Domnívám se, že důvody mohou poskytovat i zvířata. K tomu více viz poznámka 296.

²⁹¹ ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 20.

²⁹² RODRIGUEZ-BLANCO, V. Reasons in action v Triggering-Reasons: A Reply to Enoch on Reason-Giving and Legal Normativity [online]. *Problema*, 2013, č. 7. [cit. 8. 12. 2021]. Dostupné z: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2007-43872013000100001

protože vzhledem ke spouštěnému důvodu je správně nejen omezení konzumace mléka, ale také třeba právě omezení konzumace koly nebo čehokoliv jiného.²⁹³

Harry Frankfurt identifikoval tzv. postoje druhého řádu. Postoje druhého řádu jsou definovány substancí, s níž se ten který člověk ztotožňuje, přičemž každý se může ztotožnit s jinou substancí, a tedy každý může mít své vlastní postoje druhého řádu odlišné od postojů druhého řádu jiných lidí. Postoje druhého řádu jsou pro člověka normativní,²⁹⁴ a tedy jsou kritériem správnosti jeho jednání. Jedná-li člověk v souladu se svými postoji druhého řádu, pak jedná vzhledem ke svým postojům druhého řádu správně. Jedná-li rozporně se svými postoji druhého řádu, pak vzhledem ke svým postojům druhého řádu jedná špatně. Kritérium správnosti jednání člověku neposkytují pouze jeho postoje druhého řádu, ale například i jeho plány. Určité jednání tak může být v souladu s plánem anebo naopak v rozporu. Takže lze vzhledem k plánu jednat správně anebo špatně. Nicméně, protože jsou postoje druhého řádu normativní, měl by člověk přijímat jen plány souladné se svým postojem druhého řádu.²⁹⁵

Jestliže je spouštěný důvod kritériem jednání, jakým kritériem je? Je postojem druhého řádu, anebo je plánem?

Může být obojím. V případě s mlékem je spouštěným důvodem důvod šetřit. Důvod šetřit může být mým postojem druhého řádu (viz obr. 45), anebo může být mým privátním plánem (viz obr. 46).

Šetřit je mým postojem druhého řádu, jestliže se například ztotožňuji s nízkonákladovým životním stylem (viz obr. 45). Anebo může být šetření mým privátním plánem, jímž naplňuji nějaký svůj jiný postoj druhého řádu. Kupříkladu považuji dluhy za ostudné a mým postojem druhého řádu je nezadlužit se, čemuž právě plán šetřit odpovídá (viz obr. 46).

293 Spouštěcí důvody jsou totiž konstitutivními pravidly reakce na spouštěcí důvod. Tedy určují, co být má, jaká reakce je správná, popřípadě která je defektní, a co lze vlastně vůbec považovat za reakci. Omezit nákup některého produktu je správnou reakcí. Neomezit nákup dostatečně je defektní (nesprávnou) reakcí. Přechází si noviny není reakcí vůbec. Záměrná ignorace zdražení je defektní reakcí. Konstitutivní pravidla viz KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 32 a násl.; RAWLS, J. Two Concepts of Rules. *The Philosophical Review*, 1955, č. 1, s. 27.

294 Viz kapitola 6.

295 K tomu více podkapitola 6.3 a 6.4.

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Zdražení	Šetřit (= postoj druhého řádu)

Obr. 45

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Zdražení	Šetřit (= privátní plán souladný s postojem druhého řádu nezadlužit se)

Obr. 46

Vraťme se k příkladu s Čestmírem a tonoucím. Tonoucí robustně poskytuje Čestmírovi své důvody k záchraně – což znamená, že spouští Čestmírovi důvody. Ovšem podmínkou je, že má Čestmír nějaký svůj důvod, který může být spuštěn. Kupříkladu může mít Čestmír postoj druhého řádu, jehož obsahem je přesvědčení o hodnotnosti lidského života, kvůli čemuž je responzivní k důvodům tonoucího k záchraně (viz obr. 47). Anebo může mít Čestmír svůj privátní plán být hrdinou, což je pak jeho spouštěným důvodem k záchraně tonoucího (viz obr. 48).

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Potřeba záchrany (= robustně poskytnutý důvod)	Hodnocení lidského života (= postoj druhého řádu)

Obr. 47

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Potřeba záchrany (= robustně poskytnutý důvod)	Hrdinství (= privátní plán)

Obr. 48

Co když ale Čestmír nemá žádný svůj privátní plán ani postoj druhého řádu, který by ho k záchraně tonoucího vedl?

Možná Čestmír jen dodržuje zákony nebo jiné společenské normy. Jenomže Čestmíra u rybníka nikdo nevidí, a tak není nikdo, kdo by ho vinil za nedodržení takových norem. Čestmírovi proto nehrozí žádné centralizované ani decentralizované sankce ze strany státního aparátu nebo jiných členů společnosti. Jediný, kdo Čestmíra může sankcionovat, je on sám, a to například špatným svědomím. Jediné hrozící sankce jsou jeho privátní sankce, které si vyvolá sám. Takže aby dodržoval společenské normy i ve chvíli, kdy ví, že mu nehrozí žádná centralizovaná ani decentralizovaná sankce, musí být sám ztotožněn s dodržováním takových norem. Jestli je tomu tak, pak je jeho postojem druhého řádu dodržovat společenské normy, neboť se s dodržováním norem identifikuje (viz obr. 49) anebo je alespoň jeho privátním plánem normy dodržovat (viz obr. 50).

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Potřeba záchrany	Dodržovat společenské normy (= postoj druhého řádu)

Obr. 49

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Potřeba záchrany	Dodržovat společenské normy (= privátní plán)

Obr. 50

Co když ale Čestmír žádný takový postoj druhého řádu ani privátní plán nemá a s dodržováním právních či jiných společenských norem se neidentifikuje? Znamená to, že nemá žádný svůj vlastní důvod, který by mohl být spuštěn? Znamená to tedy, že nemá důvod k záchraně tonoucího?²⁹⁶

7.3 Neovlivnitelný postoj druhého řádu

Mám za to, že Frankfurtův koncept postojů druhého řádu je nedostačující, neboť se věnuje jen postojům člověka k jeho vlastnímu životu, ale ponechává stranou postoj člověka k ostatním lidem. Myslím, že lze Frankfurtův koncept v tomto směru doplnit. Mám za to, že lze popsat

296 Pro zachování plynulosti výkladu vkládám právě sem komentář k možnostem zvířat robustně poskytovat důvody. Enoch tvrdí, že robustně poskytovat důvody mohou pouze osoby, stejně jako pouze osoby mohou takto poskytnuté důvody přijímat. Jinak řečeno, v zásadě si takto mohou předávat důvody jen svéprávní dospělí lidé, a nikoliv zvířata nebo malé děti. Enoch říká, že jak poskytující, tak příjemce musí rozumět tomu, co je důvod a v čem spočívá jeho normativnost. Enoch dále říká, že v případě méně komplikovaných situací by snad mohlo být na straně poskytujícího nebo příjemce i dítě. Nicméně v zásadě si podle Enocha důvody předávají jen osoby, tedy svéprávní dospělí. Souhlasím, že na straně příjemce musí nutně být osoba (popřípadě v jednodušších případech i dítě). Nesouhlasím ale, že musí být na straně poskytujícího pouze osoba (popřípadě v jednodušších případech dítě). Mám za to, že na straně poskytujícího může být zásadně osoba, ale i malé dítě, nebo dokonce i zvíře.

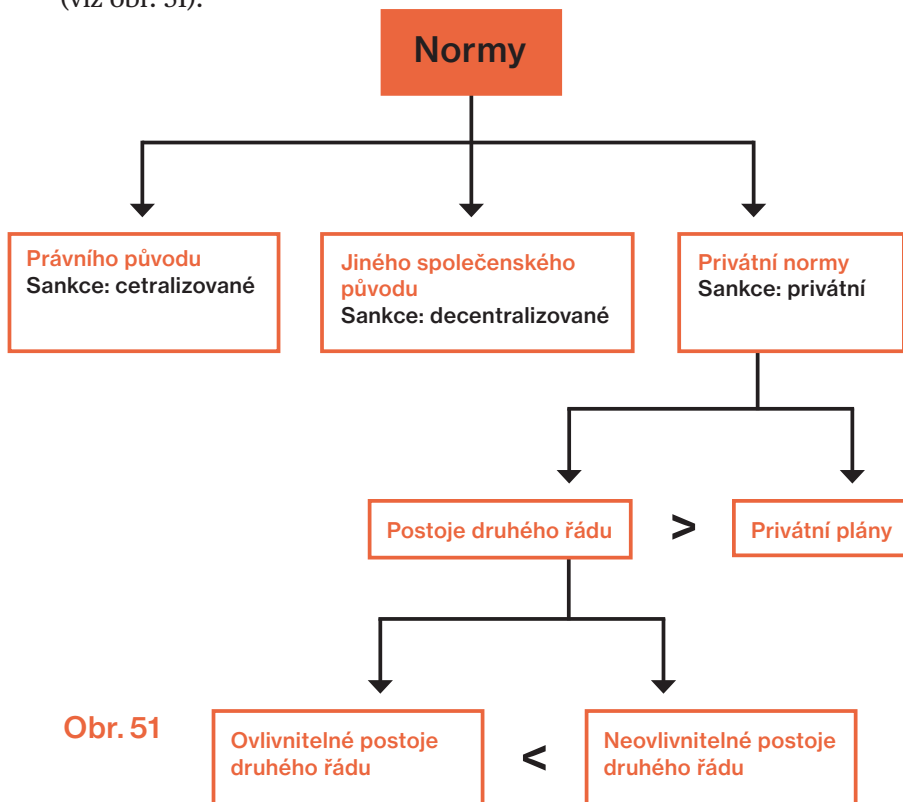
Enocha k jeho tezi vede, že ten, kdo poskytuje důvody, musí být schopen vytvořit intenci poskytnout důvod, což je relativně komplikovaná mentální operace. Já se ale domnívám, že ten, kdo důvody poskytuje, tuto intenci nutně tvořit nemusí. Stačí, když poskytující má svůj důvod a příjemce si představí intenci tento důvod poskytnout. Jediný, kdo si tedy takovou intenci nutně musí umět představit, je příjemce, a nikoliv poskytující. Tedy jen příjemce nutně musí být osobou (popřípadě i dítětem, v jednodušších případech). Ten, kdo důvody poskytuje, nemusí být nutně schopen utvořit si intenci poskytnout důvod. Proto může být poskytujícím i dítě nebo zvíře. Nicméně trvám na tom, že na straně poskytujícího musí být subjekt, který nějaké své vlastní důvody má. Kupříkladu kámen nejspíš nemá své vlastní důvody, ale kočka by nějaké své důvody mít mohla.

Proč stačí, aby si příjemce dokázal intenci představit a připsat ji poskytujícímu? V kapitole 7.1 argumentuji, že důvody může poskytnout i cizinec, kterému nerozumíte, ale ze zkušenosti s podobnými situacemi odhadnete jeho důvody. Stejně tak důvody může poskytnout tonoucí člověk, který nikterak nekomunikuje, jen se očividně topí. Ze zkušenosti se světem víte, že tonoucí se zpravidla topit nechtějí, a tedy mají důvod k záchraně. Takto jeho důvody odhadnete a připsáte mu je. Podobně můžete připsat důvody i člověku v bezvědomí, kterého třeba srazilo auto. Víte, že lidé většinou chtějí přežít, a tedy mu také připsáte důvody k záchraně, i když je vám on sám nikterak nekomunikuje.

Jestliže můžete připsat důvody člověku v bezvědomí, tak proč ne zvířeti? I zvíře má jisté důvody, které sice není schopno komunikovat, a možná nedokáže ani vytvořit něco, co bychom nazvali intenci poskytnout důvody. Nicméně vy tuto intenci můžete formulovat a připsat mu ji, jestliže máte se zvířaty zkušenosti a víte, co potřebují a kdy jsou spokojená. Tedy můžete jednat na základě důvodů zvířete. Zvíře vám může poskytnout své důvody, aniž by vědělo, že vám je poskytuje. Ostatně, člověk v bezvědomí vám je také poskytuje, aniž by si toho byl vědom, dokonce aniž by si byl vědom, že nějaké důvody má.

V podkapitole 9.4 se zabývám otázkou, zda se zvířata mohou podílet na vládnutí, jestliže mohou své důvody poskytovat robustně.

dva druhy postojů druhého řádu, a to zaprvé *ovlivnitelné postoje druhého řádu* a zadruhé *neovlivnitelné postoje druhého řádu*. První jmenované jsou ty, o nichž psal Harry Frankfurt, vznikají sebeidentifikací s určitou substancí a lidé je zaujímají ke svým vlastním tužbám a pudům. Druhé jmenované jsou právě postoje, které člověk nutně zaujímá k ostatním lidem bez ohledu na to, s čím sám sebe identifikuje (viz obr. 51).

Obr. 51

Obsah *ovlivnitelných postojů druhého řádu* je v zásadě změnitelný. Pokud se dnes ztotožňuji s určitou substancí, nemusím se s ní nutně ztotožňovat i za deset let. Kupříkladu, pokud se dnes ztotožňuji s minimalistickým a nenákladným způsobem života, za deset let už se s ním třeba ztotožňovat nebudu. (Možnostem změny těchto postojů se podrobněji věnuji v kapitole 6.4.) Tyto postoje nazývám ovlivnitelnými právě proto, že jejich obsah je v zásadě změnitelný, tedy ovlivnitelný.

Neovlivnitelné postoje druhého řádu jsou absolutně nezměnitelné, má je každý a každý je má s totožným obsahem.²⁹⁷ Je jimi *brát důvody*

297 Respektive má je každá osoba v tom smyslu pojmu osoba, jak ho používá Harry Frankfurt. Z určitého pohledu totiž jsou osobami všichni lidé, ale z jiného (Frankfurtova) jen někteří a jiní naopak ne. Z pohledu morální hodnoty všichni lidé osobami jsou. Nicméně z pohledu schopnosti kontrolovat svůj vlastní život někteří lidé osobami zkrátka nejsou, protože na to nemají dostatečnou mentální kapacitu (k tomu více podkapitola 1.2).

ostatních lidí vážně,²⁹⁸ což znamená brát důvody ostatních lidí v potaz jakožto důvody pro své vlastní jednání. Neovlivnitelné postoje druhého řádu jsou nadřazeny ovlivnitelným, takže pokud jsou vzájemně rozporné, měly by se ty ovlivnitelné přizpůsobit neovlivnitelným.²⁹⁹

Neovlivnitelný postoj druhého řádu je spouštěn právě u Čestmíra, který nemá v plánu zachraňovat lidi a ani se neidentifikuje s ničím, co by ho k zachraňování lidí vedlo (tedy nemá takový *ovlivnitelný* postoj druhého řádu). Obsahem *neovlivnitelného* postoje druhého řádu je brát důvody ostatních lidí vážně, díky čemuž pak Čestmír sdílí důvody tonoucího (viz obr. 52).

Spouštěcí důvod	Spouštěný důvod
Ohrožení života tonoucího (= robustně poskytnutý důvod)	Brát důvody ostatních lidí vážně (= neovlivnitelný postoj druhého řádu)

Obr. 52

Ovlivnitelné postoje druhého řádu (ty, o nichž psal Harry Frankfurt a které vznikají sebeidentifikací) jsou hodnoticím kritériem jednání. Jednám vzhledem ke svým ovlivnitelným postojům druhého řádu správně, jestliže jednám v souladu s nimi, a špatně, jestliže jednám rozporně. Hodnoticím kritériem jsou i neovlivnitelné postoje druhého řádu. Jednám správně, jestliže beru důvody ostatních lidí vážně, a špatně, jestliže je vážně neberu.

Obsahem neovlivnitelných postojů druhého řádu je brát důvody ostatních lidí vážně. Ovšem jestliže se nakonec nezachovám podle důvodů ostatních lidí, ještě to nutně neznamena, že jejich důvody neberu vážně. Mám totiž více možností správného jednání. Stejně jako mohu svůj ovlivnitelný postoj druhého řádu šetřit naplnit více způsobem než jen omezením konzumace mléka, mohu *vzít důvody ostatních lidí vážně* i jiným způsobem než jednáním v souladu s nimi.

²⁹⁸ Srov. KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 290.

²⁹⁹ Výše jsem psala, že postoje druhého řádu, které nazývám ovlivnitelnými, nemáme zcela pod svou volní kontrolou. Je sice pravda, že je nemáme zcela pod kontrolou, nicméně máme jisté možnosti, jak je ovlivňovat. Můžeme je ovlivňovat vystavováním se vlivům, jež by je mohly ovlivnit. Nad čím máme kontrolu je, zda se těmto vlivům budeme vystavovat. Zda nás ovlivní, pod kontrolou nemáme. Nicméně, jestliže jsou neovlivnitelné postoje druhého řádu nadřazené a ty ovlivnitelné jsou s nimi v rozporu, pak bychom se měli snažit ty ovlivnitelné právě ovlivnit. K tomu více podkapitola 7.6.

Důvody ostatních lidí беру vážně, jestliže nad nimi přemýšlím a uvážím je proti jiným svým důvodům. Kupříkladu, kdyby byl Čestmír zraněn a spěchal do nemocnice pro záchranu svého vlastního života, pročež by se nezdržoval s tonoucím, neznamená to nutně, že nevezal důvody tonoucího vážně. Mohl je vzít v potaz, ovšem důvody k záchraně vlastního života shledal silnějšími.³⁰⁰ (Jakým způsobem má probíhat samo vážení důvodů, je otázkou normativní etiky, kterou se v této knize nezabývám. Mým cílem je pouze explikovat, proč má každý důvod upřímně zhodnotit důvody ostatních lidí, a pokud jsou pádné, tak podle nich i jednat.)

V následujících třech podkapitolách se budu podrobněji věnovat neovlivnitelnému postoji druhého řádu. V kapitole 7.4 vysvětlím, proč je *neovlivnitelný*, proč ho mají *všichni*³⁰¹ a proč ho mají *všichni s totožným obsahem*.³⁰² V podkapitole 7.5 vysvětlím, proč jde o *postoj druhého řádu*. V kapitole 7.6 zdůvodním, proč je obsahem neovlivnitelných postojů právě *brát důvody ostatních lidí vážně*. Také se budu zabývat vztahem ovlivnitelných a neovlivnitelných postojů druhého řádu a blíže vysvětlím, proč jsou neovlivnitelné postoje nadřazené.

7.4 Normativní vliv

Christine Korsgaardová argumentuje, že lidé vzájemně sdílí své důvody a za určitých okolností jednají podle důvodů jiných lidí.³⁰³ Kupříkladu Čestmír sdílí důvody tonoucího k záchraně. Jsou to důvody tonoucího, ale protože je Čestmír sdílí, může na jejich základě jednat. Sdílet důvody je pro lidi přirozené, říká Korsgaardová, protože je pro ně přirozené žít ve společnosti ostatních lidí.³⁰⁴ Nejde o pouhou preferenci nebo rozhodnutí žít ve společnosti, ale o přirozenost, a tedy i sdílet důvody je přirozené. Protože je přirozené důvody sdílet, tak důvody sdílíme a nemůžeme se rozhodnout je nesdílet.

Jak sdílení důvodů podle Korsgaardové funguje? Jestliže na vás

300 Vážení důvodů viz SCHROEDER, M. *Slaves of the Passions*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 97 a násl., 194.

301 Respektive osoby ve Frankfurtově smyslu. Viz poznámka 297.

302 Obsahem neovlivnitelného postoje druhého řádu je brát důvody ostatních lidí vážně.

303 KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 290. Srov. též NAGEL, T. *The possibility of Altruism*. Princeton: Princeton University Press, 1970; WITTGENSTEIN, L. *Notebooks, 1914–1916*. Edited by G. H von Wright and G. E. M. Anscombe. English translation by G. E. M. Anscombe. Oxford: Basil Blackwell, 1961.

304 KORSGAARD, C. The origin of value and scope of obligation. In: O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 135.

promluví v jazyce, kterému rozumíte, a ze vzdálenosti, z níž mě uslyšíte, je pro vás téměř nemožné mě neslyšet a neznat význam mých slov. Pokud dobře slyšíte a dobře rozumíte, nemůžete se rozhodnout neslyšet a nerozumět. Takže víte, co říkám, přestože byste to třeba vědět nechtěli. Také nepotřebujete žádný speciální důvod, proč mě slyšet a rozumět mi,³⁰⁵ podobně jako nepotřebujete žádný speciální důvod, proč kupříkladu cítit bolest, když sáhnete na rozpalenou plotnu. Plotna vás pálí a vy bolest vnímáte automaticky.³⁰⁶ Stejně tak slyšíte má slova a rozumíte jim automaticky, aniž byste se nejdřív museli rozhodnout slyšet a rozumět.³⁰⁷

Jestliže automaticky slyšíte a rozumíte, porozumění není vaším volným rozhodnutím, prostě mi rozumíte a nemůžete jinak. Děje se to nezávisle na vaší vůli a bez vaší kontroly. Naopak, kdo má kontrolu, jsem já. Když se rozhodnu promluvit, má slova k vám doputují a vy s tím nic nenaděláte.³⁰⁸

Pokud nemáte své porozumění pod kontrolou, ale naopak ho kontroloju já, mohu se vetřít do vaší mysli pouhým použitím slov a vy s tím nic nenaděláte. Mohu vás přimět k zamyšlení nebo vám vnutit nějakou představu.³⁰⁹ Kupříkladu vám teď mohu vnutit představu žirafy stojící ve vyprahlé africké krajině před zapadajícím sluncem. Díky společnému jazyku má každý z nás přístup do mysli ostatních lidí.

Řekněme, že jdete po ulici a já na vás zavolám. Nemůžete mě neslyšet, slyšíte mě a víte, že na vás volám. Musíte tedy reagovat.³¹⁰ V zásadě máte dvě možnosti, buď (a) zastavíte, anebo (b) pokračujete v chůzi. Obojí je reakcí. I pokračovat v chůzi je reakce. Jestliže totiž pokračujete v chůzi, nejenže jdete jako dopsud, ale teď mě navíc záměrně ignorujete, takže děláte novou činnost, kterou jste předtím nedělali.³¹¹

Řekněme, že jste zastavili. Evidentně jsem vás ovlivnila, protože jste na mě reagovali zastavením. Můj vliv na vás byl nekontrolovaný (NV),³¹² protože jsem nevěděla, zda vás skutečně ovlivním a zda opravdu zastavíte. Rozhodnutí zastavit bylo vaše, a tedy jste měli vy pod kontrolou, zda se necháte ovlivnit – zda na vás můj vliv zapůsobí.

305 Ibidem.

306 JAMES, A. Constructivism about Practical Reasons. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2007, č. 2, s. 323.

307 Srov. MULLER, A. *Construction Practical Reasons*, 42.

308 Leda byste očekávali, že na vás budu mluvit, a předem se proti tomu zaopatřili, a tedy převzali kontrolu. Nicméně, pokud to neočekáváte, mám kontrolu já.

309 Jazyk je inherentně veřejný. KORSGAARD, C. *The origin of value and scope of obligation*, s. 139, 140.

310 Viz též metareasoning. MULLER, A. *Construction Practical Reasons*, s. 78.

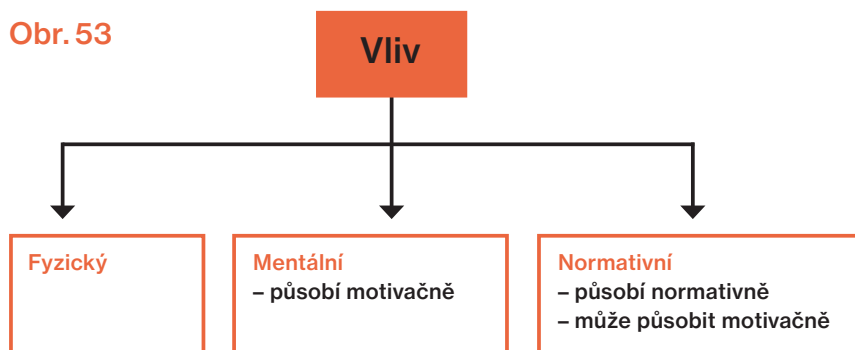
311 LANCE, M. – KUKLA, R. Leave the Gun: Take the Cannon! Pragmatic Topography of Second-Person Calls. *Ethics*, 2013, č. 3, s. 464, 468.

312 Zkratka nekontrolovaného vlivu a další zkratky viz výše kapitola 5.

Tento můj vliv nebyl fyzický, ale mentální.³¹³ Nevytýkla jsem na vás fyzický tlak, abych vás donutila zastavit, ale k zastavení jsem vás motivovala. Mentální vliv tedy působí motivačně a já jsem vás jím ovlivnila.³¹⁴

Kromě fyzického a mentálního vlivu je možné na druhého člověka působit i vlivem normativním. Jde o působení na normativní pozici druhého člověka a následkem působení je změna normativní pozice.³¹⁵ Normativním vlivem působí kupříkladu generál na vojáka, jestliže mu dá rozkaz splnit bojový úkol. Generál změnil vojákovu normativní pozici, protože voják teď má nově povinnost, kterou předtím neměl.³¹⁶ Jde o vliv, protože vojákova normativní pozice se skutečně proměnila. Změna normativní pozice se ale nutně nemusí projevit na vojákově jednání. Dává sice vojákovi normativní důvod jednat, ale nikoliv nutně ho k jednání motivuje. Jinak řečeno, voják sice získal povinnost jednat, ale to ještě nutně neznamená, že je jí motivován.³¹⁷ Nicméně povinnost má, i když ji třeba nesplní (viz obr. 53).³¹⁸

Obr. 53

313 Srov. „mental cause“ viz ANSCOMBE, G. E. M. *Intention*. Cambridge - London: Harva-rd University Press, 1957, s. 16.

314 Více k fyzickému a mentálnímu vlivu viz podkapitola 5.2.

315 Srov. KORSGAARD, C. *The origin of value and scope of obligation*, s. 140; SCHROEDER, M. *Slaves of the Passions*, 190–192.

316 Srov. HOHFELD, W. N. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*, s. 7.

317 Srov. LILLEHAMMER, H. The Idea of a Normative Reason. In: SCHABER, P. – HUNTELMANN, R. (eds). *Foundations of ethics: normativity and objectivity*. Frankfurt: Hänsel-Hohenhausen, 2003, s. 41; KORSGAARD, C. The normative question. In: O'NEILL, O. (ed). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 46.

318 Normativní důvody také mohou působit mentálně, jestliže motivují lidi k jednání. Nicméně nikoliv nutně lidi k jednání motivují, a proto normativní důvod není podmnožinou motivačního důvodu a normativní vliv není podmnožinou mentálního vlivu. Lze si totiž představit normativní důvod, který nepůsobí motivačně (a tedy normativní vliv, který nepůsobí mentálně, například neuposlechnutý příkaz), anebo naopak motivační důvod, který nepůsobí normativně (a tedy mentální vliv, který nepůsobí normativně, kupříkladu vydírání nebo manipulace).

Když na vás na ulici zavolám, mohu vás s tím motivovat k zastavení, a pokud zastavíte, měla jsem na vás mentální vliv. Když nezastavíte, mentální vliv jsem neměla. Psycholog by mohl namítnout, že jsem na vás přece mentální vliv měla, i když jste nezastavili, protože jsem ve vás svým zavoláním mohla vyvolat nějaké emoce nebo třeba myšlenku. Ovšem za použití takové argumentace by bylo vlivem téměř vše. Neustále bychom se všichni ovlivňovali, protože v sobě navzájem neustále vyvoláváme nějaké pocity a myšlenky. Vliv by znamenal příliš mnoho, a tedy by byl nepoužitelný jakožto filozofická kategorie. Aby vliv neznamenal úplně vše, ale právě jen něco a byl pojmem užitečným pro filozofii, je třeba umístit hranici mezi to, co je vlivem, a co už ne. Proto říkám, že můj mentální vliv na vás působí, jestliže uděláte něco, co byste jinak nedělali, například po mém zavolání zastavíte.³¹⁹

S normativním vlivem je to jiné, ten se na vašem jednání nemusí nikterak projevit, a přesto budete ovlivněni. Následkem takového vlivu totiž je změna vaší normativní pozice, tedy například nová povinnost nebo oprávnění. Že má někdo nějakou povinnost nebo oprávnění, nemusí být na jeho chování nikterak znatelné. Kupříkladu, když s vámi sedím na obědě a přijde mi od nadřízeného zpráva oznamující mou novou pracovní povinnost, vy na mém chování nemusíte mou novou povinnost nikterak seznat. Dokonce ji na mém chování nemusí seznat ani mí kolegové, jestliže jsem líná a povinnost nesplním. Přesto je pravda, že povinnost mám.

Analogicky tomu, když na vás zavolám na ulici, možná vás tím nemotivuji zastavit, tedy nemám na vás mentální vliv, ovšem mám na vás vliv normativní, protože jsem změnila vaši normativní pozici. A změnila jsem ji, aniž by to na vás nutně bylo jakkoliv poznat. Jak se mi podařilo změnit vaši normativní pozici?

Svým zavoláním vás dostanu do situace, v níž musíte reagovat, a jen se rozhodujete, jakým způsobem.³²⁰ Zda zastavíte, anebo mě budete ignorovat. Nemůžete nereagovat, protože mě nejste schopni neslyšet a neporozumět mi, takže reagovat musíte. Když nemáte nějaký naléhavý důvod pokračovat ve své cestě, ale prostě se jen rozhodnete mě ignorovat, znamená to, že mi vzdorujete a rebelujete proti mně. Pokud rebelujete, jen tím prokazujete existenci normy velící zastavit a zjistit, co potřebuji, a tedy prokazujete, že máte normativní důvod zastavit. Jestliže máte normativní důvod, který jste předtím neměli, znamená to, že jsem změnila vaši normativní pozici. Jestliže

319 Srov. hranice fyzického vlivu viz podkapitola 5.2.

320 KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 1 a násl.

jsem změnila vaši normativní pozici, bylo mé zavolání normativním vlivem.³²¹

Co je to za normu, která vám dala normativní důvod zastavit poté, co jsem na vás zavolala? Mám za to, že je to váš neovlivnitelný postoj druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně. Měli jste vzít můj důvod vážně, zvážit ho proti svým důvodům pokračovat v chůzi, a pokud žádný svůj naléhavý důvod pokračovat nemáte, měli jste zastavit.³²² Pokud nevíte, co přesně po vás chci, když na vás volám, měli byste předpokládat něco potenciálně důležitého.³²³

Převědme řečené do pojmů Davida Enocha. Enoch definuje spouštění důvodů, jehož podmnožinou je robustní poskytování důvodů. Jinak řečeno *spouštění důvodů* je specifickou podmnožinou *poskytování spouštěcích důvodů*. Když tonoucí poskytuje Čestmírovi důvody robustně, spouští tím důvod, který měl Čestmír už dávno předtím, než tonoucího spatřil, a nezávisle na tonoucím.

Když zastavíte na mé zavolání, tak jsem vám *robustně poskytla* důvod zastavit, jímž jsem *spustila váš důvod*, který jste měli už dávno před mým zavoláním a nezávisle na mně. Je jím váš neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně (= spouštěný důvod). Kvůli svému postoji brát důvody ostatních lidí vážně máte důvod vzít vážně mé zavolání, což znamená porovnat mé potenciální důvody k zavolání na vás se svými důvody pokračovat v chůzi.

Jinak řečeno, mé zavolání na vás spustilo normativní důvod, kterým je brát důvody ostatních lidí vážně a který jste měli už dávno před mým zavoláním. Povinnost zastavit máte nikoliv proto, že jsem na vás zavolala, ale proto, že existuje norma, která vám velí brát důvody ostatních lidí vážně (touto normou je váš neovlivnitelný postoj

321 Zde pro úplnost uvádím informaci o tom, jakým přesně vlivem je v tomto případě působeno (uvádím to zde, neboť tato informace není pro výklad nezbytná a mohla by ho zbytečně mást):

Zda změním vaši normativní pozici, nemáte pod kontrolou, protože se to děje nezávisle na vaší vůli. Pod kontrolou to mám já, protože já se rozhoduji, zda na vás zavolám. Když jsem na vás zavolala, působila jsem na vás kontrolovaným normativním vlivem. Šlo o vliv, protože se vaše normativní pozice změnila. Šlo o vliv normativní, protože působil na změnu vaší normativní pozice. Šlo o vliv kontrolovaný, protože jsem měla pod kontrolou, zda vás ovlivním (zda změním vaši normativní pozici).

Zda po mém zavolání skutečně zastavíte, ale máte pod kontrolou vy. Tedy vy máte pod kontrolou, zda vás mé zavolání motivuje. Pokud jste po mém zavolání skutečně zastavili, tak jsem na vás měla navíc také podmíněný nekontrolovaný mentální vliv. Šlo o vliv, jestliže jste skutečně zastavili. Šlo o vliv podmíněný, protože podmínkou jeho působení bylo, že ho na sebe působit necháte (zda zastavíte, totiž bylo jen vašim rozhodnutím). Šlo o vliv mentální, protože působil motivačně – motivoval vás k zastavení. Šlo o vliv nekontrolovaný, protože já jsem neměla pod kontrolou, zda jím na vás skutečně zapůsobím a jak.

322 Morální požadavky mohou být kontradiktorní konceptuálně, třebaže možná nikoliv nutně substantivně. ENOCH, D. A right to violate one's duty. *Law and Philosophy*, 2002, č. 4/5, s. 377.

323 Srov. pravidla logicky předcházející praxi. RAWLS, J. *Two Concepts of Rules*, s. 22–25.

druhého řádu). Pokud máte brát důvody ostatních lidí vážně, měli byste brát vážně mé zavolání a zachovat se podle něj.³²⁴

Podobný mechanismus funguje i v Čestmírově případě. Tonoucí na Čestmíra sice nezavolal, ale Čestmír přesto mohl sdílet tonoucího důvody. Důvody k záchraně byly tak evidentní, že Čestmír mohl být o jejich existenci přesvědčen. Tonoucího důvody totiž byly stejně tak zřejmé, jako kdyby si tonoucí býval Čestmíra všiml a začal volat o pomoc. Tonoucí tím mlčky změnil Čestmírovu normativní pozici, protože ten už teď nemůže pokračovat v chůzi jako doposud, ale musí reagovat. Buď tonoucího zachrání, anebo ho bude záměrně ignorovat. Čestmír má povinnost pomoci, ale nikoliv proto, že se tonoucí topí, ale proto, že Čestmír má neovlivnitelný postoj druhého řádu velící mu brát důvody ostatních lidí vážně.³²⁵

7.5 Brát důvody ostatních lidí vážně

Mám za to, že existuje normativní důvod, který je spouštěn robustním poskytnutím důvodů. Je jím *neovlivnitelný postoj druhého řádu*. Mám za to, že neovlivnitelný postoj druhého řádu:

- (a) je skutečně postojem druhého řádu,
- (b) mají ho *všechny osoby* a
- (c) jeho obsahem je *brát důvody ostatních lidí vážně*.

(a) Myslím, že brát důvody ostatních lidí vážně se funkčně podobá postojům druhého řádu, a proto právě i *brát důvody ostatních lidí vážně* považuji za *postoj druhého řádu*.

Harry Frankfurt identifikoval to, čemu říkám ovlivnitelné postoje druhého řádu. Jejich obsahem je substance, s níž se člověk sám identifikuje, přičemž se každý může identifikovat s odlišnou substancí. Řekněme, že jste sportovec, sportování shledáváte hodnotným a identifikujete se s ním. Kladný vztah ke sportu je proto vašim ovlivnitelným postojem druhého řádu. Pravidelně

³²⁴ Stejně tak voják má povinnost poslechnout generála ne proto, že generál vydal rozkaz, ale proto, že existuje norma zavazující vojáka uposlechnout generálov rozkaz.

³²⁵ Rozdíl mezi mnou, když na vás zavolám, a tonoucím je v tom, že můj vliv byl kontrolovaný, kdežto vliv tonoucího byl nekontrolovaný. Přesněji řečeno, já jsem působila kontrolovaným normativním vlivem, kdežto tonoucí nekontrolovaným normativním vlivem. Obojí bylo vlivem, protože se vaše normativní pozice změnila. Nešlo o podmíněný vliv, a to ani v případě Čestmíra, protože vaše normativní pozice se změnila automaticky, a nikoliv rozhodnutím nechat na sebe vliv působit. Změnila se v okamžiku, kdy jste si vy (resp. Čestmír) uvědomili normativní důvod jednat.

trénujete, ale občas namísto tréninku zatoužíte lenořit. Jakmile tužbu lenořit dostanete, automaticky k ní zaujímáte hodnotící postoj. Možná ji shledáte rozpornou s vaším ovlivnitelným postojem druhého řádu, anebo naopak po zvážení usoudíte, že vaším sportovním výkonům odpočinek prospěje, a tedy budete tužbu lenořit považovat za souladnou. Důležité na tom ale je, že své tužby automaticky porovnáváte se svým ovlivnitelným postojem druhého řádu zkrátka proto, že ovlivnitelný postoj druhého řádu máte. Na své tužby tedy nemůžete nereagovat. Jakmile zatoužíte, reagujete – hodnotíte, zda je dobré tužbě podlehnout.

Takové automatické hodnocení se spouští i v případě neovlivnitelného postoje druhého řádu. I neovlivnitelný postoj druhého řádu je automaticky se spouštějícím hodnotícím kritériem. Jestliže na vás zavolám, dostanu vás do pozice, ve které nutně reagujete. Nemusíte přemýšlet, zda reagovat, reagovat zkrátka budete a automaticky vyhodnocujete, jakým způsobem.

Neznamená to ale, že nutně musíte zastavit. Třeba někam spěcháte nebo máte špatné zkušenosti s cizími lidmi, a tedy máte své vlastní důvody pokračovat v chůzi. Nicméně, jestliže jste zvážili své důvody nezastavit proti důvodům, kvůli kterým bych na vás pravděpodobně mohla volat, pak jste vzali mé důvody vážně, a to i když jste posoudili své důvody jako závažnější a pokračujete v chůzi.

Pokud ovšem nemáte žádný závažný důvod nezastavit, a přesto nezastavíte, tak mě zkrátka jen ignorujete. Neberete mé důvody vážně, protože jste je vůbec nezvážili. Kdybyste to udělali, museli byste podle nich jednat, neboť nemáte žádné jiné své důvody, které byste proti nim postavili a které by převážily.

Jestliže Harry Frankfurt definoval postoje druhého řádu jako (a) porušitelná kritéria lidského jednání, která nejsou jednoduše změnitelná, tedy nejsou zcela pod naší kontrolou, a zároveň (b) je všichni máme, pak tuto definici splňují i neovlivnitelné postoje druhého řádu.

(b) Postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně mají všechny osoby. Pojem *osoba* napříč touto knihou používám ve dvou odlišných významech. Zaprvé jsou osobami všichni lidé a zadruhé, v jiném smyslu, jsou osobami jen ti vybavení postoji druhého řádu, tedy nejsou jimi například malé děti nebo mentál-

ně postižení. K oběma významům osoby více viz podkapitola 1.2 a 6.1. Zde (v této podkapitole) pojem osoba používám ve druhém z obou smyslů a osobou teď míním jen ty, kteří mají postoje druhého řádu.³²⁶

Všechny takové osoby mají neovlivnitelný postoj druhého řádu právě proto, že jsou všechny tyto osoby definovány schopností mít postoje druhého řádu.³²⁷ Být schopen postojů druhého řádu znamená dosahovat určitého stupně inteligence a racionálního uvažování. Pokud dosahují určitého stupně inteligence a racionálního uvažování, pak jsou schopny porozumět (alespoň některým) důvodům ostatních lidí. Jestliže důvodům ostatních lidí dokáží porozumět, tak jim rozumí a nemohou se rozhodnout jim nerozumět. Z toho pak osobám plyne normativní důvod jednat. Jinak řečeno, důvod jednat má každý, kdo rozumí důvodům ostatních lidí, což jsou všechny osoby.³²⁸

(c) Jestliže neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně mají všechny osoby a všechny ho mají se stejným obsahem, pak je jeho obsah nezávislý na individuálním vkusu či životních volbách jednotlivých lidí. Pokud je nezávislý na individualitě a pro všechny je shodný, pak by měl být jeho obsah logicky odvoditelný.

Co tedy mám dělat, jestliže беру vaše důvody vážně? Jistě nemohu vždy jednat podle veškerých a jakýchkoliv vašich důvodů. Některé vaše důvody mohou být nesmyslné a hloupé. Kdybych se podle takových důvodů musela chovat, pak bych popírala samu sebe jako osobu. Rozeberme si tezi podrobněji:

Z faktu, že jsem osoba, mi vyplývá důvod brát vaše důvody vážně. Kdyby to ale mělo znamenat zachovat se nutně vždy podle vašich důvodů, a to třeba i těch nesmyslných, pak bych měla povinnost chovat se nesmyslně. Osoba se ale nemá chovat nesmyslně, vždyť disponuje hodnoticím kritériem umožňujícím jí racionální a koherentní jednání. Právě její schopnost racionál-

326 Brát některé důvody vážně jistě mohou i malé děti nebo blázni. Kde leží hranice toho, kdo je osobou nebo kdo dokáže brát důvody ostatních lidí vážně, nelze jasně určit. Ohledně některých jednodušších otázek mohou i poměrně malé děti uvažovat jako osoby, ohledně jiných zase nikoliv. Určit, kde přesně je pro koho jaká hranice, není cílem této knihy. (K problematice též viz ENOCH, D. *Giving Practical Reasons*, s. 20; MULLER, A. *Constructing Practical Reasons*, s. 66.)

327 Kdo je schopen postojů druhého řádu, ten postoje druhého řádu má. Viz podkapitola 6.2.

328 Normativní důvod jednat mám, jestliže rozumím důvodům ostatních lidí, neboť mám důvod brát jejich důvody vážně. Viz podkapitola 7.4.

ního a koherentního jednání z ní dělá osobu.³²⁹ Z faktu, že jsem osoba, mi proto nemůže vyplývat povinnost nejednat jako osoba. Proto se nemusím zachovat podle vašich nesmyslných důvodů.

Nemusím se ale nutně vždy zachovat ani podle vašich promyšlených a chytrých důvodů. Osobu ze mě činí moje schopnost koherentního jednání, a proto nemám povinnost jednat podle vašich důvodů nutících mě k nekoherenci. Z faktu, že jsem osoba, by mi vyplývala povinnost nejednat jako osoba, což by opět vedlo k popření mě samotné jako osoby. Rozeberme si to podrobněji:

Neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně je shodný pro všechny osoby, nicméně všechny osoby nejsou shodné. Nemusí přece všichni vždy jednat naprosto totožně. Osobu ze mě činí mé postoje druhého řádu, mezi které patří i ty ovlivnitelné – ty, které vznikají mou sebeidentifikací s určitou substancí.³³⁰ Mé ovlivnitelné postoje druhého řádu mě definují jako osobu a odlišují od osob ostatních. Aby moje jednání bylo opravdu moje, musí být něčím specifické, a ne zaměnitelné s jednáním kohokoliv jiného. Tuto specifčnost zajišťují ovlivnitelné postoje druhého řádu. Kdyby byl obsah neovlivnitelných postojů druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně příliš extenzivní, pak bychom museli jednat všichni stejně a zaměnitelně, čímž bychom popřeli své ovlivnitelné postoje druhého řádu, tedy popřeli bychom sami sebe jako osobu. Brát důvody ostatních lidí vážně proto znamená brát je stejně vážně jako své vlastní důvody a vzájemně je porovnávat. Každý přitom bude porovnávat důvody ostatních lidí se svými vlastními důvody, které jsou pro každého člověka specifické, a proto se dva lidé ve stejné situaci nemusí nutně zachovat totožně.

7.6 Nadřazenost a egoistické důvody

Proč je neovlivnitelný postoj druhého řádu nadřazen ovlivnitelnému postoji druhého řádu?

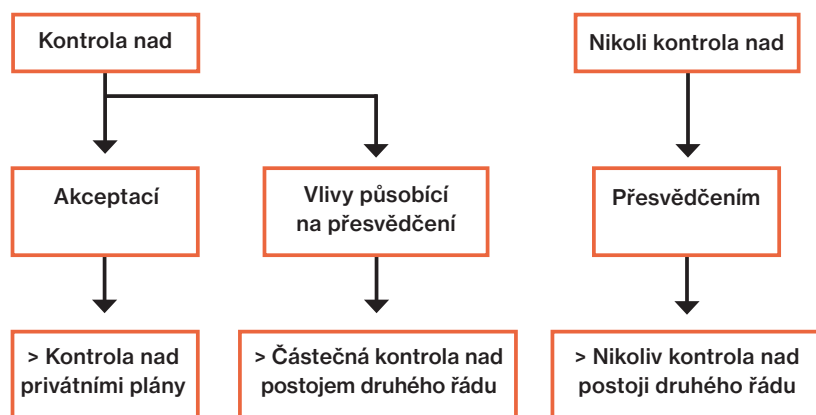
Ovlivnitelné postoje druhého řádu vznikají sebeidentifikací člověka s určitou substancí. Co když se ale identifikuji s ignorantstvím, a nehodlám proto brát důvody ostatních lidí vážně? Znamenalo by to, že mě můj ovlivnitelný postoj druhého řádu nabádá nebrat důvody

329 FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 175.

330 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 6, 7.

ostatních lidí vážně, ale neovlivnitelný postoj druhého řádu mi naopak velí brát jejich důvody vážně. Který z obou postojů druhého řádu bych měla uposlechnout?

Obsah ovlivnitelných postojů druhého řádu je alespoň částečně pod volní kontrolou. Člověk se alespoň může pokusit vystavovat vlivům, které by ho přesvědčily o sebeidentifikaci s nějakou jinou substancí³³¹ (viz obr. 54).³³² Naproti tomu neovlivnitelný postoj druhého řádu není ani pod touto částečnou kontrolou. Každý člověk má nutně postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně a nemůže jinak.

Obr. 54

Proč mám své ovlivnitelné postoje druhého řádu pod svou částečnou kontrolou, kdežto ten neovlivnitelný ne?

Kupříkladu se mohu identifikovat se sportem, považuji sport za hodnotnou činnost a svůj život sportovce za nejlepší možný. Pak se ale dočtu, že tolik sportu škodí, navíc získám zálibu v nějaké jiné činnosti a sport pro mě přestane být důležitý. Znamená to, že jsem se přesvědčila o nikoliv tak velké hodnotnosti sportu a přestala jsem se s ním identifikovat.

Neovlivnitelného postoje druhého řádu se takto jednoduše nezbavím. Jestliže z konceptu osoby logicky vyplývá neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně, pak je irrelevantní, zda jsem přesvědčena o své povinnosti brát důvody ostatních lidí vážně. Mám je brát vážně bez ohledu na své přesvědčení. Je to

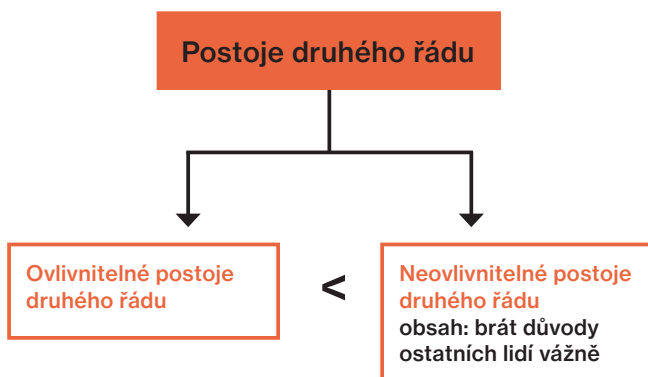
331 Andreas Muller o možnosti ovlivňovat své postoje druhého řádu hovoří jako o tzv. metauvažování (metareasoning). MULLER, A. *Constructing Practical Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2020, s. 78.

332 Obrázek jsem použila už výše v podkapitole 6.4.

stejně jako s jakýmikoliv jinými logickými důkazy. Kupříkladu jestliže existuje logický důkaz, že $1 + 1 = 2$, pak tomu tak je bez ohledu na mé přesvědčení. Mohu být třeba přesvědčena, že $1 + 1 \neq 2$, ale takové mé přesvědčení nic nezmění na faktu, že je pravda, že $1 + 1 = 2$. Ba co víc, jestliže jsem přesvědčena, že $1 + 1 \neq 2$, jsem přesvědčena o hlouposti a měla bych své přesvědčení změnit.

Stejně tak jestliže má každá osoba nutně neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně, je pravda, že takový postoj druhého řádu má bez ohledu na své přesvědčení. Má ho, i když je třeba přesvědčena o opaku. Ba co víc, jestliže je přesvědčena o opaku, je přesvědčena o hlouposti a měla by své přesvědčení změnit (viz obr. 55).

Jestliže je neovlivnitelný postoj druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně logicky odvoditelný, pak ho nemáme pod kontrolou vůbec. Své postoje druhého řádu, které alespoň částečně pod kontrolou máme, bychom mu proto měli pokud možno přizpůsobovat.³³³

Obr. 55

Možná se ale pletu a osoby sice mají neovlivnitelné postoje druhého řádu, ale s jiným obsahem než brát důvody ostatních lidí vážně. Neo-hobbesiánská argumentace usiluje prokázat, že ultimátním normativním důvodem pro lidské jednání je získat pro sebe největší prospěch.³³⁴ Z dlouhodobého hlediska se totiž může ohleduplnost k ostatním lidem vyplácet, pročez máme své vlastní egoistické důvody k braní důvodů ostatních lidí vážně.³³⁵

333 KEEFLER, M. W. *Distinguishing Practical and Theoretical Reasoning: A Critique of Deanna Kuhn's Theory of Informal Argument*, s. 40. Viz pozn. 250.

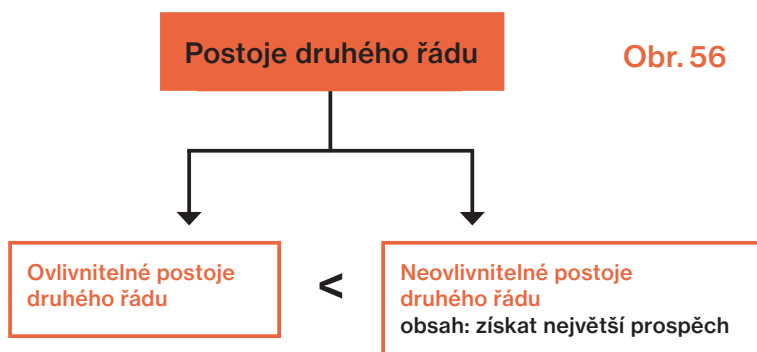
334 KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 47.

335 GAUTHIER, D. *Morals by Agreement*. Oxford: Clarendon Press, reprint 2006, s. 113 a násl. Srov. též SCHABER, P. The Reason-Giving Force of Requests. *Ethical Theory and Moral Practice*, 2021, online, s. 441.

V případě s tonoucím by to znamenalo, že tonoucí spouští Čestmírův důvod k získání největšího prospěchu. Tím, že se Čestmír zachová podle důvodů tonoucího, získá největší prospěch. I kdyby ho snad nezískal ihned po samotné záchraně tonoucího, alespoň z dlouhodobého hlediska bude ze svého činu stejně těžit. Jestliže totiž bude Čestmír aktivně podporovat ohleduplnost, možná jednou bude někdo ohleduplný zase k němu.

Už od Hobbese se tento způsob uvažování o lidských důvodech odvíjí od argumentace lidskou přirozeností, která je člověku vrozená, tak jako je mu například vrozená schopnost chodit. Jsou sice lidé, kteří z nějakého důvodu nechodí, nicméně jejich imobilita je defektem. Jestliže člověk nechodí, snažíme se ho vyléčit, tedy vyřešit problém bránící mu v chůzi, a nepovažujeme jeho imobilitu za přirozenou. Naopak za přirozenost považujeme chůzi. A stejně tak už Hobbes považoval egoismus za člověku přirozený.

Jestliže je člověku něco takto přirozené, pak je mu to vlastní a nezměnitelné. Jakákoliv změna by totiž byla defektem. Kdo pro sebe nechce získat největší prospěch, je defektní, stejně jako je defektní chromý člověk. Egoistické důvody by proto měly být obsahem neovlivnitelného postoje druhého řádu. Neovlivnitelný postoj druhého řádu je totiž tím, co je lidem vlastní a co je nezměnitelné a je normativním důvodem jejich jednání (viz obr. 56).

Argumentace egoismem má ale problém s tzv. černými pasažéry. Těmi jsou lidé, kteří chtějí, aby se všichni ostatní chovali podle pravidel, ale sami je dodržovat nehodlají. Právě tak totiž získají největší prospěch.³³⁶ O černých pasažérech se v každodenním životě mluví v souvislosti s hromadnou dopravou. Černý pasažér si na rozdíl od všech ostatních cestujících nekoupil jízdenku, což je pro něj velmi

³³⁶ Srov. HART, H. L. A. *Are there any Natural Rights?*, s. 185.

výhodná situace, neboť hromadná doprava dobře funguje, když ji ostatní cestující financují, ale on sám ji ze svého neplatí. Může se placení vyhýbat, dokud není odhalen jako černý pasažér.

Jestliže černý pasažér disponuje pouze egoistickými důvody k získání co největšího prospěchu, pak nemá žádný důvod se obviňovat za své jednání a zpytovat svědomí. Naopak má důvod pokračovat v jízdách načerno, dokud ho nepostihne centralizovaná sankce v podobě pokuty uložená orgány veřejné moci anebo alespoň decentralizovaná sankce třeba v podobě opovržení ze strany ostatních členů společnosti, popřípadě dokud by neměl pocit, že pravděpodobnost centralizované nebo necentralizované sankce je příliš vysoká. Nakonec by ho k ukončení černého pasažerství možná mohlo motivovat i zjištění, že černých pasažérů je příliš mnoho a hrozí zhroucení systému veřejné hromadné dopravy. Preference černého pasažéra jsou seřazeny od nejpreferovanější možnosti k nejméně preferované takto:

- (1) MHD dobře funguje a já neplatím.
- (2) MHD dobře funguje a já platím.
- (3) MHD nefunguje dobře.

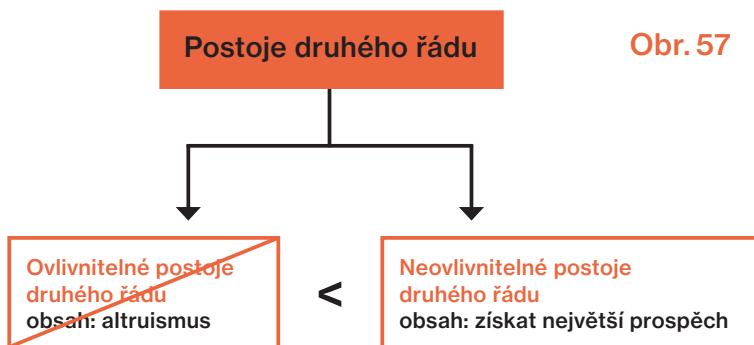
Pokud jsou nutným obsahem našich neovlivnitelných postojů druhého řádu egoistické důvody k získání největšího prospěchu, pak by po nás tyto postoje druhého řádu vyžadovaly seřadit si preference podobně jako černý pasažér. Vždy bychom měli hledat největší prospěch, což je stav, kdy vše dobře funguje, aniž bychom my jakkoliv přispěli.

Co by taková podoba neovlivnitelných postojů druhého řádu udělala s těmi ovlivnitelnými?

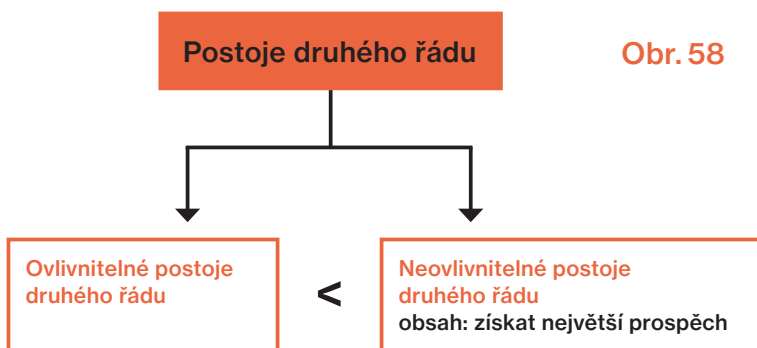
Neovlivnitelné postoje druhého řádu jsou nezměnitelné, absolutně nekontrolovatelné, a tedy nadřazené ovlivnitelným postojům druhého řádu vznikajícím sebeidentifikací člověka s určitou substancí. Jestliže jsou neovlivnitelné postoje nadřazené, pak by se člověk neměl identifikovat se substancí rozpornou s neovlivnitelným postojem druhého řádu. Tedy neměl by se identifikovat s ničím, co by nevedlo k jeho vlastnímu prospěchu. Proto by si měl každý seřadit své preference podobně jako černý pasažér.

K čemu by to vedlo? Především by se nikdo neměl identifikovat s altruismem, tedy nikdo by neměl mít ovlivnitelný postoj druhého řádu s obsahem altruismu (viz obr. 57). Lidé by mohli ostatním pomáhat, jen jestliže by jim z toho plynul (alespoň z dlouhodobého hlediska) prospěch. Zároveň by měli být vždy připraveni s dobročinností

ností přestat, kdyby se jim už nevyplácela nebo nepřinášela žádné potěšení či jiný užitek. A všichni ti, kteří by se s altruismem přece jen identifikovali a byli by přesvědčeni o vnitřní hodnotě dobročinnosti, by byli přesvědčeni o nesmyslu. Měli by své přesvědčení změnit, neboť neovlivnitelný postoj druhého řádu je nadřazen ovlivnitelnému.

Analytická filozofie nenabízí příliš mnoho nástrojů k ověření vlastních závěrů. V zásadě jen dva, a to morální intuici a koherenci.³³⁷ Pokud určitý závěr není koherentní nebo odporuje morálním intuicím, pak bychom ho měli odmítnout. Mám za to, že závěr o povinnosti neidentifikovat se s altruismem morálním intuicím odporuje. Proto se domnívám, že obsahem nezměnitelných postojů druhého řádu není získat největší prospěch, nýbrž brát důvody ostatních lidí vážně (viz obr. 58).³³⁸

³³⁷ BROWNLEE, K. – STEMPLOVSKA, Z. Thought Experiments. In: BLAU, A. (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*, s. 28; KNIGHT, C. Reflective Equilibrium. In: BLAU, A. (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*, s. 46.

³³⁸ Totožný obrázek jsem použila už výše v této podkapitole.

Závěr III. bloku: Respekt

Sebekontrolu mám, jestliže dokážu jednat v souladu se svými postoji druhého řádu. Jednat podle svých postojů druhého řádu znamená nepodléhat postojům prvního řádu, tedy nahodilým tužbám a pudům, ale racionálně zhodnotit možnosti svého jednání a uvědomit si své skutečné důvody a zachovat se podle nich. Kupříkladu pokud jsem abstinující alkoholik, mám si uvědomit své důvody k abstinenci a nejednat podle své tužby napít se alkoholu.

Mezi **postoje druhého řádu** řadím ovlivnitelné a neovlivnitelné postoje. **Ovlivnitelné** postoje druhého řádu si člověk utváří sám svou sebeidentifikací s určitou substancí. Protože závisí na každém člověku, s čím se právě on identifikuje, jsou ovlivnitelné postoje druhého řádu každého člověka unikátní a odlišné od postojů ostatních lidí. Každý by měl jednat v souladu se svými ovlivnitelnými postoji druhého řádu právě proto, že představují substancí, s níž se sám identifikoval. Když se kupříkladu identifikuji s abstinencí, svou tužbu po alkoholu nemusím ani vnímat jako svou vlastní, ale jako cizorodý prvek v mé mysli, jako nějakou vtíravou a nekompatibilní myšlenku. Abych jednala skutečně já, pak bych měla jednat podle svých ovlivnitelných postojů druhého řádu, a ne se nechat ovládnout něčím, co ve skutečnosti nechci. Ovlivnitelné postoje druhého řádu jsou proto normativními důvody k jednání. Mít sebekontrolu pak znamená zachovat se podle svých ovlivnitelných postojů druhého řádu.

Mezi postoje druhého řádu řadím i **neovlivnitelné** postoje druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně. Na rozdíl od ovlivnitelných jsou společné všem osobám a všechny osoby je nutně mají s totožným obsahem.³³⁹ Mám-li sebekontrolu, pak jedním v souladu se svým neovlivnitelným postojem druhého řádu.

V případě nesouladu mezi ovlivnitelným a neovlivnitelným postojem druhého řádu má přednost ten neovlivnitelný. Jinak řečeno, ovlivnitelný se musí přizpůsobit tomu neovlivnitelnému. Důvodem je prostý fakt nemožnosti ovlivnit neovlivnitelný postoj, a tedy jediný, který lze změnit, je ten ovlivnitelný. Své postoje je přitom nutné udržet koherentní, neboť koherence z člověka dělá osobu. Koherence je konstitutivním pravidlem osoby. Osoba, která není koherentní, je defektní osobou.³⁴⁰

³³⁹ Z hlediska jejich morální hodnoty jsou všichni lidé osobami. Ovšem z hlediska schopnosti kontrolovat svůj život jsou osobami v zásadě jen svéprávní dospělí, protože ti by měli disponovat koherentními postoji druhého řádu. Zde mluvím o druhém z obou pojetí osob, tedy o osobách v tom smyslu, že mají postoje druhého řádu, a tedy schopnost racionálně řídit svůj vlastní život.

³⁴⁰ Srov. KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 27 a násl.

Právě neovlivnitelný postoj druhého řádu a sebekontrola umožňují ostatním lidem vládnout. Ve třetí kapitole jsem analyzovala demokratickou koncepci vládnutí a tvrdila jsem, že vládnutí má dvě složky, a to *kontrolu* a *podmíněný nekontrolovaný vliv*. Kontrolou vládnou jen ti, kteří jí jsou schopni, tedy svéprávní dospělí. Podmíněným nekontrolovaným vlivem mohou vládnout všichni, tedy jak svéprávní dospělí, tak i malé děti, komatici a mentálně postižení.

Podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně, tj. mezi lidmi navzájem. Že mám podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že ostatní lidé vykonávají nějakou aktivitu jen kvůli mně, usilují přitom o můj prospěch a považují to za svou povinnost. Podmíněný nekontrolovaný vliv je *vlivem*, protože se ostatní lidé zachovávají jinak, než by se chovali, kdyby mě nebylo, například se uskromní v můj prospěch. Jde o vliv *nekontrolovaný*, protože já nemám jeho působení pod kontrolou. Nedokážu totiž například nikoho přinutit se uskromnit. Je *podmíněný*, protože podmínkou jeho působení právě je, že se ostatní lidé rozhodnou se uskromnit. Pokud se rozhodnou opačně, pak nejde o vliv, protože evidentně nezapůsobil.

Ovšem ostatní lidé by se v určitých případech uskromnit měli. Jde o povinnost vyplývající z jejich neovlivnitelných postojů druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně. Jestliže mají sebekontrolu a berou důvody ostatních lidí vážně, pak by v některých případech měli sdílet mé důvody a jednat podle nich.

V literatuře se můžeme dočíst o konceptu respektu. Především Immanuel Kant je s tímto pojmem spojován, když píše o zacházení s lidmi jakožto s účely, a nikoliv jako s pouhými nástroji.³⁴¹ Respekt je relativně vágní pojem, nicméně se zdá, že respekt v zásadě implikuje stejné důsledky jako mechanismus *sebekontroly* a působení *podmíněného nekontrolovaného vlivu* na *neovlivnitelné postoje druhého řádu*. Jestliže je tomu opravdu tak, znamená to, že jsem zde nabídla rozbor konceptu respektu. Jinak řečeno, nabídla jsem rozbor souboru normativních vztahů označovaný pojmem respekt. Mám za to, že respekt je neovlivnitelným postojem druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně a je spouštěn podmíněným nekontrolovaným vlivem druhého člověka.

341 KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 54; JOHNSON, R. N. Good Will and the Moral Worth of Acting from Duty. In: HILL, T. (ed.). *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, s. 40; DEAN, R. The Formula of Humanity as an End in Itself. In: HILL, T. *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*, s. 86.

IV.

Lid a nástroj sebevlády

8 Souhlas

Demokracie je považována ze legitimní politický režim,³⁴² a někdy dokonce za *jediny* legitimní politický režim. Umožňuje totiž lidem sebevládu,³⁴³ a proto závazky, které na sebe lidé berou, jsou jejich vlastní. Kdo na sebe bere závazky sám a dobrovolně, dělá to svobodně, a proto zůstává svobodný, přestože má povinnosti.

Pokud kupříkladu slíbím, že ve středu pohlídám psa, беру tím na sebe závazek a omezují možnosti svého budoucího jednání – ve středu si musím odepřít spoustu jiných činností, protože budu hlídat psa. Zůstávám ale svobodnou bytostí, protože jsem si tuto povinnost uložila sama. Kdybyste mi (bez dalšího) přikázali hlídat psa, pak si neukládám povinnost sama, což mě činí nesvobodnou. Pro zjištění, jestli jsem svobodná, proto není určující, zda mohu, musím nebo nesmím vykonávat určitou činnost, ale zda jsem k tomu donucena.³⁴⁴

Radikální anarchisté by mohli oponovat a tvrdit, že lidskou svobodu omezuje jakákoliv povinnost včetně těch, které si uloží člověk sám. Protiargument je nasnadě. Neschopnost přijmout jakýkoliv závazek také omezuje svobodu, neboť znemožňuje spolupráci s ostatními lidmi.³⁴⁵ Jestliže si s jiným člověkem nemohu nic závazně domluvit či slíbit, pak na sebe nemůžeme spoléhat a nemůžeme ani spolupracovat ku svému vzájemnému prospěchu, což nás oba zjevně omezuje.

Filozofická debata ohledně svobody a možnosti zavázat sebe sama je komplikovaná a její rekonstrukce není tématem této knihy. Přístupme proto na v zásadě většinově přijímaný předpoklad: uloží-li si člověk sám povinnost, nezabavuje se tím vlastní svobody, ale naopak tím svou svobodu vykonává.³⁴⁶

342 DUFEK, P. Krize liberální demokracie a politická teorie: úvodní poznámky. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*, s. 14.

343 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 104; KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. London: Cambridge: Harvard University Press, 1949, s. 284; PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 74; SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 104.

344 Srov. svoboda jako nedominance. PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 51 a násl.

345 Díky schopnosti stanovit si povinnosti můžeme řídit svůj život. SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other*, s. 186; SHAPIRO, S. J. *Legality*, s. 118 a násl.

346 K tomu ještě pro úplnost dodávám, že navíc předpokládám též v zásadě přijímanou tezi, že nesvobodným může člověka učinit jen jiný člověk, a nikoliv například příroda. Pokud nedokážu vyjít kopec, protože toho nejsem fyzicky schopna, neznamená to omezení mé svobody. Jsem stále stejně svobodná, jako kdybych kopec vyjít dokázala. Ovšem když mi někdo zakáže na kopec vyjít nebo mi to fyzicky znemožní, tak tím mou svobodu omezuje. KRAMER, M. *The Quality of Freedom*, s. 220.

Člověk tedy může sám sebe zavázat k povinnosti, a přesto zůstat svobodný. Ale co když mu uloží povinnost jeho politická autorita? Zůstává i tak svobodný? V dnešních demokratických státech s mnoha miliony obyvatel je téměř vyloučeno, aby každý jeden občan souhlasil s každým jedním pravidlem a s každou jednou povinností, kterou mu jeho politická autorita uloží.³⁴⁷ Jak ale může být svobodný, když s řadou svých povinností nesouhlasil?

Tradiční argumentační cestou je prokázat, že sice nesouhlasil s každou jednou svou povinností, ale souhlasil s politickou autoritou. Konkrétně řečeno souhlasil, že mu politická autorita bude za splnění určitých podmínek ukládat povinnosti.³⁴⁸ Důvodem, proč pak musí povinnosti plnit, není jeho souhlas s každou jednou povinností, ale souhlas s politickou autoritou. Udělením souhlasu politické autoritě ji legitimizoval neboli – jinak řečeno – autorizoval ji v roli tvůrce povinností.

Proti této představě se vymezil Philip Pettit. Tvrdí, že to není souhlas, čím svou politickou autoritu legitimizujeme. Nabízí jiný legitimizační nástroj a říká, že politickou autoritu legitimizujeme svou kontrolou. Jestliže máme svou politickou autoritu pod kontrolou, říká Pettit, pak je tato politická autorita legitimní.³⁴⁹ V následujících podkapitolách se budu věnovat právě kontrole a jejím možnostem legitimizovat politickou autoritu.

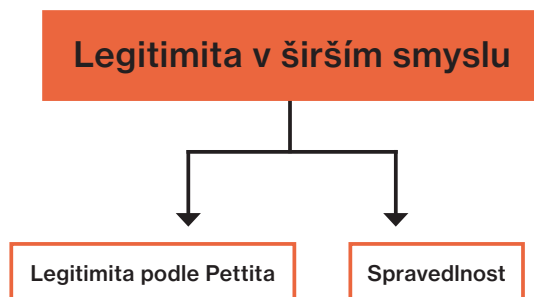
Sám pojem *legimitita* je ale poměrně široký a pokrývá mnoho problematik.³⁵⁰ Pettit proto zužuje pojem legitimacy tak, aby označoval jen otázky, které chce pojmem kontrola řešit. Rozlišuje proto mezi *legimititou* a *spravedlností* a pod pojem spravedlnost dostává ty otázky, kterým se ve své práci nevěnuje (viz obr. 59).

347 Otázka legitimacy přijatých právních norem (respektive jejich spravedlnosti, jak tuto problematiku nazývá Pettit) se patrně nevyčerpává správností procedury jejich přijímání. Korektní způsob přijímání právních pravidel je podmínkou nutnou, ale nikoliv postačující k jejich legitimitě (respektive spravedlnosti). Viz APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 73, 90; Van PARIJS, P. *Justice and Democracy: Are they Incompatible?*, s. 113. Nicméně otázkou, kdy jsou která konkrétní pravidla legitimní (respektive spravedlivá), se v této práci nezabývám.

348 SIMMONS, J. A. *Moral Principles and Political Obligations*. Princeton: Princeton University Press, 1979; BERAN, H. In Defense of the Consent Theory of Political Obligation and Authority. *Ethics*, 1977, č. 3, s. 260 – 271. Takový výklad první části Lincolnova výroku viz např. KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. Fenomén demokracie. In: KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. (eds). *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2003, s. 16.

349 Blízký koncept legitimizačního nástroje nabízí také Cupit, viz CUPIT, G. How Requests (and Promises) Create obligations. *The Philosophical Quarterly*, 1994, č. 177, s. 13.

350 Ohledně definice legitimacy nepanuje konsenzus. STILLMAN, P. G. The Concept of Legitimacy. *Northeastern Political Science Association*. 1974, č. 1, s. 39.

Na *spravedlnost* se podle Pettita ptáme, když nás zajímá, zda je donucující řád akceptovatelný a ospravedlnitelný. Spravedlnost proto má souviset s konkrétní podobou zákazů, příkazů a dovolení, tedy s obsahem právních norem. Na *legitimitu* se naproti tomu ptáme, pokud nás zajímá, proč se lidé vůbec nějakému donucujícímu řádu podrobují – proč vůbec určitou politickou autoritu poslouchají. Respektive, proč ji poslouchat mají.³⁵¹

Rozlišení mezi *legitimitou* a *spravedlností* je jen instrumentální, ne každý ho používá a Pettit ani netvrdí, že by ho každý používat měl. Jde o účelové rozlišení sloužící k zaostření pozornosti jen na tu část problematiky, která je podle Pettita relevantní vzhledem k pojmu kontrola. Jinak řečeno, *legitimitou* Pettit označuje tu část problematiky, pro kterou podle něj pojem *kontrola* nabízí řešení.

Pettit svůj koncept kontroly vztahuje právě jen k legitimitě a říká, že legitimní je taková politická autorita, kterou mají lidé pod kontrolou. Z toho vyplývá, že legitimní je takový donucující řád, který lidé prostřednictvím své politické autority kontrolují.³⁵² Že je politický řád legitimní ale nutně neznamená, že je spravedlivý. Podle Pettita mohou existovat i legitimní politické autority generující nespravedlivé zákony.

Pettit tímto vypustil ze zřetele otázku *spravedlnosti* a zabývá se jen tím, co nazývá *legitimita*. Kromě toho svou výzkumnou otázku navíc zúžil ještě v jednom směru: Nezodpovídá a ani nechce zodpo-

351 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 60–61. Důvodem, proč politickou autoritu poslouchat, přitom podle Pettita nemůže být samotný fakt, že je spravedlivá. Jinak řečeno, že nějaká politická autorita generuje ospravedlnitelné zákony, není ještě samo o sobě důvodem, proč se jí podrobit. V literatuře se můžeme dočíst také o rozlišení mezi *normativní* a *sociologickou legitimitou*. Normativně legitimní je moc vykonávaná podle ospravedlnitelných pravidel. *Sociologicky legitimní* je moc vykonávaná se souhlasem lidu. V této knize je řeč o první z obou, tedy o normativní legitimitě. Věc však nelze chápat tak, že by normativně legitimní autorita mohla rezignovat na souhlas lidí. Jde o to, že není legitimizována pouhým jakýmkoliv souhlasem, ale že ji limitují i jiné faktory než pouhý fakt, že s ní lidé (z jakýchkoliv důvodů, třeba i scestných) souhlasí. BEETHAM, D. *The Legitimation of Power*. New York: Palgrave Macmillan, 1991, s. 5–11.

352 Ibidem, s. 78 – 82.

vídat otázku, proč mají lidé kontrolu nad právě určitou politickou autoritou a proč nemohou žít někde, kde žádná politická autorita není. Pettit tuto problematiku nechává stranou s poukazem na historii. Říká, že svět se prostě vyvinul do té podoby, v jaké dnes je. A dnes je politická autorita v každém státě. Nějaká politická autorita je zkrátka všude a každý z nás se někam narodil.³⁵³

Tuto kapitolu rozdělují do pěti podkapitol. V první z nich se věnují Pettitově tezi o legitimní politické autoritě, ve druhé uvádím námitky vznášené proti *souhlasu* jakožto legitimizačnímu nástroji a ve třetí pak pozitivně zdůvodňuji, proč je legitimizačním nástrojem právě *kontrola*.³⁵⁴ Ve čtvrté podkapitole se vracím k pojmu *souhlas*. Souhlas možná není legitimizačním nástrojem, ale je nástrojem kontroly nad politickou autoritou. Jinak řečeno, vyjadřováním souhlasu a nesouhlasu lidé svou politickou autoritu kontrolují. Takže pokud je legitimizačním nástrojem kontrola, tak nástrojem kontroly je souhlas.

Poslední, pátá podkapitola nenavazuje na Pettitovu teorii, ale vychází z textů Davida Estlunda a Thomase Scanlona. Tato podkapitola do jisté míry odporuje prvním čtyřem, když představuje koncept *normativního souhlasu*. Normativní souhlas je specifickým druhem hypotetického souhlasu a je nadějným kandidátem na legitimizační nástroj politické autority. Nebudu rozporovat jeho možnou funkci legitimizačního nástroje, ale dodávám k tomu, že normativní souhlas může být legitimizačním nástrojem, jen jestliže ho doplníme o pojem kontroly.

V této kapitole tedy usiluji prokázat, že:

- (a) buď, jak říká Philip Pettit, to není souhlas, díky kterému je politická autorita legitimní, ale kontrola (příčemž souhlas je nástrojem kontroly), anebo
- (b) pokud pracujeme s normativním souhlasem, tak možná můžeme říct, že to alespoň není souhlas sám, který legitimizuje politickou autoritu, ale kontrola je další nutnou podmínkou. Jinak řečeno, že normativní souhlas je sice legitimizačním nástrojem, ale je zapotřebí ho spojit s pojmem kontrola.

353 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 77.

354 Toto pozitivní zdůvodnění jde nad rámec Pettitovy teorie. Pettit sám takto kontrolu jakožto legitimizační nástroj neobhajoval.

8.1 Pettitova kontrola

Abraham Lincoln v roce 1863 slavně charakterizoval demokracii jako „vládu lidu, lidem a pro lid“.³⁵⁵ Pro Philipa Pettita (podobně jako pro mě) je Lincolnův výrok nástrojem analýzy *sebevlády lidu*, kterou Pettit (stejně jako já) považuje za charakteristický znak demokracie.³⁵⁶ Jinak řečeno, Philip Pettit používá Lincolnův výrok k objasnění způsobu demokratického vládnutí.

Pettit Lincolnův výrok analyzuje, čímž právě zodpovídá, jak si lidé v demokracii sami vládnou. První místo výroku – *vláda lidu* – Pettit interpretuje jako kontrolu lidí nad jejich politickou autoritou a říká, že právě svou kontrolou nad politickou autoritou si lidé v demokracii vládnou.³⁵⁷

Pojem *kontrola* je podle Pettita spojnicí mezi právě určitou politickou autoritou a právě určitými lidmi. Právě určití lidé jsou odpovědní za jednání politické autority, protože právě tito lidé mají tuto politickou autoritu pod svou kontrolou. Kdo má kontrolu, jsou lidé, a proto lidé zůstávají tím, kdo vládne.³⁵⁸ Politická autorita je jen jejich nástrojem sebevlády. Protože je politická autorita nástrojem, kdežto vládcem jsou lidé, jsou to lidé, kdo je za vládnutí odpovědný.³⁵⁹ Zkráceně řečeno, Pettit ztotožňuje sebevládu lidu s kontrolou lidu nad politickou autoritou.

Politická autorita je podle Pettita nástrojem. Nástrojem pro člověka může být nejen věc, ale i zvíře, nebo dokonce jiní lidé. Například můj vycvičený hlídač pes je mým nástrojem, protože já určuji, co bude dělat. Když chci, bude hlídat, tedy bude vykonávat mou vůli. Nástrojem mi mohou být i lidé. Například můj zaměstnanec je mým nástrojem, jestliže mu zadám práci a on ji pro mě vykoná. Jako nástroje tedy můžeme používat věci, zvířata a také lidi, které máme pod kontrolou.³⁶⁰ Společným nástrojem nás občanů je naše politická autorita, jestliže ji máme pod kontrolou.³⁶¹

355 HANEY, J. L. *Of the People, by the People, for the People*, s. 359 a násl.

356 Nejsme samozřejmě sami, kdo považují sebevládu lidu za charakteristický znak demokracie – viz podkapitola 1.5.

357 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 280 a násl.

358 *Ibidem*, s. 287–291.

359 Že se druhá část výroku nějakým způsobem týká politické reprezentace, je poměrně nekontroverzní tvrzení. Viz BEYME. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, 1789–1999*, s. 74; DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace*, s. 58; PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 280 a násl.; WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 27.

360 I zvíře musím mít pod kontrolou, jestliže má být mým nástrojem. Jestliže nemám svého hlídačeho psa pod kontrolou, nemohu mu dávat povely, respektive nebude je poslouchat. I věci musím mít pod kontrolou, aby mohly být mým nástrojem.

361 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 287. Ale lid může být i více než jen občané.

Kontrolu lidu nad politickou autoritou připodobňuje Pettit kontrole jezdce nad koněm. Jezdec buď přitáhne otěže a sám určí směr jízdy, anebo nechá koně volně jít tam, kam kůň sám chce. Ať tak či onak, jezdec kontroluje jak koně, tak i směr jízdy. I když koně nechá jít volně, stále má kontrolu jezdec, protože může kdykoliv přitáhnout otěže a směr jízdy změnit. Jezdec má kontrolu, i když otěže nepřitáhne, protože už samotný potenciál otěže přitáhnout mu kontrolu dává.³⁶²

Podobně mohou lidé změnit směr vývoje své společnosti. Namísto otěží mají k dispozici aktivní a pasivní volební právo,³⁶³ občanský aktivismus,³⁶⁴ možnost žalovat stát, petiční právo atd.³⁶⁵ Jestliže jsou lidé schopni kontrolovaně ovlivňovat svou přítomnost a budoucnost, pak jsou lidé těmi, kdo vládnou, zatímco politická autorita je pouze jejich nástrojem sebevlády.³⁶⁶ Vládce jsou lidé, a nikoliv politická autorita. Politická autorita je legitimní právě proto, že není vládcem sama, ale jen nástrojem sebevlády lidí.³⁶⁷

362 Ibidem, s.156.

363 Ibidem, s. 252.

364 Ibidem, s. 286. Též občanská neposlušnost. DWORKIN, R. *A Matter of Principle*. Cambridge: Harvard University Press. 1985, s. 104 – 116.

365 PETTIT, P. Representation, Responsive and Indicative. *Constellations*. 2010, č. 3, s. 432; PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 286. Viz též DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenth, 2001, s. 266; CROWE, J. Dworkin on the Value of Integrity. *Deakin Law Review*. 2007, č. 1, s. 167 – 180; KAMÍNKOVÁ, P. *Zneužití práva jako hranice daňového plánování*. Praha: Ivana Hexnerová – Bova Polygon, 2018; RONOVSÁ, K. *Tendence vývoje českého nadačního práva v rámci sjednocené Evropy*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. Například v USA je znám institut *private attorney general*, tedy advokáta, který sice zastupuje zájmy žalobce, ale zároveň zájmy veřejnosti tím, že obhajuje případ týkající se veřejného zájmu. Reprezentuje veřejnost, ačkoliv k tomu nebyl zvolen ani pověřen. Viz RABKIN, J. A. The Secret Life of the Private Attorney General. *Law and Contemporary Problems*. 1998, č. 1, s. 179 – 203. Srov. též strategická litigace, viz ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017, s. 141 – 142. Preference lidí mohou být artikulovány občanskými společnostmi, viz BALKIN, J. M. Principles, Practices, and Social Movements. *Faculty Scholarship Series*. 2006, Paper 234, s. 929; TUSHNET, M. The Constitution of Civil Society. *Chicago — Kent Law Review*. 2000, č. 2, s. 379; ŠKOP, M. Přínos hodnot neziskového sektoru pro interpretaci práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2010, č. 3, s. 239; ŠKOP, M. Vliv společenských hnutí na aplikaci a interpretaci práva – trochu jiný aktualismus. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2010, č. 3, s. 243 – 245. Preference lidí mohou být agregovány i správními či soudními orgány, viz CAROLAN, E. *The New Separation of Powers. A Theory for the Modern State*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 144; WARREN, M. E. Deliberative Democracy and Authority. *American Political Science Review*. 1996, č. 1, s. 46. Viz též WARREN, M. E. Deliberative Democracy and Authority. *American Political Science Review*. 1996, č. 1, s. 46. A nakonec, kontrolu mohou lidé mít nejen díky možnostem působit na svou politickou autoritu, ale také přímo na ostatní lidi, viz BEERBOHM, E. In *Our Name. The Ethics of Democracy*, s. 232, 246, 249, 250.

366 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 287 – 291.

367 Srov. WALDRON, J. Representative Lawmaking. *Boston University Law Review*. 2009, č. 2, s. 338 – 339. Předpokladem vlády lidu je přístup k informacím. Nicméně někteří autoři argumentují naopak ve prospěch možnosti voličům lhát, viz BRENNAN, J. Murders at the Ballot Box: When Politicians May Lie to Bad Voters. In: CROOKSTON, E. et al. (eds). *Ethics in Politics. The Rights and obligations of Individual Political Agents*. New York – London: Routledge, 2017, s. 25; SUGDEN, R. Why incoherent preferences do not justify paternalism. *Constitutional Political Economy*. 2008, č. 3, s. 232.

Problém legitimní autority rozebírá Michael Huemer (mimo jiné) ve své monografii *The Problem of Political Authority*.³⁶⁸ Huemer se zde ptá, proč by se měl podřídít politické autoritě, jestliže pro ni sám nikterak nehlasoval a ani nesouhlasil s jejími politikami (policies). Ilustruje to na příkladu: Vybízí nás, ať si představíme město, ve kterém řádí bandité. Jeden z obyvatel se jim rozhodne čelit, prohlásí se za šerifa, bandity pochytá a zavře do svépomocně zbudovaného vězení. Provoz vězení je ale nákladný, a proto šerif obchází obyvatele města a žádá je o finanční příspěvek. Všichni obyvatelé až na jednoho zaplatí. Tento jeden argumentuje, že přece nesouhlasil s chytáním banditů a provozováním věznice, a proto nemusí nic platit. Nato ho šerif jakožto neplatiče zavře do vězení spolu s bandity. Podle Huemera se stejně jako šerif chová i politická autorita. Ta se do své autoritativní role postavila bez souhlasu mnohých občanů, nebo dokonce navzdory jejich aktivnímu nesouhlasu a vymáhá po nich dodržování pravidel, jejichž obsah jim možná ani nekonvenuje.³⁶⁹

Huemer se v příkladu s šerifem ptá na příliš mnoho věcí zároveň. Jeho komplexní otázku můžeme rozložit do čtyř dílčích podotázek:

- (1) Proč vůbec nějakého (jakéhokoliv) šerifa poslouchat?
- (2) Proč by někteří občané nemohli raději poslouchat šerifa ze sousedního města než z toho svého?
- (3) Co musí být splněno, aby se právě určitý šerif stal autoritou právě těchto občanů?
- (4) Musí občané svého šerifa poslouchat bezpodmínečně a vždy?

Analogicky – vztaženo na stát – tyto otázky zní:

- (1) Proč vůbec poslouchat nějakou (jakoukoliv) politickou autoritu?
- (2) Proč by někteří občané raději nemohli poslouchat politickou autoritu ze sousedního státu než tu svou?
- (3) Co musí být splněno, aby se právě určitá politická reprezentace mohla postavit do role politické autority právě určitých občanů?
- (4) Musí občané svou politickou autoritu poslouchat bezpodmínečně a vždy?³⁷⁰

³⁶⁸ HUEMER, M. *The Problem of Political Authority. An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey*.

³⁶⁹ *Ibidem*, s. 3 a násl.

³⁷⁰ Srov. ADAMS, N. P. In *Defense of Content-Independence. Legal Theory*. 2017, č. 3, s. 155 a násl.

Philip Pettit, ačkoliv na Huemera přímo nereaguje, nabízí ve svých textech několik odpovědí. Některé z Huemerových otázek přitom Pettit vůbec neřeší, protože se podle něj netýkají *legitimity*, ale *spravedlnosti*, jiné zase neřeší proto, že se týkají historie.

Na otázku (1), proč vůbec poslouchat nějakou politickou autoritu, by Philip Pettit odpověděl faktem historických událostí. Říká, že lidstvo se jednoduše vyvinulo do podoby, v níž utváří státy. Není ničí vinou, že dnes státy zabírají veškerá obyvatelná území planety.³⁷¹ Pokud není ničí vinou, že už nezbývá žádný prostor neobsazený některým ze států, pak není po kom vyžadovat nápravu za existenci takového stavu.³⁷² I samotný požadavek na nápravu by byl scestný. Co by se mělo napravovat? Jaký stav byl porušen, aby se do něj bylo možné vrátit a situaci sanovat? Pettit tedy poukazuje na historii a více se touto otázkou nezabývá.

I na otázku (2), proč raději neposlouchat autoritu sousedního státu než tu svou, by Pettit opět odpověděl faktem historických událostí. Není ničí vinou, že jsme se každý narodili právě v určitém státě a že se o kontrolu nad politickou autoritou musíme dělit se svými spoluobčany.³⁷³

Otázka (3) zní: Co musí být splněno, aby se politická reprezentace mohla postavit do role politické autority právě určitých občanů? A poslední otázkou (4) je: Musíme svou politickou autoritu poslouchat bezpodmínečně a vždy? Pro účely zodpovězení těchto dvou otázek Philip Pettit rozlišuje mezi *legimitou* na jedné straně a *spravedlností* na straně druhé.³⁷⁴ Otázka (3) se podle Pettita týká *legitimity* politické autority a otázka (4) *spravedlnosti* přijatých zákonů.

Ptáme-li se na *spravedlnost*, říká Pettit, zajímá nás akceptovatelnost a ospravedlnitelnost donucovacího řádu.³⁷⁵ Problematika *legitimity* se pak podle Pettita týká konzistence státního donucení se

371 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 160–161. I když je pravda, že tato Pettitova odpověď může být napadena jako neplauzibilní, viz DOUGLASS, R. Control, consent and political legitimacy. *Critical Review of international Social and Political Philosophy*. 2014, č. 2, s. 126.

372 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 77.

373 Nebo za určitých podmínek i s dalšími lidmi, viz podkapitola 9.2. K tomu lze dodat, že pokud je stát demokratický a lze ho svobodně opustit, pak dokonce ani nemusí být vinou tohoto státu, že ho z nějakých jiných důvodů někteří občané opustit nemohou (kupříkladu z důvodů finančních).

374 Srov. rozlišení mezi vstupní a výstupní legitimitou, které uvádí Fritz Scharpf. Vstupní legitimita se týká nabytí moci (respektive pravomoci) nad politickou autoritou, výstupní se týká přijatých zákonů. BELLING, V. *Legimita moci v postmoderní době: proč potřebuje Evropská unie členské státy?* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 16. Srov. též SCHUMPETER, J. A. *Capitalism, Socialisms and Democracy*. London – New York: Routledge, 2003, s. 242.

375 Viz též HART, H. L. A. *The Concept of Law*, s. 210.

svobodou jednotlivců.³⁷⁶ Jen pokud mají lidé kontrolu nad svou politickou reprezentací, je tato politická reprezentace legitimní politickou autoritou, může lidem ukládat povinnosti a zároveň je přitom zachovávat svobodné.³⁷⁷

Zjednodušeně řečeno, legitimita se podle Pettita řeší na vstupu, kdežto spravedlnost na výstupu (viz obr. 60). Politickou autoritu mají mít lidé pod kontrolou, aby byla legitimní, a taková legitimní autorita pak má přijímat spravedlivé zákony. Co Pettit řeší, je pouze otázka legitimacy, a nikoliv spravedlnosti zákonů.

Obr. 60

Politická autorita kontrolovaná lidem je podle Pettita legitimní právě proto, že lidi zachovává svobodné. I když jim politická autorita ukládá příkazy, dovolení a zákazy, jsou to stále jen tyto lidé sami, kteří mají nad ukládáním příkazů, dovolení a zákazů kontrolu. Zůstávají svobodní, protože si je ukládají sami, třebaže zprostředkovaně pomocí politické autority. Politická autorita je jen jejich nástrojem.³⁷⁸

Politický režim podle Pettita může být:

- (a) legitimní a spravedlivý,
- (b) legitimní a nespravedlivý,
- (c) nelegitimní a spravedlivý a
- (d) nelegitimní a nespravedlivý.³⁷⁹

Pettit rozlišuje mezi legitimitou a spravedlností také proto, abychom si ujasnili, vůči čemu se kdy bránit a jakými prostředky.³⁸⁰ Proti nelegitimnímu režimu nestačí obrana mechanismy nabízenými samotným tímto režimem. V nelegitimním režimu totiž lid nemá kontrolu nad svou politickou autoritou a musí si ji teprve vydobýt cestou nelegální a právními předpisy nepředvídanou.

376 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 60–61.

377 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 146 a násl.

378 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 64 a násl.

379 Ibidem. I legitimní autorita může jednat nelegitimně, viz APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 220.

380 PETTIT, P. *Legitimacy and Justice in Republican Perspective*, s. 64 a násl.

Pokud je režim legitimní, pak sám nabízí prostředky pro svou vlastní proměnu. V zásadě jsou jimi demokratické volby, žaloba u nezávislých soudů nebo různé druhy občanské neposlušnosti. Je-li legitimní režim nespravedlivý, lidé ho mohou spravedlivým učinit, protože ho mají pod svou kontrolou.³⁸¹

Nelegitimní režimy naproti tomu nepředpokládají kontrolu lidí, a proto jim neposkytují (efektivní) prostředky k nápravě.³⁸² Lidé kontrolu nemají, a jestliže ji chtějí, musí si ji teprve vydobýt.³⁸³ Aby byl režim legitimní, lidé musí kontrolu skutečně získat. Nestačí, když se pouze mylně domnívají, že mají politickou autoritu pod kontrolou. Musí ji opravdu pod kontrolou mít. Nestačí ani, že se sami rozhodnou kontroly vzdát.³⁸⁴ V legitimním režimu si nutně lidé vládnou sami, i kdyby si třeba vládnout sami ani nechtěli.³⁸⁵

8.2 Legitimizační nástroj

Philip Pettit hovoří o kontrole lidí nad politickou autoritou a nahrazuje koncepci udílení souhlasu politické autoritě konceptem kontroly.³⁸⁶ Jinak řečeno, podle Pettita je politická autorita legitimní nikoliv proto, že by jí lidé udíleli souhlas, ale proto, že ji mají pod svou kontrolou. Podívejme se ale ještě na námitky, které lze proti souhlasu jakožto legitimizačnímu nástroji vznést. Takovými námitkami se budu právě v této podkapitole zabývat. Rozeberu zde druhy souhlasu a zdůvodním, proč je problematické tvrdit, že některým z nich lidé zakládají legitimitu demokratické politické autority. Pojem legitimacy zde přitom používám v jeho zúženém smyslu, ekvivalentně tomu, jak jej používá Philip Pettit.

381 Aby vláda neztratila legitimitu, musí lidem zachovat jejich kontrolu, i kdyby ji nechtěli. APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 104, 110.

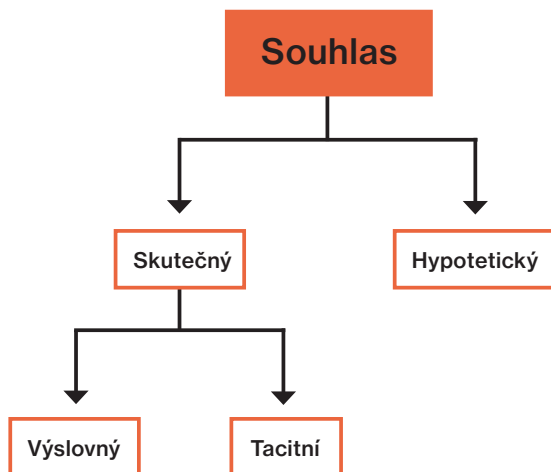
382 Srov. obrácená reprezentace. PITKIN, H. F. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967, s. 107–109.

383 Aby byl režim legitimní, nestačí, když se lidé domnívají, že mají kontrolu, nebo se domnívají, že legitimita politické autority spočívá v něčem jiném než v jejich kontrole nad ní (například v urozeném původu monarchy). Viz rozdíl mezi objektivní a subjektivní legitimitou. STILLMAN, P. G. *The Concept of Legitimacy*, s. 50–51.

384 Srov. APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 110.

385 Srov. sebezprodej do otroctví, viz LOCKE, J. *Second Treatise of Government*. Cambridge: Hackett Publishing Company. 1980, s. 17 a násl.

386 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 130 a násl.

Souhlas může být hypotetický anebo skutečný. Skutečný souhlas se uděluje výslovně anebo tacitně (mlčky) (viz výše obr. 61).

Souhlas hypotetický je souhlasem připsaným. Jestliže s něčím hypoteticky souhlasím, znamená to, že se můj souhlas jen předpokládá. Hypotetický souhlas je zkrátka takový, který jsem já žádným způsobem nevyjádřila, jen mi ho někdo připsal s poukazem na podmínky, při jejichž splnění si myslí, že bych bývala souhlasila. Buď předpokládá, že bych souhlasila, kdyby se mě býval zeptal, anebo předpokládá, že bych souhlasila, kdybych bývala byla rozumnější nebo informovanější.³⁸⁷

Řekněme, že mám před domem přerostlý trávník a je potřeba ho posekat. Rozumnou cenou za takovou práci je suma x Kč, kterou jsem ochotna zaplatit. Představme si dále, že se můj soused rozhodne trávník posekat, ale bez mého dovolení a vědomí, a pak po mně vyžaduje zaplatit sumu x Kč. Soused argumentuje, že bych přece bývala souhlasila, kdyby se mě předem zeptal, což znamená, že jsem udělila hypotetický souhlas s hypotetickou smlouvou o posekání trávníku. Na jejím základě mu prý dlužím sumu x Kč.

I když připustím, že bych skutečně bývala souhlasila, stále to neznamená, že mu dlužím, protože mezi námi žádná smlouva nevznikla.³⁸⁸ Aby mi vznikl závazek z hypotetického souhlasu, musel by

³⁸⁷ KUFLIK, A. Hypothetical Consent. In: FRANKLIN, G. – MILLER, A. W. (eds). *The Ethics of Consent*. Oxford: Oxford University Press. 2010, s. 133; KUKATHAS, C. – PETTIT, P. – RAWLS, J. A *Theory of Justice and its Critics*, s. 27.

³⁸⁸ Příklad převzat z: SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit*, s. 268. Viz též ENOCH, D. *Against Public Reason*. In: SOBEL, D. *Oxford Studies in Political Philosophy*, s. 119. Viz též KUKATHAS, C. – PETTIT, P. – RAWLS, J. A *Theory of Justice and its Critics*, s. 29; SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit*, s. 266 – 269.

soused navíc vysvětlit, proč se mě raději nezeptal, když si byl tak jistý, že bych souhlasila. Soused tedy musí prokázat, nejen že (a) bych souhlasila, kdyby se mě býval zeptal, ale navíc také, že (b) bych souhlasila, aby trávník posekal i bez mého souhlasu.

Podmínka (b) se může zdát trochu matoucí, proto si ji rozeberme podrobněji. Jde o požadavek, aby soused prokázal, že nebyl čas se mě zeptat a uzavřít se mnou smlouvu o posekání trávniku. Například musí prokázat, že jsem byla nedostupná, třeba na cestách v zahraničí, a nebyl k dispozici žádný rozumný komunikační prostředek.³⁸⁹ Dále musí prokázat, že se na trávniku například rozrůstal plevel a bylo zapotřebí se ho zbavit dříve, než se rozšíří tak, že bude příliš nákladné a pracné ho vymýtit. Když toto soused doloží, prokázal, že bych bývala souhlasila, aby trávník posekal i bez mého souhlasu. Podmínka (b) tedy znamená doložit, že nebylo možné získat můj souhlas s posekáním trávniku, nicméně já bych souhlasila, aby trávník posekal i bez získání mého souhlasu s posekáním trávniku.

Jen pokud je splněna podmínka (a) i (b), může mi z hypotetického souhlasu vzniknout závazek. Převeďme řečené na případ lidu a vzniku závazku člověka k jeho politické autoritě. Aby takový závazek vznikl, je nutné prokázat, že by (a) každý člověk skutečně souhlasil s danou politickou autoritou, kdyby se ho býval někdo zeptal. Zároveň je třeba prokázat, (b) že nebylo možné se každého jednoho člověka zeptat na jeho souhlas, nicméně každý jeden člověk by to pochopil a souhlasil by se vznikem závazku k politické autoritě i bez toho, aby své politické autoritě sám udělil souhlas skutečný.

Lze pochybovat o splnění podmínky (b). Opravdu se nešlo každého člověka zeptat na skutečný souhlas s jeho politickou autoritou? Sice žijeme v mnohamilionových státech, kde je něco takového komplikované, nicméně díky všeobecné dostupnosti moderních technologií asi nikoliv nemožné.

Navíc patrně není splněna ani podmínka (a). Hypotetické souhlasy jsou připisovány milionům lidí najednou a kdokoliv, kdo hypotetický souhlas připíše, nemůže znát tyto všechny lidi osobně, takže ani nemůže vědět, zda by každý jeden z nich skutečně býval souhlasil. To je rozdíl od případu se sousedem. Soused mě zná, a má proto důvod si být jistý, že bych souhlasila. Kdo ale lidem připisuje hypotetické souhlasy, aniž by je znal, takovou jistotu nemá. Ba naopak, dokonce si často může být i jistý, že by řada lidí nesouhlasila. V mnohých státech je prováděna řada empirických výzkumů dokládajících, že lidé se svou politickou autoritou nesouhlasí.

³⁸⁹ Například není rozumné, aby si koupil letenku a letěl za mnou do zahraničí, jen aby se mě mohl zeptat.

Tento problém se řeší tzv. idealizací. Kdo chce lidem připsat hypotetický souhlas s politickou autoritou, tyto lidi zpravidla idealizuje, což znamená, že jim přimyslí znalosti a vlastnosti, případně některé naopak zase odmyslí tak, aby z nich vytvořil racionálně uvažující jednotlivce.³⁹⁰ Díky tomu lidi nepotřebuje znát osobně, protože si jejich vlastnosti klíčové pro udělení souhlasu sám nadesignuje. Navíc ani nevdá, že by někteří lidé ve skutečnosti nesouhlasili, protože po idealizaci, tedy po odmyšlení a přimyslení vlastností, souhlasit budou.

Jenomže komu je pak hypotetický souhlas připsán? Skutečným lidem ne, ale jejich idealizovaným (fiktivním) dvojníkům, kteří ve skutečnosti neexistují.³⁹¹ Takže nejenže se skutečných lidí nikdo na souhlas neptá, ale dokonce se předpokládá, že by dost možná ani nebývali souhlasili. Kdo by býval souhlasil, jsou jen jejich idealizovaní fiktivní dvojníci, ale ne lidé sami.

I můj pes by souhlasil s politickou autoritou, kdybych ho dostatečně idealizovala tak, aby byl rozumný a dobře informovaný. Jenže kdyby byl rozumný a dobře informovaný, už by to nebyl můj pes. Můj pes totiž není rozumný ani dobře informovaný. Nebyl by to tedy můj pes, kdo by udělil hypotetický souhlas, ale nějaká představa psa, kterou jsem si já sama vymyslela. A stejně tak nedávají hypotetický souhlas skuteční lidé, ale nějaké představy lidí, jež si někdo jen vymyslel.³⁹²

390 Když kupříkladu politický filozof takto idealizuje lidi, představí si je buď jako někoho se zredukovanými znalostmi aktuálního světa – především jim vyškrtne znalost jejich finančních, společenských či zdravotních poměrů – anebo jim naopak nějaké znalosti či schopnosti přimyslí. Srov. SOBEK, T. *Právní pozitivismus*, s. 43.

391 KIRBY, N. The Service Conception: Just One Simple Question. *Law and Philosophy*. 2017, č. 3, s. 271–272. To ale neznamená, že jsou takové úvahy zbytečné. Mohou inspirovat ke kritické sebereflexi. SOBEK, T. *Právní pozitivismus*, s. 43.

392 Pro úplnost dodávám, jaké všechny druhy hypotetického souhlasu lze identifikovat. Hypotetický souhlas má více podob. Uvedu zde typizované případy, které jednotlivě jeho podoby zachycují. Hypotetickým souhlasem jsou následující případy: (a) Souhlas s operací připsaný pacientu v bezvědomí v situaci, kdy lidé, kteří ho dobře znají, tvrdí, že by býval souhlasil, kdybychom se ho mohli zeptat. (b) Rodič jedná za své nezletilé dítě, sleduje přitom prospěch dítěte. Dítě teď sice s jednáním rodiče nesouhlasí, protože z toho nemá rozum, ale až dospěje, zpětně souhlasit bude. Jde o benevolentní paternalismus. (c) Lidé, kteří dobře znali zesnulého, přemýšlí krátce po jeho smrti, jak by si kupříkladu mohl přát, aby bylo naloženo s jeho majetkem. (d) Soud interpretuje úmysl zákonodárce. Zákonodárce kupříkladu jistě nechtěl, aby vnuk dědil po dědečkovi, kterého zabil, i když takové dědění zákon dovoluje. (e) Z pozorování, jak konkrétní člověk jedná, můžeme usoudit, že by s právě určitou záležitostí souhlasil. Tento souhlas mu připišeme, i když bývalo bylo možné a snadné se ho zkrátka jen zeptat, zda souhlasí. (f) Zcela imaginární ideální kontrakt. Kdo lidem připisuje takový souhlas, nepředstavuje si na místě souhlasících skutečné lidi, ale jejich ideální a imaginární dvojníky, a představuje si i smlouvu, která neexistuje, ale kterou by takoví ideální dvojníci mohli uzavřít, kdyby bývali existovali. Viz KUFLIK, A. *Hypothetical Consent*, s. 131–133.

Možnost (d) se nás zde netýká. Možnosti (a)–(e) jsou založeny na znalosti skutečných lidí. Nicméně, možnost používaná při přepisování souhlasu lidí s jejich politickou autoritou je (f). Ta je právě problematická vzhledem k odtržení člověka od materie, s níž se mu připisuje souhlas. KUFLIK, A. *Hypothetical Consent*, s. 146.

Jestliže má být legitimizačním nástrojem souhlas, pak by to mohl být možná **souhlas skutečný**, tedy souhlas výslovný nebo tacitní. Skutečným souhlasem mohou lidé měnit normativní pozice ostatních lidí. Kupříkladu udělením souhlasu svému zubaři s dentálním zákrokem proměňují zubaře ve vykonavatele mého vlastního přání. Kdybych mu souhlas nedala, byl by jen krutým tyranem. Udělením souhlasu tyrana proměním ve svého ošetřujícího zubního lékaře.³⁹³ Podobně se mým souhlasem stává z politické autority můj nástroj pro správu věcí veřejných.³⁹⁴

Jak bychom mohli udělit politické autoritě skutečný souhlas? Podmnožinou skutečných souhlasů je **souhlas výslovný**. Jistým druhem výslovného souhlasu, zdá se, by mohla být aktivní účast na volbách (nebo jiném všelidovém hlasování).³⁹⁵ Nicméně opravdu se to jen zdá. Z účasti na nějakém takovém hlasování nelze bezezbytku dovodit udělení legitimizujícího souhlasu politické autoritě. Jinak řečeno, když hlasuji, ještě to neznámá, že tím souhlasím s politickou autoritou. Existují minimálně tři důvody, proč nelze umístit takové rovnítko mezi hlasování a legitimizační nástroj.³⁹⁶

První důvod spočívá v nikoliv stoprocentní volební účasti, v propadlých hlasech a v hlasech pro opozici. Ne každý občan totiž chce volit,³⁹⁷ ne každý dokonce může volit (děti a mentálně postižení nemohou) a z těch, kteří volí, ne každý dává hlas právě těm kandidátům, kteří se pak stanou politickou reprezentací.³⁹⁸ V zásadě je proto možné získat souhlas jen od majority voličů, ale určitě ne ode všech občanů.

Druhým problémem je nátlak vyvíjený na voliče.³⁹⁹ Mnozí voliči jistě hlasují spíše pro únosný kompromis než pro svou ideální variantu, protože takovou pravděpodobně ve výběru nenajdou. Někteří dokonce ani nehlasují pro svou preferovanou možnost, ale proti té, které se chtějí vyhnout, a tak dají hlas komukoliv, kdo zabrání (pro ně) nejhoršímu scénáři.

Pokud by i ti z druhé jmenované skupiny vyjádřili svým hlasem souhlas legitimizující politickou autoritu, pak jde o souhlas vyjádřený

393 HURD, H. The Moral Magic of Consent. *Legal Theory*, 1996, č. 2, s. 123.

394 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 43; HOHFELD, W. N. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*, s. 44 a násl.

395 MANSBRIDGE, J. *Rethinking Representation*, s. 516.

396 NÄSSTRÖM, S. Democratic Representation Beyond Election. *Constellations*, 2015, č. 1, s. 9.

397 Mohou existovat i dobré důvody podporující právo nevolit. SAUNDERS, B. A Defence of the Right Not to Vote. In: CROOKSTON, E. et al. *Ethics in Politics. The Rights and Obligations of Individual Political Agents*, s. 264.

398 Srov. též MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking Political Obligation*, s. 15 a násl.

399 *Ibidem*, s. 15.

pod nátlakem, a tedy je jeho platnost a závaznost diskutabilní. Tito voliči jsou totiž v podobné situaci jako bankéř ze známého příkladu bankovního přepadení. V příkladu dává lupič bankéři na výběr mezi odevzdáním peněz a zastřelením. Pokud bankéř peníze vydá, neznamená to, že souhlasí s odevzdáním peněz. Znamená to jen, že nesouhlasí se zastřelením. Kdyby opravdu souhlasil s vydáním peněz, dal by je i bez výhrůžky. V demokratickém státě samozřejmě situace voleb není zdaleka tak vyhocená jako bankovní přepadení, protože o život asi nikomu nejde. Nicméně souhlas voličů může být ze stejného důvodu diskutabilní.

Třetím problémem souhlasu udělovaného prostřednictvím voleb je neurčitost jeho obsahu. Jako volič mohu:

(a) souhlasit, aby konkrétní kandidát vykonával zastupitelskou funkci tak, jak si sám myslí, že je to nejlepší, anebo

(b) souhlasit s politikami (policies), které politik ve svém volebním programu nabízí.

Z této nejasnosti pak vyplývá zvolenému zastupiteli dilema. Má být:

(a) responzivní k aktuálním požadavkům svých voličů, anebo se má

(b) řídit svými předvolebními sliby?⁴⁰⁰

Rozeberme si dilema podrobněji:

(a) Předně je otázkou, zda vůbec jako volič mohu dát zastupiteli souhlas k výkonu funkce podle jeho vlastního úsudku. Znamená to totiž udělit mu *bianco* souhlas k čemukoliv, k čemu se pak během výkonu své funkce rozhodne. Zastupitel by proto mohl legitimně říct: *Já vím, že jste s tímto nesouhlasili, ale já to teď tak chci a považuji to za správné.*

Problém s takovým *bianco* souhlasem je v samotné pointě souhlasu. Ta spočívá v limitaci obsahu závazku. Analogicky tomu má *pointa* souhlasu s politickou autoritou spočívat v limitaci jejich pravomocí.⁴⁰¹ Kdyby po *bianco* souhlasu politická autorita mohla dělat víceméně cokoliv, co uzná za vhodné, kde je pak ona limitace?

Bianco souhlas nedává smysl ani vzhledem k požadavku na sebevládu lidu. Kdyby lid volbami fakticky předal své vládnutí vždy na několik let někomu jinému, pak by si už nevládl, ale byl by po tu dobu jen ovládán.⁴⁰²

400 MARIN, M. What Is the Problem with Consent Theory? *Western Political Science Association*. 2010, draft. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=1580759>>.

401 PITKIN, H. F. Obligation and Consent I. *The American Political Science Review*. 1965, č. 4, s. 993.

402 Srov. SNEDDON, A. *Autonomy*, s. 69 a násl., 98, 129. Viz též URBINATI, N. *Representative Democracy. Principles & Genealogy*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2008, s. 98.

(b) Problematická je i druhá možnost. Kdyby volby představovaly souhlas s politikami (policies), pak by zvolený politický reprezentant mohl říct: *Vím, že už si plnění mého politického programu nepřeje, ale já jsem ve své činnosti omezen vaším souhlasem, a tak musím plnit právě jen svůj program.*

I tato možnost v konečném důsledku omezuje sebevládu lidu. Pokud se lidé svou volbou zaváží k plnění právě jen určitého plánu, pak tím nad sebou na čas ztrácejí kontrolu, a tedy si po tuto dobu nevládnou, nýbrž jsou ovládáni svým vlastním plánem. (Politický program zde plní funkci plánu.) Nemít žádný plán může znamenat nemít pod kontrolou svou budoucnost, ale s příliš rigidním plánem kontrolu ztrácíme také. Svůj život máme pod kontrolou právě i díky tomu, že své plány můžeme měnit.⁴⁰³

Některé problémy spojené s udělováním skutečného souhlasu politické autoritě bychom možná mohli vyřešit zmírněním požadavku na jeho podobu – ustoupením od výslovného souhlasu k tacitnímu. Za **tacitní souhlas** člověka s jeho politickou autoritou lze považovat kupříkladu setrvávání ve státě dané politické autority; přijetí dědictví podle zákona daného státu; používání dopravních komunikací nebo užívání různých – především sociálních – výhod, které stát nabízí atd.⁴⁰⁴ Tacitní souhlas by tímto způsobem mohli dávat všichni občané včetně těch bez volebního práva. Kupříkladu pozemní komunikace jistě během svého života využije i ten, kdo k volbám nechodí.

V čem je problém? Není jasné, s čím vlastně člověk souhlasí, když kupříkladu jede po silnici nebo přijímá dědictví. Například přijetí dědictví mohu mít v úmyslu vyjádřit jen souhlas se správností a spravedlností institutu dědictví, a nikoliv nutně se svou politickou autoritou.

Dále pak nikoliv každé jednání lze číst jako tacitní souhlas. Jednání může být souhlasem jen za předpokladu, že existuje dostupná možnost nesouhlasit.⁴⁰⁵ Například k opuštění státu je zpravidla nezbytné využít dopravních komunikací. Jestliže je souhlasem s politickou autoritou už samotné využití dopravních komunikací, pak nemůžeme vyjádřit nesouhlas opuštěním státu, když už při samot-

403 Navíc je pro politickou reprezentaci komplikované vůbec shledat, že právě ti lidé, kteří jí volili, už si plnění jejího politického programu nepřejí. Vyjádřit nesouhlas mohou lidé například demonstrací. I když ale demonstrují statisíce lidí, ještě to neznámá, že jsou mezi demonstranty právě ti, kteří pro program hlasovali, a že tyto svůj souhlas odvolávají.

404 Srov. SIMMONS, J. A. *Moral Principles and Political Obligation*, s. 75 a násl.; TUSSMAN, J. *Obligation and the body politics*. New York: Oxford University Press, 1960, s. 36 a násl.

405 KELLY, P. *Locke's Second Treatise of Government. A Reader's Guides*, s. 105 a násl., především 109.

ném opouštění vyjádříme souhlas použitím dopravních komunikací.

Vyjádřit nesouhlas opuštěním státu také nemusí být pro každého reálně uskutečnitelnou možností. Mnozí si to například z finančních důvodů nemohou dovolit. Proto ne každý, kdo ve státě zůstává a nestěhuje se jinam, vyjadřuje souhlas se svou politickou autoritou.

Nejenže musíme mít možnost nesouhlasit, abychom vůbec mohli tacitně vyjádřit souhlas, ale možnost nesouhlasit nesmí být zatížena nadměrnými náklady.⁴⁰⁶ Vraťme se k příkladu s bankéřem a lupičem. Lupič dává bankéři na vybranou mezi ponecháním peněz a ponecháním života. Kdyby lupič nepostavil bankéře před dilema, ale namísto toho ho o peníze jen požádal a nevyhrožoval zabitím, pak by měl bankéř možnost souhlasit (S) s vydáním peněz, anebo nesouhlasit (NonS) s vydáním peněz. Pokud mu ale lupič vyhrožuje smrtí, pak bankéř neprojevuje jen S anebo NonS, protože obě tyto možnosti jsou zatíženy aditivní výhodou (+) či nevýhodou (-). K souhlasu S je navázána výhoda, a tedy je změněn na S^+ . K možnosti NonS se váže nevýhoda, a tedy je změněn na $NonS^-$. Bankéř proto nemá na výběr mezi S a NonS, ale mezi S^+ a $NonS^-$. Není schopen projevit S anebo NonS, protože tyto možnosti na výběr vůbec nemá. Pokud projeví S^+ , neznamená to, že projevuje S.⁴⁰⁷

Analogicky tomu nelze dovodit, že se svou politickou autoritou souhlasí všichni ti, kteří neopouštějí stát, ačkoliv je to pro ně reálně dostupné. Odstěhovat se by totiž mohlo představovat vysoké náklady, a to třeba i v podobě sociálního odloučení. Proto pokud lidé ve státě setrvávají, ještě to neznamená, že vyjadřují souhlas S se svou politickou autoritou, ale možná vyjadřují pouze pozměněný S^+ . Podobné je to se souhlasem v podobě přijetí sociálních dávek. Vyjádřit nesouhlas odmítnutím sociálních příspěvků by s sebou mohlo nést značné životní komplikace, a proto samotné přijetí dávek nelze automaticky číst jako vyjádření souhlasu s politickou autoritou.

Tacitní souhlas, jak říká Robert Nozick, „nemá ani cenu papíru, na kterém není napsán“.⁴⁰⁸

406 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 37.

407 Viz též KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 291.

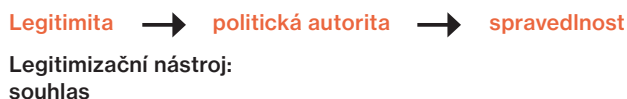
408 NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*. Reprint. Oxford: Blackwell, 2001, s. 287.

Viz též GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 115.

8.3 Skutečný souhlas a kontrola

V předchozích podkapitolách jsem zdůvodňovala, proč je právě kontrola, a nikoliv souhlas nástrojem legitimizujícím politickou autoritu. Nicméně řekněme, že se mýlím a že lidé politické autoritě skutečný souhlas udělují (viz obr. 62). V této podkapitole rozeberu, proč je skutečný souhlas i tak jakožto legitimizační nástroj problematický. Proč je problematický, i kdyby ho lidé své politické autoritě nějakým způsobem dali.

Jinak řečeno, zatímco v předchozí podkapitole jsem argumentovala, proč lidé neudělají politické autoritě žádný souhlas k její činnosti, v této kapitole zdůvodním, že i kdyby jí přece jen udělili skutečný souhlas, je stále problematické tvrdit, že ji tím v její činnosti legitimizují.

Obr. 62

Legitimizační souhlas totiž implikuje přinejmenším tři nesnáze, z nichž jsou dvě řešitelné, ale třetí nejspíš nikoliv. Naopak pojem kontroly tyto tři problémy negeneruje, a proto by mohl jako nástroj legitimizace obstát lépe než souhlas. Rozeberme si všechny tři nesnáze souhlasu:

(1) Kdyby každý jednotlivec legitimizoval politickou autoritu udělením souhlasu, pak by každý svým souhlasem vytvořil svou vlastní bilaterální smlouvu s politickou autoritou. Legitimizační souhlas je totiž smlouva *sui generis* umožňující politické autoritě vykonávat jistou činnost pro člověka, který jí svůj souhlas udělil.⁴⁰⁹ Kdyby každý občan udělil politické autoritě souhlas, vzniklo by tolik dvoustranných smluv, kolik je ve státě občanů. Já bych měla svou vlastní smlouvu s politickou autoritou, vy byste každý měli svou vlastní, váš souseď by měl svou vlastní atd.

Pokud já mám svou dvoustrannou smlouvu, pak je obsah této smlouvy mou soukromou záležitostí a vám po něm nic není, stejně jako mně nic není do obsahu vaší smlouvy. Moje a vaše smlouva tak mohou mít

409 MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking political obligation*, s. 18, 20.

jiný obsah, protože by si někteří z nás mohli vyjednat lepší podmínky na úkor ostatních.⁴¹⁰ To by se ale v demokratickém státě dít nemělo, jestliže je demokracie definována principem rovnosti a férovosti.⁴¹¹ Tento problém souhlasu je možné vyřešit přidáním podmínky: *Každý udílí politické autoritě souhlas jen pod podmínkou, že jeho smlouva bude stejná jako smlouva všech ostatních.*

(2) Dalším problémem je jednomyslnost hlasování. Řekněme, že se subjekt A zabývá poskytováním služby X. Já mám zájem o službu X, a proto se subjektem A uzavřu smlouvu o jejím poskytování. Se subjektem A uzavře stejnou bilaterální smlouvu dalších pět lidí. Později se těchto pět lidí společně dohodne, že budou po subjektu A vyžadovat, aby namísto služby X poskytoval službu Y. Subjekt A na to přistoupí, protože to přece chce většina, a namísto služby X začne nám všem poskytovat službu Y. Jak já k tomu ale přijdu, když jsem se změnou nesouhlasila? S těmi dalšími pěti lidmi v žádném závazkovém vztahu nejsem, takže mi může být jedno, co oni chtějí.

Analogicky fungují i bilaterální smlouvy s politickou autoritou. Jak já k tomu přijdu, že ostatní lidé od politické autority chtějí něco jiného než já? Proč bych na to měla přistoupit, když s nimi v žádném vztahu nejsem? Bude politická autorita i nadále legitimní, přestože já jsem souhlasila s jinou podobou bilaterální smlouvy, než která se teď nově vynucuje? Možná bych mohla vyžadovat jednomyslné hlasování, aby se nestalo, že mě cizí lidé přehlasují. Jednomyslné hlasování vyžaduje souhlas všech zúčastněných a nesouhlas jediného člověka postačuje k nepřijetí změny, takže bych mohla blokovat změny, s nimiž nesouhlasím.

Proti jednomyslnému hlasování existuje klasický a všeobecně přijímaný argument: Jednomyslné hlasování, ačkoliv se to tak na první pohled může zdát, ve skutečnosti neznamenaá respekt ke každému jednomu člověku, ale naopak znamená disrespekt k většině. Dokud je alespoň jeden člověk *proti*, pak se rozhodnutí nepřijme, třebaže mohou být všichni ostatní *pro*. Hlasy těch *pro* ani není potřeba počítat, protože jsou irelevantní. Na kom záleží a kdo se počítá, je vždy jen ten nesouhlasící. Jednomyslné hlasování navíc také implikuje obrovský vyděračský potenciál pro menšinu a staví většinu do role rukojmích.⁴¹² Mohlo by se stát, že by majorita musela plnit přemrštěné

410 Ibidem.

411 DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 181.

412 DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 177. Viz též BEATTY, J. – MOORE, A. Should We Aim for Consensus? *Episteme*. 2010, č. 3, s. 198.

a neférové požadavky menšiny jen proto, aby mohla prosadit byť jen sebemenší změny.

S tím souvisí argument podporující majoritní metodu hlasování, která se s demokracií v zásadě neproblematicky spojuje. Argument pro majoritní metodu zní, že právě použitím majoritní metody je vyjadřován respekt ke každému jednotlivci, protože právě při jejím uplatnění má každý hlas stejnou váhu a každý člověk je stejně respektován.

Problém jednomyslného hlasování je proto řešitelný přidáním podmínky: *Každý souhlasí s většinovým hlasováním.*

(3) Jenže co kdyby někdo vůbec nechtěl udělit legitimizační souhlas, byť by třeba byla jeho politická autorita sebelepší a sebespravedlivější? Jistě by se vždycky někdo takový našel, a tedy by žádná politická autorita nikdy nemohla být legitimní.

Dorota Mokrosińska si všímá předchozích dvou problémů legitimizačního souhlasu a navrhuje, že by recipientem souhlasu nemusela být jen politická autorita, ale především ostatní lidé.⁴¹³ Lidé by tedy nedávali souhlas jen své politické autoritě, ale také by si ho udíleli mezi sebou navzájem. Jinak řečeno Mokrosińska nahrazuje bilaterální smlouvy multilaterálními.⁴¹⁴ Tím se podle Mokrosińskiej elegantně vyřeší dva předchozí problémy, a to bez nutnosti souhlas upravovat o přidané podmínky:

Pokud si lidé udělují souhlasy vzájemně – každý člověk směřuje svůj souhlas všem ostatním lidem – pak je obsah souhlasů zaprvé veřejný a zadruhé v moci všech ostatních lidí, a tedy si nikdo nemůže potajmu vyjednat lepší podmínky, než má kdokoliv jiný. Tím je vyřešena první nesnáz souhlasu. Návrh D. Mokrosińskiej řeší i druhou nesnáz. Jestliže si lidé vzájemně udílejí souhlasy, pak se tím rozpoznávají a uznávají jako členové jedné politické společnosti a držitelé recipročně korelujících práv a jako takoví se respektují.⁴¹⁵ Jestliže se respektují, pak tím přistupují na většinové hlasování, protože právě to vyjadřuje respekt ke každému jednotlivci.

413 Politický závazek, říká Mokrosińska, může existovat i bez politické autority. MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking political obligation*, s. 2. Co činí politický závazek politickým, je sdílení tohoto závazku s ostatními lidmi. Nemá jít jen o závazek každého jednoho člověka k politické autoritě, ale o společný a vzájemný závazek všech lidí. Každý jeden člověk je zavázán ostatním lidem přímo, a nikoliv jen zprostředkovaně přes politickou autoritu. MOKROSIŇSKA, D. What is political about political obligation? A neglected lesson from consent theory. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2013, č. 1, s. 89, 92.

414 MOKROSIŇSKA, D. *What is political about political obligation? A neglected lesson from consent theory*, s. 104.

415 MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking political obligation*, s. 24.

Návrh Doroty Mokrosiňské se ale nevyrovnává s třetím problémem, a to otázkou: *Co když někdo souhlas neudělí vůbec?* Právě tento problém je patrně konceptem skutečného souhlasu neřešitelný.

Žádný z těchto tří problémů ale nevzniká, jestliže je zdrojem legitimacy kontrola lidí nad politickou autoritou. Jinak řečeno, těmto problémům se vyhneme, jestliže přestaneme uvažovat o souhlasu jakožto legitimizačním nástroji a namísto něho pracujeme s kontrolou.

Vezměme si nejprve problém (3). Kontrolu nad politickou autoritou člověk může mít i proti své vůli. Mohu mít něco nebo někoho pod kontrolou, ačkoliv jsem kontrolu nechtěla. Představme si příklad. Půjdu kolem rybníka, v němž se topí plavec. Nikdo jiný poblíž není, a tak jsem to jen já, kdo může plavce zachránit. Jestliže jen já mohu plavce zachránit, pak mám jeho život pod kontrolou a na mém rozhodnutí závisí, zda přežije. Mám kontrolu nad jeho životem, třebaže jsem ji nikdy nechtěla.⁴¹⁶ Kontroly nad životem plavce se nezbavím jednoduše tak, že ho budu ignorovat a půjdu dál. Ignorace je jen výběr jedné ze dvou možností, jak své kontroly využít. Ať už se rozhodnu tak, anebo tak – ať ho zachráním, anebo ignoruji – v obou případech stejně vykonávám kontrolu nad plavcovým životem.

Podobně mám kontrolu i nad svou politickou autoritou. Mám kontrolu už jen proto, že disponuji volebním právem. Disponuji jím, a tedy mám kontrolu, aniž bych kdy se získáním volebního práva souhlasila. Své kontroly nad politickou autoritou se nezbavím jednoduše neúčastí na volbách. Jestliže se voleb neúčastním, vykonávám tím jen jednu ze dvou možností, jak své kontroly využít. Ať už se účastním, nebo ne, v obou případech stejně vykonávám kontrolu nad svou politickou autoritou.⁴¹⁷

Kromě problému (3) se pojem kontroly vyrovná i se dvěma předešlými, a to bez nutnosti kontrolu doplňovat o přídatné podmínky. Problémem (2) bylo jednomyslné hlasování.

Do nesnází s jednomyslností se kontrola ani nedostává. Kontrolu totiž můžeme sdílet, a proto z ní majoritní metoda hlasování přímo vyplývá. Když jako volič hodím do volební urny svůj hlas, vykonávám tím kontrolu nad svou politickou autoritou. Já sama ale politickou

⁴¹⁶ DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*, s. 288; GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 42.

⁴¹⁷ Srov. GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 78. Za vstup do joint commitment (společného závazku) nejsme odpovědní, ale za jednání v rámci joint commitment už odpovědní jsme. Viz též JASPERS, K. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 1991, s. 10.

autoritu pod svou vlastní kontrolou nemám, protože kromě mě volí i miliony dalších lidí. Kontrolujeme proto politickou autoritu všichni společně a kontrolu nad ní sdílíme.

Kontrolu nutně musíme sdílet, protože jedna politická autorita nemůže být pod individuální kontrolou každého jednoho člověka. Pokud bych měla politickou autoritu pod kontrolou jen já, znamenalo by to, že vy ani nikdo jiný ne. Individuální kontroly se proto vzájemně vylučují, a tedy je defaultním nastavením sdílení.

Defaultním nastavením je sdílení rovné. Jestliže není zřejmý důvod, proč bych já měla mít větší podíl než vy, pak je jedinou ospravedlnitelnou možností právě rovné sdílení.⁴¹⁸ Rovné sdílení vede k majoritnímu hlasování, neboť právě pro majoritní hlasování je důležitý každý hlas, a nikoliv jen hlasy nesouhlasících.

Souhlas, na rozdíl od kontroly, sdílet nelze. Souhlas totiž udílím já sama za sebe, ale nesdílím ho s jinými lidmi. Můžeme leda souhlasit všichni se stejnou věcí, ale každý z nás souhlasí sám.

Problémem (1) byla možnost rozdílného obsahu bilaterálních smluv umožňující vyjednat si výhodnější podmínky na úkor ostatních lidí. Je pravda, že koncept kontroly tímto problémem v jistém smyslu může trpět také. Fakticky se totiž může stát, že nějaká osoba, kupříkladu ekonomicky silný podnikatel, získá větší míru kontroly nad politickou autoritou.⁴¹⁹ To je v zásadě totéž, k čemu vedou bilaterální smlouvy. Nicméně z hlediska kontroly je takový stav defektem. Defaultním nastavením je rovná kontrola a případné omezení nebo navýšení něčí kontroly je výjimkou vyžadující si odůvodnění.⁴²⁰ Defaultním nastavením smluv je naproti tomu smluvní volnost, a tedy možná rozdílnost všech smluv. Odůvodnění si tak naopak vyžaduje výjimka ze smluvní volnosti. Pojem kontroly tedy alespoň otáčí důkazní břemeno a s rozdílnou mírou kontroly a priori nepočítá.

8.4 Souhlas jako vliv

I pokud je pravda, že svým souhlasem nelegitimizujeme svou politickou autoritu,⁴²¹ v žádném případě to neznamená, že je souhlas (a pří-

418 SADURSKI, W. *Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule*, s. 48.

419 APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 184.

420 Srov. SADURSKI, W. *Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule*, s. 48.

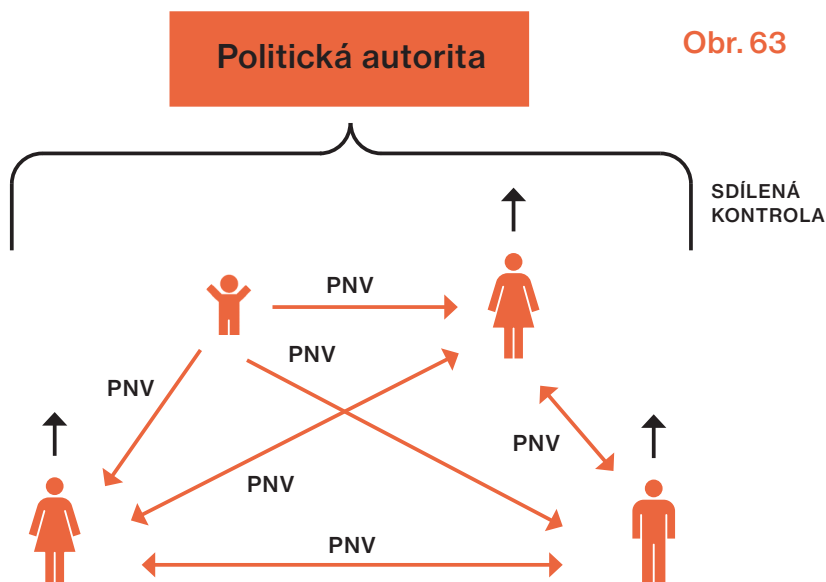
421 DUFÉK, P. *Krise liberální demokracie a politická teorie: úvodní poznámky*, s. 14. Majoritní metoda je inherentně demokratická. DUFÉK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 181.

padný nesouhlas) nepodstatný. Pomocí projevu souhlasu (a nesouhlasu) lidé vykonávají kontrolu nad svou politickou autoritou. Souhlas (či nesouhlas), který vyjadřují například ve volbách nebo na demonstracích, je nástrojem výkonu jejich kontroly, protože jím politickou autoritu mohou ovlivnit a spoluurčovat tak její jednání.

Podle Philipa Pettita je politická autorita legitimní proto, že ji lidé mají pod kontrolou, a proto vládnu lidé, a nikoliv politická autorita. Podobně jako je to jezdec, kdo určuje směr jízdy, a nikoliv kůň. Lidé svou politickou autoritu řídí udílením souhlasů a nesouhlasů, podobně jako jezdec řídí svého koně zatažením za oštěže.

Možnost udílet souhlasy a nesouhlasy je pro kontrolu lidí nad jejich politickou autoritou zcela nezbytná. Jakákoliv kontrola (K) je totiž spojena s vlivem (KsV) nebo alespoň s potenciálem vlivu (KbV).⁴²² Pokud by lidé svou politickou autoritu neovlivňovali nebo neměli možnost ovlivnit, pak by ji ani nekontrolovali. Stejně jako jezdec, který by neměl alespoň potenciální možnost zatahnout za oštěže a koně tím ovlivnit, by neměl nad koněm ani nad směrem jízdy kontrolu.

Ve třetí kapitole jsem analyzovala demokratickou koncepci vládnutí a říkala jsem, že druhou složkou vládnutí je vedle kontroly také podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Zatímco kontrola působí vertikálně a mají ji lidé vůči politické autoritě, podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně a mají ho lidé mezi sebou navzájem (viz obr. 63).

⁴²² K tomu více podkapitola 3.2 a 4.2.

Jestliže je pravdou, že je podmíněný nekontrolovaný vliv nutnou složkou demokratické koncepce vládnutí, pak je politická autorita legitimizována nikoliv jen kontrolou lidu nad jejich politickou autoritou, ale zároveň také existencí podmíněného nekontrolovaného vlivu působícího navzájem mezi lidmi, kteří politickou autoritu legitimizují svou kontrolou. Jinak řečeno, politická autorita je legitimní za splnění alespoň dvou podmínek, a to (a) kontroly lidí nad politickou autoritou a zároveň (b) působením podmíněného nekontrolovaného vlivu na lidi, kteří politickou autoritu kontrolují.

Zatímco nástrojem kontroly je možnost vyjádřit skutečný souhlas a nesouhlas, nástrojem podmíněného nekontrolovaného vlivu je hypotetický souhlas. Ti, na které je působeno podmíněným nekontrolovaným vlivem, připisují důvody lidem, kteří vlivem působí. Jinak řečeno, jestliže na nás působí podmíněným nekontrolovaným vlivem kupříkladu těžce mentálně postižený, komatik nebo malé dítě, jejich důvody pouze předpokládáme a připisujeme jim je, neboť oni sami nám je nesdělí. Domýšlíme proto, s čím by bývali souhlasili, kdy byli rozumnější, čímž jim připisujeme hypotetický souhlas. Hypotetický souhlas je proto nástrojem podmíněného nekontrolovaného vlivu.

Skutečný souhlas je nástrojem kontroly v tom smyslu, že bez možnosti ho (ne)vyjádřit lidé nemají svou politickou autoritu pod kontrolou. Právě prostřednictvím souhlasu kontrolují politickou autoritu, a to tím, že na ni mohou svým souhlasem a nesouhlasem působit. Hypotetický souhlas je nástrojem podmíněného nekontrolovaného vlivu, ale v trochu jiném smyslu.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem na sebe lidé působí mezi sebou navzájem. Působení podmíněného nekontrolovaného vlivu rozpoznáme nikoliv tak, že ten, kdo jím působí, vykonává určitou činnost, ale že ti, na které je vlivem působeno, se zachovávají jinak, než by se chovali, kdyby vlivu nebylo. Zachovávají se způsobem, který považují za prospěšný pro toho, kdo vlivem působí, popřípadě se zachovávají tak, jak se domnívají, že si přeje ten, kdo vlivem působí.⁴²³

Komatiků, malých dětí a mentálně postižených se ale nelze vždy zeptat, co si přejí a co považují za prospěšné, popřípadě jejich odpověď není vždy smysluplná. Proto nezbyvá než odhadovat, co pro ně prospěšné může být. Právě v takovém odhadování spočívá pointa hypotetického souhlasu. Jestliže člověk X připisuje hypotetický souhlas

423 K problematice působení PNV více viz podkapitoly 3.3 a 7.2.

člověku Y s jednáním Z, snaží se odhadnout, zda má člověk Y důvody k jednání Z. Pokud takové nalezneme, pak člověku Y připsal hypotetický souhlas se Z.⁴²⁴

Jestliže se působení PNV neprojeví v chování těch, kteří jím působí, ale chováním těch, na které je působeno, působení PNV se projeví přijímáním politik, pravidel a rozhodnutí prospěšných pro ty, kteří PNV působí. Takže by měly být přijímány politiky, pravidla a rozhodnutí prospěšná pro malé děti, komatiky a mentálně postižené.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem ale nepůsobí jen malé děti, komatici a mentálně postižení. Působí jím i svéprávní dospělí. I těm se nezřídka připisují důvody, a tedy hypotetické souhlasy. Svéprávných dospělých jsou v řadě států miliony a nelze se všech jednotlivě ptát na jejich vlastní důvody, proto lze jejich důvody mnohdy jen předpokládat. Kupříkladu lze předpokládat, že chtějí a potřebují určitý prostor svobody pro vedení svého vlastního života, a proto mají kupříkladu důvod požadovat zachování základních práv a svobod.

Důležité je, že ani hypotetický souhlas v tomto smyslu nelegitimizuje politickou autoritu. Politická autorita je legitimizována existencí podmíněného nekontrolovaného vlivu a kontroly. V příkladu s koněm by hypotetický souhlas znamenal, že jezdec nad koněm kontrolu nemá a ani ho neřídí. Kontrolu nad koněm má jiný člověk, který koně řídí tak, jak si myslí, že by ho snad mohl řídit jezdec. Hypotetický souhlas není legitimizačním nástrojem politické autority, ale nástrojem pro řízení legitimní politické autority. Politická autorita je legitimní, protože je připravena se nechat řídit, a nikoliv proto, že je řízena.

8.5 Normativní souhlas a kontrola

Nebyl by tu ale přece jen způsob, jak o hypotetickém souhlasu přemýšlet jako o zdroji legitimacy politické autority, a nikoliv jen jako o nástroji k jejímu řízení? Specifickou podkategorií hypotetického souhlasu je tzv. normativní souhlas.⁴²⁵ Normativní souhlas je souhlasem presumovaným a je nadějným kandidátem na legitimizační nástroj politické autority. Nebudu zde jeho možnou legitimizační funkci

424 Známe více různých případů, v nichž lze mluvit o hypotetickém souhlasu (k tomu více viz pozn. 392). Vždy jde ale o odhadování toho, s čím by některý jiný člověk souhlasil. Možnosti se od sebe liší v nastavení podmínek, za nichž by býval souhlasil.

425 ESTLUND, D. *Political Authority and the Tyranny of Non-Consent*, s. 351.

rozporovat, ale budu tvrdit, že je zapotřebí doplnit normativní souhlas o pojem kontroly, aby legitimizačním nástrojem mohl být.

Sokratův žák Euthyphron dostal od svého učitele složitou otázku. Sokrates se ho zeptal, zda bohové milují dobro, protože je dobré, anebo zda je dobro dobré, protože ho bohové milují. Analogicky se můžeme ptát, zda je politická autorita legitimní proto, že s ní souhlasíme, anebo zda s ní souhlasíme, protože je legitimní. Jestliže je druhá možnost správně a politická autorita je legitimní bez ohledu na souhlas, pak by souhlas mohl být presumován. Takovým presumovaným souhlasem je právě normativní souhlas.

Lidé si mezi sebou běžně vytvářejí závazky a ty legitimizují udělením souhlasu. Kupříkladu závazek z pracovní smlouvy vzniká udělením souhlasu s pracovní smlouvou. Nejprve závazek z pracovní smlouvy nemáme, pak udělíme souhlas s pracovní smlouvou a od té chvíle závazek máme. Závazek má počátek, kterým je souhlas. Pokud se souhlas používá v kontextu závazku k politické autoritě, patrně by měl být i zde souhlas na samém počátku závazku. Jinak řečeno, jestliže jsem udělila souhlas své politické autoritě, vznikl mi k ní závazek. Jestliže jsem jí ale souhlas neudělila, pak by mi závazek neměl vůbec vzniknout.

Tento problém počátku závazku by bylo možné vyřešit obrácením defaultu a říct, že se má za to, že se svou politickou autoritou souhlasím. Jinak řečeno, můj souhlas se presumuje, a tedy ho nemusím udílet. V tom právě spočívá pointa normativního souhlasu.

Proč otočit default? Thomas Scanlon říká, že pokud je politická autorita spravedlivá a nikdo s ní nemůže rozumně nesouhlasit, pak má každý člověk morální povinnost souhlasit.⁴²⁶ Podle Hanny Pitkinové nejsou kritériem udělení takového souhlasu vlastnosti či vůle lidí podléhajících politické autoritě, ale vlastnosti samotné politické autority.⁴²⁷ Nezajímá nás, zda by ten který člověk býval souhlasil, kdybychom se ho zeptali anebo kdyby byl býval rozumnější, ale zajímá nás, zda je politická autorita spravedlivá. Předmětem zájmu nejsou lidé a otázka, s čím by souhlasili, nýbrž je předmětem zájmu politická autorita a otázka, zda je spravedlivá. Pokud je politická autorita spravedlivá, mají lidé morální povinnost s ní souhlasit.⁴²⁸ Pokud lidé mají morální povinnost souhlasit, lze akt udělování souhlasu vynechat a výsledek bude stejný – závazek lidem vznikne (viz obr. 64).

426 SCANLON, T. M. *Contractualism and utilitarianism*, s. 112.

427 Viz rozbor hypotetických souhlasů. PITKIN, H. F. *Obligation and Consent I*, s. 996.

428 SCANLON, T. M. *Contractualism and utilitarianism*, s. 112.

Legitimita ← spravedlivá politická autorita

Legitimizační nástroj:
normativní (presumovaný) souhlas

Obr. 64

David Estlund tento druh souhlasu nazývá souhlasem normativním.⁴²⁹ Jde o druh hypotetického souhlasu, protože je lidem připsán. Skuteční lidé s ničím nesouhlasili a normativní souhlas je k nim jen přiřazen.

Dále budu tvrdit, že normativní souhlas sice možná můžeme považovat za zdroj legitimacy politické autority, ale jenom s ním samotným si nevystačíme. Musíme pracovat navíc i s pojmem kontrola.

V běžné mezilidské interakci je *skutečný souhlas* nástrojem přímo určeným k tvorbě legitimních závazků.⁴³⁰ Není proto divu, že je lákavé jej použít i pro legitimizaci politické autority. Patrně ale kvůli problematické použitelnosti *skutečného souhlasu* dochází pro případ politické autority k posunu k *souhlasu hypotetickému*. Otázkou ale je, zda pojem *hypotetického souhlasu* nevypouští jednu kruciólní vlastnost *skutečného souhlasu*. *Skutečný souhlas* je v běžných mezilidských vztazích nástrojem tvorby legitimních závazků proto, že je schopen vymežit závazek ve dvou ohledech:

- (a) personálně a
- (b) obsahově.

Když tedy v běžné mezilidské interakci udílím souhlas, vymezují tím závazek ve dvou ohledech:

- (a) určuji osobu, která má od teď povinnost, přičemž touto osobou jsem já, protože to já dávám souhlas, a
- (b) svým souhlasem limituji obsah závazku, protože nic nad rámec toho, s čím jsem souhlasila, po mně nemůže být vyžadováno (viz obr. 65).

429 ESTLUND, D. *Political Authority and the Tyranny of Non-Consent*, s. 351.

430 HERSHOVITZ, S. Legitimacy, Democracy, and Razian Authority. *Legal Theory*. 2003, č. 9, s. 210; EDMUNDSON, W. Political Authority, Moral Powers and the Intrinsic Value of Obedience. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2010, č. 1, s. 187 a násl.

	Limitace personální	Limitace obsahová
Skutečný souhlas	Já mám povinnost	Já vymezuji povinnost

Obr. 65

Smysl *skutečného souhlasu* spočívá v totožnosti osoby vytvářející obsah závazku s osobou povinnou závazek plnit. Závazek je legitimní, protože ten, kdo ho na sebe bere, také vymezuje jeho obsah. Kdyby naopak někomu byly povinnosti jen ukládány, aniž by do nich mohl sám jakkoliv promluvit, pak by nejspíš nebyl svobodný.⁴³¹ Totožnost osoby zavázané s tou osobou, která závazek vytváří a limituje, je podstatou legitimacy závazku.

Koncept *hypotetického souhlasu* ale toto ztotožnění osoby rozbíjí. Obsah závazku z *hypotetického souhlasu* definují (například) političtí filozofové, kdežto zavázanými jsou mnozí další lidé. Protože je *normativní souhlas* druhem *hypotetického souhlasu*, trpí tímto problémem stejně jako kterýkoliv jiný *hypotetický souhlas*.

Odebrat definování obsahu politického závazku z rukou zavázaných má svou logiku. Politický závazek je závazkem společným zpravidla mnoha milionům lidí, a tedy nemůže záviset na něčem rozmaru. Musí být spravedlivý, protože jen spravedlivý závazek by mohl dopadat i na ty, kteří s ním nesouhlasí. Jinak řečeno, jen spravedlivý závazek by mohl být ospravedlnitelný i vůči nesouhlasícím.⁴³²

Protože jen spravedlivý závazek lze připsat i nesouhlasícím, je právě závazek připisovaný i nesouhlasícím limitován spravedlností. Jinak řečeno, limitací závazku vznikajícího z *normativního souhlasu* je spravedlnost. Jiný než spravedlivý závazek totiž těm, kteří s jeho přijetím nesouhlasili, ani uložit legitimně nelze⁴³³ (viz obr. 66).

⁴³¹ Pro zjištění, jestli jsem svobodná, není určující, zda mohu/musím/nesmím vykonávat určitou činnost, ale zda jsem k tomu donucena. Srov. svoboda jako ne-dominance. PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s. 51 a násl.

⁴³² Otázku různých konceptů a koncepcí spravedlnosti teď ponechávám stranou.

⁴³³ Content-independent (na obsahu nezávislý) závazek nemusí nutně umožňovat udělení bezbřehých a nespravedlivých příkazů. Srov. ADAMS, N. P. *In Defense of Content-Independence*, s. 155 a násl.

	Limitace personální	Limitace obsahová
Skutečný souhlas	Já mám povinnost	Já vymezuji povinnost
Normativní souhlas		Limitace spravedlností

Obr. 66

I když je normativní souhlas limitován obsahově, stále chybí limitace personální (viz výše obr. 66). Nejsou žádní skuteční lidé, kteří by souhlas udělili, a proto není ke komu tento závazek připojit.⁴³⁴ Někdo má sice povinnost udělit souhlas spravedlivé autoritě, ale kdo to je? Můžeme sice seznat spravedlnost určité politické autority, ale nevíme, kdo konkrétně ji má kvůli tomu poslouchat. Spravedlivých autorit může být více, což ale neznamená, že musím poslouchat každou jednu z nich. Že je nějaká autorita spravedlivá, ještě samo o sobě neznamená, že mám povinnost ji poslouchat a že mi z jejího jednání vyplývají závazky.

Právě pro personální limitaci normativního souhlasu poslouží pojem kontrola. Ten, kdo má politickou autoritu pod kontrolou, má také povinnost uposlechnout její příkazy. Musí její příkazy uposlechnout, protože politická autorita je nástrojem jeho sebevlády.

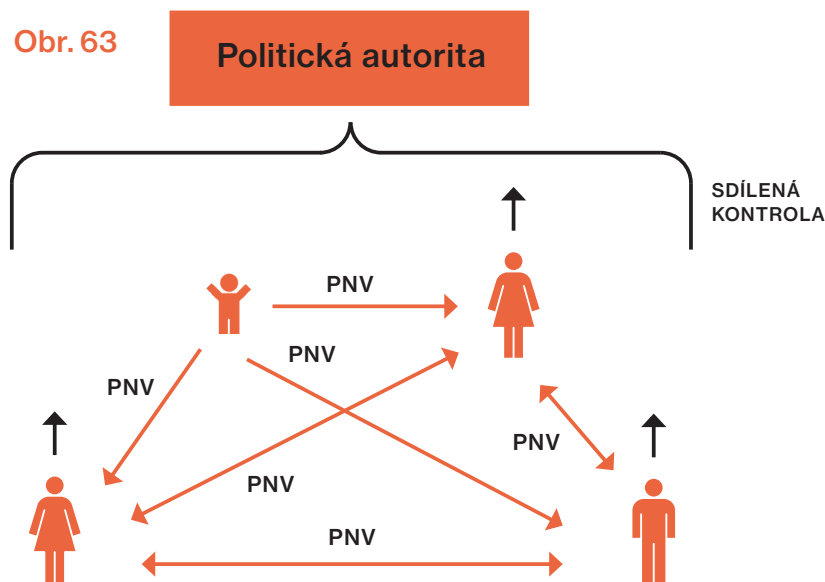
Je přitom možné mít pod kontrolou i nástroje či lidi, které jsme nikdy pod kontrolou mít nechtěli (viz podkapitola 8.3). Je tedy možné mít pod kontrolou i politickou autoritu, kterou mít pod kontrolou nechceme. Nelze proto říct, že nějaká politická autorita není mojí politickou autoritou jen proto, že ji nechci mít pod kontrolou. Pojem *kontroly* proto může posloužit k personální limitaci *normativního souhlasu*.

Co ale ti lidé, kteří postrádají dostatečnou mentální kapacitu ke kontrolování vlastního života, natožpak své politické autority? I jim zpravidla některá politická autorita ukládá povinnosti. Proč jim může ukládat povinnosti právě určitá politická autorita, a nikoliv jiná? Jak se na ně vztahuje personální limitace, jestliže je nelze připojit k politické autoritě pomocí pojmu kontrola?

434 Srov. STILZ, A. Legitimacy and Self-Determination. In: KNIGHT, J. – SCHWARTZBERG, M. (eds). *Political Legitimacy*. New York: New York University Press, 2019, s. 9.

Odpověď nabízí podmíněný nekontrolovaný vliv (PNV). Podmíněný nekontrolovaný vliv působí horizontálně, tj. mezi lidmi navzájem. Že má někdo podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonává sám, ale podle toho, že ostatní vykonávají nějakou aktivitu jen kvůli němu. Usilují přitom o jeho prospěch, a navíc takové své jednání považují za svou povinnost. Ti, kteří nemají kontrolu, působí podmíněným nekontrolovaným vlivem na ty, kteří kontrolu mají, a skrze ně ovládají svou politickou autoritu. Tím se i ti, kteří nemají kontrolu, přiřadí k právě určité politické autoritě (viz obr. 67).⁴³⁵

Obr. 63

9 Lid

Abraham Lincoln pronesl roku 1863 slavný výrok, v němž spojil demokracii s „vládou lidu, lidem a pro lid“.⁴³⁶ Výrok je relativně neurčitý a lze ho interpretovat více způsoby. Já jsem ho interpretovala tak, aby vyjadřoval demokratickou koncepci vládnutí a posloužil mi jako nástroj pro její analýzu.⁴³⁷

Demokratická koncepce vládnutí je charakterizována sebevládou lidí. Sebevládu lidí výrok vyjadřuje, jestliže na prvním místě označuje

⁴³⁵ Totožný obrázek jsem použila už výše v této kapitole.

⁴³⁶ HANEY, J. L. *Of the People, by the People, for the People*, s. 359 a násl.

⁴³⁷ Analýza viz především kapitola 3.

vládnoucí množinu jednotlivců a na třetím místě *množinu jednotlivců ovládaných*. Množina vládnoucích je přitom totožná s množinou ovládaných. Jinak řečeno, ti lidé, kteří vládou, jsou týmiž lidmi, kteří jsou ovládáni, takže vládou sami sobě. Interpretací výroku se zabývám v následující kapitole, kde zdůvodňuji, proč mluvím o množině jednotlivců a kdo se skrývá na prostředním místě výroku.

V této kapitole se soustředím jen na interpretaci pojmu *lid*, objevujícího se v Lincolnově výroku hned na třech místech. Budu hledat takové jeho významy, které umožní Lincolnuv výrok interpretovat jako charakteristiku demokratické koncepce vládnutí. Jinak řečeno, budu hledat takové významy pojmu *lid*, které umožní tentýž koncept lidu dosadit na první a třetí místo výroku zároveň. Pojem *lid* může označovat národ, občany, budoucí a minulé generace, ústavodárný lid, empirický lid atd. Budu postupně do Lincolnova výroku dosazovat tyto různé významy pojmu *lid* a zjišťovat, zda mohou být smysluplně umístěny zároveň na první i třetí místo.

Lincolnův výrok evidentně explicitně neurčuje, koho konkrétně k lidu počítat a koho ne. Zda kupříkladu jen současné generace, anebo i ty budoucí. Domnívám se však, že je alespoň možné dovést jistá pravidla určování pořadí. Kupříkladu, když započítáme k lidu přespříští generaci, nemůžeme vynechat generaci příští. Když ale započítáme jen tu příští, pak tu přespříští vynechat můžeme. Lid tedy možná lze nadefinovat jakkoliv široce, avšak nelze přeskakovat pořadí. Vymezit pravidla pro určování pořadí bude jedním z cílů této kapitoly. Druhým cílem je vysvětlit, jak vládou všichni ti, kteří byli k lidu započítáni, ať už je lid vymezen jakkoliv široce.

Pro upřesnění ještě uvádím, že zde nikterak nezdůvodňuji, koho a proč k lidu přiřadit, a ani nepřináším empirické poznatky o existujících státech, jejich lidech a rozsahu, v jakém ten který lid vládne.

9.1 Pojem lid

Pojem *lid* bývá používán různými způsoby a podle toho také může nést různé významy. Rozličná užití *lidu* přitom nejsou součástí jedné klasifikace, ale jde spíše o několik klasifikací vzájemně se překrývajících. Jedna množina lidí může být různými klasifikacemi popsána různým způsobem, přičemž každá klasifikace vyzdvihne jiný charakteristický znak množiny a podle toho ji pojmenuje. Ne všechny

z existujících klasifikací jsou ale relevantní pro interpretaci Lincolnova výroku.⁴³⁸ Podívejme se, které klasifikace lze identifikovat a které jsou pro Lincolnův výrok podstatné.

- (a) Lid lze chápat jako synonymum pojmu národ,⁴³⁹ přičemž uvnitř jediného státu může žít jeden nebo více národů anebo může jeden národ obývat území více států;
- (b) lidem mohou být jen občané jednoho státu anebo k nim lze připočítat i cizince trvale žijící na území státu (tzv. denizens);⁴⁴⁰
- (c) lidem mohou být označováni lidé žijící v určité vymezené geografické oblasti, a to bez ohledu na jejich etnickou a státní příslušnost;⁴⁴¹
- (d) lidem můžeme chápat všechny žijící lidi na celé planetě;⁴⁴²
- (e) pokud jde o normotvorbu, pak pojmem lid nemusíme označovat stále tytéž lidi, ale vzhledem k jednotlivým rozhodnutím nebo právním předpisům může být lidem pokaždé jiná skupina lidí – jen ta skupina, jíž se konkrétní rozhodnutí nebo právní předpis týká;⁴⁴³
- (f) můžeme rozlišovat mezi lidem jako množinou jednotlivců a lidem jako kolektivním aktérem;
- (g) lidem mohou být jen aktuálně žijící generace anebo k lidu můžeme připočítat i generace minulé a budoucí;
- (h) lze rozlišovat mezi lidem státotvorným, ústavodárným, empirickým a politickým. Ústavodárný je ten lid, který přijal ústavu, a může být shodný s lidem státotvorným.⁴⁴⁴ Empirickým lidem jsou všichni žijící občané (popřípadě občané a denizens).⁴⁴⁵

438 Relevantní pro interpretaci ve smyslu demokratické koncepce vládnutí.

439 CANOVAN, M. *The People*. Cambridge: Polity Press, 2005, s. 43; ESPEJO, P. O. Paradoxes of Popular Sovereignty: A View from Spanish America. *The Journal of Politics*. 2012, č. 4, s. 1054.

440 TURNER, B. S. We are all denizens now: on the erosion of citizenship. *Citizenship Studies*. 2016, č. 6 – 7, s. 681.

441 ABIZADEH, A. Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders. *Political Theory*. 2008, č. 1, s. 45 – 47; NÄSTRÖM, S. The Challenge of the All-Affected Principle. *Political Studies*. 2011, s. 117 a násl.; SONG, S. The boundary problem in democratic theory: why the demos should be bounded by the state. *International Theory*. 2012, č. 1, s. 64.

442 Ibidem. Viz též problematika global justice. DUFEK, P. Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State. *International Theory*. 2013, č. 2, s. 177 – 212.

443 SONG, S. *The boundary problem in democratic theory: why the demos should be bounded by the state*, s. 57. Kolektivní aktér může obsahovat dalšího kolektivního aktéra viz LIST, C. – PETTIT, P. *Group Agency. The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, s. 40; BECKMAN, L. The Subjects of Collectively Binding Decisions: Democratic Inclusion and Extraterritorial Law. *Ratio Juris*. 2014, č. 2, s. 256.

444 Ústavodárný lid může být shodný s lidem státotvorným, ale nutně nemusí. Pokud se během existence státu změní ústava, pak se v rámci tohoto státu vystřídá více ústavodárných lidí. KYSELA, J. Ústava mezi právem a politikou, s 103.

445 Viz též sociální lid, srov. ROSANVALLON, P. *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity*. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2011, s. 129.

K politickému lidu (respektive k lidu jako k politickému aktéru) patří jen osoby *politicky plnoprávné*, a nikoliv třeba děti, které nemohou volit.⁴⁴⁶

9.2 Lid, národ, občané

Lincolnův výrok spojuje demokracii s *vládou lidu, lidem a pro lid*.⁴⁴⁷ Jestliže má vyjadřovat sebevládu lidu, pak na prvním a třetím místě musí označovat totožnou množinu jednotlivců. Je přitom irelevantní, kdo přesně je členem této množiny. Mohou to být třeba jen aktuálně žijící občané, ale mohou k nim patřit i minulé generace nebo lidé trvale žijící na území státu. Z hlediska výroku je nepodstatné, jak široce je lid definován. Jediné, co výrok vyžaduje, je, aby byla na obou jeho stranách označována právě tatáž množina jednotlivců.⁴⁴⁸ Respektive to vyžaduje, jestliže ho interpretujeme tak, aby charakterizoval demokratickou koncepci vládnutí, a tedy sebevládu lidu.

Jestliže má být lidem na prvním a třetím místě Lincolnova výroku stejná množina jednotlivců, pak je z hlediska Lincolnova výroku neúčinné dělení rozlišující **lid ústavodárný, státotvorný, empirický a politický**. Pokud budeme dosazovat do výroku tato jednotlivá pojetí lidu, těžko nám vyjde, že právě ten, kdo je ovládán, také vládne. Pokud bychom například na místo vládnoucího dosadili ústavodárný nebo státotvorný lid a na místo ovládaného lid empirický, získali bychom jen malý (nebo žádný) personální překryv mezi vládnoucími a ovládanými. Výrok by kupříkladu říkal, že ústavodárný lid vládne pro lid empirický. Jenže všichni příslušníci ústavodárného lidu už mohou být dávno po smrti a nikdo z nich není členem aktuálního empirického lidu. Nevládli by proto právě ti, kteří jsou ovládáni, ale vládli by mrtví živým.⁴⁴⁹

Může se objevit námitka, že například v USA stále platí ústava z roku 1787, a tedy že mrtví opravdu vládnu živým (ústavodárný lid tomu empirickému). Taková námitka je ale lichá. Ústava je stále účinná nikoliv proto, že si lidé v 18. století přáli, aby tak dlouho účinná

⁴⁴⁶ Ibidem, s. 97 a násl. Ne všechny z uvedených kategorií přitom nutně musí odpovídat požadavku na to, aby lid byl množinou jednotlivců, a nikoliv kolektivním aktérem. Politický lid viz též lid jako elektorát, viz ROSANVALLON, P. *Democratic Legitimacy*, s. 123, 129.

⁴⁴⁷ HANEY, J. L. *Of the People, by the People, for the People*, s. 359 a násl.

⁴⁴⁸ Srov. lid jako princip. ROSANVALLON, P. *Democratic Legitimacy*, s. 129–131. V tomto pojetí pojem lid vyjadřuje rovnost a respekt ke všem jednotlivcům.

⁴⁴⁹ Vládli by mrtví živým. Srov. ELKINS, Z. et al. *The Endurance of National Constitutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 1.

byla, ale proto, že si aktuálně žijící lidé v USA přejí, aby účinnou ještě zůstala. Kdyby chtěli, mohli by ji zrušit a původní ústavodárný lid by jim v tom nezabránil.⁴⁵⁰ Jinak řečeno, Ústava USA je stále účinná jen proto, že si aktuálně žijící lidé její účinnost přejí.

Pokud na místo vládnoucího dosadíme politický lid a na místo ovládaného lid empirický, načež řekneme, že politický lid vládne empirickému lidu, pak se dopouštíme podobného lapsu jako s vládou mrtvých živým. K politickému lidu patří jen *politicky plnoprávné osoby*, ale nikoliv například děti, které nemohou volit. Do empirického lidu ale patří i děti. Množina ovládaných by byla menší než množina vládnoucích – vládli by jen někteří, kdežto ovládaní by byli všichni. Proto je zapotřebí odmítnout tuto interpretaci lidu.

Jen pokud bychom řekli, že empirický lid vládne empirickému lidu, platilo by, že na straně ovládaných jsou titíž lidé jako na straně vládnoucích. Vládli by jak *politicky plnoprávní lidé*, tak i děti, lidé v kómatu a mentálně postižení. Ti všichni jsou totiž součástí empirického lidu. Nicméně takové zjištění nám nic nového neříká. Dozvídáme se z něho jen to, že někteří aktuálně žijící lidé vládou některým aktuálně žijícím lidem.

Dosazovat na místo pojmu lid v Lincolnově výroku pojem **národ** je také neužitečné. Dokud platí, že na straně ovládaných a vládnoucích je totožná skupina lidí, je nepodstatné, zda je touto skupinou národ, dva národy nebo jen část jednoho národa. Lincolnův výrok by o ničem nevypovídal a jako definice demokracie by nebyl nikterak užitečný. Říkal by pak vlastně jen tolik, že národ A vládne národu A nebo národy A, B a C vládou národům A, B a C. Jinak řečeno, je sice možné pojem lidu v Lincolnově výroku interpretovat jako národ, ale žádné nové zjištění tím nezískáme.

Podobné je to i s případem, kdy bychom chápali pod pojmem lid vždy jen tu skupinu lidí, kterých se **určité rozhodnutí týká**. Dokud by to byli oni, kdo toto rozhodnutí přijímají, pak platí, že vládnoucí a ovládaný je tentýž subjekt. Jistě lze takové pojetí lidu do Lincolnova výroku dosadit, ale žádný nový poznatek tím nezískáme.

O mnoho zajímavější je otázka, zda k lidu řadit jen občany, anebo i lidi trvale žijící na území státu – tzv. **denizens**. Tato úvaha už bude složitější. Představme si modelový lid a říkejme mu lid L. (Takovým lidem může být kupříkladu právě lid Spojených států amerických nebo České republiky. Nechci ale příklad zanášet empirií, a proto

450 Ústavní omezení nejsou faktická omezení, jen bdělostní opatření (precautions). WALDRON, J. *Law and Disagreement*, s. 257 a násl.

zůstaňme u modelové situace.) Pokud by k lidu L patřili i denizens, pak by vládli občané + denizens, a to pro občany + denizens. Tím ale vzniká problém. Denizens mají zpravidla méně politických práv než občané, a tedy se na vládnutí podílejí v menší míře. Jak mohou být denizens součástí stejného lidu jako občané, a přitom se na vládnutí podílet v menší míře?

Ludvig Beckman v této souvislosti navrhuje koncept graduálního členství v lidu.⁴⁵¹ Pokud Beckmanův návrh graduálního členství spojíme s teorií společného závazku Margaret Gilbertové (joint commitment)⁴⁵² a konceptem kruhů sounáležitosti Adama Smithe (circles of sympathy),⁴⁵³ mohli bychom vytvořit představu soustředných kruhů (viz obr. 68).

Obr. 68

Soustředné kruhy vyznačují členství v lidu L. Ti v užších kruzích jsou základními a nejdůležitějšími členy, kdežto členství v širších kruzích je volnější. V nejužším kruhu jsou občané, protože disponují nejefektivnějšími možnostmi kontroly politické autority lidu L (především aktivním a pasivním volebním právem) a zároveň mají nejvíce povinností (například povinnost k obraně státu). Do širšího kruhu by patřili ti, jejichž členství je o něco volnější. Patrně by sem spadali denizens, kteří mají méně práv, a tedy méně možností výkonu kontroly nad politickou autoritou.⁴⁵⁴ Ovšem mají také méně povinností, a tedy jsou

451 BECKMAN, L. Power, Representation and the Demos in Transnational Democracy. A proposal for Transnational Democracy. In: *Academia.edu* [online]. 2018 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/38824149/Power_representation_and_the_demos_in_transnational_democracy>. Srov. též COHEN, E. *Semi-Citizenship in Democratic Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, s. 59 a násl.; SONG, S. *The boundary problem in democratic theory: why the demos should be bounded by the state*, s. 64.

452 GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, 2014.

453 Srov. FORMAN-BARZILAI, F. *Adam Smith and Circles of Sympathy. Cosmopolitanism and Moral Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 75 a násl., 137 a násl.

454 Například mohou využívat svobodu slova a možnost účastnit se diskuzí, případně volit v komunálních volbách.

méně ovládaní. Ti v následujícím kruhu jsou s lidem L v ještě slabším sepětí.⁴⁵⁵ Patří k nim obyvatelé sousedních států, na které přece jen také dopadají politická rozhodnutí jejich sousedů.⁴⁵⁶ (Kupříkladu ohledně vypouštění emisí. Jestliže jsou sousedé ovládaní, například jsou omezováni emisemi, měli by mít nějaké slovo při limitaci emisí, a to třeba zprostředkovaně pomocí vlády svého vlastního státu nebo prostřednictvím mezinárodních organizací.) V dalším kruhu by pak mohli být všichni lidé žijící na planetě. Podle situace je možné si představit i jiné užší kruhy vymezující kupříkladu občany Evropské unie nebo občany členských států různých mezinárodních organizací.

Občané jiných států, kteří spadají do širších kruhů lidu L, mají samozřejmě svůj vlastní lid. Kupříkladu občané sousedního státu mohou mít svůj vlastní lid K, v němž jsou zase oni v tom nejužším kruhu. Každý lid bychom mohli definovat jeho vlastním graduálním členstvím a představit si ho jako samostatnou soustřednou soustavu kruhů.⁴⁵⁷

9.3 Budoucí a minulé generace

Započítat minulé a budoucí generace ke svému lidu možná není úplně neobvyklé. Indikátorem započtení by možná mohl být pojem *hrdost*. Kupříkladu současní občané Spojených států amerických mohou být hrdí na své veterány z druhé světové války, kdežto já jakožto rodilá Češka s celoživotním českým občanstvím nejspíš na jejich veterány

455 Viz též MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking political obligation*, s. 59, 62.

456 Srov. ABIZADEH, A. *Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders*, s. 38.

457 Otázka, proč je někdo v užším kruhu lidu a někdo jiný ne – především, proč je někdo občanem a někdo jiný nikoliv – je otázkou po legitimitě lidu. Lid je tradičně chápán jako zdroj legitimní demokratické politické autority, ovšem ptát se na legitimitu lidu je něco docela jiného. Problematika legitimacy lidu se mnohdy ponechává stranou s poukazem na historii. (PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 160–161; NÄSSTRÖM, S. *The Legitimacy of the People. Political Theory*, 2007, č. 5, s. 645). Minulost se zkrátka odehrála a předurčila, že se někdo narozením v právě určitém místě nebo právě určitým lidem stane členem tohoto lidu, kdežto někdo jiný, kdo se narodil jinde a někomu jinému, zase ne. Ten bude členem jiného lidu. Politická filozofka Sofia Näsström upozorňuje, že bychom problematiku legitimacy lidu neměli odbývat. Stejně tak, jako se ptáme po legitimitě politické autority, měli bychom se ptát i po legitimitě lidu. Možná bychom totiž měli zdůvodňovat (zdůvodňovat, a nikoliv odhlasovat, viz BECKMAN, L. *Deciding the demos: three conceptions of democratic legitimacy. Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 2017, č. 4, s. 413; ESPEJO, P. O. *Paradoxes of Popular Sovereignty*, s. 1053), proč někdo je členem konkrétního lidu, kdežto jiný není, stejně jako zdůvodňujeme, proč je právě určitá politická autorita legitimní, a jiná nikoliv (NÄSSTRÖM, S. *The Legitimacy of the People*, s. 649; BENHABIB, S. *The Rights of Others. Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 138. Srov. též „delegitimizace“, viz HAPLA, M. *Lidská práva bez metafyziky: Legitimita v (post) moderní době*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 79 a násl.

hrdá být nemohu. Mohu jim být třeba vděčná, ale hrdost není to slovo, které mi přísluší použít, protože s nimi nemám mnoho společného. Zato mohu být hrdá třeba na československé letce. Podobně mohu být hrdá například na svého úspěšného sourozence. Vy můžete mému sourozenci jeho úspěch přát, ale protože je to pro vás cizí člověk, hrdí na něj nejspíš nebudete. Hrdost totiž označuje existenci určité speciální vazby či společné identity.⁴⁵⁸ Hrdost jako vztah k předchozím generacím nebo jejich příslušníkům proto může být indikátorem započtení těchto generací k vlastnímu lidu.

Uvažovat o budoucích generacích jako o členech svého lidu také nejspíš není nikterak neobvyklé. My – současná generace – kupříkladu můžeme vytvářet dlouhodobé plány a kalkulovat s jejich převzetím následujícími generacemi. Mohou to být plány architektury města, vědeckého výzkumu nebo třeba politického systému. Stejně tak kupříkladu můžeme přijmout dlouhodobé plány na energetickou soběstačnost nebo ekologickou udržitelnost, z nichž naše generace nebude mít mnoho užítka, ale poslouží až generacím následujícím. Pokud to uděláme, pak to může indikovat náš pocit odpovědnosti za budoucí generace.⁴⁵⁹

Jako Češi se ale nejspíš necítíme být stejně odpovědní třeba za budoucí obyvatele Konga, když pro ně nic neplánujeme a nezabýváme jejich budoucnost. Mám-li v tomto pravdu a skutečně se cítíme být odpovědní za budoucí Čechy, ale ne za budoucí Konžany, pak vysvětlením takového pocitu může být započtení budoucích Čechů k vlastnímu lidu, kdežto Konžanů, natož pak těch budoucích, nikoliv. Anebo Konžany možná řadíme do nějakého vzdáleného kruhu,⁴⁶⁰ čemuž by pak případně měl odpovídat náš nepřilíš velký pocit odpovědnosti za jejich budoucnost.⁴⁶¹

Přistoupíme-li na tvrzení, že k lidu mohou patřit i budoucí a minulé generace, pak by mělo platit, že vládnou aktuální + budoucí + minulé generace, a to aktuálním + budoucím + minulým generacím. Jakým způsobem si ale různé generace vzájemně vládnou?

Kromě přijímání zákonů, které lze relativně snadno zrušit, disponují minulé generace i silnějšími nástroji vlivu. Kupříkladu rozhodly o podobě měst a celých států a vytvořily přátele i nepřátele na mezi-

⁴⁵⁸ GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 385; SMITH, D. M. *How far should we care? On spatial scope of beneficence*, s. 17.

⁴⁵⁹ BECKMAN, L. *Political Representation of Future Generations and Collective Responsibility. Jurisprudence*. 2015, č. 3, s. 529.

⁴⁶⁰ Kruhy viz podkapitola 9.2

⁴⁶¹ Viz též PARFIT, D. *Future People, the Non-Identity problem, and Person-Affecting Principle. Philosophy & Public Affairs*. 2017, č. 2, s. 127.

národní úrovni. S tím vším se ale přece jen současná generace může vypořádat po svém. Jednáním minulých generací je sice silně ovlivněna, ale to ještě neznamená, že je minulými generacemi kontrolována.⁴⁶² Minulé generace tu současnou ovlivňují, ale nejsou ji s jistotou schopny k ničemu konkrétnímu přinutit. Protože nedokáží určit směr působení svého vlivu, je jejich vliv nekontrolovaný (NV).

Ačkoliv to může znít neintuitivně, je to naopak současná generace, která má v jistém smyslu pod kontrolou ty minulé. A stejně tak budoucí generace budou mít jednou pod kontrolou tu současnou. Jestliže totiž aktuální generace vytvoří určitý plán, kupříkladu plán propojení říčních cest nebo plán architektonické podoby měst, tak ta následující generace nad plánem jednou přebere kontrolu.⁴⁶³ Fakticky může plán jakkoliv změnit nebo opustit, čímž překazí minulé generaci její dílo. Každá následující generace má proto pod kontrolou ty minulé, protože má v rukou jejich (mnohdy celoživotní) díla.⁴⁶⁴

Jak si tedy minulé, současné i budoucí generace společně vládnu, když nad sebou vzájemně mají kontrolu jen omezenou anebo žádnou? Lidé z minulých a budoucích generací teď aktuálně nežijí a otázka, jak se přesto i oni podílejí na vládnutí, je podobná otázce, jak se na vládnutí podílejí malé děti, mentálně postižení a komatici. Ti sice žijí, ale nekontrolují ani sami sebe, natožpak někoho jiného. Stejný mechanismus, který umožňuje podílet se na vládnutí jim, to umožňuje i minulým a budoucím generacím.

Ve třetí kapitole jsem analyzovala demokratickou koncepci vládnutí a tvrdila jsem, že takové vládnutí má dvě složky, a to *kontrolu* a *podmíněný nekontrolovaný vliv* (PNV). Zatímco kontrolou se na vládnutí mohou podílet jen ti, kteří jí jsou schopni, tak podmíněným nekontrolovaným vlivem může vládnout každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komatici. Že vládnou podmíněným nekontrolovaným vlivem se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu jen kvůli mně, usiluje přitom o můj prospěch, a navíc to považuje za svou povinnost. Já na něj působím *vlivem*, protože se zachová jinak, než by se choval, kdyby mě nebylo, tedy jsem ho ovlivnila. Můj vliv

⁴⁶² Minulé generace mají na tu současnou pouze nekontrolovaný vliv. Více k nekontrolovanému vlivu viz podkapitola 5.2.

⁴⁶³ SCHEFFLER, S. *Why worry about future generations?* Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 44, 68 a násl.

⁴⁶⁴ KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*, s. 286. Kromě toho také budoucí generace budou psát historii generací předcházejících, a tedy mají v rukou interpretaci jejich činů. LUKES, S. *Power. A Radical View*, s. 26.

je *nekontrolovaný*, protože já nemám kontrolu nad působením svého vlivu, ale kontrolu má ten, na koho je jím působeno. Právě na jeho rozhodnutí totiž závisí, zda se nechá ovlivnit. A jde o vliv *podmíněný*, protože podmínkou jeho působení je právě rozhodnutí nechat se ovlivnit.

V podkapitole 8.4 jsem psala, že vládnutí podmíněným nekontrolovaným vlivem se projevuje přijímáním politik, pravidel a rozhodnutí prospěšných pro ty, kteří podmíněným nekontrolovaným vlivem působí. Co je prospěšné, lze v řadě případů pouze odhadovat. Kupříkladu těžce mentálně postižený, komatik nebo malé dítě sami své důvody zpravidla nesdělují, a proto si lze jejich důvody pouze představit a připisovat jim je.⁴⁶⁵ A podle takových důvodů pak politiky (policies), pravidla a rozhodnutí přijímat. Řečeno v pojmech teorie kontroly: malé děti, mentálně postižení a komatici působí svým podmíněným nekontrolovaným vlivem, a svéprávní dospělí jim proto připisují důvody, podle kterých pak přijímají politiky (policies), pravidla a rozhodnutí.

Vztáhněme řečené na problematiku budoucích a minulých generací. Jestliže budoucí a minulé generace působí podmíněným nekontrolovaným vlivem, tak nad takovým svým působením nemají kontrolu. Kdo má kontrolu, je generace současná, protože to ona rozhoduje, zda se nechá ovlivnit. Pokud se odmítne nechat ovlivnit, pak jí minulé a budoucí generace svým podmíněným nekontrolovaným vlivem nevládnou.⁴⁶⁶

Že mají budoucí a minulé generace podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávají oni sami, ale že současná generace vykonává nějakou aktivitu kvůli nim, popřípadě se nějaké aktivity právě kvůli nim zdrží. Usiluje přitom o jejich prospěch, a navíc takové své jednání považuje za svou povinnost.

Působení *podmíněným nekontrolovaným vlivem* (PNV) se liší od působení *nekontrolovaným vlivem* (NV), o kterém jsem psala výše v této podkapitole. *Nekontrolovaným vlivem* minulé generace působí kupříkladu navázáním mezinárodní spolupráce. Tím ovlivní generace následující, avšak nekontrolovaně, protože nelze předem s jistotou říct, jaký dopad taková mezinárodní spolupráce bude mít. *Podmíněným nekontrolovaným vlivem* minulé generace působí nikoliv proto, že něco udělala, ale proto, že ji současná generace respektuje.

465 Viz problematika hypotetického souhlasu. K tomu více podkapitola 8.2 a 8.4.

466 Více k působení podmíněného nekontrolovaného vlivu viz kapitola 5.

Současná generace se samozřejmě nemůže zeptat těch minulých nebo budoucích na jejich vlastní důvody, které by pak mohla zohlednit ve svých politikách. Maximálně je možné nějaké takové důvody získat z písemných či jiných záznamů minulých generací, ale budoucí generace své důvody nekomunikují vůbec. Současná generace proto důvody ostatních generací jen odhaduje a připisuje jim je.

Upřímně připisovat důvody přitom vyžaduje jistou dávku přesvědčení o správnosti připsaných důvodů. Mohu si myslet, že jak můj kamarád, tak i cizí člověk mají důvod zajít si v poledne na oběd. V případě svého kamaráda o tom mohu být přesvědčená spíše než v případě cizího člověka. Svého kamaráda znám a vím, že tou dobou má vždycky hlad, a proto mohu být přesvědčena o správnosti připsaných důvodů. Že jsem ale připsala správné důvody cizímu člověku, už přesvědčená být nemohu. Možná jen nevím, že hodně snídá, a proto nemá důvod jít v poledne na oběd.⁴⁶⁷ Čím neznámější a cizejší je pro mě člověk, jemuž připisuji důvody, tím slabší může být mé přesvědčení o správnosti připsaných důvodů. Myslím, že podobné to je i v případě minulých a budoucích generací. Čím časově vzdálenější a cizejší nám jsou, tím náročnější je si představit jejich důvody a být přesvědčeni, že jsme je odhadli správně.

9.4 Pořadí

Filozofie používá pojem *možných světů* a odlišuje je od *světa aktuálního*. Aktuální svět je ten, v němž žijeme, možný svět je pak takový, který si pouze představujeme.⁴⁶⁸ Saul Kripke říká, že možné světy nenalézáme, ale vytváříme si je tím, že je začneme popisovat.⁴⁶⁹ Jestliže můžeme možný svět vytvořit jen samotným jeho popisem, můžeme vytvořit jakýkoliv možný svět, na který pomyslíme.

Lze pomyslet na možný svět lišící se od toho aktuálního jen detailem. Kupříkladu si můžeme představit možný svět totožný s tím aktuálním až na jednu maličkost, a to třeba barvu sousedova auta. Zatímco v aktuálním je bílá, v možném si ji třeba představíme červenou. Anebo se možný svět může lišit velmi zásadně. Můžeme si klidně představit svět, ve kterém mají lidé křídla a umějí létat.

Kdykoliv uvažujeme o minulosti nebo budoucnosti, představujeme si možný svět, a nikoliv svět takový, jaký beze zbytku byl nebo

467 Slábne proto, že slábne mé přesvědčení o tom, že se dokážu vžít do jeho situace.

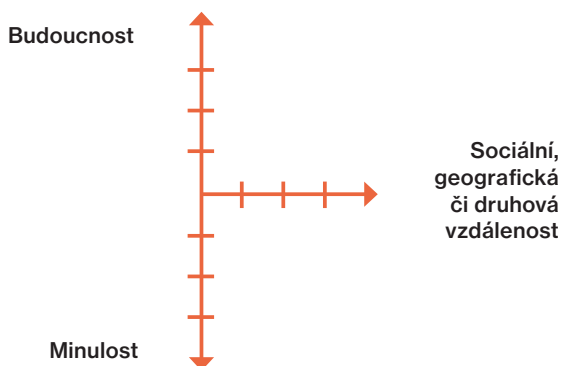
KORSGAARD, C. *The origin of value and scope of obligation*, s. 142–143.

468 FORT, B. Úvod do sémantiky fikčních světů. Brno: Host, 2005, s. 30 a násl.

469 KRIPKE, S. *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell Ltd, 1980, s. 44.

bude.⁴⁷⁰ To, jaký skutečně byl nebo bude, nevíme, protože s ním nemáme přímou zkušenost. Naše představa se sice více či méně podobá světu, který byl v minulosti aktuální nebo jednou aktuální bude, ale je to stále jen neúplná a nedokonalá představa. Proto tím, co si představujeme, jsou možné světy, a nikoliv světy aktuální.

Možné světy, které jsou představami o minulosti a budoucnosti, vyjadřují na vertikální ose (viz obr. 69). Uprostřed vertikální osy je přítomnost, a čím dále se po ose pohybujeme nahoru nebo dolů, tím vzdálenější budoucnost nebo minulost si představujeme. Čím vzdálenější budoucnost nebo minulost si představujeme, tím je pravděpodobnější, že se naše představy liší od toho světa, který v minulosti existoval nebo v budoucnu existovat bude. Tato teze v zásadě platí, nicméně může být modifikována. O některých historických etapách máme podrobnější informace, a tedy se naše představy o nich mohou blížit pravdě, ačkoliv jde o dávnou historii.

Obr. 69

Vysvětlivka k obrázku 69: druhová vzdálenost se týká zvířat, o kterých bude řeč níže v této podkapitole)

Jestliže na nás minulé a budoucí generace působí podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV), pak bychom těmto generacím měli připisovat důvody a zapracovat je do svých politik (policies). Podmíněným nekontrolovaným vlivem na nás ale nepůsobí *kteříkoliv lidé*. Pokud nám jsou příliš vzdáleni nebo o nich nemáme informace, nedokážeme se do nich dostatečně dobře vžít a představit si jejich svět, a tedy nemůžeme být přesvědčeni, že jim připisujeme správné důvody.⁴⁷¹ Kupříkladu nemůžeme být přesvědčeni, že dokážeme od-

470 Viz též SAWARD, M. The Representative Claim. *Contemporary Political Theory*. 2006, č. 5, s. 305, 315.

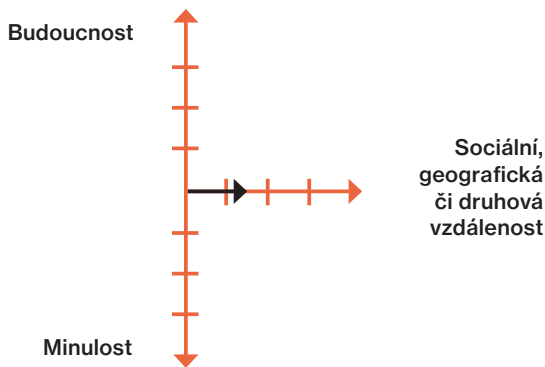
471 Srov. GAUS, G. *The Order of Public Reason*. Cambridge: Harvard University Press, 2011, s. 235.

hadnout důvody generací, které (snad) budou žít za 1500 let. Jestliže si jejich důvody nedokážeme vůbec představit, pak jim ani žádné připisovat nemůžeme, a tedy nám ani nemohou vládnout podmíněným nekontrolovaným vlivem. Není totiž nic, co bychom pro ně mohli vědomě a cíleně udělat. Vládnout podmíněným nekontrolovaným vlivem nám mohou jen ti, jejichž důvody si umíme představit, nebo jsme alespoň do značné míry přesvědčeni, že to dokážeme.

O některých historických etapách máme více informací, a proto můžeme být generacemi z těchto období silněji ovládnuti než jinými. Kupříkladu se můžeme cítit být zavázáni nakládat s historickými náboženskými předměty s respektem k jejich někdejšímu účelu, ovšem jen jestliže tento účel známe.

Důvody nepřipisujeme pouze minulým a budoucím generacím, ale i v současnosti žijícím lidem neschopným vládnout kontrolou. Kupříkladu i důvody malých dětí, mentálně postižených nebo komatiků si musíme jen představovat, protože nám je nesdělí. Jinými slovy, rovněž v jejich případě si vytváříme možné světy a ptáme se, jaké to je žít jejich život. Jejich možné světy znázorňují na horizontální ose výše na obr. 69. Jde o horizontální osu, protože se pohybujeme v přítomném čase a nemusíme jít do minulosti ani do budoucnosti. Co si představujeme, je život jiného aktuálně žijícího člověka.

Na horizontální ose zcela vlevo jsme my, svéprávní dospělí, kteří malým dětem, mentálně postiženým a komatikům připisujeme důvody. Čím méně si dokážeme představit jejich život a jejich důvody, tím jsou nám vzdálenější a tím více vpravo se na horizontální ose nacházejí. Kupříkladu, pokud připisuji důvody v současnosti žijícímu dítěti, pak si představuji jeho život, který se od toho mého liší. Jinými slovy, můj život je pro mě aktuálním světem, ale moje představa o životě dítěte je možným světem, který si já vytvářím ve své hlavě. Tento možný svět se od mého aktuálního vzdaluje po horizontální ose (viz kratší horizontální šipka na obr. 70).

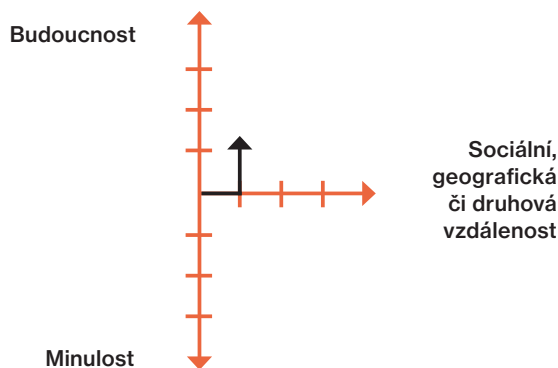

Obr. 70

Mám za to, že vžít se do života dítěte je v zásadě náročnější než vžít se do jiného dospělého, ale netvrdím, že to odhaduji správně. Mým cílem zde je úvaha o potenciálních stupních vzdálenosti možných světů. Za účelem rozvinutí této úvahy navrhuji pořadí a myslím, že svět dítěte je vzdálenější než svět dospělého. Nicméně připouštím, že pořadí může být jiné. Pak by úvaha byla analogická, jen by se její aktéři na svých místech prohodili. To by ale teorii nikterak nenarušilo, proto pokračujeme v mém návrhu sloužícím právě jen k vysvětlení teorie, a nikoliv k určení pořadí.

Je-li pravda, že se snadněji vžiji do jiného dospělého člověka, ale představit si život dítěte je pro mě o poznání náročnější, pak to znamená, že možný svět, který připíšu dítěti, je na horizontální ose o něco dál než možný svět, který připíšu jinému dospělému. Možný svět dítěte se totiž od toho mého aktuálního liší více, a proto je mi vzdálenější.

Pokud si představujeme důvody dítěte, pak nemůžeme zapomínat ani na ty jeho důvody, kterých nabude v budoucnosti. Víme totiž, že velmi pravděpodobně z něj jednou vyroste dospělý člověk s potřebou bydlení, práce a později nejspíš také důchodu. Pro získání takových důvodů musíme udělat dva různé kroky: (a) představit si možný svět jiného – tentokrát dospělého – člověka, tedy udělat krok po horizontální ose; (b) představit si, jaké to je být takovým člověkem v budoucnosti, tedy udělat krok po vertikální ose (viz zalomená šipka na obr. 71).

Obr. 71

Na obrázku 71 putuje šipka po horizontální ose přes kratší vzdálenost než na obrázku 70. To proto, že na obrázku 70 si představujeme možný svět dítěte, kdežto na obrázku 71 možný svět jiného dospělého. Možný svět dospělého je přitom představitelnější než možný svět dítěte, proto je šipka kratší. Možný svět jiného dospělého je totiž blíž mému aktuálnímu světu.

Představit si důvody tohoto budoucího dospělého je ale patrně o mnoho snadnější než představit si důvody lidí, kteří se narodí třeba až za padesát let a dospělými se stanou nejspíš za necelých sedmdesát let. Možný svět připisovaný těmto lidem je proto ještě vzdálenější a ještě více můžeme pochybovat o tom, zda si jejich možný svět představujeme alespoň přibližně správně (zda je podobný tomu, v jakém skutečně budou žít). Představit si jejich důvody je proto velmi náročné.

V podkapitole 9.2 jsem psala o stupních členství v lidu. Lid si můžeme představit jako soustředné kruhy, kde někteří lidé jsou v užších kruzích než jiní. Radila jsem lidi do jednotlivých kruhů podle kritéria kontroly. V užších kruzích jsou ti, kteří silněji kontrolují politickou autoritu a jejím prostřednictvím i ostatní lidi, ale zároveň jsou také sami více pod kontrolou. Ti v širších kruzích mají méně kontroly a také jsou méně kontrolováni. Teď navíc navrhuji odstupňovat členství nejen kritériem kontroly, ale také schopností působit podmíněným nekontrolovaným vlivem (PNV). Ti, jejichž důvody jsou představitelnější (respektive jsme přesvědčeni, že si jejich důvody umíme představit), a tedy svým PNV působí silněji, by mohli být v užších kruzích členství. Naopak ti, pro jejichž důvody si musíme definovat možné světy vzdálenější, by byli až v širších kruzích. Jinak řečeno, čím dále

na horizontální a vertikální ose půjdeme, abychom si představili jejich možný svět, tím vzdálenější kruh členství obývají. Kupříkladu příští generace by byla až ve vzdálenějším kruhu než ta současná.

Takové pojetí může řadit malé děti, komatiky a mentálně postižené až do širšího kruhu než svéprávné dospělé.⁴⁷² Pro připsání důvodů svéprávným dospělým si totiž nemusíme představovat příliš vzdálené možné světy, naproti tomu možné světy malých dětí, komatiků a mentálně postižených jsou o poznání vzdálenější. Svéprávní dospělí by tak byli v užším kruhu členství než malé děti, mentálně postižení a komatici.

Třeba tomu tak je a malé děti, mentálně postižení a komatici skutečně patří až do širšího kruhu.⁴⁷³ Anebo možná naopak patří do stejného kruhu jako svéprávní dospělí, jestliže jsou jejich důvody relativně dobře představitelné a jejich možné světy natolik blízké, že nemá smysl mluvit o nějakém rozdílu v členství. Ovšem i když přistoupíme na tvrzení, že jsou jejich důvody přece jen hůře představitelné, a tedy jsou tito lidé až v širším kruhu, ještě to neznamená, že bychom se o ně měli starat v menší míře než o svéprávné dospělé.

Proč? Coby svéprávní dospělí totiž nad dětmi, komatiky a mentálně postiženými žijícími na území našeho státu přebíráme kontrolu. Oni sami ji nemají. Je to podobné, jako když kolemjdoucí přebírá kontrolu nad životem tonoucího, jestliže si ho všimne a má příležitost ho zachránit. Tonoucí a kolemjdoucí jsou cizí lidé, kteří k sobě jinak mají jen pramalé závazky. Ovšem ve chvíli, kdy tonoucí nad svým životem kontrolu plně ztrácí a naopak kolemjdoucí nad jeho životem kontrolu nabývá, vzniká kolemjdoucímu závazek. Kolemjdoucí má nad životem tonoucího plnou kontrolu, a tedy za jeho život také odpovídá, a měl by ho proto zachránit. Podobně i my jako svéprávní dospělí přebíráme kontrolu nad dětmi, komatiky a postiženými a z toho titulu jsme za ně také odpovědní.⁴⁷⁴

Vztah ke komatikům, malým dětem a mentálně postiženým se liší od vztahu k budoucím generacím. Nad budoucími generacemi totiž nepřebíráme kontrolu, a proto za ně ani nejsme v takové míře odpovědní. Pokud budoucí generace spíše jen silně ovlivňujeme, než abychom je měli pod kontrolou, pak se případ budoucích generací podobá plavci, který se netopí, jen se mu obtížně plave. Kolemjdoucí mu může hodit záchranný kruh a pomoci mu, ale i když to neudělá,

472 Srov. YAFFE, G. *The age of culpability. Children and the nature of criminal responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 160 a násil.

473 Srov. GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 202.

474 DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*, s. 306, 400.

plavec se neutopí. Je to totiž stále plavec, kdo má kontrolu nad svým životem, a kolemjdoucí nerozhoduje, zda plavec přežije. Kolemjdoucí pouze rozhoduje, zda plavci jeho boj usnadní.⁴⁷⁵ Stejně tak současná generace nejspíš nemá kontrolu nad životy budoucích generací, jen je možná schopna život budoucím generacím usnadnit.

Pokud je pravda, že má kolemjdoucí silnější morální povinnost pomoci topícímu se než tomu, pro kterého je plavání pouze namáhavé, pak je pravda, že máme silnější povinnost starat se o mentálně postižené, děti a komatiky než o budoucí a minulé generace. A stejně tak je pravda, že máme silnější povinnost starat se o mentálně postižené, děti a komatiky než o jiné aktuálně žijící svéprávné dospělé, protože nad svéprávnými dospělými také přebíráme kontrolu v mnohem menší míře než nad komatiky a spol. Z toho plyne, že i kdyby mentálně postižení, děti a komatici byli až v širším kruhu členství, ještě to neznamena, že by jejich zájmy měly být automaticky upozaděny ve prospěch těch v užším kruhu.⁴⁷⁶

Tímto ale nikterak neodpovídám na otázku, koho řadit k lidu a do jakého kruhu. Spíše poukazuji na možnosti logicky odvoditelného a závazného pořadí. Kupříkladu nemůžeme tvrdit, že přespříští generace je členem našeho lidu, ale ta příští není. Jestliže je členem ta přespříští, tu příští nemůžeme vynechat.⁴⁷⁷ Praktickou implikací takového poznatku je neplauzibilita argumentace *budováním lepších zítřků* ve smyslu obětování současné generace nebo té následující ve prospěch generací budoucích a vzdálených. Budoucí generace jsou až v širším kruhu členství a nelze je předřadit současné generaci tak, že se zájmy té současné neúměrně omezí.

475 Kantovské interpretace tzv. trolley problem docházejí k závěru, že ublížit je větším prohrěškem než nechat, aby bylo ublíženo. DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*, s. 287. Mohlo by se zdát, že z toho vyplývá silnější povinnost k budoucím generacím, jejichž újmou skutečně svým životem způsobujeme, než je povinnost ke komatikům nebo mentálně postiženým, kterým jsme svým jednáním nikdy neublížili. Taková úvaha by ale byla chybná, protože současná generace vším, co dělá, ovlivňuje generaci budoucí – a nemůže jinak. Podle Petera Westena máme *excuse*, tedy nejsme odpovědní, jestliže nás někdo viní z jednání, kterého jsme se nedopustili anebo které jsme neměli pod kontrolou. Použitím *excuse* vyjadřujeme: *neudělali jsme nic špatného* (WESTEN, P. *An Attitudinal Theory of Excuse*, s. 291, 298). Tím, že žijeme, neděláme nic špatného. Když tím zároveň ovlivňujeme budoucí generace a nemůžeme jinak než ovlivňovat, nikdo nás z takového ovlivňování nemůže vinít. Máme *excuse* pro ovlivňování budoucích generací. Takže ze samotného faktu, že budoucí generace ovlivňujeme, nelze dovodit silnější povinnost k budoucím generacím než k mentálně postiženým nebo komatikům.

476 Kdo je v nouzi, má speciální nárok, i když není členem lidu, respektive členem užšího kruhu lidu. Povinnost starat se není individuální, ale kolektivní. SMITH, D. M. *How far should we care? On spatial scope of beneficence*, s. 19, 25.

477 Výjimkou mohou být vzdálené minulé generace. Jestliže o některých historických etapách máme více informací a o jiných méně, pak můžeme být více přesvědčeni o správnosti důvodů připisovaných těm generacím, o kterých jsme informovanější, a pak jsou právě tyto v užším členství.

Další aplikací konceptu graduálního členství v lidu je jistá možnost považovat za členy lidu i zvířata a připisovat jim důvody. Jsme zvyklí běžně připisovat důvody lidem, dokonce i lidem v kómatu, tak proč ne zvířatům?⁴⁷⁸ Koncept graduálního členství umožňuje pracovat i s důvody zvířat a zároveň vysvětluje, proč nepředřazovat důvod zvířete před důvod kupříkladu člověka v kómatu. Možný svět, v němž se vžíváme do zvířete, je pravděpodobně na horizontální ose (viz výše obr. 71) poměrně daleko od našeho aktuálního světa.⁴⁷⁹ Jestliže je pravda, že je nám lidem bližší představit si, jaké to je být člověkem v kómatu, než jaké je to být například psem, pak platí, že pes je až v mnohem širším členství než komatik. Důvody psa proto nemůžeme předřazovat důvodům komatika.⁴⁸⁰

9.5 Lidé vs. kolektivní aktér

Pojem lid pochází z latinského slova *populus* a už od svých počátků má kolektivní význam. Charakterizuje kolektiv a odlišuje ho od náhodného seskupení jednotlivců.⁴⁸¹ Na rozdíl od náhodného seskupení jsou jednotlivci v kolektivu určitým způsobem vzájemně propojeni. Lid je proto množinou jednotlivců se vzájemnými vazbami a vztahy.

Pod pojmem lid si ale můžeme představit i něco docela jiného. Už ve starém Římě byl jako lid označován také kolektivní aktér s vlastní a originální vůlí⁴⁸² odlišnou od vůlí lidí, kteří kolektivního aktéra utvářejí. Jinak řečeno, na rozdíl od množiny jednotlivců, v níž je tolik vůlí, kolik je v ní lidí, má kolektivní aktér vůli jen jednu jedinou a unikátní. Kolektivní aktér disponuje svou vlastní vůlí odlišnou od vůlí jednotlivců, jimiž je tvořen.⁴⁸³ A jestliže má kolektivní aktér svou

478 KORSGAARD, C. *The origin of value and scope of obligation*, s. 149 a násl.

479 Máme se zvířaty jednat tak, jak bychom si uměli představit, že bychom jim mohli zdůvodnit. To si právě můžeme představovat v rámci konstrukce možného světa. Když zvířatům připisujeme důvody, představujeme si, že se dostáváme na jejich úroveň, tedy ptáme se sami sebe, jaké to je být zvířetem. Když pak zdůvodňujeme, můžeme si představit opačnou cestu: že dostaneme zvíře na svou vlastní úroveň, protože jen na úrovni lidí se zdůvodňuje, nikoliv na úrovni zvířat. TSE, P. *Species egalitarianism and respect for nature*. In: BOERSEMA, D. (ed.). *Dimensions of Moral Agency*. Newcasstle: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 114.

480 *Ibidem*, s. 109.

481 URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, s. 216. V pojmech Margaret Gilbertové můžeme o lidu uvažovat jako o skupině jednotlivců se společným závazkem. GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 33–34. Pro rozdíl mezi davem a kolektivem viz BRATMAN, M. E. *Shared Agency. A Planning Theory of Acting Together*, s. 10; Le BON, G. *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1997.

482 URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*, s. 217.

483 Srov. KORNHAUSER, L. – SAGER, L. *Unpacking the Court*, s. 82–117; GILBERT, M. *Modeling Collective Belief. Synthese*. 1987, č. 1, s. 191. Srov. též teorie právnických osob.

vlastní vůli, pak není fiktivní metafyzickou entitou, ale skutečným morálním aktérem.

Jak vzniká vůle kolektivního aktéra? Řekněme, že kolektivní aktér má tři členy – jednotlivce A, B a C. Lid současných států má samozřejmě mnohem více členů než jen tři, nicméně pro přehlednost zde pracujeme s modelovým případem kolektivního aktéra tvořeného množinou tří jednotlivců. Výsledek úvahy pak půjde analogicky vztáhnout i na lid s mnohem více členy.

Představme si, že A, B a C společným hlasováním rozhodují, zda budou jako kolektiv jednat způsobem J. Jinými slovy, hlasují, zda bude jejich společný kolektivní aktér jednat způsobem J (viz obr. 72).

Existují tři různé premisy, z nichž každá vede k jednání J. Člověk A chce, aby kolektiv jednal způsobem J, přičemž toto své rozhodnutí staví na premise 1. B také chce, aby kolektiv jednal způsobem J, ale staví své rozhodnutí na premise 2. C je také pro jednání J, leč na základě premisy 3. Všichni tedy chtějí, aby společně jako kolektiv jednali způsobem J, ale každý své rozhodnutí vystavěl na jiné premise. A, B a C přistoupí k hlasování. Hlasovací procedura spočívá v hlasování o premisách k jednání J, nikoliv o tom, zda učinit samotné jednání J.

Nejprve hlasují o důvodu 1. A je pro, ale je přehlasován svými kolegy B a C, kteří nezastávají tuto premisu. Při hlasování o premise 2 je B přehlasován svými kolegy a v hlasování o premise 3 je C přehlasován. Výsledkem je, že jako kolektiv neučiní jednání J, ačkoliv každý jednatel je pro jednání J (viz obr. 72).

	Premisy			Závěr člena	Vůle kolektivního aktéra
	1	2	3		
	1	2	3	J	J
A	✓	✗	✗		✗
B	✗	✓	✗		✗
C	✗	✗	✓		✗

Obr. 72

Vůlí A, B i C je jednat způsobem J, ovšem vůlí kolektivního aktéra je nejednat způsobem J. Kolektivní aktér tak má svou vlastní vůli odlišnou od vůlí jednotlivců, kterými je vytvářen.⁴⁸⁴ Mohou proto smyslně říct: *Nikdo z nás takové rozhodnutí nechťel, ale MY jakožto kolektiv jsme to chtěli.*⁴⁸⁵

Alternativní procedurou je nehlasovat o premisách, ale rovnou o závěrech. Pak bude závěr kopírovat vůli většiny členů kolektivu (v tomto případě dokonce absolutní většinu, protože takový závěr chtějí všichni tři). Vůle kolektivního aktéra nebude originální a unikátní, protože zkrátka jen následuje vůli většiny (viz obr. 73).

	Premisy			Závěr člena	Vůle kolektivního aktéra
	1	2	3	J	J
A				✓	✓
B				✓	✓
C				✓	✓

Obr. 73

Zdá se, že se změnou procedury se zbavíme kolektivního aktéra jakožto entity s vlastní originální vůlí, protože ta mu vzniká, jen jestliže se hlasuje o premisách. Definitivně se ale vlastní vůle kolektivního aktéra zbavíme jen pod podmínkou, že od teď budou jednotlivci vždy znovu a znovu hlasovat o každém jednom jednání, které jejich kolektivní aktér učiní. Pokud ale naopak připustí, že kolektivní aktér může vycházet z přijatých rozhodnutí a sám z nich vyvozovat další rozhodnutí, pak se vrací do hry originální vůle kolektivního aktéra. Je totiž opět možné, že vůlí kolektivního aktéra bude to, co není vůlí většiny jeho členů (nebo dokonce žádného z členů).

Řekněme, že poté, co jednotlivci A, B a C odhlasovali jednání J (viz výše obr. 73), přistoupili k hlasování o jednání K (viz obr. 74). Opět hlasují rovnou o závěru. Všichni jsou pro jednání K, a tedy je

⁴⁸⁴ K tomu viz též SOBEK, T. *Argumenty teorie práva*, s. 61 a násl.

⁴⁸⁵ Ibidem, s. 60; KORNHAUSER, L. – SAGER, L. *Unpacking the Court*, s. 82–117. Srov. též GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 137.

i jejich kolektivní aktér pro jednání K. I tentokrát kolektivní aktér pouze následuje vůli většiny.

	Premisy			Závěr člena	Vůle kolektivního aktéra
	1	2	3		
				K	K
A				✓	✓
B				✓	✓
C				✓	✓

Obr. 74

Poté jednotlivci A, B a C stejným způsobem hlasují o jednání L (viz obr. 75) a kolektivní aktér opět následuje vůli většiny.

	Premisy			Závěr člena	Vůle kolektivního aktéra
	1	2	3		
				L	L
A				✓	✓
B				✓	✓
C				✓	✓

Obr. 75

Řekněme, že ze závěrů J, K a L vyplývá další závěr M (viz obr. 76). Jednotlivci si už dříve odhlasovali, že jejich kolektivní aktér bude jednat způsobem J, K a L. Jestliže jednotlivci nebudou hlasovat samostatně o jednání M, ale namísto toho nechají kolektivního aktéra jen z odhlasovaného vyvodit, že může jednat způsobem M, pak kolektivnímu aktéru vzniká jeho vlastní originální vůle.

	Premisy			Závěr
	J	K	L	M
A				
B				
C				
Vůle kolektivního aktéra	✓	✓	✓	✓

Obr. 76

Jednotlivci A, B a C sice přijali závěry J, K a L, to ale ještě neznamená, že by přijali i z nich vyplývající závěr M. Racionalita totiž neznamená přistoupit na jakékoliv závěry, které vyplývají z premis.⁴⁸⁶ Pokud jsou A, B a C racionální, mohou odmítnout M, ačkoliv si přáli J, K a L (viz obr. 77).

	Premisy			Závěr
	J	K	L	M
A	✓	✓	✓	✗
B	✓	✓	✓	✗
C	✓	✓	✓	✗
Vůle kolektivního aktéra	✓	✓	✓	✓

Obr. 77

Mohlo to kupříkladu vypadat tak, že si A, B a C odhlasovali závěr J, jenž spočíval v přijetí takových opatření, která by zabránila lidem

486 HARMAN, G. *The Internal Critique*, s. 180, 184. Viz též KORNHAUSER, L. – SAGER, L. The Many as One: Integrity and Group Choice in Paradoxical Cases. *Philosophy & Public Affairs*. 2004, č. 3, s. 265, 266; SOBEK, T. Uznání jako zdroj normativity. *Právník*, 2007, č. 5, s. 507.

vzájemně si ubližovat. Dále pak souhlasili se závěrem K, že člověku lze ublížit i slovy. A nakonec odsouhlasili závěr L, že svobodu slova lze v odůvodněných případech omezit. Z toho by mohl vyplývat závěr M, a to zákaz mluvit negativně o druhých lidech. A, B a C ale nemusí s takovým závěrem souhlasit nebo alespoň ne v takto široce pojaté podobě.⁴⁸⁷ Pokud však o závěru M sami nehlasují, kolektivní aktér ho může z předchozích tří odhlasovaných závěrů J, K a L vyvodit (viz výše obr. 77).

V mnoha jiných otázkách naopak jednotlivci mohou se závěrem M souznít. Podstatné na tom je, že pokud A, B a C nebudou vždy o každém dalším závěru sami hlasovat a namísto toho nechají kolektivního aktéra, aby sám vyvozoval závěry, pak existuje možnost odlišné vůle kolektivního aktéra od vůle jeho členů.⁴⁸⁸ Díky tomu má kolektivní aktér svou vlastní a originální vůli.

Trik je v tom, že ze závěrů J, K a L, které si jednotlivci odhlasovali sami, se staly premisy pro rozhodnutí M. Hlasováním o závěrech J, K a L jednotlivci zároveň hlasovali o premisách pro rozhodnutí M. A jestliže se hlasuje o premisách, pak to znamená, že se tím vytváří vlastní a originální vůle kolektivního aktéra. (Za tento argument děkuji Tomáši Sobkovi.)

Nehlasovat o každém závěru zvlášť a namísto toho nechat kolektivního aktéra, aby sám vyvozoval závěry, je přitom běžnou praxí.⁴⁸⁹ Kdykoliv soud vystaví argumentaci na interpretaci jednoho zákonného ustanovení ve světle jiného zákonného ustanovení, vytváří právě takový závěr M, který nebyl parlamentem odhlasován.⁴⁹⁰ Nejenže by patrně nebylo technicky možné, aby parlament vždy hlasoval o každém jednom výkladu zákona, byly by tím navíc popřeny i základní

487 GRILL, K. Respect for What? Choices, Actual Preferences, and True Preferences. *Social Theory and Practice*. 2015, č. 4, s. 703. Rozhodnutí a volby lidí nemusí být koherentní, ale právo ano.

488 Srov. též bytostně rozporované pojmy. DUFEK, P. Lidská práva, ideologie a veřejné ospravedlnění: co obnáší brát pluralismus vážně. *Právník*. 2018, č. 1, s. 56.

489 MANNING, J. F. Without the Pretense of legislative Intent. *Harvard Law Review*. 2017, č. 9, s. 208–209; SCALIA, A. – MANNING, J. F. A Dialogue on Statutory and Constitutional Interpretation. *The George Washington Law Review*. 2012, č. 6, s. 1610, 1612; DWORIN, R. *Ríša práva*. Bratislava: Kalligram, 2014, s. 295; KÁČER, M. *Prečo zotrvať pri rozhodnutom. Teória zaváznosti precedentu*. Praha: Leges, 2013, s. 34, 38; ALLAN, T. R. S. Dworkin and Dicey: The Rule of Law as Integrity. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1988, č. 2, s. 266–277. Viz též oddělenost vůle a úsudku jako charakteristika demokracie, URBINATI, N. *Representative Democracy. Principles & Genealogy*, s. 48, 85, 90, 94.

490 Soudy navazují na činnost parlamentu, tedy vycházejí ze závěrů parlamentu. Viz WALDRON, J. Separation of Powers or Division of Power? *Public Law & Legal Theory Research Paper Series Working Paper*. 2012, č. 12–20, s. 32. KYRITSIS, D. *Shared Authority. Courts and legislatures in Legal Theory*. Oxford–Portland: Hart Publishing, 2015, s. 1; MÖLLERS, C. *The Three Branches: A Comparative Model of Separation of Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 164. SOBEK, T. Koherence práva. *Právník*. 2012, č. 4, s. 342.

prvky demokratického právního státu. Dělbá moci a systém brzd a protiváh by neexistovaly, kdyby měl každé jedno vyvození závěrů schvalovat parlament. Veškerá moc by byla v rukou parlamentu, protože jen on by mohl skutečně o něčem rozhodnout.⁴⁹¹

Mám za to, že lid jako kolektivní aktér je v Lincolnově výroku *vláda lidu, lidem a pro lid* označován na druhém místě, a tedy že je nástrojem, kterým si lidé společně vládou. Důvodu, proč by měl být kolektivní aktér označován právě na druhém místě, se věnuji v následující kapitole.

491 Množina jednotlivců nemá plnou kontrolu nad rozhodnutím jejího kolektivního aktéra. Má ale kontrolu nad nastavením rozhodování kolektivního aktéra. PETTIT, P. How to Tell if a Group Is an Agent. In: LACKEY, J. (ed.). *Essays in Collective Epistemology*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 100.

10 Vláda lidu, lidem a pro lid

Abraham Lincoln ve svém slavném gettysburském projevu spojil demokracii s *vládou lidu, lidem a pro lid*. V originálu tento Lincolnův výrok o demokracii zní: *government of the people, by the people, for the people*.⁴⁹² Výrok je relativně neurčitý a lze ho interpretovat více způsoby. Já jsem ho interpretovala tak, aby vyjadřoval demokratickou koncepci vládnutí, díky čemuž mi posloužil jako nástroj jejího rozboru.⁴⁹³

Zatímco v prvním bloku této knihy byl Lincolnův výrok jen nástrojem analýzy, zde je výrok sám předmětem zájmu. Už v předchozí kapitole jsem se výrokem zabývala a v této kapitole navážu a zaměřím se na komplexní výklad výroku. Vysvětlím, proč je výrok zapotřebí interpretovat právě určitým způsobem, jestliže má vyjadřovat demokratickou koncepci vládnutí.

V předchozí kapitole jsem se věnovala pojmu *lid* a psala jsem, že pojem může označovat množinu jednotlivců anebo kolektivního aktéra. Kolektivní aktér je entita disponující svou vlastní vůlí odlišnou od vůle lidí, kterými je tvořen. Pro představu kolektivního aktéra si vzpomeňme kupříkladu na rozhodování soudního senátu. Množinou jednotlivců jsou hlasující soudci, ale výsledek hlasování se nepřipisuje soudcům, nýbrž jejich kolektivnímu aktéru – senátu.⁴⁹⁴

Budu tvrdit, že na prvním místě Lincolnova výroku je pojmem lid míněna vládnoucí množina jednotlivců; na druhém místě kolektivní aktér, prostřednictvím kterého si množina jednotlivců vládne, a na třetím místě je ovládaná množina jednotlivců, která je totožná s tou vládnoucí (viz obr. 78).

Of the people	by the people	for the people.
Vláda lidu	lidem	pro lid.
Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.

Obr. 78

492 HANEY, J. L. *Of the People, by the People, for the People*, s. 359 a násl.

493 Demokratickou koncepci vládnutí jsem analyzovala ve 3. kapitole.

494 KORNHAUSER, L. – SAGER, L. *Unpacking the Court*, s. 82 – 117.

Jakkoliv je samotná analytická práce na filozofickém problému mnohdy hermeneutickým kruhem, její zpracování do textu musí být lineární. A podobně, ačkoliv je zapotřebí každou část Lincolnova výroku vykládat v souvislosti se dvěma zbývajícími, výsledný text se musí každé části věnovat jednotlivě a postupně, pokud má být alespoň přijatelně přehledný. V následujících podkapitolách proto podávám výklad každé ze tří částí výroku zvlášť. Nejprve se zabývám prostřední částí, poté částí první a nakonec třetí. Rozbor druhé části předřazuji ostatním, protože v ní ukotvují terminologii posléze použitou pro rozbor první a třetí části výroku.

10.1 Kým je vládnuto

V literatuře se dočteme, že prostřední část Lincolnova výroku *vláda lidem* (*by the people*) označuje politickou reprezentaci.⁴⁹⁵ Myslím ale, že je smysluplnější prostřední část vykládat jako označení kolektivního aktéra, jehož si lidé vytvářejí ke správě sebe sama. Je sice pravda, že v zastupitelské demokracii si lidé volí politické reprezentanty, kteří pak svým jednáním konstruují vůli kolektivního aktéra, jsou ale dva důvody, proč by prostřední část výroku měla označovat kolektivního aktéra samotného, a nikoliv politickou reprezentaci.

První důvod je sémantický. Přece jen, Lincolnův výrok referuje k lidu. Kolektivní aktér může být označován pojmem lid,⁴⁹⁶ kdežto skupina několika zastupitelů nejspíš nikoliv. Zastupitelé se pouze podílí na tvorbě vůle lidu, ale sami lidem nejsou. Stejně jako můj advokát, který mě zastupuje před soudem, není mnou, ani političtí reprezentanti nejsou lidem.

Druhým důvodem, proč by prostřední část Lincolnova výroku měla označovat kolektivního aktéra, je možnost přímé demokracie. Přímá demokracie není pojmově vyloučená a její prvky nalzáme i v zastupitelské formě vlády. I v podmínkách přímé demokracie, tedy bez politické reprezentace, si lidé mohou vytvářet ke správě sebe sama svého kolektivního aktéra.⁴⁹⁷ Jediným skutečně nutným prostředkem demokratického vládnutí je kolektivní aktér, kdežto politická reprezentace je naproti tomu zbytná. Není důvod, proč by Lincolnův výrok neměl pokrývat i přímou formu demokracie, proto

495 BEYME, K. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, reconsolidation, reconsolidation, 1789–1999*, s. 74; DUFEK, P. *Politická reprezentace a budoucnost reprezentativní demokracie*, s. 150; WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 27–28.

496 URBINATI, N. *Znetvořená demokracie*, s. 217.

497 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, 291.

by prostřední část měla referovat ke kolektivnímu aktéru, a nikoliv k politickým reprezentantům.

Než se dostanu k interpretaci první části Lincolnova výroku, vyjádřím se ještě krátce k pojmu *repräsentace*. Vzhledem k rozmanitosti významů, které pojem repräsentace pokrývá,⁴⁹⁸ je možné tvrdit, že nejen zastupitelé mohou být označováni jako repräsentanti lidu, ale i kolektivní aktér může být repräsentací. Pojem repräsentace je natolik široký, že jistě zahrnuje i tuto možnost. Repräsentací může být cokoliv, co vystupuje na místě někoho jiného. A jestliže kolektivní aktér vystupuje na místě lidí coby jednotlivců, pak je jejich repräsentací.⁴⁹⁹ V tomto smyslu by druhá část Lincolnova výroku mohla být ztotožňována s pojmem repräsentace, přičemž repräsentantem by byl míněn kolektivní aktér.

10.2 Kdo vládne

Kolektivní aktér je lidským výtvozem, je tvořen lidmi a bez nich jeho vůle nevzniká,⁵⁰⁰ přičemž v demokracii by jeho vůli měli konstruovat všichni lidé. Kolektivní aktér ale není charakteristický pouze pro demokracii. I kupříkladu oligarchie má kolektivního aktéra, ovšem kontrolovaného skupinkou oligarchů. Oligarchický kolektivní aktér nezpracovává vůli všech lidí, ale jen vůli oligarchů.⁵⁰¹ Jestliže lze demokracii charakterizovat jako *vládu množiny jednotlivců kolektivním aktérem pro tu stejnou množinu jednotlivců*, je oligarchie popsitelná

498 Např. podle Gottloba Fregeho to, co je repräsentací, závisí na podobnosti, podle Saula Kripkeho na řetězci původu; kdo je uznán repräsentací, závisí na „publiku“ – na empirickém subjektu, který rozpoznává repräsentaci; kdo je legitimní repräsentací, závisí na rodokmenu zmocnění; repräsentací nemusí být nutně lidé, ale například tvrzení o repräsentovaných; repräsentaci lze chápat jako mobilizační a performativní; argumentativní repräsentaci lidu může být soud atd. Srov. ROBINSON, J. Two Theories of Representation. *Erkenntnis*. 1975, č. 1, s. 44; REHFELD, A. Towards a General Theory of Political Representation.

The Journal of Politics. 2006, č. 1, s. 5; RAWLS, J. Political Liberalism: Reply to Habermas. *The Journal of Philosophy*. 1995, č. 3, s. 175; SAWARD, M. *The Representative Claim*.

Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 35 a násl.; ANKERSMIT, F. Representative Democracy. *Antiteses*. 2013, č. 12, s. 466; DISCH, L. Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. *American Political Science Review*. 2011, č. 1, s. 107, 109; ALEXY, R. Balancing, constitutional review, and representation. *International Journal of Constitutional Law*. 2005, č. 4, s. 580.

499 REHFELD, A. *Towards a General Theory of Political Representation*, s. 18.

500 Srov. též SILVER, D. *Collective Responsibility, Corporate Responsibility and Moral Taint*. *Midwest Studies in Philosophy*, 2006, s. 274. Pokud mluvíme o odpovědnosti kolektivního aktéra, pak se nakonec stejně bavíme o odpovědnosti jednotlivců, kteří ho mají pod kontrolou. LIST, C. – PETTIT, P. *Group Agency. The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, s. 181.

501 TOLLEFSEN, D. P. *Group as Agents*, 58.

jako vláda oligarchů kolektivním aktérem pro množinu jednotlivců nikoliv totožnou s množinou oligarchů (viz obr. 79).⁵⁰²

	Of the people	by the people	for the people.
	Vláda lidu	lidem	pro lid.
Demokracie	Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.
Oligarchie	vláda Oligarchů	kolektivním aktérem	pro množinou jednotlivců nikoliv totožnou s množinou oligarchů.

Obr. 78

Mám za to, že jestliže má Lincolnův výrok charakterizovat demokratickou koncepci vládnutí, označuje na prvním místě množinu jednotlivců (tutéž, která je i ovládána), a nikoliv kolektivního aktéra. Jinak řečeno, ten, kdo vládne, je množina jednotlivců, a nikoliv jejich kolektivní aktér.

Pokud bychom Lincolnův výrok četli tak, že na svém prvním místě označuje kolektivního aktéra, pak by výrok neříkal nic specifického o demokracii a demokratické koncepci vládnutí. Byl by stejně tak dobře aplikovatelný třeba i na oligarchii. Výrok by totiž zamlčoval, kdo utváří vůli vládnoucího kolektivního aktéra. Někdo totiž jeho vůli utvářet musí.

Pokud by na svém prvním místě výrok označoval rovnou kolektivního aktéra, a nikoliv toho, kdo utváří aktérovu vůli, pak by Lincolnův výrok na druhém místě nejspíš vypovídal například o institucích vykonávajících aktérovu artifiční vůli (i když není jasné, proč by se tyto instituce měly skrývat pod označením lid).⁵⁰³ Třetí místo by pak nejspíš patřilo ovládanému, tedy množině jednotlivců. Problémem takové interpretace je, že sedí jak na demokracii, tak třeba právě i na oligarchii. Vůli kolektivního aktéra by mohli utvářet jak všichni lidé, tak i pouze skupina oligarchů (viz obr. 80).

502 Srov. tzv. obrácená reprezentace. LEFORT, C. *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1986., s. 273 a násl., zejména 284; LEFORT, C. *Democracy and Political Theory*, Cambridge – Oxford: Polity Press, 1988, s. 106.

503 Srov. sémantický důvod, viz podkapitola 10.1.

	Of the people	by the people	for the people.
	Vláda lidu	lidem	pro lid.
Demokracie	Vláda kolektivního aktéra	institucemi	pro množinu jednotlivců.
Oligarchie	Vláda kolektivního aktéra	institucemi	pro množinu jednotlivců.

Obr. 80

Aby výrok říkal něco specifického právě o demokracii, musí nutně uvádět, kdo tvoří vůli kolektivního aktéra. Právě jen v demokracii je to množina jednotlivců obsahující všechny lidi.⁵⁰⁴ Na prvním místě Lincolnova výroku proto musí být označována množina jednotlivců, a nikoliv kolektivní aktér (viz obr. 81).⁵⁰⁵

Of the people	by the people	for the people.
Vláda lidu	lidem	pro lid.
Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.

Obr. 81

10.3 Pro koho se vládne

Lincolnův výrok v anglickém originále zní *government of the people, by the people, for the people*. Jeho poslední část je do českého jazyka přeložitelná buď jako (a) *pro lid*, anebo jako (b) *ve prospěch lidu*.

Co si představit pod vládnutím *ve prospěch lidu*? Takové vládnutí by patrně mělo lidu generovat nějaké benefity.⁵⁰⁶ A co si představit pod vládnutím *pro lid*? To je jasné ještě méně. Vládnutí *pro lid* proto vykládám poměrně široce: vládnutí *pro lid* podle mě znamená *ovládání* lidí, a to příkazy, zákazy a dovoleními. Budu tvrdit, že vhodným překladem *for the people* je *pro lid* právě v tomto smyslu.

504 Srov. též PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 289 a násl.

505 Totožný obrázek jsem použila už v úvodu této kapitoly.

506 Pro takový výklad viz např. KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. *Fenomén demokracie*, s. 16.

Další otázka je, zda se na konci Lincolnova výroku pod pojmem *lid* skrývá množina jednotlivců, anebo jejich kolektivní aktér. Jinými slovy, zda je vládnuto *pro množinu jednotlivců*, anebo *pro kolektivního aktéra*. Budu argumentovat, že je vládnuto *pro množinu jednotlivců* (viz obr. 82).

Postupně vysvětlím (viz obr. 82):

- (1) proč *lidem* není kolektivní aktér, jestliže *for the people* přeložíme jako *pro lid*;
- (2) proč *lidem* není kolektivní aktér, jestliže *for the people* přeložíme jako *ve prospěch lidu*;
- (3) proč *ve prospěch lidu* není správným překladem ani tehdy, pokud by byla tímto *lidem* množina jednotlivců.

	For the people	For the people
	Pro lid (lid je ovládán)	Ve prospěch lidu
Kolektivní aktér	1	2
Množina jednotlivců	X	3

Obr. 82

Dále pak vysvětlím:

- (4) co znamená, že je vládnuto *pro lid* jakožto množinu jednotlivců, resp. co znamená, že je takový lid ovládán;
- (5) proč nevykládat třetí část Lincolnova výroku jako *responzivnost* politické reprezentace k vůlím lidí z množiny jednotlivců. Neříkám, že responzivnost nehraje v demokracii (a ve výkladu výroku) svou nezastupitelnou roli. Responzivnost je ale zapotřebí hledat jinde než ve třetí části výroku. Responzivnost je totiž složkou už jeho první části.⁵⁰⁷

(1) Je pravda, že povinnosti mohou být ukládány i lidu jako kolektivnímu aktéru, a tedy i kolektivní aktér je ovládán. Jenomže tím, kdo je ve výsledku odpovědný za jednání kolektivního aktéra, jsou nakonec stejně jednotlivci.⁵⁰⁸ Lidé si běžně vytvářejí své kolektivní aktéry ke

⁵⁰⁷ K responzivnosti více viz shrnutí II. bloku.

⁵⁰⁸ APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 99; GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*, s. 250; KRAMER, M. *Quality of*

koordinaci a plánování společného jednání, a to i na nižších úrovních než je lid. Vytvářejí si různé spolky, společnosti nebo jiné právnické osoby, případně zcela neformální zájmové kroužky.

Když například zájmový kroužek čtenářů poezie v debatě přijme názor, že právě určitá interpretace básně je nejlepší, znamená to, že jejich kolektivní aktér – kroužek – přijal tento názor. Přitom si někteří členové kroužku sami ani nemusí myslet, že jde o nejlepší možnou interpretaci. Dokonce si to nemusí myslet ani žádný z členů kroužku, a přesto takový názor může kroužek mít.⁵⁰⁹ Ačkoliv jde o názor kolektivního aktéra, jsou to ve výsledku právě jednotlivci – členové kroužku – kdo musí své jednání tomuto názoru přizpůsobit.⁵¹⁰ V konečném důsledku jsou to tedy vždy lidé coby množina jednotlivců, pro koho se vládne.

(2) Za určitých okolností může ku prospěchu kolektivního aktéra nejvíce přispět, když se na některé jednotlivce nebere ohled. Může i přesto třetí část Lincolnova výroku znamenat *ve prospěch kolektivního aktéra*? Mám za to, že nemůže. Něco takového není pro demokracii pojmově možné.⁵¹¹

Argumentační linku, proč pro demokracii není pojmově možné nebrat ohled na jednotlivce, lze vést více cestami. Já ji začnu u práce právního pozitivisty Hanse Kelsena. Kelsenovy texty někdy bývají chybně interpretovány jako popírající nutnost uznání lidských práv. Kelsen totiž coby platné právo chápe právě to, co je jako právo přijato správnou procedurou,⁵¹² což působí, jako by říkal, že vždy cokoliv bez ohledu na svůj obsah může být právem. Tak tomu ale není a nic takového (zvláště o demokracii) Kelsen netvrdí.

Kelsen jakožto relativista nejenže dovozuje nutnost demokracie,⁵¹³ ale především považuje spojení demokracie a lidských práv za pojmově nevyhnutelné. Demokracie, říká Kelsen, je nutně spojená

Freedom, s. 238; BEERBOHM, E. *In Our Name. The Ethics of Democracy*, s. 63.

509 GILBERT, M. *Modeling Collective Belief. Synthese*, s. 191; KORNHAUSER, L. – SAGER, L. *Unpacking the Court*, s. 82–117.

510 Srov. GILBERT, M. *Modeling Collective Belief*, s. 190 a násl.

511 Kolektivní aktér je silnější než jednotlivci, proto by nad nimi neměl dominovat, ale naopak systém by měl být nastaven tak, aby oni měli vždy více práv, a tedy dominovali nad kolektivním aktérem. LIST, C. – PETTIT, P. *Group Agency. The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*, s. 183.

512 INVERNIZZI-ACCETTI, C. Reconciling Legal Positivism and Human Rights: Hans Kelsen's Argument from Relativism. *Journal of Human Rights*. 2017, s. 5.

513 KELSEN, H. *The Essence and Value of Democracy*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth: Rowan Littlefield Publishers, 2013, s. 103; INVERNIZZI-ACCETTI, C. *Reconciling Legal Positivism and Human Rights: Hans Kelsen's Argument from Relativism*, s. 8–10. Srov. též demokracie jako hodnotový pluralismus, a nikoliv skepticismus. RAZ, J. Liberalism, Skepticism, and Democracy. *Iowa Law Review*. 1989, č. 3, s. 780–782.

s majoritní metodou rozhodování.⁵¹⁴ Koncept majority nutně předpokládá existenci minority. Pro zachování minority jsou lidská práva nezbytná. Proto demokracie pojmově nutně předpokládá uznání lidských práv a ohled na každého jednotlivce.

Z toho mi vyplývá následující: Pokud by poslední část Lincolnova výroku označovala vládnutí ve *prospěch kolektivního aktéra*, pak by tím výrok zároveň dovoloval utlačovat jednotlivce ve prospěch kolektivního aktéra. Pokud by ale výrok dovoloval utlačovat jednotlivce, nebyl by definicí demokracie, protože ta je nutně spojena s ochranou lidských práv. Jestliže ale má být Lincolnův výrok definicí demokracie, nemůže svolovat k útlaku jednotlivců. Proto poslední část Lincolnova výroku nemůže znamenat vládu ve prospěch kolektivního aktéra.

Utilitarista by se mohl pokusit zachránit tvrzení, že Lincolnův výrok je definicí demokracie a zároveň ve své poslední části označuje prospěch kolektivního aktéra.⁵¹⁵ Takový utilitarista by mohl říct, že přece některé ze směrů utilitaristických teorií umí vyargumentovat, že nejvíce prospěchu kolektivnímu aktéru poplyne, pokud uzná lidská práva a nebude utlačovat jednotlivce. Takže by z prospěchu kolektivního aktéra přímo vyplývala nutnost uznání lidských práv. Utilitaristické kalkulace totiž počítají s dlouhodobými perspektivami, v nichž by se uznání lidských práv mohlo kolektivnímu aktéru v dlouhodobé perspektivě vyplatit.⁵¹⁶

Alfred Ross proti tomu namítá, že pokud budou utilitaristé ve svých kalkulacích důslední, musí být ochotni porušit jakékoliv pravidlo, jestliže jeho porušení přinese více užitku.⁵¹⁷ Mohou proto být ochotni porušit i pravidlo respektovat lidská práva a pravidlo brát ohled na každého jednotlivce. Pokud by mělo být vládnuto ve prospěch kolektivního aktéra, pak nelze vyloučit, že se třeba jednou stane výhodnějším porušit lidská práva a jednotlivce utlačovat. Utlačování jednotlivců a disrespekt k nim je ale pro demokracii pojmově nemožný, a proto žádná definice demokracie nemůže dovolovat vládu ve prospěch kolektivního aktéra, a to ani kdyby kolektivní aktér v zásadě respektoval jednotlivce a jen potenciálně by jejich útlak připouštěl. Lincolnův výrok, má-li charakterizovat demokratickou koncepci vládnutí, proto nemůže požadovat vládu ve prospěch kolektivního aktéra.

514 KELSEN, H. *The Essence and Value of Democracy*, s. 31.

515 Nemluvím zde už o Kelsenovi, ale obecně o utilitaristovi.

516 HAPLA, M. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č. 3, s. 323 a násl.

517 Ross, A. *The Right and the Good*. New York: Oxford University Press, 3. ed., 2007, s. 38 – 29.

(3) Možnosti, že *government for the people* znamená vládu *pro kolektivního aktéra* nebo *ve prospěch kolektivního aktéra*, se neukázaly být plauzibilní. Další možností je rozumět třetí části Lincolnova výroku tak, že znamená *ve prospěch jednotlivců*.⁵¹⁸ Není ale jasné, co by mělo být oním prospěchem.

Řekněme, že mám malého syna. Tomu spadne jeho oblíbená hračka do hluboké vody a já ji vylovím a vrátím mu ji. Jistě jsem tím jednala v jeho prospěch, protože díky mně má hračku zpět. Zdaleka ne všechny příklady prospěchu jsou ale takto jednoduché. Řekněme, že synovi zakážu jíst sladkosti. Díky tomu sice jednou bude zdravější, což je prospěch, ale zároveň teď nemůže jíst, na co má chuť, což jistě jako svůj prospěch nechápe.

Mezi příkladem s hračkou a příkladem se sladkostmi je rozdíl, který lze popsat v pojmech Isaiaha Berlina, a sice v pojmech pozitivní a negativní svobody. Negativní svobodu Berlin vymezuje otázkou: *Kde leží oblast, v níž subjekt (osoba nebo skupina osob) má nebo by měl mít možnost činit, co umí, nebo být, čím umí, bez zasahování ze strany ostatních?*⁵¹⁹ Znamená to, že čím více se subjektu redukuje paleta možností jeho jednání, tím méně je svobodný v negativním smyslu. Gerald Gaus definuje Berlinem popsanou pozitivní svobodu subjektu a říká, že subjekt *je svobodný, když vykonává své kapacity pro sebekontrolu a sebeurčení, a tak dělá, co opravdu dělat chce*.⁵²⁰ V případě pozitivní svobody se tedy už neptáme na přítomnost externího nátlaku, ale na otázku kvality aktérství.

Pokud zakážu synovi jíst sladkosti, omezím tím jeho negativní svobodu, protože mu znemožním dělat některé činnosti, konkrétně jíst nezdravě. Zároveň ale podporuji jeho pozitivní svobodu, protože v budoucnu bude mít jakožto zdravější člověk větší možnosti dělat, co sám opravdu chce.⁵²¹ Naproti tomu, když vylovím jeho hračku z vody, neomezují tím nikterak jeho negativní svobodu, ale pouze podporuji jeho pozitivní svobodu, protože nebude omezován svým smutkem, což by jinak po ztrátě hračky nějakou dobu byl.

V obou případech sice podporuji svobodu svého syna, ale v případě zákazu nezdravého jídla tím zároveň jeho svobodu i omezují. Mezi oběma příklady je i další rozdíl. Hračku jsem sice z vody vylovila já, ale synovi by patrně nikterak nevadilo, kdyby ji vylovil kdokoliv

518 Viz např. DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií*, s. 58 – 59; KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. *Fenomén demokracie*, s. 16; WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*, s. 28.

519 BERLIN, I. Čtyři eseje o svobodě, s. 218

520 GAUS, G. *Political Concepts and Political Theorie*, s. 84.

521 SOBEK, T. *Etika svobody*, s. 56, pozn. 213.

jiný. Naproti tomu, kdyby mu kdokoliv jiný než já zakazoval jíst sladkosti, možná by neposlechl. Poslechne mnohem spíš mě, protože mě chápe jako svou legitimní autoritu, která mu může zakazovat a příkazovat. Jestliže se zasahuje do jeho svobody, bude se ptát, zda je tento zásah legitimní. Chce zdůvodnit, proč má poslechnout zákaz právě od tohoto člověka. Zásah je zdůvodněn, jestliže zasahující osobou je legitimní autorita, což je pro něj rodič (a nejspíš ne cizí člověk).⁵²² Naproti tomu, když je svoboda dítěte posilována jako v případě záchrany hračky, na legitimitu se neptá. Nepotřebuje zdůvodnit, proč právě tento člověk vylovil hračku. Ten, kdo vyloví jeho hračku, nemusí být jeho legitimní autoritou.

Politická autorita zpravidla negeneruje lidem pouze prospěch, ale i neprospěch. Pokud podporuje svobodu lidí, zároveň tím jejich svobodu i omezuje.⁵²³ Kdyby politická autorita jednala jen a pouze ve prospěch lidí, tedy podporovala svobodu všech, nemusela by zdůvodňovat svou legitimitu k takové činnosti, stejně jako nikdo nemusí dítěti zdůvodňovat vylovení hračky. Záchrana hračky je stejně dobrá od rodiče (legitimní autority) jako od kohokoliv jiného. Podobně je finanční dar zájmové organizaci, kupříkladu ochráncům zvířat, stejně tak dobrý, když pochází od státu, v němž je organizace registrována, jako když je od státu sousedního. Zdůvodňovat se musí jen omezení svobody – tj. jestliže je subjektu ukládán zákaz či příkaz, kterým je subjekt ovládán.

Politická autorita by nemusela nic zdůvodňovat, kdyby vládla pouze *ve prospěch* lidí. Naproti tomu ale musí zdůvodnit, proč může vládnout i v neprospěch – proč může svými zákazy a příkazy lidi *ovládat*. A právě zde hraje roli Lincolnův výrok. Jestliže označuje demokratickou koncepci vládnutí, tedy sebevládu lidu, zdůvodňuje legitimitu politické autority. Říká, že lidé jsou sice ovládáni politickou autoritou, ovšem ta je legitimní, protože ji titíž lidé, kteří jsou ovládáni, mají pod kontrolou. Jejich svoboda není omezována externí entitou, protože jsou to oni sami, kdo si – ačkoliv zprostředkovaně – zákazy a příkazy ukládají. Lincolnův výrok by byl irelevantní a nebyl by důvod ho vůbec opakovat, kdyby politická autorita jednala jen *ve prospěch* lidí. Nebylo by třeba zdůvodňovat, zda k tomu má legitimitu. Legitimitu politické autority je ale nutné zdůvodnit tehdy, když autorita lidi omezuje, tedy když je ovládá. Proto *for the people* překládám jako *pro lid*, což označuje ovládanou množinu jednotlivců.

⁵²² Srov. BEETHAM, D. *The Legitimation of Power*, s. 45.

⁵²³ PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 28, 29.

(4) Lze tvrdit, že politická autorita ovládá lidi i tehdy, jestliže jim zakazuje pouze ty činnosti, které by stejně nechtěli dělat, případně když jim přikazuje vykonávat pouze to, co by sami stejně dělali? Jsou i v takovém případě lidé ovládáni?

Vezměme si příklad Bořivoje a Zdislava. Oba jsou vězni ve stejném káznici a podléhají stejnému vězeňskému režimu. Bořivoj se cítí stísněně a rád by se dostal ven, kdežto Zdislavovi se život ve vězení líbí tak, že by tu nejradši zůstal i po skončení výkonu trestu. Je smysluplné říct, že ačkoliv jsou oba ve stejném vězení, je Zdislav svobodnější než Bořivoj? Zdislav na rozdíl od Bořivoje dělá právě to, co dělat chce, a nikdo ho k tomu nemusí nutit. Platí tedy, že jen Bořivoj je ovládán, a Zdislav nikoliv? Pokud ano, tak je svoboda jen stavem mysli. Nejsvobodnějším člověkem na světě by klidně mohl být i strádající otrok, jestliže přijme svůj život za ten nejlepší možný a chce právě tímto způsobem žít.⁵²⁴

Chápat svobodu jen jako stav mysli je možná vhodné třeba pro některá náboženství, ne ale pro úvahy o demokracii. Podle takového pojetí svobody by mohli ti nejsvobodnější lidé žít v totalitním režimu popírajícím lidská práva a upírajícím lidem možnost uspokojovat jejich základní potřeby. Stačilo by, aby lidé přenastavili svou mysl, a hned by byli svobodní.⁵²⁵ Pokud se ale bavíme o demokracii, musí pojem svobody něco vypovídat nikoliv o mysli člověka, který v tomto režimu žije, ale o režimu samotném. Pojem svobody proto nemůže záviset na charakteristikách mysli člověka, ale na charakteristikách režimu. Svoboda musí označovat širší možných jednání, které režim lidem poskytuje. A pokud jim některé odebere, pak tím jejich svobodu omezuje, a to i v případě, kdy odebere nepreferovanou možnost. Omezení svobody spočívá ve zmenšení palety možných jednání. Pokud je zmenšena, znamená to, že jsou lidé ovládáni.⁵²⁶ Ovládán je proto i ten, kdo má přikázánu/zakázánu činnost, již by i bez toho dělal/nedělal.

(5) Lincolnův výrok bývá vykládán tak, že na svém třetím místě označuje *responzivnost politické autority k vládnoucímu lidu* – k tomu

524 KRAMER, M. *Quality of Freedom*, s. 188, 192. Viz též BECKMAN, L. *The Subjects of Collectively Binding Decisions: Democratic Inclusion and Extraterritorial Law*, s. 256, 257. Subjektem práva je kdokoliv, komu právo ukládá povinnosti.

525 Srov. FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 19 – 20.

526 PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 28, 29. Srov. protiargument MORRISS, P. *What Is Freedom if It Is Not Power? Theoria: A Journal of Social and Political Theory*. 2012, č. 132, s. 6, 7. Miru svobody ale nelze měřit jen množstvím zákazů. TALISSE, R. *Engaging Political Philosophy. An Introduction*, s. 798.

lidu, který je označován na prvním místě výroku.⁵²⁷ Výrok by tedy znamenal, že politická autorita je poslušná té množině jednotlivců, která vládne.

V čem je problém? Takovou definici by nespĺňovala právě jen demokracie, ale například i oligarchie. Výrok by totiž zamlčoval, komu že je vládnuto. Takže vládnoucí množina jednotlivců by mohla být menší než ovládaná.

Of the people	by the people	for the people.
Vláda lidu	lidem	pro lid. Ve smyslu responzivnosti k vládnoucímu lidu.
Oligarchové	kolektivním aktérem	pro oligarchy a ostatní lidi.

Obr. 83

Definici v této podobě by mohl splňovat i totalitní režim.⁵²⁸ Kupříkladu v komunistické ideologii byl lidem míněn lid pracující a právě k němu měla být politická autorita responzivní. Jenže mezi ovládanými byli třeba i intelektuálové, které režim k pracujícímu lidu nepočítal. Poslední část výroku proto nemůže označovat responzivnost politické autority k vládnoucímu lidu.

Další možností je přeložit poslední část výroku jako responzivnost ke všem lidem. Pak by ale výrok ve své třetí části pouze opakoval to, co je už v části první. Už v první části říká, že kolektivní aktér má být responzivní ke všem lidem (viz obr. 84). Ve třetí části by jen opakoval totéž, a tedy by byla zcela zbytečná. Jestliže má výrok něco vypovídat o demokratické koncepci vládnutí, měl by to také dělat, a nikoliv jen zbytečně sám sebe opakovat.

⁵²⁷ PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 280.

⁵²⁸ I populistická rétorika pojem lidu deformuje. Zužuje ho totiž tak, aby pokrýval menší množství lidí (kupříkladu nikoliv elity). ABST, K. – RUMMMERNS, S. *Populism versus Democracy. Political Studies*. 2007, č. 2, s. 408; URBINATI, N. *Me the People. How Populism Transforms Democracy*. Cambridge – London: Harvard University Press. 2019, s. 42 a násl.

Of the people	by the people	for the people.
Vláda lidu	lidem	pro lid.
Vláda množiny jednotlivců	kolektivním aktérem	pro tutéž množinu jednotlivců.

Obr. 84

Závěr IV. bloku: Responsivnost

Philip Pettit vysvětluje kontrolu lidí nad jejich politickou autoritou na příkladu jezdce a koně. Jezdec má koně pod kontrolou, protože může kdykoliv zatáhnout za otěže, koně ovlivnit a směr jízdy změnit. Kontrolu jezdec má, i když za otěže nezatáhne. Stačí, že je disponován za otěže zatáhnout a tím koně kontrolovaně ovlivnit.⁵²⁹ Disponovanost jezdce přitom neznamená jen jeho fyzickou sílu k zatažení za otěže. Jezdec kromě své síly nutně navíc potřebuje vycvičeného koně připraveného na takový pokyn správně zareagovat. Kůň musí umět pochopit, co po něm jezdec chce, a vykonat to. Jen tak je jezdec opravdu disponován koně kontrolovaně ovlivnit, tedy mít nad koně kontrolu. Kdyby jezdec tahal za otěže a kůň reagoval nepředvídatelně, má na něj jezdec jen nekontrolovaný vliv, a tedy koně nemá pod kontrolou.

Jinak řečeno, aby měl jezdec nad koně kontrolu, musí být kůň k jezdcovi responsivní. Kůň je responsivní, i když jezdec za otěže nezatáhne. Že je kůň responsivní, znamená, že je neustále připraven zareagovat na pokyn jezdce a udělat, co po něm jezdec chce. Jezdec má neustálou kontrolu jen díky tomu, že je kůň neustále responsivní.

Stejně tak mají lidé pod kontrolou svou politickou autoritu nejen díky tomu, že na ni působí hlasováním ve volbách, občanským

⁵²⁹ PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 156.

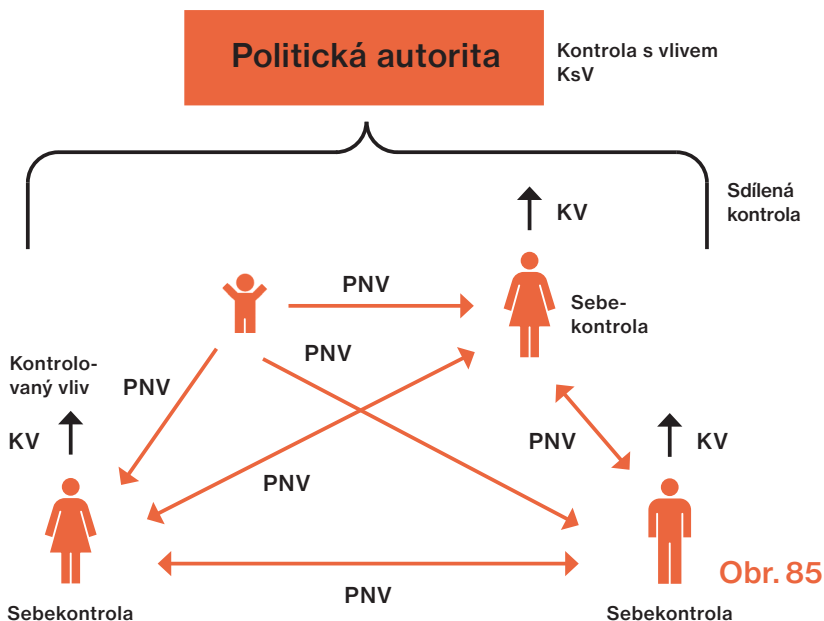
aktivismem, účastí na demonstraci atd. Aby měli politickou autoritu opravdu pod kontrolou, nutně navíc potřebují, aby k nim byla tato politická autorita responzivní – aby byla připravena zareagovat na jejich vliv a zachovat se v souladu s ním.

Vyjádříme-li řečené v terminologii teorie kontroly,⁵³⁰ pak jezdec, jestliže zatáhne za otěže, působí na koně kontrolovaným vlivem (KV). Jde o *vliv*, protože kůň kvůli tomu změní své chování, a jde o *kontrolovaný* vliv, protože jezdec určuje, jakým směrem bude jeho vliv působit.⁵³¹ Kůň je k takovému kontrolovanému vlivu responzivní, díky čemuž má jezdec koně pod kontrolou, respektive má díky této responzivitě nad koněm kontrolu s vlivem (KsV). Kůň je ale responzivní neustále, protože je neustále připraven na jezdce zareagovat. Jezdec má díky tomu koně pod kontrolou, i když na koně zrovna nepůsobí kontrolovaným vlivem (KV). V takovém případě má jezdec nad koněm kontrolu bez vlivu (KbV).

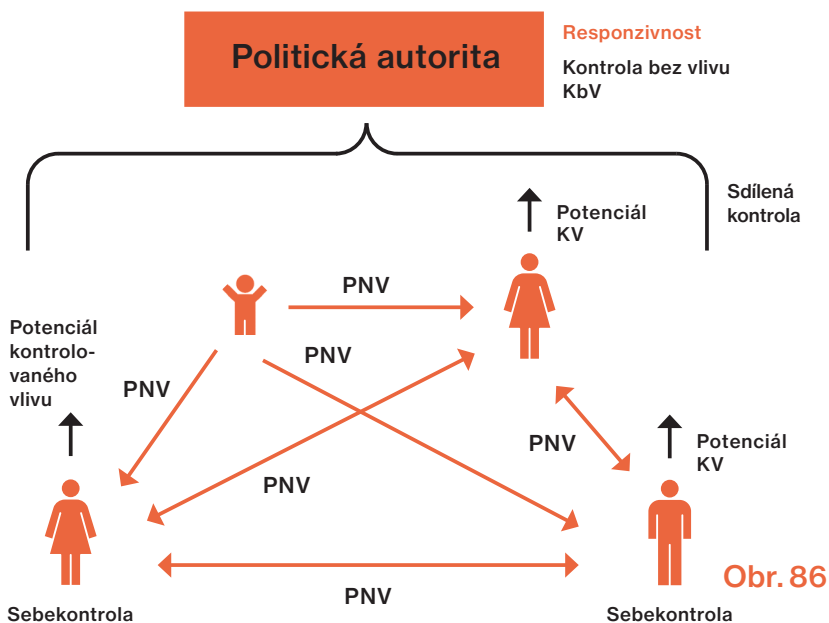
Ekvivalentně Pettitově příkladu s koněm působí i člověk na svou politickou autoritu kontrolovaným vlivem (KV), když třeba volí ve volbách. Jde o *vliv*, protože jeho hlas se počítá do výsledného jednání politické autority. Jde o vliv *kontrolovaný*, protože volič určuje, jakým směrem bude svým hlasem působit. Ovšem na rozdíl od jezdce, který drží v ruce otěže sám, volič sám není, protože voličů jsou zpravidla miliony. Politickou autoritu ovlivňuje svým kontrolovaným vlivem (KV) každý z milionů dalších voličů. Hlas každého z nich působí určitým směrem. Pokud je politická autorita k výslednému vlivu všech voličů responzivní, pak nad ní voliči mají sdílenou kontrolu. Tato sdílená kontrola je kontrolou s vlivem (KsV) (viz obr. 85).

⁵³⁰ Více k terminologii viz především 5. kapitola.

⁵³¹ Vliv nikoliv náhodným směrem viz PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*, s. 156 a násl.

Demokratická politická autorita by ale měla být responzivní neustále, i když zrovna nejsou volby. Měla by být připravena reagovat na demonstrace, občanskou aktivitu nebo třeba rozhodnutí nezávislých soudů. Díky takové připravenosti mají lidé svou politickou autoritu pod kontrolou, i když na ni zrovna vlivem nepůsobí. V takové situaci mají nad politickou autoritou kontrolu bez vlivu (KbV) (viz obr. 86).

Responzivnost je nutnou součástí kontroly. Lidé mají kontrolu jen díky responzivité politické autority. Responzivnost politické autority je proto nezbytným komponentem první části Lincolnova výroku, tedy součástí *vlády lidu*.

Ve třetí kapitole jsem psala o dvou složkách demokratické koncepce vládnutí, a to *kontrole a podmíněném nekontrolovaném vlivu* (PNV). Kontrolou lidé působí vertikálně na svou politickou autoritu a podmíněným nekontrolovaným vlivem horizontálně mezi sebou navzájem. Zatímco kontrolu mají jen ti, kteří jsou jí schopni, tedy svéprávní dospělí, podmíněným nekontrolovaným vlivem působí všichni včetně malých dětí, komatiků a mentálně postižených. Jinak řečeno, zatímco svéprávní dospělí vládnou kontrolou, i podmíněným nekontrolovaným vlivem, malé děti, komatici a mentálně postižení vládnou pouze podmíněným nekontrolovaným vlivem.

Že působím podmíněným nekontrolovaným vlivem se pozná nikoliv podle toho, že já vykonávám nějakou činnost, ale že ostatní lidé vykonají nějakou činnost jen kvůli mně, a to i za cenu vlastního uskromnění, a navíc to považují za svou povinnost. A nejen že takové uskromnění považují za svou povinnost, ale dokonce by ho za svou povinnost považovat měli.⁵³²

V šesté kapitole jsem rozebírala teorii Harryho Frankfurta o postojích prvního a druhého řádu. Podle Frankfurta jsou právě jen postoje druhého řádu skutečně naše, protože jsou tím, s čím se identifikujeme. A pokud máme jednat sami a svobodně, máme jednat podle svých postojů druhého řádu. Postoje druhého řádu jsou totiž normativními důvody našeho jednání. Vedle postojů druhého řádu Frankfurt identifikoval i postoje prvního řádu, jimiž jsou jakékoliv naše náhodné tužby a pudy, které mohou být koherentní s postoji druhého řádu, ale nikoliv nutně. Některé postoje prvního řádu jsou s těmi druhého řádu koherentní, jiné zase nikoliv. Do jaké míry koherentní jsou nebo nejsou, se u každého člověka liší. Nicméně proto, že jsou postoje druhého řádu normativními důvody k jednání, měli bychom se zachovat tak, jak nám velí, a to třeba i navzdory našim postojům prvního řádu.

Harry Frankfurt na pojmu postojů druhého řádu vypracoval pojem osoby. Říká, že lidé jsou na rozdíl od zvířat osobami právě proto, že mají postoje druhého řádu. Právě díky postojům druhého řádu

⁵³² Důvodem k tomu je obsah jejich neovlivitelného postoje druhého řádu brát důvody ostatních lidí vážně.

jsou lidé schopni sebehodnocení, neboť disponují perspektivou, z níž svá jednání nahlížíjí a posuzují jako správná či špatná. Zvířatům tato perspektiva v podobě postojů druhého řádu chybí.⁵³³ Ovšem nejenom zvířatům. Postoje druhého řádu postrádají i někteří lidé, kupříkladu mentálně postižení, a proto by ani je Frankfurt nepovažoval za osoby. Osobami jsou podle Frankfurta jen ti, kteří postojí druhého řádu disponují, a nikoliv například právě mentálně postižení.

Některé teorie lidských práv ale naopak považují všechny lidi za osoby, ačkoliv například těžce mentálně postižení nemají postoje druhého řádu. Nicméně jsou osobami z hlediska své morální hodnoty, stejně jako všichni ostatní lidé. Že někdo nedosahuje dostatečné úrovně mentální kapacity totiž není morálně relevantním faktorem, tedy neovlivňuje otázku: *Jak bychom se k tomuto člověku měli chovat?*⁵³⁴ Ovšem je to faktorem ovlivňujícím otázku: *Má tento člověk svůj život pod svou vlastní kontrolou?* Sice bychom se k němu měli chovat s respektem, zároveň ale nemůžeme očekávat jeho zodpovědné a samostatné rozhodování. Mentálně postižení tedy z jednoho hlediska osobami jsou, ale z druhého ne.⁵³⁵ Když Harry Frankfurt říká, že někteří lidé osobami nejsou, míní tím právě prostý fakt, že někteří lidé postrádají dostatečně vysokou mentální kapacitu na to, aby si utvářeli postoje druhého řádu a racionálně kontrolovali svůj vlastní život.

Díky postojům druhého řádu mohou lidé zhodnotit své tužby a pudy, respektive postoje prvního řádu jako špatné a neřídít se jimi. Neznamená to však, že lidé svým tužbám fakticky nikdy nepodlehnou. Mohou se zachovat špatně, nicméně vědí o svém provinění. Že svým postojům prvního řádu lidé občas podlehnou, proto nikterak nepopírá lidskou schopnost sebereflexe a normativní působení postojů druhého řádu.

V sedmé kapitole jsem tvrdila, že mezi postoje druhého řádu patří nejenom takové, které definoval Frankfurt. Mám za to, že postoje druhého řádu jsou dvojího druhu. Zaprvé jsou jimi ty definované Frankfurtem a vzniklé *sebeidentifikací* člověka s právě určitou substancí. Nazývám je *ovlivnitelnými postoji druhého řádu*, neboť jsou změnitelné, tedy ovlivnitelné. Konkrétněji řečeno, jejich obsah se může časem proměnit. Kupříkladu, pokud se dnes identifikuji se sportováním, ještě to nutně neznamená, že se s ním budu identifikovat za deset let. Zadruhé mezi postoje druhého řádu řadím tzv. *neovlivnitelné postoje druhého řádu*, jejichž obsahem je brát důvody

533 FRANKFURT, H. G. *The Importance of What We Care About*, s. 175.

534 Viz kapitola 1.2.

535 O rozdílu mezi oběma pojetími viz podkapitoly 1.2. a 6.1.

ostatních lidí vážně. Tento postoj mají nutně všechny osoby a nutně s tímtež stejným a neměnným obsahem.

Pokud je politická autorita responzivní k lidem, kteří ji mají pod kontrolou, k čemu přesně má být responzivní? K jejich postojům prvního řádu, tedy jakýmkoliv nahodilým tužbám a pudům, anebo k jejich postojům druhého řádu, tedy k jejich normativním důvodům? A pokud k postojům druhého řádu, tak k těm ovlivnitelným, anebo neovlivnitelným?

V kapitolách 1.2 až 1.4 jsem psala o komplikovanosti nalezení rozlišujícího kritéria mezi lidmi a zvířaty. Pokud je pravda, že jsou to právě postoje druhého řádu, jimiž se lidé od zvířat z morálního hlediska liší, pak jsou to právě postoje druhého řádu, kvůli kterým jsou lidé na rozdíl od zvířat hodni respektu a důstojného zacházení. Jestliže politická autorita není responzivní ke zvířatům, ale právě jen k lidem, důvodem responzivnosti jsou lidské postoje druhého řádu. Jestliže je politická autorita k lidem responzivní právě kvůli jejich postojům druhého řádu, pak by postoje druhého řádu neměla ignorovat. Měla by být responzivní k obsahu postojů druhého řádu, a nikoliv k jakýmkoliv nahodilým tužbám, jimiž disponují i zvířata.⁵³⁶

Nevede ale takový poznatek nutně k nepřiměřenému paternalismu? Nikoliv. V kapitole 9.4 jsem psala, že čím méně jsme si jisti důvody, které lidem připisujeme, tím méně jsme oprávněni jim je připisat. Každý člověk má sám své vlastní důvody k nakládání s vlastním životem, vycházející z jeho ovlivnitelných postojů druhého řádu. S čím se ten který člověk identifikuje, je individuální a každý člověk to ví nejlépe sám.⁵³⁷ Politická autorita to nejspíš nemůže vědět, a proto lidem nemůže připisovat ovlivnitelné postoje druhého řádu.⁵³⁸

Co má tedy politická autorita dělat? Má lidem umožnit udržet jejich vlastní život v jejich vlastních rukou, protože právě tak budou moci jednat podle svých ovlivnitelných postojů druhého řádu. Jinak řečeno, právě pro neschopnost politické autority odhadovat ovlivnitelné postoje druhého řádu je jejím úkolem umožnit všem lidem v co nejširší míře udržet jejich život v jejich vlastních rukou, aby mohli

⁵³⁶ Mentálně postižení a malé děti také nemají postoje druhého řádu, a tedy není k čemu být responzivní, proto také nemají volební právo. S postoji druhého řádu se člověk nerodí, ale utváří si je během života (APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 249; KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 7). Proto ani starší děti, například patnáctileté, nemusí mít své postoje druhého řádu zcela zformovány, což je zdůvodněním, proč ani ony nemají volební právo.

⁵³⁷ APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 249; JAMES, A. *Constructivism about Practical Reasons*, s. 323.

⁵³⁸ Srov. též TOULMIN, S. *An Examination of the Place of Reason in Ethics*, s. 126.

oni sami podle svých ovlivnitelných postojů druhého řádu jednat. Responzivní politická autorita tak dbá o zachování prostoru pro samostatné lidské jednání. Právě tak totiž bude responzivní k ovlivnitelným postojům druhého řádu.⁵³⁹

Kromě ovlivnitelných postojů druhého řádu mají osoby také neovlivnitelné postoje druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně. Tyto postoje jsou logicky odvoditelné, nezávislé na individuálním vkusu či světonázoru, a tedy jsou připisatelné všem lidem. Responzivní politická autorita proto může všem lidem připsat normativní důvod brát důvody ostatních lidí vážně. Jinak řečeno, může lidem připsat normativní důvod se uskromnit ve prospěch jiných lidí, protože si obsahem tohoto postoje druhého řádu může být jistá (na rozdíl od obsahů ovlivnitelných postojů druhého řádu, který je u každého člověka odlišný).

Jestliže mi politická autorita připisuje normativní důvod brát vaše důvody vážně, znamená to, že mě přinutí jednat podle vašich důvodů. Je v pořádku, že mě k tomu přinutí, protože právě tak je responzivní k mému neovlivnitelnému postoji druhého řádu brát vaše důvody vážně. K čemu přesně mě ale může donutit? V jaký váš prospěch se musím uskromnit? Co má politická autorita dělat, jestliže respektuje můj normativní důvod se uskromnit ve váš prospěch?

Myslím, že mě může donutit, abych ponechala váš život ve vašich vlastních rukou. Jinak řečeno, mám důvod ponechat váš život ve vašich rukou a politická autorita má tento můj důvod respektovat a přijímat politiky (policies) a pravidla umožňující vám ponechat váš život v co nejširší míře ve vašich vlastních rukou.

Proč mám důvod ponechat váš život co nejvíce ve vašich rukou? Vy máte své ovlivnitelné postoje druhého řádu, jsou normativní a vy podle nich máte jednat. Tyto vaše postoje vznikají vaší sebeidentifikací s určitou substancí a já nemohu vědět, s čím se identifikujete, to víte nejlépe jen vy sami. Z toho vyplývá, že (a) máte důvod jednat podle svých ovlivnitelných postojů druhého řádu a (b) máte důvod tak jednat samostatně bez mého zasahování, protože já nemám přístup k obsahu vašeho ovlivnitelného postoje druhého řádu.

Kdybych vám zasahovala do života, mohla bych vám znemožnit jednání souladné s vašimi ovlivnitelnými postoji druhého řádu. Máte tedy důvod chtít, abych vám ponechala váš život co nejvíce ve vašich

⁵³⁹ Co konkrétně znamená držet život ve vlastních rukou, je otázka normativní etiky, již se zde nezabývám. Jistě se ale najdou tací, kteří budou argumentovat pro co nejširší svobodu a minimální zásahy ze strany státu, kdežto jiní naopak pro sociální, pečující a regulující stát.

rukou.⁵⁴⁰ Pokud ale trpíte fyzickým či psychickým hendikepem zne-
možňujícím kontrolovat svůj život, pak máte důvod chtít, abych vám
pomohla obnovit fyzické a psychické dispozice tak, abyste svůj život
ve svých vlastních rukou měli. Právě tak vám totiž ponechám váš
vlastní život ve vašich rukou.

Jestliže je politická autorita responzivní k mému neovlivnitelnému
postoji druhého řádu brát vaše důvody vážně, pak mi připíše důvod
ponechat vám váš život co nejvíce ve vašich vlastních rukou a podle
toho pak přijímá politiky (policies) a pravidla.

Jednání ve prospěch ostatních lidí ale není neomezené. Stejně tak
jako mám já důvod ponechat váš život ve vašich vlastních rukou, tak
vy máte zase důvod ponechat můj život v mých vlastních rukou. A po-
kud máte fyzický či psychický problém, na který mám já reagovat
svou pomocí, ještě to neznamena, že vám mám zcela podřídit svůj
vlastní život. Vy po mně nemůžete chtít, abych vám a vašim potře-
bám podřídila svůj život, neboť máte důvod mi ponechat můj život
v mých vlastních rukou.

⁵⁴⁰ Srov. koncepcie vnějších a osobních preferencí. Viz DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*, s. 292, 338.

V.

Případová studie

11 Covid a náhrada škody

I pes pozná, zda jsme o něj zakopli, anebo ho nakopli.⁵⁴¹ Poznají to podnikatelé? Mnohé státy za účelem zpomalit postup pandemie viru SARS-CoV-2 přijaly řadu restriktivních opatření a mimo jiné uzavřely restaurace, prodejny a jiné provozovny soukromých podnikatelů. Mnozí podnikatelé tak nejen že přišli o zisky, ale dostali se do prekérní situace, když museli hradit fixní náklady, ačkoliv neměli žádný příjem. To v případě řady podnikatelských subjektů vedlo až k ukončení živnosti. Zdá se ale, že uzavření provozoven bylo v dané situaci ospravedlnitelným řešením, a nikoliv svévolným postupem. Většina států západního světa k takovému kroku přistoupila a řada epidemiologů se shoduje, že to byla jediná možnost, jak zabránit kolapsu zdravotnického systému a smrti tisíců lidí. Mnohé státy shodně omezily podnikatele při výkonu živnosti, ovšem rozdílně už se postavily k otázce odškodnění.

Důvod pro poskytnutí finanční podpory či náhrady může být čistě legální – stát by možná jednal protizákonně, kdyby podnikatele neodškodnil. Právo je ale přece jen kontingentním faktem, a proto se ptám, zda existuje i nějaký morální důvod, na jehož základě by si podnikatelé mohli nárokovat od svého státu určitá finanční plnění. Protože se zaměřuji na morální hledisko, není mým cílem analyzovat právní úpravu konkrétních států a z ní plynoucí nároky na náhradu škody. Namísto toho usiluji o identifikaci morálního nároku podnikatelů k získání alespoň nějaké formy finančního plnění od svého státu.⁵⁴² Budu-li tedy hovořit o povinnosti či nároku, pak půjde o povinnost či nárok morální. Zároveň upozorňuji, že nejde o návrh *de lege ferenda*, ale o rozbor problematiky z morálního hlediska.

V této kapitole se budu zabývat otázkou, zda má stát morální povinnost k náhradě škody podnikatelů. Dojdu k závěru, že nikoliv, přestože to byl právě stát, kdo provozovny uzavřel. Budu tvrdit, že stát nemá povinnost k náhradě škody, protože (a) ho nelze z uzavření provozoven vinit (je-li pravda, že uzavření provozoven bylo rozumným řešením situace) a (b) stát nepoužil podnikatele jako pouhého

⁵⁴¹ *Even a dog distinguishes between being stumbled over and being kicked.* HOLMES, O. W. *Common Law*. Boston: The Lawbook Exchange, Ltd., reprinted, 2005, s. 3.

⁵⁴² Morální nárok můžeme mít, i když ho nejsme schopni vymoci. GOLD, A. A theory of redressive justice. *University of Toronto Journal*. 2014, č 2, s. 179.

nástroje,⁵⁴³ ale naopak k nim choval stejný respekt jako k ostatním občanům (opět za předpokladu, že uzavření provozoven bylo v dané situaci rozumným řešením). Nicméně ale přece jen dovodím jistý morální nárok podnikatelů na finanční plnění. Nepůjde o nárok na náhradu škody, nýbrž o morální nárok na satisfakci za vznik nerovného vztahu mezi podnikateli a státem (de facto mezi podnikateli a ostatními občany). Nárok podnikatelům plyne, jestliže to byli právě podnikatelé, na koho byla přeměřována největší tíha vyšší moci – pandemie. Budu tvrdit, že pandemie byla vyšší mocí dopadnuvší na všechny občany. Mají-li si být občané rovni, pak není možné, aby tíhu vyšší moci dopadnuvší na ně všechny odnesli svou škodou pouze někteří, tj. jen podnikatelé, zatímco ostatní by byli tzv. černými pasažéry.⁵⁴⁴ Proto by podnikatelům měla náležet satisfakce.

Pojem satisfakce se váže ke korektivní spravedlnosti a v určitém smyslu pak také ke spravedlnosti distributivní. Samotná škoda pravděpodobně prakticky distribuovatelná nebyla, jinak řečeno, nešlo distribuovat, na koho dopadne vyšší moc.⁵⁴⁵ Nabízí se proto možnost aposteriorního vyrovnání vzniklé nespravedlnosti,⁵⁴⁶ tedy korekce a případná distribuce břemene z korekce.

11.1 Kontrola a odpovědnost

Kdo je odpovědný za zkrachovalý podnik? K pojmu odpovědnost se váže pojem kontrola. Pokud se ptáme, kdo je odpovědný, ptáme se, kdo má kontrolu.⁵⁴⁷ Jestliže mám kupříkladu kontrolu nad svým vlastním jednáním, jsem za toto své jednání odpovědná. Pokud nade mnou ale někdo kontrolu převezme (třeba mě zhyponotizuje), nejsem za své jednání odpovědná já, ale on. On je ten, kdo má kontrolu nad mým jednáním. V době před pandemií měli kontrolu nad svým

543 KANT, I. *Základy metafyziky mravů*, s. 86.

544 Srov. HART, H. L. A. *Are there any Natural Rights?*, s. 185.

545 Teoreticky by bylo možné distribuovat zátěž vznikající přicházející epidemií, aby nedopadla jen na podnikatele. Ale prakticky pravděpodobně distribuovatelná nebyla, nebo alespoň nikoliv v tak krátkém čase. To usuzuji z velmi podobné reakce většiny států západního světa. Zda byla reakce správná, nebo špatná, nechci posuzovat. Předpokládám, že reakce států byla v danou chvíli ospravedlnitelná.

546 Korektivní spravedlnost se vztahuje k nápravě škod (GOLD, A. *A theory of redressive justice*, s. 165; člověk přitom může být poškozen, aniž by to byla něčí vina, viz WEINTRIB, E. *Corrective Justice*, s. 51) a k porušení práva, v tomto případě práva nebýt používán jako nástroj (ibidem, s. 50).

547 HAJI, I. *Reason's Debt to Freedom: Normative Appraisals, and Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 3.

podnikáním podnikatelé, a tedy za něj byli i odpovědní. Kdyby zbankrotovali, byla by to jejich chyba. Jestliže stát podnikatelům znemožnil či zakázal provoz jejich živnosti, už to nejsou podnikatelé, kdo má nad podnikáním kontrolu, ale je to stát. Lze proto říct, že je stát odpovědný za bankrot těch podnikatelů, kterým znemožnil provozovat byznys? A pokud je stát odpovědný, znamená to, že podnikatelům dluží náhradu za způsobenou škodu?

Pojem odpovědnost se sice váže k pojmu kontrola, nicméně nikoliv bezvýhradně. Ne vždy je za škodu či újmu odpovědný ten, kdo má kontrolu. Porovnejme dvě situace: (1) Ve spěchu přecházíte koleje a nevíšimnete si jedoucí tramvaje. Těsně předtím, než by vás srazila, vás strhnu zpět. Mám v tu chvíli nad vámi – respektive nad vaším tělem – kontrolu. Převzala jsem ji nad vámi, když jsem vás nečekaně a bez vašeho svolení strhla zpět. Řekněme, že jsem vám tím zachránila život, ale zároveň jsem vám způsobila drobné zranění, třeba jste upadli na zem a odřeli si koleno. (2) Představme si alternativní situaci. Opět přecházíte tramvajové koleje, tentokrát se ale před vstupem na ně dobře rozhlédnete a ujistíte, že tramvaj nejede a nebezpečí nehrozí. Přesto vás ale strhnu zpět, v důsledku čehož upadnete a odřete si koleno. I tentokrát jsem nad vámi převzala kontrolu. Jaký je mezi oběma situacemi rozdíl? V prvním případě bylo mé jednání ospravedlnitelné a oprávněné, kdežto ve druhém už ne. V prvním případě mě nebudete za odřené koleno vinit, kdežto ve druhém případě ano. V prvním případě jsem vám totiž zachránila život za cenu vaší drobné újmy. Ve druhém případě jsem vám pouze způsobila újmu, mé jednání bylo neoprávněné a za újmu jsem odpovědná. Z toho vyplývá že ten, kdo má kontrolu, není nutně vždy odpovědný za vzniklou újmu. A proto nemusí být nutně ani stát odpovědný za škodu vzniklou podnikatelům, ačkoliv to je právě stát, který nad podnikateli a jejich živností převzal kontrolu.

Ve dvou výše uvedených situacích je poměrně jednoduché říct, kdy bylo mé převzetí kontroly oprávněné a kdy nikoliv. Jsou ale i složitější případy. Tento druh morálních dilemat je notoricky znám jako *trolley problem*.⁵⁴⁸ Představme si další případ s tramvají: (3) Tentokrát jede tramvaj po kolejích, které se rozdvoují. Na hlavní koleji postává skupinka lidí a na vedlejší koleji stojíte jen vy (jeden člověk). Vy ani nikdo z lidí na hlavní koleji neví o jedoucí tramvaji. Tramvaj je rozjetá, nelze ji zastavit a řítí se na skupinu lidí na hlavní koleji. Já jsem opodál a mohu

548 Doing vs. Allowing Harm. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2016 [cit. 2020-09-06]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/entries/doing-allowing>>.

přehodit výhybku tak, aby tramvaj srazila vás, tedy jen jednoho člověka, namísto skupiny lidí. Otázkou je, zda je přehození výhybky ospravedlnitelné a zda budu odpovědná za újmu, která vám tím vznikne.

Představme si ještě jinou situaci: (4) Řekněme, že se tramvaj řítí na skupinku nicnetušících lidí postávajících na koleji. Vy jste tentokrát náhodným kolemjdoucím a já se rozhodnu vás pod jedoucí tramvaj strčit, abych ji tím zastavila a zabránila smrti skupiny lidí na koleji. Bylo tentokrát mé jednání oprávněné?

Ohledně případu (3) se odborná literatura v zásadě shoduje, že je správné přehodit výhybku tak, aby byl ztracen pouze jeden život namísto vícera životů lidí stojících na hlavní koleji. Řešení případu (4) je o mnoho složitější. Zatímco utilitaristická argumentace opět v zásadě směřuje k počítání životů, a tedy i zde hovoří ve prospěch záchrany skupiny za cenu smrti jednoho kolemjdoucího,⁵⁴⁹ kantovská argumentace dochází k závěru opačnému.⁵⁵⁰

Čím se případy (3) a (4) liší? Ve čtvrtém případě je do záchrany skupinky lidí vtažen náhodný kolemjdoucí a je využit jako nástroj. Kdyby kolem v tu chvíli nešel, nemohl by být použit k zastavení tramvaje. To je klíčový rozdíl oproti třetímu případu, v němž se na jedné koleji nachází jeden člověk a na druhé skupina lidí. Pokud přehodím výhybku tak, aby tramvaj najela na kolej s jediným člověkem, nepoužívám tohoto člověka jako nástroje k záchraně ostatních. Kdyby tento jeden člověk na koleji nebyl, tramvaj tudy nechám projet také, a navíc s klidným svědomím.

Testem, zda je někdo použit jako nástroj, je otázka, co by se stalo, kdyby tento člověk v dané situaci vůbec nebyl – kdybychom ho z příkladu vyškrtli.⁵⁵¹ Řekněme, že se ptáme, zda je člověk X použit jako nástroj. V příkladu (3) je člověkem X ten, kdo je sám na vedlejší koleji. V příkladu (4) je člověkem X kolemjdoucí. Jestliže lze skupinku lidí postávajících na koleji zachránit, i kdyby člověk X neexistoval, pak člověk X není použit jako nástroj.

549 FRIED, B. H. What Does Matter? The Case for Killing the Trolley Problem (or letting it die). *The Philosophical Quarterly*. 2012, č. 248, s. 527. Utilitarismus je samozřejmě složitější a mnohem komplikovanější teorií, již nelze omezit na jednoduchou tezi, že by vždy v každém případě byl pro přehození výhybky. Utilitaristé započítávají všechna dobra proti všem zlům včetně těch, která nastanou teprve v budoucnu. Kdyby bylo pravděpodobné, že by smrt menšího množství lidí na kolejích zapříčinila smrt většího množství lidí v budoucnu, mohli by naopak utilitaristé být proti přehození výhybky. Nicméně nechci se zde zabývat takto rozvětvenými případy a úvahami, jak by s nimi utilitaristé naložili. Chci se zde omezit jen na jednoduchý myšlenkový experiment a říct, že utilitaristé, na rozdíl od kantovců, sčítají dobra (kdo přežije, může zažívat dobra, a proto lze sčítání dober v zásadě převést do sčítání životů) a podle toho se rozhodují.

550 DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*, s. 287.

551 WALEN, A. *Wrongdoing Without Motives: Why Victor Tadros is Wrong about Wrongdoing and Motivation*, s. 234 – 240.

Kdyby v případě (3) člověk X neexistoval, a tedy nestál na vedlejší koleji, tramvaj tudy s klidným svědomím pošlu, situaci vyřeším a skupinku lidí zachráním. Kdyby v příkladu (4) nešel člověk X kolem, nemohla bych ho použít k zastavení tramvaje. Situaci bych nevyřešila a tramvaj by smetla skupinku lidí. Ve čtvrtém případě tedy člověka X – kolemjdoucího – používám jako nástroj, kdežto ve třetím člověka X – toho na vedlejší koleji – jako nástroj nepoužívám.

Kantovci i utilitaristé se v zásadě shodují, že je v případě (3) správné přehodit výhybku. Sporný je případ (4). Zatímco utilitaristé i zde počítají životy a kolemjdoucího by pod tramvaj spíše shodili, kantovci nikoliv, protože člověk podle nich nemůže být použit jako nástroj.⁵⁵² Neshoda proto panuje ohledně případu (4), a nikoliv případu (3).

V souvislosti s řešením pandemie viru SARS-CoV-2 řada států znemožnila podnikatelům provozovat živnost. Podobá se jednání takových států případu (3), anebo (4)? Použily státy podnikatele jako nástroje pro vyřešení zdravotnické krize? Bylo jednání států oprávněné?

11.2 Nechat neštěstí ležet tam, kam dopadlo

Ohledně neštěstí vzniklého vyšší mocí platí v civilním právu zásada nechat ho ležet tam, kam dopadlo.⁵⁵³ Když kupříkladu do mého domu udeří blesk a způsobí požár, je to neštěstí, které padlo jen na mě. Moji sousedé se nemusejí skládat, aby mi škodu nahradili. Současnou pandemií viru SARS-CoV-2 můžeme chápat jako vyšší moc.⁵⁵⁴ Otázkou je, na koho dopadla.

Zdá se, že nemocí covid-19, způsobenou virem SARS-CoV-2, je silně ohrožována především určitá část populace, řekněme *riziková skupina*. Pro lidi z nerizikových skupin nebývá nemoc fatální, a mnohdy probíhá dokonce asymptomaticky.⁵⁵⁵ Možná bychom mohli tvrdit, že pandemie je neštěstí dopadnuvší jen na rizikovou část populace. Dále bychom mohli tvrdit, že stejně tak jako moji sousedé nemají morální

⁵⁵² DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*, s. 287.

⁵⁵³ Srov. KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Videň, 1984, s. 100, cit. z MELZER, F. *Náhrada újmy způsobené náhodou*. *Bulletin advokacie* [online]. 2018, č. 1, publ. 19. 4. 2018 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nahrada-ujmy-zpusobene-nahodou>>.

⁵⁵⁴ Srov. MELZER, F. *Náhrada újmy způsobené náhodou*.

⁵⁵⁵ Za předpokladu, že virus nezmutuje do agresivnější podoby. Srov. FLEGR, J. *Koronavirus je legrace proti tomu, co ještě přijde*. In: *Aktualne.cz* [online]. 27. 4. 2020 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <<https://video.aktualne.cz/dtvv/koronavirus-je-legrace-proti-tomu-co-jeste-prijde-koledovali/r-43d99dee858f11eab0f60cc47ab5f122>>.

povinnost skládat se na opravu mého shořelého domu, nemají ani podnikatelé morální povinnost omezovat se za účelem ochrany rizikové skupiny. A pokud stát podnikatele k takovému omezení nutí, pak je používá jako nástroj k záchraně rizikových obyvatel. Tedy chová se k podnikatelům tak, jako by je strkal pod kola tramvaje – jako kolemjdoucího v příkladu (4).

Tato úvaha nás dostává do epicentra sporu utilitaristů a kantovců. Je ale pandemie skutečně neštěstím dopadnuvším pouze na rizikovou část populace? Nedopadlo spíše na stát jako celek? Jestliže neštěstí dopadlo na celý stát, pak podnikatelé nejsou v situaci kolemjdoucího a nejsou použiti jako nástroj k záchraně rizikových skupin. Šlo by o situaci analogickou případu (3), kdy přehazujeme výhybku tak, aby tramvaj projela vedlejší kolejí, na níž způsobí menší újmu. Právě podnikatelé by v tomto případě stáli na vedlejší koleji. Dočasně uzavřít jejich živnosti by mělo způsobit menší újmu než neudělat nic a riskovat kolaps zdravotnictví a smrt tisíců lidí.

Dopadlo tedy neštěstí jen na rizikovou část populace, anebo na celý stát? K nalezení odpovědi použijme jednoduchý test intuicí: Očekávali jsme od svého státu, že bude nějakým způsobem pandemií vzdorovat, anebo nás naopak překvapilo, že na ni vůbec reagoval? Pokud pro nás bylo překvapením, že se stát rozhodl ve věci jednat, pak patrně platí, že pandemii považujeme za neštěstí dopadající pouze na rizikovou část populace, a nikoliv na stát. Stejně jako neočekávám od svých sousedů finanční podporu, když mi shoří dům po zásahu bleskem, neočekávali bychom ani aktivitu státu při řešení pandemie. Jestliže se ale naopak domníváme, že by stát zásadně selhal, když zůstal v pandemické situaci nečinný, pak považujeme reakci státu za jeho povinnost. Pokud považujeme stát za povinného jednat, pak zároveň musíme považovat stát za toho, na koho dopadla vyšší moc a kdo byl neštěstím postižen.

Odborná i laická veřejnost demokratických států, zdá se, považovala reakci svých států za povinnost. Nechci ale tvrdit, že tomu tak skutečně bylo, a tuto otázku přenechávám empirickým výzkumům. Tvrdím jen, že pokud mám v tomto pravdu a lidé reakci svého státu očekávali a považovali stát za povinný jednat, pak vyšší moc dopadla na stát jako celek, a nikoliv jen na rizikovou část populace. A pokud vyšší moc dopadla na celý stát, pak stát nepoužil podnikatele jako nástroje k řešení pandemie. Podnikatelé nejsou v situaci kolemjdoucího jako v případě (4), ale jsou na vedlejší koleji jako v případě (3). Což znamená, že jednání státu bylo oprávněné jak z kantovského, tak z utilitaristického hlediska.

11.3 Proti komu poslat tramvaj

Teorie trestního práva rozlišuje mezi *excuse*⁵⁵⁶ a ospravedlněním (justification).⁵⁵⁷ *Excuse* použiji, pokud mě někdo viní z jednání, kterého jsem se nedopustila, případně jsem ho neměla pod svou kontrolou (například jsem byla v hypnóze, v šoku nebo nedobrovolné intoxikaci). Použitím *excuse* vyjadřuji: *Neudělala jsem nic špatného* anebo *Nebyla jsem to já, kdo to skutečně udělal*.⁵⁵⁸ Naproti tomu, jestliže se ospravedlňuji, tak říkám, že jsem se ocitla v situaci, v níž jsem musela volit mezi možnostmi, z nichž všechny implikovaly újmu. Vybrala jsem tu z možností, která měla způsobit tu nejmenší újmu. Ospravedlněním vyjadřuji: *Sice jsem udělala čin, z něhož někomu vznikla újma, ale není mou chybou ani vinou, že újma vznikla*. Ospravedlnění spočívá v tvrzení, že jsem se dopustila daného skutku, ovšem tento skutek byl tím nejlepším, co jsem mohla za daných okolností učinit.

Před osmnácti lety zasáhla Indonésii vlna tsunami. Tehdy médii proběhl příběh matky, která se s dvěma svými dětmi ocitla uprostřed přílivové vlny. Jedno dítě bylo čtyřleté a druhé šestileté a matka obě držela za ruku. Kvůli silnému proudu ale musela jedno dítě pustit, aby se sama udržela na nohou. Pustila starší z obou dětí. Příběh měl dobrý konec, neštěstí přežili všichni tři. Když matka záchranářům zdůvodňovala svou „Sophiinovu volbu“, její úvaha byla racionální. Pustila starší z obou dětí, to šestileté, protože šestileté mělo oproti čtyřletému větší šanci samo v silném proudu přežít. Matka tím svůj výběr ospravedlnila. Řekla, že dítě sice pustila, ale v dané situaci to bylo to nejlepší, co mohla udělat.⁵⁵⁹ Kromě ospravedlnění měla i *excuse* pro to, že se s dětmi vůbec v záplavě ocitla. Vlna tsunami přišla náhle a neočekávaně a byla nepředvídatelnou vyšší mocí. Matka neudělala nic špatného, protože nebylo její chybou ani vinou, že se uprostřed záplavy ocitla. *Excuse* by neměla tehdy, kdyby dobrovolně a vědomě děti do nebezpečné vody dovedla nebo nedbala případných varování před tsunami.

556 Přeložit pojem *excuse* do českého jazyka je problematické. Nejblíže překladem je výraz omluva. Slovo omluva má ale v českém jazyce dva významy, a to: a) přijetí odpovědnosti a vyjádření lítosti (*omlouvám se, že jsem to udělala*), případně poskytnutí satisfakce za to, co se stalo; b) odmítnutí odpovědnosti (*byla jsem v silném šoku, což mě omlouvá*). Srov. *apology*, viz TAVUCHIS, Nicolas. *Mea Culpa. A Sociology of Apology and Reconciliation*. Stanford: Stanford University Press, 1991, s. 17, 33; LAZARE, A. *On Apology*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 145 a násl.; 167). Kdybychom *excuse* překládali jako omluvu, byla by to omluva ve druhém z těchto významů. Dále budu v této kapitole používat anglický výraz *excuse*, abych předešla nejasnostem.

557 Rozlišení přejato z WESTEN, P. *An Attitudinal Theory of Excuse*, s. 291, 298.

558 Například to způsobil ten, kdo mě zhypnotizoval nebo intoxikoval.

559 Utilitaristický výběr menšího zla není vyjádřením disrespektu k žádnému ze zúčastněných lidí. Právě naopak, všichni jsou do výsledku započtení. Srov. CAPES, J. A. *Blameworthiness without wrongdoing*. *Pacific Philosophical Quarterly*. 2012, č. 3, s. 18.

Matka neměla kontrolu nad tím, že se v přílivové vlně ocitla, měla už ale kontrolu nad tím, jak se v takové situaci chovala. Analogicky lze říct, že kontrolu lze mít (a) nad tím, zda se vůbec do nějaké situace dostaneme, a (b) nad tím, jak v této situaci jednáme. Matka v Indonésii měla kontrolu jen nad (b), tedy jak se v situaci zachovala.

Postavení států v pandemii je podobné příběhu matky. Státy se do situace nedostaly vlastní vinou, neměly nad vznikem pandemie kontrolu a ani mít nemohly. Mají proto *excuse* a nelze je vinit, že se ve složité situaci vůbec ocitly. Nemí jejich vina, že musely vybírat mezi řešeními, z nichž všechna způsobují újmu. Kdyby stát ale například provozoval biologickou laboratoř a virus by mu z ní nedopatřením unikl, pak by neměl *excuse* a odpovídal by za způsobenou újmu.⁵⁶⁰

Státy patrně nezpůsobily pandemii, neměly pod kontrolou její existenci a ani ji mít pod kontrolou nemohly. Co už ale pod kontrolou každý stát v zásadě měl, byl průběh pandemie na jeho území. Řekněme, že určitý stát z nabízejících se možných řešení pandemické krize vybral tu variantu, v níž dočasně uzavřel restaurace, obchody a provozovny. Stejně jako ospravedlnila svou volbu matka v indonéské vlně tsunami, musí mít pro svou volbu ospravedlnění i tento stát.⁵⁶¹ Je ospravedlněn, jestliže v úsudku nepochybil, nic podstatného nezanedbal a v dané situaci a s dostupnými informacemi zvolil to nejlepší řešení (respektive to, které implikovalo nejmenší újmu).⁵⁶² Pokud se stát ospravedlní, znamená to, že škoda podnikatelům sice vznikla – a vznikla v důsledku rozhodnutí státu –, ale stát za ni neodpovídá. Ospravedlnění znamená: *Sice jsem vykonal čin, který někomu způsobil újmu, ale není mou chybou ani vinou, že újma vznikla.*

Pokud využijí metaforu z výše uvedených příkladů s tramvají, stát má ospravedlnit, že přehodit výhybku a poslat rozjetou tramvaj na podnikatele bylo v danou chvíli tím nejlepším řešením. Pokud se mu to povede, nebude za škodu podnikatelů vinen a nebude za ni ani morálně odpovědný.⁵⁶³

560 Respektive nemusel by mít *excuse* – to podle konkrétní situace.

561 Nechci zde rozhodovat o tom, kdo má důkazní břemeno. Zda se a) předpokládá, že má stát ospravedlnění, a musí být státu prokázáno, že pochybil; anebo b) stát musí sám aktivně prokázat své ospravedlnění. Možná mé formulace působí, jako bych na to chtěla dávat odpověď, ale to není mým cílem.

562 Epistemická nejistota v době rozhodování viz ŠEJVL, M. Lidská práva v současné situaci. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrize*, s. 10–27; SOBEK, T. *Jaké to je být odepsaný*, s. 35–43.

563 K důkaznímu břemenu viz předchozí dvě poznámky.

11.4 Stát zakopl anebo nakopl?

Stát neměl kontrolu nad vznikem pandemie, a tak disponuje *excuse* proti odpovědnosti za existenci nákazy. Nad čím už ale stát kontrolu měl, bylo samo řešení pandemické situace. Zdá se, že jakékoliv řešení v danou chvíli se nabízející bylo v nějakém ohledu bolestivé. Vystavovalo lidi riziku nákazy, ohrožovalo je na životě nebo omezovalo širokou škálu jejich práv. Pokud ale stát prokáže, že na základě dostupných informací vybral ze všech nabízejících se řešení to objektivně nejlepší (to implikující nejmenší újmu), pak se ospravedlní a nebude za vzniklou újmu (popřípadě úzeji škodu) morálně odpovědný.

Všimněme si, že ospravedlněním prokazujeme způsobení té nejmenší možné újmy. Stát shledal, že bude lepší zabránit vzniku újmy velkému množství lidí, a to i za cenu uzavření obchodů a provozoven. Jinak řečeno, stát se rozhodl způsobit škodu podnikatelům, čímž se pokusil odvrátit vznik mnohem větší újmy mnohem většímu počtu lidí. To ale znamená, že podnikatelé sami nesli náklad za všechny ostatní, z čehož by mohl vyplývat jejich morální nárok na satisfakci. Normativní práci zde odvádí povinnost ostatních nebýt černými pasažéry.⁵⁶⁴ Herbert Hart říká, že *pokud lidé jednají společně k dosažení určitého cíle a podle pravidel omezí svou svobodu, pak mají tito lidé, kteří svou svobodu omezili, když to bylo potřeba, právo požadovat podobné omezení po těch, kteří z tohoto jejich sebeomezení benefitovali.*⁵⁶⁵ V opačném případě budou ti, kteří benefitovali, černými pasažéry.

Když někomu způsobím újmu, třebaže nezaviněně, a zároveň chci nadále být ostatními lidmi vnímána jako ohleduplný člověk mající své místo ve společnosti, měla bych dbát o své vztahy k ostatním lidem, přijmout za tyto vztahy odpovědnost a snažit se je udržet v dobrém stavu. Pokud mohu poskytnout přiměřenou satisfakci vedoucí k nápravě nevyrovnaných vztahů, měla bych ji poskytnout, chci-li být nadále považována za ohleduplného člověka. A podobně, jestliže o sobě stát tvrdí, že je státem demokratickým a respektujícím každého jednoho občana,⁵⁶⁶ pak by měl dbát, aby takovým i zůstal.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Normativní práci zde odvádí má povinnost nebýt černým pasažérem.

Srov. APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*, s. 40.

⁵⁶⁵ HART, H. L. A. *Are there any Natural Rights?*, s. 185.

⁵⁶⁶ Srov. hodnoty demokracie: rovnost, férovost, responzivnost, suverenita lidu (viz DUFEK, P. *Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování*, s. 181). Jestliže vládní lid a zároveň platí, že si jsou všichni členové lidu rovni, pak stát respektuje každého jednotlivce a každého respektuje stejně.

⁵⁶⁷ Srov. nepřijetí odpovědnosti za následky svých činů vs. přijetí odpovědnosti i za stav věcí, jehož vznik jsme neměli plně pod kontrolou. WOLF, S. *The Moral of Moral Luck. Philosophical Exchange*. 2000, č. 1, s. 13, 14. Srov. též defektní jednání viz KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*, s. 33.

Tím se dostáváme ke vztahu občanů mezi sebou navzájem. Doposud jsem hovořila o vztahu státu a jeho občanů, ovšem stát není od svých občanů odtržen. Je jimi konstituován a bez nich by neexistoval. A navíc, jestliže někomu poskytne finanční satisfakci, neučiní tak ze svých vlastních peněz, protože žádné takové nemá. Stát disponuje pouze těmi penězi, které předtím vzal (nebo především si později vezme) od svých občanů.⁵⁶⁸ Narovnávali stát své vztahy s podnikateli, de facto zároveň s tím narovnával i vztahy mezi občany navzájem. Pokud totiž stát podle svých možností poskytne podnikatelům satisfakci, pak tuto satisfakci de facto poskytuje dle svých možností každý občan. Ostatně, i občané mají důvod satisfakci poskytnout. Pokud jsou (a nadále chtějí být) vzájemně rovnými, pak nemohou zachovávat stav, kdy neštěstí, které padlo na ně na všechny, odnesou jen někteří z nich – v tomto případě jen podnikatelé.

Restriktivní opatření učinil stát, brav ohledy na rizikové skupiny obyvatel. Není ale samozřejmě fakticky možné chtít od lidí z rizikových skupin, aby podnikatelům nahradili vzniklou škodu, to by znamenalo jen přelití extrémní zátěže z jedněch lidí na druhé, přičemž satisfakce by měla narovnat vztahy, a nikoliv vytvářet nové nerovnosti. Především by ale také nebylo namístě chtít hrazení satisfakce jen po lidech z rizikových skupin. Oni podnikatelům škodu nezpůsobili o nic víc než kdokoliv jiný, a proto nejsou o nic víc povinni ji hradit. Pandemie je vyšší moc, která padla na všechny, a nikoliv jen na lidi z rizikových skupin. Pokud existuje závazek se s epidemií vypořádat, případně poskytnout satisfakci podnikatelům, pak tento závazek mají všichni. Žádnou skupinu lidí z této povinnosti nelze a priori vyčlenit.

Další otázkou je výše finanční satisfakce pro narovnání vzájemných vztahů mezi podnikateli a ostatními občany. Mělo by jít o takovou výši, která by zajistila skutečné narovnání vztahů. Nicméně příliš vysoká satisfakce by vztahy nesrovnala, ale naopak generovala další nerovnosti – jen by přelévala břemeno z jedněch na druhé. Výše satisfakce proto musí odpovídat možnostem zúčastněných, a jestliže jsou možnosti zbytku společnosti malé nebo žádné, pak musí být i výše poskytnuté satisfakce malá nebo jen symbolická.⁵⁶⁹ Určení způsobu a výše satisfakce a její provedení by samozřejmě mělo být v rukou

⁵⁶⁸ Stát disponuje jen penězi svých občanů, popřípadě navíc těmi od kohokoliv, kdo se ve státě rozhodne podnikat či žít, a tedy i platit daně. Nicméně takoví lidé to na rozdíl od občanů dělají ze své vlastní vůle a dobrovolně. A pokud nesouhlasí s výší daně, mohou odejít. Naproti tomu v případě občanů nelze vyvozovat z pouhého faktu, že z republiky neodejdou, jejich souhlas s počináním státu. KELLY, P. *Locke's Second Treatise of Government. A Reader's Guide*, s. 105 a násl., především 109; viz též úvodní část podkapitoly 4.2.

⁵⁶⁹ GOLD, A. *A theory of redressive justice*, s. 175.

státu, jehož funkcí (mimo jiné) je přerozdělovat břemena a narovnávat vztahy mezi občany. Možnosti jednotlivých států a jejich občanů se mohou lišit, a proto se může lišit i satisfakce poskytnutá podnikatelům různých států.

Závěr V. bloku: Satisfakce

V souvislosti s přijetím opatření proti šíření pandemie stát dočasně uzavřel restaurace, obchody a provozovny soukromých podnikatelů. Ve veřejném prostoru se objevily názory hlásající neodškodňovat, a to s poukazem na fakt, že škodu podnikatelům nezpůsobil stát, ale pandemie. Protiargumentem je, že to nebyla pandemie, kdo uzavřel provozovny, ale stát. Mým cílem zde nebylo analyzovat právní úpravu a z ní plynoucí nárok na náhradu škody. Namísto toho jsem identifikovala morální nárok podnikatelů vůči státu na poskytnutí alespoň nějaké formy pomoci.

Mluvím o *nějaké formě pomoci*, neboť ta není ani natolik určitá, jako by byla určitá výše náhrady škody plynoucí z platného práva (přičemž nutno dodat, že ani o té rozhodně nepanuje napříč právní komunitou konsensus). Mluvím o morálním nároku na *nějakou formu pomoci*, protože nejde o morální nárok na náhradu škody. Nikdo totiž škodu nezavinil, a proto za ni nikdo morálně neodpovídá. Stát sice uzavřel provozovny soukromých podnikatelů, ale jestliže bylo uzavření ospravedlnitelné (neboť bylo tím nejlepším, co stát mohl v danou chvíli udělat), pak stát nenese odpovědnost za škodu uzavřením vzniklou.

Za co stát může být morálně odpovědný, je poskytnutí satisfakce za vzniknuvší nerovnost. Stát shledal, že nejlepším řešením je způsobit škodu podnikatelům a vyhnout se tak mnohem větší újmě. Pokud tedy nejlepší možností bylo způsobit škodu podnikatelům, pak podnikatelé sami nesli náklad za všechny ostatní, a tedy se dostali do nerovného postavení. Pokud mají podnikatelé na něco morální nárok, pak je to vyrovnání vzájemných vztahů s ostatními občany. Protože jde o vyrovnání vztahů, a nikoli o náhradu škody, nemusí být satisfakce rovna výši škody.⁵⁷⁰ Namísto toho by její výše a forma měly odpovídat možnostem všech zúčastněných.

⁵⁷⁰ Výše újmy přitom pravděpodobně není ani rozdílem mezi ziskem roku 2020 a roku 2019. I kdyby totiž stát provozovny neuzavřel, zisky roku 2020 by patrně byly kvůli pandemii beztak nižší. Možná i značně, jestliže by postup pandemie nebyl mírněn, a tudíž by onemocněla velká část populace.

Důvodem k poskytnutí satisfakce jsou postoje druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně. Kdo bere vážně důvody ostatních lidí, ten je váží proti svým vlastním důvodům a nemůže nikoho vědomě udržovat v nerovném postavení. Zároveň ale musí jít pouze o satisfakci, a nikoliv náhradu škody. Jestliže i podnikatelé berou důvody ostatních lidí vážně, pak po nich nemohou chtít více než narovnat své vzájemné vztahy.

VI.

Závěr

12 Závěr

Středobodem této knihy byl výklad pracující s dvěma vzájemně provázanými pojmy, a to *kontrola* a *vliv*. Pojem kontrola je centrálním v lidském normativním uvažování a jako analytický nástroj vykazuje potenciál změny perspektivy, umožňující vykročit mimo zaužívané kategorie a odhalit výzkumné problémy tam, kde jsme je už nebyli zvyklí vidět. Právě pojmu kontrola a jeho analytickému a explikačnímu potenciálu se věnuje v současnosti vznikající teorie kontroly.⁵⁷¹ K ní se tato kniha hlásí, přičemž (a) využívá jejich dosavadních poznatků a (b) zároveň s tím ji i doplňuje a rozvíjí.

Hlavním cílem této knihy byla explikace relativně vágního pojmu *vládnutí*. Využila jsem nástroje nabízené teorií kontroly, které jsem rozpracovala a doplnila především o nový termín *podmíněný nekontrolovaný vliv*, díky kterému jsem pak pojem *vládnutí* explikovala. Jakkoli tedy hlavním cílem knihy bylo explikovat pojem *vládnutí*, současně jsem se napříč výkladem průběžně zabývala rovněž funkčními vazbami mezi pojmy *kontrola* a *vliv* a rozvíjela tak analytický aparát teorie kontroly.

Člověk může mít vliv, kontrolu nebo obojí zároveň. Vlivem může působit jak člověk, tak i příroda. Slunce může ovlivnit naši náladu, náledí může ovlivnit rovnováhu při chůzi, vichřice může odnést střechu domu atd. Slunce, náledí ani vichřice ale nemají nad ničím kontrolu, protože nemají žádnou svou vůli, kterou by naplňovaly. Mít kontrolu znamená mít schopnost přizpůsobovat okolní svět své vlastní vůli, tedy představit si, co být má, a tuto svou představu realizovat, což dokáže právě člověk. Člověk kontroluje své prostředí, protože ho dokáže cíleně a dle své vůle ovlivňovat. Slunce, náledí a vichřice sice ovlivňují prostředí, ale ne dle své vůle, protože žádnou vůli nemají.

Aby mohl člověk kontrolovat své prostředí, tedy ovlivňovat ho dle své vůle, tak musí nejprve kontrolovat sám sebe a sám jednat dle své vlastní vůle. Kdo nemá tuto sebekontrolu, ten jedná jen podle svých náhodných tužeb a pudů. Kupříkladu abstinující alkoholik má sebekontrolu, jestliže nepodléhá touze po alkoholu. Mít sebekontrolu znamená podrobovat svá jednání kritické reflexi a ptát se sám sebe, zda je opravdu správné právě takto jednat. Tím lidé svou vůli formují, tedy ujasňují si, co že je právě tím správným jednáním. Ten,

571 Více k teorii kontroly viz podkapitola 2.1.

kdo není schopen sebereflexe, není ani schopen kontroly sám nad sebou, protože si neujasňuje, jak právě on sám chce jednat a co že je jeho vlastní vůlí.

Svou sebereflexi se člověk odlišuje od zvířat. Zvířata také své okolí ovlivňují, některá k tomu umí používat i nástroje, ale jejich jednání nepovažujeme za kontrolované, respektive nepředpokládáme, že mají sebekontrolu. Nepředpokládáme totiž, že by rozmýšlela, zda to, co dělají, opravdu dělat chtějí. Naopak právě předpokládáme, že jednají pudově a dle svých aktuálních tužeb. V takovém případě nemají svá jednání pod kontrolou a působí jako přírodní síla: stejně jako vítr, který vane tak, jak se zrovna zformovalo proudění vzduchu, tak i zvířata jednají tak, jak jim zrovna přijde na mysl. Kontrolované proto jednají jen lidé, protože ti nemusí podléhat čemukoliv, po čem zrovna zatouží nebo k čemu jsou puzeni, a proto jednají podle své vlastní vůle, a nikoliv podle tužeb a pudů.

Jestliže je ke kontrole nad svým okolím zapotřebí sebekontroly, a jestliže jen člověk má sebekontrolu, pak jen člověk kontroluje své prostředí. A protože jen člověk kontroluje své prostředí, jen člověk určuje, co být má. Jeho kontrola je zdrojem normativity.

Řekněme, že má Anna pod kontrolou Barboru. Znamená to, že je Anna schopná Barboře efektivně přikazovat a zakazovat a v případě neuposlechnutí ji dokáže i donutit. Anniny příkazy jsou pro Barboru závazné proto, že nad nimi Barbora nemá kontrolu. Co Anna přikáže, to musí Barbora vykonat. Kdyby měla Barbora nad příkazy kontrolu, a tedy si vždy mohla vybrat, zda uposlechne, pak by pro ni Anniny příkazy nebyly příkazy, ale jen doporučeními. Kontrola se proto pojí se závazným určením toho, co má být, tedy s normativitou. Normativní je to, co nemáme pod kontrolou.⁵⁷²

Aby mohla mít Anna Barboru pod svou kontrolou, musí mít nejprve pod kontrolou sama sebe. Jinak řečeno, aby Barbora vykonávala Anninu vůli, pak musí Anna nějakou svou vůli mít. A tu má, jestliže má sebekontrolu.

Pokud se ale kontrola pojí se závazností, jak se se závazností pojí sebekontrola? Zdá se paradoxní říkat, že *kontrola je zdrojem normativity*, a zároveň že *normativní je to, co nemáme pod kontrolou*. Jak může

572 Přesněji řečeno, co nemáme pod kontrolou a zároveň je v zásadě porušitelné. Kupříkladu přírodní zákonitosti (třeba gravitaci) pod kontrolou nemáme, protože ji neumíme zrušit. Nicméně gravitace není normativní, protože není porušitelná. Anniny příkazy jsou normativní. Barbora je totiž nemá pod kontrolou – nemůže je změnit. Zároveň je schopna je porušit a nezachovat se podle nich, třebaže je pravda, že je Anna schopná později Barboru například fyzicky přinutit.

mít člověk kontrolu sám nad sebou, aby si mohl stanovovat závazky, a zároveň ji nemít, aby pro něj byly závazné? Jak může být člověk sám pod svou vlastní kontrolou, tedy kontrolu zároveň mít a nemít?

K objasnění si můžeme vypůjčit teorii Harryho Frankfurta rozlišující mezi postoji prvního a druhého řádu. Postoje prvního řádu jsou jakékoliv tužby a pudy a postoje druhého řádu jsou metapostoje, jsou to postoje k postojům prvního řádu.⁵⁷³ Postoje druhého řádu představují perspektivu, z níž na své postoje prvního řádu nahlížíme, a poskytují nám kritérium pro výběr těch našich postojů prvního řádu, podle nichž bychom měli jednat. Kupříkladu abstinent může mít postoj druhého řádu abstinovat, ale zároveň mít kladný postoj prvního řádu k alkoholu. Abstinent se kontroluje, jestliže se nezachová podle tohoto svého postoje prvního řádu odporujícího postoji druhého řádu. Postoj druhého řádu (abstinovat) je tak kritériem jeho jednání.

Postoje druhého řádu jsou určeny sebeidentifikací člověka se substancí, již shledává hodnotnou pro svůj život, respektive je o její hodnotě přesvědčen. Co je naším postojem druhého řádu, nemáme pod kontrolou v tom smyslu, že se nemůžeme jednoduše z minuty na minutu rozhodnout postoj druhého řádu změnit. Jestliže jsme přesvědčeni, že je pro nás něco hodnotné, nemůžeme o tom přestat být přesvědčeni jednoduše jen pouhým svým rozhodnutím.

Zároveň ale máme postoje druhého řádu pod kontrolou v jiném smyslu. Vystavujeme je neustálému testování tím, jak se v průběhu času dozvídáme nové evidence o světě. Nemáme sice pod kontrolou, zda nás evidence přesvědčí, a tedy ovlivní, ale máme pod kontrolou, do jaké míry se jim záměrně vystavujeme, vyhledáváme je a přemýšlíme nad nimi. To už záleží jen na každém z nás. Avšak vystavovat se různorodým vlivům a testovat své postoje druhého řádu znamená pečovat o jejich kvalitu. Obsahem našeho postoje druhého řádu je to, s čím se identifikujeme. A jestliže disponujeme širokou evidencí o světě, je pravděpodobnější, že se neidentifikujeme s bludem.

Někteří lidé mohou cíleně zjišťovat fakta a reflektovat svá vlastní jednání, kdežto jiní žádné evidence nevyhledávají a nad svými postoji se třeba vůbec nezamýšlejí. To ale neznamená, že ti druzí postoje druhého řádu nemají. Mají je, pouze na ně nepůsobí cíleným a kontrolovaným vlivem, a tedy nepečují o jejich jakost. Nicméně postoje druhého řádu mají. Jsou jejich proto, že mají pod kontrolou jejich

573 FRANKFURT, H. G. *Freedom of the Will and the Concept of a Person*, s. 6, 7.

kvalitu, a tudíž také odpovídají za případnou nekvalitu a za jednání, k nimž jsou scestnými postoji druhého řádu vedeni.⁵⁷⁴

Frankfurtův koncept hierarchického uspořádání postojů je relativně úzce zaměřen, protože se věnuje vztahu, který má mít člověk sám k sobě – zda skutečně kontrolovaně jedná, anebo zda podléhá nějakým nahodilým tužbám a pudům (= zda jedná podle svých postojů druhého řádu, anebo zda podléhá postojům řádu prvního). Frankfurt ale ponechává mimo zřetel postoje člověka k ostatním lidem – zda člověk svým jednáním skutečně vyjadřuje svůj postoj k nim.

K Frankfurtově teorii lze proto doplnit úvahy o postoji druhého řádu, jenž zaujímáme vůči ostatním lidem. Obsahem tohoto postoje druhého řádu je respektovat ostatní lidi, tedy brát jejich důvody v potaz jako důvody pro své vlastní jednání. Je to postoj druhého řádu nutně společný všem osobám a všechny osoby ho nutně mají s totožným obsahem. Jinak řečeno, každá osoba má postoj druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně.

Pro rozlišení nazývám ty postoje druhého řádu, které identifikoval Frankfurt, jako *ovlivnitelné* postoje druhého řádu, neboť jejich obsah lze změnit (ovlivnit) vystavováním se evidencím o světě a faktech. Postoje druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně, které má každý, nazývám *neovlivnitelné postoje druhého řádu*, neboť je má každý vždy nutně s totožným obsahem, a tedy jejich obsah nelze změnit (nelze ovlivnit).

Podle Christine Korsgaardové lidé mohou sdílet své důvody, tedy jeden člověk může jednat na základě důvodů toho druhého, a to díky prostému faktu mezilidské komunikace. Prostřednictvím slov jsou totiž lidé schopni vetřít se do mysli jiných lidí. Jestliže na vás promluví v jazyce, kterému rozumíte, a ze vzdálenosti, z níž mě uslyšíte, je pro vás téměř nemožné mě neslyšet a neznat význam mých slov. Pokud dobře slyšíte a dobře rozumíte, nemůžete se rozhodnout neslyšet a nerozumět. Takže víte, co říkám, přestože byste třeba nechtěli.

Řekněme, že jdete po ulici a já na vás zavolám. Dostanu vás tím do situace, kdy musíte reagovat, a jen se rozhodujete, jakým způsobem. Zda zastavíte, anebo mě budete ignorovat. (I ignorace je reakcí, protože ignoraci předchází rozhodnutí ignorovat a rozhodovat jste se začali kvůli mému zavolání.) Nemůžete nereagovat, neboť mě nejste

574 Viz též AIKIN, S. *Knowing Better, Cognitive Command, and Epistemic Inifitsm*, s. 33, 34.

schopni neslyšet a neporozumět mi, takže reagovat musíte. Když nemáte nějaký naléhavý důvod pokračovat ve své cestě, ale prostě se jen rozhodnete mě ignorovat, znamená to, že mi vzdorujete a rebelujete proti mně. Pokud rebelujete, jen tím prokazujete existenci normy velící zastavit a zjistit, co potřebuji, a tedy prokazujete, že máte normativní důvod zastavit.

Pokud mají lidé normativní důvod zastavit po zavolání jiného člověka, pak mají normativní důvod brát důvody ostatních lidí vážně, a tedy mají to, čemu říkám neovlivnitelný postoj druhého řádu s obsahem brát důvody ostatních lidí vážně.

12.1 Explikace

Jedním z cílů teorie kontroly je nabídnout pojmový aparát schopný vyjasnit a zpřesnit normativní vztahy ve společnosti. V této knize jsem pojmový aparát teorie kontroly testovala a rozšiřovala. Explikandem mi byla *demokratická koncepce vládnutí* a explikatem pojmy *kontrola*, *vliv* a pojmy s nimi související. Jinak řečeno, za pomoci pojmů *kontrola*, *vliv* a pojmů s nimi souvisejících jsem explikovala pojem *vládnutí*.

V demokracii si lidé vládnou sami, jestliže stojí na počátku vzniku závazků, jimiž jsou ovládání. Protože je ale pro lidi v dnešních mnohamilionových státech prakticky nemožné, aby sami osobně přijímali veškerá pravidla, ztotožňuje se jejich sebevláda s udělováním souhlasu politické autoritě, která pak pro ně a za ně pravidla přijímá. Jak by ale taková politická autorita mohla získat souhlas od všech lidí? Dovodit, že politická autorita získala skutečný souhlas od každého jednoho člověka, je značně problematické, až nemožné, a proto teorie legitimacy nezřídka pracují s hypotetickým souhlasem.

Hypotetický souhlas je připsán. Když řekneme, že lidé hypoteticky souhlasí, neznamená to, že lidé dali nějaký skutečný souhlas. Ba co víc, dokonce by ho možná ani nedali, kdyby se jich býval někdo zeptal. Pro účely připsání hypotetického souhlasu s politickou autoritou se lidé idealizují, což znamená, že se jim určité vlastnosti přimyslí anebo některé naopak odmyslí. Kupříkladu se jim přimyslí větší disciplinovanost při uvažování a odmyslí emotivnost a zkratkovitost, takže jsou pak racionálnější. A jestliže by takoví racionální lidé souhlasili s danou politickou autoritou, pak je tato politická autorita legitimní.

Souhlas s touto legitimní autoritou se pak připíše skutečným lidem a říká se, že ti souhlasí hypoteticky.

Jaký je v tom problém? Po jisté idealizaci by s naší politickou autoritou mohl souhlasit každý, dokonce i lidé ze sousedního státu. Jenže to není jejich politická autorita, ale naše. Proč by to měla být právě naše politická autorita, kdyby s ní souhlasili i oni? Co z ní dělá naši politickou autoritu, a nikoliv jejich? Hypotetický souhlas lze sice někomu připsat, ale komu přesně?

Problematickosti souhlasu jakožto legitimizačního nástroje si všímá Philip Pettit a navrhuje namísto souhlasu (ať už skutečného, či hypotetického) uvažovat o kontrole. Navrhuje tedy opustit problematický *souhlas* a soustředit se na jiný legitimizační nástroj, a to *kontrolu*.

Podle Pettita je legitimní taková politická autorita, kterou mají pod kontrolou ti lidé, pro něž tato politická autorita přijímá pravidla. Jinak řečeno, politická autorita sice přijímá pro lidi pravidla, ale lidé ji mají pod kontrolou, takže stojí na počátku vzniku těchto pravidel, a tak si ve skutečnosti vládnou sami. Politická autorita je jen nástrojem jejich sebevlády.

Kontrolu lidé ale mají, i když k volbám nechodí a nikterak politicky nejednají. Kontrola totiž znamená už samotnou disponovanost ovlivnit politickou autoritu. A jestliže lidé mají volební právo a svobodu slova, popřípadě také další zaručené mechanismy, jak se domoci spravedlnosti, pak mají svou politickou autoritu pod kontrolou, a tedy si vládnou sami.⁵⁷⁵

Kontrola jakožto legitimizační nástroj se vyrovnává s problémy, jimiž trpí skutečný souhlas, i s těmi, jimiž je zatížen souhlas hypotetický. Defektem skutečného souhlasu je neochota některých lidí ho udělit, byť třeba sebelepší a sebespravedlivější politické autoritě. Jestliže by se vždy našel někdo nesouhlasící, tak by nikdy žádná politická autorita nemohla být legitimní, a to ani ta nejlepší a nejspravedlivější. Kontrola naproti tomu není závislá na takových rozmarech. Kontrolu nad politickou autoritou lidé zkrátka mají, jestliže ji jsou fakticky schopni ovlivnit kupříkladu svým hlasem ve volbách nebo svobodou slova. Svou politickou autoritu takto lidé kontrolují, i kdyby třeba nechtěli.

Kontrola řeší i problém hypotetického souhlasu. Politická autorita patří právě jen těm lidem, kteří ji mají pod kontrolou. Takže kupříkladu, pokud svou politickou autoritu kontrolujeme my naším hlasovacím právem, a nikoliv lidé ze sousedního státu, je to naše politická autorita, a nikoliv jejich.

575 PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*, s 185.

Kontrola jakožto legitimizační nástroj má ale jiné a své vlastní problémy. Schopnost mít něco pod kontrolou předpokládá disponovanost dostatečnou mentální kapacitou. Kupříkladu malé dítě nemá dostatečnou mentální kapacitu na kontrolu svého vlastního života, natožpak na kontrolu politické autority. Jak to že je tedy právě určitá politická autorita jeho, i když ji nemá pod kontrolou?

V této knize jsem navrhl, že lidé nevládnou jen a pouze svou *kontrolou*, ale také *podmíněným nekontrolovaným* vlivem. Kontrolou lidé působí vertikálně na svou politickou autoritu a podmíněným nekontrolovaným vlivem horizontálně mezi sebou navzájem. Kontrolou vládnou jen ti, co jsou jí schopni, kdežto podmíněným nekontrolovaným vlivem každý. Ten, kdo vládne pouze podmíněným nekontrolovaným vlivem, působí na ty, kteří vládnou kontrolou, a přes ně je propojen se svou politickou autoritou. Kontrola tak zůstává legitimizačním nástrojem.

Podmíněným nekontrolovaným vlivem se může na vládnutí podílet každý, a to jak svéprávní dospělí, tak i děti, mentálně postižení a komaticí. Že mám tento podmíněný nekontrolovaný vliv, se pozná nikoliv podle toho, že nějakou aktivitu vykonávám já sama, ale že někdo vykonává nějakou aktivitu jen kvůli mně, usiluje přitom o můj prospěch, je ochoten se třeba i uskromnit, a navíc takové své jednání považuje za svou povinnost.

Podmíněný nekontrolovaný vliv je zásadní složkou vládnutí a mít ho je nutností pro všechny. Potřebují jím vládnout všichni, a nikoliv jen lidé nedosahující dostatečné mentální kapacity. I svéprávní dospělí nejprve musí mít tento vliv, protože až díky němu mají i kontrolu. Podmíněný nekontrolovaný vliv totiž předchází samotné kontrole, jež je právě jím umožněna. Mohu svou politickou autoritu kontrolovat jen za předpokladu, že mě ostatní respektují a cítí se být povinni se kvůli mně uskromnit. Kupříkladu přiznat mi volební právo totiž už samo o sobě znamená uskromnit se, neboť čím více lidí volí, tím menší váhu má hlas jednotlivého voliče.

Poznatek o dvou složkách vládnutí není získán empirickým výzkumem, ale nástroji analytické filozofie. Netvrdím proto, že takovým vlivem někdo skutečně vládne. Nejde ani o normativní tvrzení, a tak neříkám, že by tak někdo vládnout měl. Jde o čistě deskriptivní tezi sdělující, že pokud hovoříme o demokratické koncepci vládnutí, pak nutně hovoříme také o podmíněném nekontrolovaném vlivu, neboť jeho existence je presupozicí demokratické koncepcí vládnutí.

12.2 Aplikace

V úvodu této knihy jsem se ptala, jak se opravdu každý člověk podílí na vládnutí. Pojem vládnutí, mluvíme-li o demokratické koncepci vládnutí, má dvě složky, a to (a) kontrolu a (b) podmíněný nekontrolovaný vliv. Podmíněným nekontrolovaným vlivem se na vládnutí podílejí všichni, a to i malé děti, mentálně postižení nebo komatici. Ti, kteří jsou toho schopni, se navíc na vládnutí podílejí i svou kontrolou.

Rozbor pojmu vládnutí a identifikace jeho dvou složek zodpovídá otázku, jak se opravdu každý na vládnutí podílí. Navíc také poskytuje nástroj aplikovatelný na další aktuální problematiky, z nichž některým jsem se v této knize věnovala. Jmenovitě morálnímu nároku na náhradu škody vzniklé při současné epidemii SARS-CoV-2, morálnímu nároku budoucích generací kupříkladu na ochranu klimatu či morálnímu nároku lidí na ovlivňování vnitrostátních politik jiného státu. Argumentace byla vždy vystavěna právě na dvou složkách vládnutí, z nichž podmíněný nekontrolovaný vliv je tou kruciólní. A proto...

Zůstaňme pod vlivem!

Resumé

“The Rulers and the Ruled” “The Rulers and the Ruled” is a legal monography overlapping into related philosophical disciplines, particularly ethics and political philosophy. Thematically it focuses on normativity, legitimacy, and collective agency issues, drawing methodologically on the traditions of analytical philosophy and on the emerging theory of normativity, the so-called theory of control, which it also develops.

The concept of control has a great explicative potential, because it is (a) the central concept of human normative reasoning (b) it is well analyzable concept, and (c) it is neglected and under-theorized. This monography aims to explain the concept of the control, refine it, and use it to explicate another, relatively vague, but important concept, namely the governance. To narrow the explicated field and contextualize the governance, the book uses Abraham Lincoln’s well-known statement connecting the democracy with the government of the people, by the people, and for the people. The statement is one of the most famous definitions of democracy, capturing the meaning of sovereignty of the people.

According to Abraham Lincoln, democracy is the government of the people, by the people and for the people. If Lincoln’s statement indicates the self-government of the people, then those who are governed should be the same people who govern. In other words, the same people who are designated at the end of the statement are designated at the beginning of the statement as well. What does that government of the people mean? If voting, taking part in demonstrations, or civic activism comes to our mind when we think about the government of the people, then we probably imagine that people govern by controlling their political authority. But how young children, fools the mentally handicapped and people in a coma participate in the government? They are being governed, since they usually are subjects to obligations, such as paying taxes. If they are governed, then they should participate in the government too. But they certainly have nothing political under the control. They do not vote, usually do not attend demonstrations, or take part in civic activism. I argue that the government of the people does not only mean having control. The government of the people has another component which I call the uncontrolled influence. So in addition to control, the uncontrolled influence is the second component of the governance of

the people. Control acts vertically and people aim it towards their political authority, and uncontrolled influence acts horizontally and people aim it towards each other.

Anyone can have an uncontrolled influence and in democracy everyone does. That I have this uncontrolled influence can not be known by the fact that I do an activity myself, but that someone does an activity for me. In doing so, they strive for my benefit and they consider such action their duty. We can affect other people with uncontrolled influence only because those other people have self-control. Having self-control means respecting people and acting accordingly.

Small children, the mentally handicapped, and people in a coma participate in the governance by their uncontrolled influence. But not only them. Even those in control need to have an uncontrolled influence - even legally competent adults. They too need to be respected. If they were not respected, then they would not even have a chance to be heard, and thus they would not participate in the controlling of their political authority. In democracy, everyone has an uncontrolled influence. However, some people have only uncontrolled influence, while those who are capable of control have both uncontrolled influence and control.

Literatura

ABIZADEH, A. Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders. *Political Theory*. 2008, č. 1, s. 318–358.

ABST, K. – RUMMMERNS, S. Populism versus Democracy. *Political Studies*. 2007, č. 2. s. 405–424.

ADAMS, N. P. In Defense of Content-Independence. *Legal Theory*. 2017, č. 3, s. 143–167.

AIKIN, S. Knowing Better, Cognitive Command, and Epistemic Infitism. In: TURRI, J. – KLEIN, P. (eds). *Ad Infinitum: New Essays on Epistemological Infitism*. Oxford Scholarship Online, 2014, s. 18–36.

ALEXY, R. Balancing, constitutional review, and representation. *International Journal of Constitutional Law*. 2005, č. 4, s. 572–581.

ALLAN, T. R. S. Dworkin and Dicey: The Rule of Law as Integrity. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1988, č. 2, s. 266–277.

ALTHUSSER, L. *Politics and History. Montesquieu, Rousseau, Hegel and Marx*. London: NLB, 1972.

ANDERSON, E. S. What Is the Point of Equality? *Ethics*. 1999, č. 2, s. 287–337.

ANKERSMIT, F. Representative Democracy. *Antiteses*. 2013, č. 12, s. 456–467.

ANKERSMIT, F. Representative Democracy and Populism. In: *Clingendael Spectator* [online]. 2017 [cit. 2019-10-22]. Dostupné z: <<https://www.clingendael.org/pub/2017/3/representative-democracy-and-populism>>.

ANSCOMBE, G. E. M. *Intention*. Cambridge – London: Harvard University Press, 1957.

APPLBAUM, A. I. *Legitimacy. The Right to Rule in a Wanton World*. Cambridge: Harvard University Press, 2019.

BALKIN, J. M. Principles, Practices, and Social Movements. *Faculty Scholarship Series*. 2006, Paper 234, s. 927–950.

BEATTY, J. – MOORE, A. Should We Aim for Consensus? *Episteme*. 2010, č. 3, s. 198–214.

BECKMAN, L. Deciding the demos: three conceptions of democratic legitimacy. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2017, č. 4, s. 412–431.

BECKMAN, L. Political Representation of Future Generations and Collective Responsibility. *Jurisprudence*. 2015, č. 3, s. 516–534.

BECKMAN, L. Power, Representation and the Demos in Transnational Democracy. A proposal for Transnational Democracy. In: *Academia.edu* [online]. 2018 [cit. 2020-09-28]. Dostupné z: <https://www.academia.edu/38824149/Power_representation_and_the_demos_in_transnational_democracy>.

BECKMAN, L. The Subjects of Collectively Binding Decisions: Democratic Inclusion and Extraterritorial Law. *Ratio Juris*, 2014, č. 2, s. 252–270.

BEERBOHM, E. *In Our Name. The Ethics of Democracy*. Princeton–Oxford: Oxford University Press, 2012.

BEETHAM, D. *The Legitimation of Power*. New York: Palgrave Macmillan, 1991.

BEITZ, C. R. *Political Equality. An Essay in Democratic Theory*. Princeton: Princeton University Press, 1989.

BELLING, V. *Legitimita moci v postmoderní době: proč potřebuje Evropská unie členské státy?* Brno: Masarykova univerzita, 2009.

BĚLOHRAD, R. Manipulace – konceptuální analýza. *Filozofický časopis*. 2019, č. 1, s. 21–43.

- BENHABIB, S. *The Rights of Others. Aliens, Residents and Citizens*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- BERAN, H. In Defense of the Consent Theory of Political Obligation and Authority. *Ethics*. 1977, č. 3, s. 260–271.
- BERAN, K. *Pojem osoby v právu. Osoba, morální osoba, právnická osoba*. Praha: Leges, 2012.
- BERKMAN, E. et al. Self-Control as Value-Based Choice. *Current Directions in Psychological Science*. 2017, č. 5, s. 1–7.
- BERLIN, I. Čtyři eseje o svobodě. Praha: Prostor, 1999.
- BERTEA, S. – PAVLAKOS, G. (eds). *Law and Practical Reason. New Essays on the Normativity of Law*. Oxford–Portland: Hart Publishing, 2011.
- BEYME, K. *Parliamentary democracy: democratization, destabilization, recon-solidation, 1789–1999*. Basingstoke: Macmillan Press, 2000.
- BIX, B. The Nature of Law and Reason for Action. *Problema*, 2012, č. 5, s. 399–415.
- BOERSEMA, D. (ed.). *Dimensions of Moral Agency*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2014.
- BONIOLO, G. Kant's Explication and Carnap's Explication: The Redde Rationem. *International Philosophical Quarterly*. 2003, č. 3, s. 289–298.
- BOVENS, M. et al. (eds). *Public Accountability*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- BLAU, A. (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- BRAITHWAITE, J. – PETTIT, P. *Not Just Deserts. A Republican Theory of Criminal Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2. vyd., 2002.
- BRATMAN, M. E. *Shared Agency. A Planning Theory of Acting Together*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- BRENNAN, J. Murders at the Ballot Box: When Politicians May Lie to Bad Voters. In: CROOKSTON, E. et al. (eds). *Ethics in Politics. The Rights and Obligations of Individual Political Agents*. New York – London: Routledge, 2017, s. 11–34.
- BROWNLEE, K. – STEMPOWSKA, Z. Thought Experiments. In: BLAU, A. (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 21–45.
- BYBEE, K. J. *Mistaken Identity. The Supreme Court and the Politics of Minority Representation*. Princeton: Princeton University Press, 1998.
- CALDER, T. Is evil just very wrong? *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*. 2013, č. 1, s. 177–196.
- CANOVAN, M. *The People*. Cambridge: Polity Press, 2005.
- CAPES, J. A. Blameworthiness without wrongdoing. *Pacific Philosophical Quarterly*. 2012, č. 3, s. 1–21.
- CAROLAN, E. *The New Separation of Powers. A Theory for the Modern State*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- CLARKE, R. *Omissions. Agency, Metaphysics, and Responsibility*. Oxford – New York: Oxford University Press, 2014.
- COHEN, E. *Semi-Citizenship in Democratic Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- COHEN, J. L. *An Essay on Belief and Acceptance*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- CROOKSTON, E. et al. (eds). *Ethics in Politics. The Rights and Obligations of Individual Political Agents*. New York – London: Routledge, 2017.
- CROWE, J. Dworkin on the Value of Integrity. *Deakin Law Review*. 2007, č. 1, s. 167–180.

- CUPIT, G. How Requests (and Promises) Create Obligations. *The Philosophical Quarterly*, 1994, č. 177, s. 339–455.
- DARWALL, S. Respect and the Second-Person Standpoint. *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*. 2004, č. 2, s. 43–59.
- DEAN, R. The Formula of Humanity as an End in Itself. In: HILL, T. (ed.). *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, s. 83–101.
- DISCH, L. Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. *American Political Science Review*. 2011, č. 1, s. 100–114.
- DOUGLASS, R. Control, consent and political legitimacy. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2014, č. 2, s. 121–140.
- DRUCKMAN, J. – LUPIA, A. A Preference formation. *Annual Review of Political Science*. 2000, č. 3, s. 1–24.
- DUFEK, P. Krize liberální demokracie a politická teorie: úvodní poznámky. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 14–29.
- DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019.
- DUFEK, P. Lidská práva, ideologie a veřejné ospravedlnění: co obnáší brát pluralismus vážně. *Právník*. 2018, č. 1, s. 50–70.
- DUFEK, P. Politická reprezentace a budoucnost reprezentativní demokracie. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 149–171.
- DUFEK, P. Teorie demokracie a politická filosofie: úskalí demokratizace demokracií. In: HOLZER, J. – MOLEK, P. et al. *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou Brno, 2013, s. 50–74.
- DUFEK, P. Většinový princip v demokracii: k otázce metod rozhodování. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filosofie*. Praha – Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 172–194.
- DUFEK, P. Why Strong Moral Cosmopolitanism Requires a World State. *International Theory*. 2013, č. 2, s. 177–212.
- DWORKIN, R. *A Matter of Principle*. Cambridge: Harvard University Press, 1985.
- DWORKIN, R. *Justice for Hedgehogs*. London–Cambridge: Harvard University Press, 2011.
- DWORKIN, R. *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenth, 2001.
- DWORKIN, R. *Ríša práva*. Bratislava: Kalligram, 2014.
- EDMUNDSON, W. Political Authority, Moral Powers and the Intrinsic Value of Obedience. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2010, č. 1, s. 179–191.
- EKSTROM, L. W. A Coherence Theory of Autonomy. *Philosophy and Phenomenological Research*. 1993, č. 3, s. 599–616.
- ELGIN, C. Persistent Disagreement. In: FELDMAN, R. – WARFIELD, T. A. *Disagreement*. Oxford Scholarship Online, 2010, s. 1–19.
- ELKINS, Z. et al. *The Endurance of National Constitutions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- ELLICKSON, R. C. *Order Without Law. How Neighbors Settle Disputes*. London–Cambridge: Harvard University Press, 1991.

- ENOCH, D. A right to violate one's Duty. *Law and Philosophy*, 2002, č. 4/5, s. 355–384.
- ENOCH, D. Against Public Reason. In: SOBEL, D. et al. (eds). *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 112–143.
- ENOCH, D. Authority and Reason-Giving. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2012, č. 2, s. 1–37.
- ENOCH, D. Giving Practical Reasons. *Philosophers' Imprint*, 2011, č. 4, s. 1–22.
- ENOCH, D. Reason-Giving and the Law. *Oxford Studies in the Philosophy of Law*. 2011, č. 1, s. 1–38.
- ERMAN, E. – NÄSSTRÖM, S. (eds). *Political Equality in Transnational Democracy*. New York: Palgrave, 2013, s. 157–182.
- ESPEJO, P. O. Paradoxes of Popular Sovereignty: A View from Spanish America. *The Journal of Politics*. 2012, č. 4, s. 1053–1065.
- ESTLUND, D. Human Nature and the Limits (If Any) of Political Philosophy. *Philosophy & Public Affairs*, 2011, č. 3, s. 207–237.
- ESTLUND, D. Normative consent and authority. In: MÜLLER, A. – SCHABER, P. (eds). *The Routledge Handbook of the Ethics of Consent*. London–New York: Routledge, 2018, s. 359–371.
- ESTLUND, D. Political Authority and the Tyranny of Non-Consent. *Philosophical Issues*. 2005, č. 1, s. 351–367.
- FADEN, R. – BEAUCHAMP, T. *A History and Theory of Informed Consent* Oxford: Oxford University Press, 1968.
- FELDMAN, R. – WARFIELD, T. A. *Disagreement*. Oxford Scholarship Online, 2010.
- FISCHER, J. M. – RAVIZZA, M. (eds). *Perspectives on Moral Responsibility*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1993.
- FISCHER, J. M. – RAVIZZA, M. *Responsibility and Control. A Theory of Moral Responsibility*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- FORMAN-BARZILAI, F. *Adam Smith and Circles of Symphaty. Cosmopolitanism and Moral Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- FORST, R. *The Right to Justification. Elements of a Constructivist Theory of Justice*. New York: Columbia University Press, 2007.
- FOŘT, B. Úvod do sémantiky fikčních světů. Brno: Host, 2005.
- FOUCAULT, M. *Discipline & Punish. The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1991.
- FOUCAULT, M. *The History of Sexuality. Volume I: An Introduction*. New York: Pantheon Books, 1978.
- FRANKFURT, H. G. Freedom of the Will and the Concept of a Person. *The Journal of Philosophy*. 1971, č. 1, s. 5–20.
- FRANKFURT, H. *The Importance of What We Care About*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- FRANKLIN, G. – MILLER, A. W. (eds). *The Ethics of Consent*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- FRIED, B. H. What Does Matter? The Case for Killing the Trolley Problem (or Letting It Die). *The Philosophical Quarterly*. 2012, č. 248, s. 505–529.
- GABBAY, D. M. et al. *Handbook of the Logic of Argument and Inference. The Turn Toward the Practical. Studies in Logic and practical Reasoning. Volume 1*. North Holland, 2002.
- GAUS, G. *Political Concepts and Political Theory*. Boulder–Oxford: Westview Press, 2000.
- GAUS, G. *The Order of Public Reason*. Cambridge: Harvard University Press, 2011.

- GAUTHIER, D. *Morals by Agreement*. Oxford: Clarendon Press, 2006.
- GILBERT, M. *Joint Commitment. How We Make the Social World*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- GILBERT, M. Modeling Collective Belief. *Synthese*. 1987, č. 1, s. 185–204.
- GILBERT, M. *Sociality and Responsibility. New Essays in Plural Subject Theory*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Oxford: Rowan & Littlefield Publishers, 2000.
- GOLD, A. A theory of redressive justice. *University of Toronto Journal*. 2014, č. 2, s. 159–205.
- GORIN, M. Do Manipulators Always Threaten Rationality? *American Philosophical Quarterly*. 2014, č. 1, s. 51–61.
- GRIFFIN, J. *On Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- GRILL, K. Respect for What? Choices, Actual Preferences, and True Preferences. *Social Theory and Practice*. 2015, č. 4, s. 692–715.
- HAJI, I. *Reason's Debt to Freedom: Normative Appraisals, and Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- HANEY, J. L. Of the People, by the People, for the People. *Proceedings of the American Philosophical Society*. 1944, č. 5, s. 359–367.
- HAPLA, M. *Dělba moci a nezávislost justice*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017.
- HAPLA, M. – SOBEK, T. et al. *Filosofie práva. Iurium Handbook Series*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 25–52.
- HAPLA, M. *Lidská práva bez metafyziky: Legitimita v (post)moderní době*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016.
- HAPLA, M. Utilitarismus a lidská práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2020, č. 3. s. 321 – 336.
- HARMAN, G. The Internal Critique. In: GABBAY, D. M. et al. *Handbook of the Logic of Argument and Inference. The Turn Toward the Practical. Studies in Logic and Practical Reasoning. Volume 1*. Nort Holland, 2002, s. 171–187.
- HART, H. L. A. Are there any Natural Rights? *The Philosophical Review*. 1955, č. 4, s. 175–191.
- HART, H. L. A. *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- HERSHOVITZ, S. Legitimacy, Democracy, and Razian Authority. *Legal Theory*. 2003, č. 9, s. 201–220.
- HIERONYMI, P. Controlling Attitudes. *Pacific Philosophical Quarterly*, 2006. č. 1, s. 45–74.
- HILL, T. (ed.). *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009.
- HINDRIKS, F. Institutions and Collective Intentionality. In: KANKOVIC, M. – LUDWIG, K. (eds). *Handbook on Collective Intentionality*. New York: Routledge, 2007 s. 353–362.
- HOHFELD, W. N. *Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning and Other Legal Essays*. New Haven – London: Yale University Press – Oxford University Press, 1919.
- HOLMES, O. W. *Common Law*. Clark: The Lawbook Exchange, Ltd., 2005.
- HOLZER, J. – MOLEK, P. et al. *Demokratizace a lidská práva. Středoevropské pohledy*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou Brno, 2013.
- HUEMER, M. *The Problem of Political Authority. An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey*. New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- HUME, D. *Treatise of Human Nature*. Oxford: Clarendon Press, 1960.

- HURD, H. The Moral Magic of Consent. *Legal Theory*. 1996, č. 2, s. 121–146.
- CHRISTIANO, T. The Authority of Democracy. *The Journal of Political Philosophy*. 2004, č. 3, s. 266–290.
- CHRISTMAN, J. Saving Positive Freedom. *Political Theory*. 2005, č. 1, s. 79–88.
- CHRISTMAN, J. *The Politics of Persons. Individual Autonomy and Socio-historical Selves*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- INVERNIZZI-ACCETTI, C. Reconciling Legal Positivism and Human Rights: Hans Kelsen's Argument from Relativism. *Journal of Human Rights*. 2017, s. 1–14.
- JAMES, A. Constructivism about Practical Reasons. *Philosophy and Phenomenological Research*, 2007, č. 2, s. 302–325.
- JASPERS, K. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 1991.
- JOHNSON, R. N. Good Will and the Moral Worth of Acting from Duty. In: HILL, T. (ed.). *The Blackwell Guide to Kant's Ethics*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, s. 19–51.
- KÁČER, M. *Prečo zotrvať pri rozhodnutom. Teória záväznosti precedentu*. Praha: Leges, 2013.
- KAMÍNKOVÁ, P. *Zneužití práva jako hranice daňového plánování*. Praha: Ivana Hexnerová – Bova Polygon, 2018.
- KANKOVIC, M. – LUDWIG, K. (eds). *Handbook on Collective Intentionality*. New York: Routledge, 2007.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976.
- KEEFLER, M. W. Distinguishing Practical and Theoretical Reasoning: A Critique of Deanna Kuhn's Theory of Informal Argument. *Informal Logic*. 1996, č. 1, s. 35–55.
- KELLY, P. *Locke's Second Treatise of Government. A Reader's Guide*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2007.
- KELSEN, H. *General Theory of Law and State*. London–Cambridge: Harvard University Press, 1949.
- KELSEN, H. *The Essence and Value of Democracy*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Plymouth: Rowan & Littlefield Publishers, 2013.
- KIRBY, N. The Service Conception: Just One Simple Question. *Law and Philosophy*. 2017, č. 3, s. 255–278.
- KNIGHT, J. – SCHWARTZBERG, M. (eds). *Political Legitimacy*. New York: New York University Press, 2019.
- KNIGHT, C. Reflective Equilibrium. In: BLAU, A (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 46–64.
- KOCH, F. Consent as a normative power. In Müller, A., Schaber, P. (eds.): *The Routledge Handbook of the Ethics of Consent*. London: Routledge, 2018, s. 32–43.
- KOKEŠOVÁ, J. Dvě složky vládnutí. *Právník*, 2020, č. 6, s. 473–490.
- KOKEŠOVÁ, J. Morální nárok na finanční satisfakci. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrize*. Praha: Ústav státu a práva, 2020, s. 44–57.
- KOLODNY, N. Rule Over None II: Social Equality and the Justification of Democracy. *Philosophy and Public Affairs*. 2014, č. 4, s. 287–336.
- KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. (eds). *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003.
- KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. Fenomén demokracie. In: KOPEČEK, L. – HLOUŠEK, V. (eds). *Demokracie: teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2003, s. 15–38.

- KORSGAARD, C. *Creating the Kingdom of Ends*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- KORSGAARD, C. The origin of value and scope of obligation. In: O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 131–166.
- KORSGAARD, C. Reflective endorsement. In: O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 49–89.
- KORSGAARD, C. *Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- KORSGAARD, C. The normative question. In: O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, s. 7–48.
- KORNHAUSER, L. – SAGER, L. The Many as One: Integrity and Group Choice in Pradoxical Cases. *Philosophy & Public Affairs*. 2004, č. 3, s. 249–276.
- KORNHAUSER, L. – SAGER, L. Unpacking the Court. *Yale Law Journal*. 1986, č. 1, s. 82–117.
- KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht*. Vídeň, 1984.
- KRAMER, M. *The Quality of Freedom*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- KRIPKE, S. *Naming and Necessity*. Oxford: Basil Blackwell Ltd, 1980.
- KŘEPELOVÁ, T. Liberální demokracie, ale jaká? Agregativní a deliberativní modely demokracie ve srovnávací perspektivě. In: DUFEK, P. – BAROŠ, J. et al. *Liberální demokracie v době krize. Perspektiva politické filozofie*. Praha–Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Masarykovou univerzitou, 2019, s. 70–92.
- KUFLIK, A. Hypothetical Consent. In: FRANKLIN, G. – MILLER, A. W. (eds). *The Ethics of Consent*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 131–162.
- KUKATHAS, C. – PETTIT, P. – RAWLS, J. *A Theory of Justice and its Critics*. Stanford: Stanford University Press, 1990.
- KYRITSIS, D. *Shared Authority. Courts and Legislatures in Legal Theory*. Oxford–Portland: Hart Publishing, 2015.
- KYSELA, J. Stát jako obr na hliněných nohou. *Právník*. 2014, č. 11, s. 945–969.
- KYSELA, J. *Ústava mezi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie*. Praha: Leges, 2014.
- LACKEY, J. (ed.). *Essays in Collective Epistemology*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 97–121.
- LANCE, M. – KUKLA, R. Leave the Gun: Take the Cannoli! Pragmatic Topography of Second-Person Calls. *Ethics*, 2013, č. 3, s. 456–478.
- LAZARE, A. *On Apology*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- LEFORT, C. *Democracy and Political Theory*, Cambridge – Oxford: Polity Press, 1988.
- LEFORT, C. *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*. Cambridge–Massachusetts: MIT Press, 1986.
- LE BON, G. *Psychologie davu*. Praha: KRA, 1997.
- LEWIS, J. The discretionary normativity of requests. *Philosophers' Imprint*. 2018, č. 20, 1–16.
- LILLEHAMMER, H. The Idea of a Normative Reason. In: SCHABER, P. – HUNTELMANN, R. (eds). *Foundations of ethics: normativity and objectivity*, Frankfurt: Hänsel-Hohenhausen, 2003, s. 41–65.
- LIST, C. – PETTIT, P. *Group Agency. The Possibility, Design, and Status of Corporate Agents*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- LOCKE, J. *Second Treatise of Government*. Cambridge: Hackett Publishing Company, 1980.

- LUKES, S. *Power. A Radical View*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- MANNING, J. F. Without the Pretense of legislative Intent. *Harvard Law Review*. 2017, č. 9, s. 2397–2433.
- MANSBRIDGE, J. Rethinking Representation. *The American Political Science Review*, 2003, č. 4, s. 515–528.
- MARIN, M. What Is the Problem with Consent Theory? *Western Political Science Association*. 2010 [cit. 2021-11-01], draft. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=1580759>>.
- MASON, M. Contempt as a Moral Attitude. *Ethics*. 2003, č. 2, s. 234–272.
- MEJSTŘÍK, V. et al. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vyd. Praha: Academia, 2010.
- MELE, A. *Autonomous Agents. From Self-Control to Autonomy*. New York – Oxford: Oxford University Press, 1995.
- MELZER, F. Náhrada újmy způsobené náhodou. *Bulletin advokacie*, 2018, č. 1 [online]. 19. 4. 2018 [cit. 2020-05-05]. Dostupné z: <<http://www.bulletin-advokacie.cz/nahrada-ujmy-zpusobene-nahodou>>.
- MCGEER, V. – PETTIT, P. The Hard Problem of Responsibility. In: SHOE-MAKER, D. (ed.). *The Oxford Studies in Agency and Responsibility, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 160–188.
- McNAUGHTON, D. – RAWLING, P. Motivating Reasons and Normative Reasons. In: STAR, D. (ed.). *The Oxford Handbook of Reasons and Normativity*. Oxford Handbooks Online, 2018.
- MILLS, C. Politics and Manipulation. *Social Theory and Practice*. 1995, č. 1, s. 97–112.
- MOKROSIŇSKA, D. *Rethinking Political Obligation. Moral Principles, Communal Ties, Citizenship*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
- MOKROSIŇSKA, D. The People's Right to Know and State Secrecy. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*. 2018, č. 1, s. 87–106.
- MOKROSIŇSKA, D. What is political about political obligation? A neglected lesson from consent theory. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*. 2013, č. 1, s. 88–108.
- MÖLLERS, C. *The Three Branches: A comparative Model of Separation of Powers*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- MONTESQUIEU, C. *O duchu zákonů. Dobrá Voda: Aleš Čeněk*, 2003.
- MORRISS, P. *Power. A Philosophical Analysis*. Manchester – New York: Manchester University Press, 2002.
- MORRISS, P. What Is Freedom if It Is Not Power? *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*. 2012, č. 132, s. 1–25.
- MULLER, A. *Constructing Practical Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- MÜLLER, A. – SCHABER, P. (eds). *The Routledge Handbook of the Ethics of Consent*. London – New York: Routledge, 2018.
- NAGEL, T. *The Possibility of Altruism*. Princeton: Princeton University Press, 1970.
- NÄSSTRÖM, S. Democratic Representation Beyond Election. *Constellations*. 2015, č. 1, s. 1–12.
- NÄSSTRÖM, S. The Normative Power of Political Equality. In: ERMAN, E. – NÄSSTRÖM, S. (eds). *Political Equality in Transnational Democracy*. New York: Palgrave, 2013, s. 157–182.
- NÄSSTRÖM, S. The Challenge of the All-Affected Principle. *Political Studies*. 2011, č. 3, s. 116–134.

- NÄSSTRÖM, S. The Legitimacy of the People. *Political Theory*. 2007, č. 5, s. 624–658.
- NICOLI, S. M. *The role of intuitions in philosophical methodology*. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- NOGGLE, R. Manipulative Actions: A Conceptual and Moral Analysis. *American Philosophical Quarterly*. 1995, č. 143–55.
- NOZICK, R. *Anarchy, State and Utopia*. Reprint. Oxford: Blackwell, 2001.
- O'LEARY, D. – UUSBERG, A. – GROSS, J. Identity and Self-Control: Linking Identity-Value and Process Models of Self Control. *Psychological Inquiry*. 2017, č. 2–3, s. 133.
- O'NEILL, O. (ed.). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- OLSEN, J. Accountability and Ambiguity. In: BOVENS, M. et al. (eds). *Public Accountability*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 106–126.
- OLSTHOORN, J. Conceptual Analysis. In: BLAU, A. (ed.). *Methods in Analytical Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 153–191.
- ONDŘEJKOVÁ, J. *Vnější limity soudcovské interpretace a argumentace*. Praha: Leges, 2017.
- OSHANA, M. Moral Taint. *Metaphilosophy*. 2006, č. 3–4, s. 353–375.
- OSHANA, M. Wanton Responsibility. *The Journal of Ethics*. 1998, č. 2, s. 261–276.
- PARFIT, D. Future People, the Non-Identity Problem, and Person-Affecting Principle. *Philosophy & Public Affairs*. 2017, č. 2, s. 118–157.
- PETTIT, P. How to Tell if a Group Is an Agent. In: LACKEY, J. (ed.). *Essays in Collective Epistemology*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 97–121.
- PETTIT, P. Justice: Social and Political. In: SOBEL, D. et al. (eds). *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 9–35.
- PETTIT, P. Legitimacy and Justice in Republican Perspective. *Current Legal Problems*. 2012, č. 1, s. 59–82.
- PETTIT, P. *On the People's Terms. A Republican Theory and Model of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- PETTIT, P. Representation, Responsive and Indicative. *Constellations*. 2010, č. 3, s. 426–434.
- PETTIT, P. *Republicanism. A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- PIPER, A. M. Two Conceptions of the Self. *Philosophical Studies*. 1985, č. 2, s. 173–197.
- PITKIN, H. F. Obligation and Consent I. *The American Political Science Review*. 1965, č. 4, s. 990–999.
- PITKIN, H. F. Obligation and Consent II. *The American Political Science Review*. 1966, č. 1, s. 39–52.
- PITKIN, H. F. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- PLUNKETT, D. – SHAPIRO, S. J. Law, Morality, and Everything Else: General Jurisprudence as a Branch of Metanormative Inquiry. *Ethics*. 2017, č. 4, s. 37–68.
- POPPER, K. *Logika vědeckého zkoumání*. Praha: Oikúmené, 1997.
- RABKIN, J. A. The Secret Life of the Private Attorney General. *Law and Contemporary Problems*. 1998, č. 1, s. 179–203.
- RAWLS, J. Political Liberalism: Reply to Habermas. *The Journal of Philosophy*. 1995, č. 3, s. 132–180.
- RAWLS, J. Two Concepts of Rules. *Philosophical Review*, 1955, č. 1, s. 3–32.

- RAZ, J. Liberalism, Skepticism, and Democracy. *Iowa Law Review*. 1989, č. 3, s. 761–786.
- REHFELD, A. Towards a General Theory of Political Representation. *The Journal of Politics*. 2006, č. 1, s. 1–21.
- ROBINSON, J. Two Theories of Representation. *Erkenntnis*. 1975, č. 1, s. 37–53.
- RODRIGUEZ-BLANCO, V. Reasons in action v Triggering-Reasons: A Reply to Enoch on Reason-Giving and Legal Normativity [online]. *Problema*, 2013, č. 7. [cit. 8. 12. 2021]. Dostupné z: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2007-438720130001000001
- RODRIGUEZ-BLANCO, V. The Moral Puzzle of Legal Authority. A Commentary on Shapiro's Planning Theory of Law. In: BERTEA, S. – PAVLAKOS, G. (eds). *Law and Practical Reason. New Essays on the Normativity of Law*. Oxford–Portland: Hart Publishing, 2011, s. 86–106.
- RONOVSKÁ, K. *Tendence vývoje českého nadačního práva v rámci sjednocené Evropy*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- ROSANVALLON, P. *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity*. Princeton–Oxford: Princeton University Press, 2011.
- ROSS, A. *The Right and the Good*. New York: Oxford University Press, 3. ed., 2007.
- ROUGHLEY, N. Might We Be Essentially Normative Animals? In: ROUGHLEY, N. – BAYERTZ, K. (eds). *The Normative Animal? On the Anthropological Significance of Social, Moral and Linguistic Norms*. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 3–37.
- ROUGHLEY, N. – BAYERTZ, K. (eds). *The Normative Animal? On the Anthropological Significance of Social, Moral and Linguistic Norms*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
- SADURSKI, W. Legitimacy, Political Equality, and Majority Rule. *Ratio Juris*. 2008, č. 1, s. 39–65.
- SAUNDERS, B. A Defence of the Right Not to Vote. In: CROOKSTON, E. et al. *Ethics in Politics. The Rights and Obligations of Individual Political Agents*. New York – London: Routledge, 2017, s. 254–268.
- SAWARD, M. The Representative Claim. *Contemporary Political Theory*. 2006, č. 5, s. 297–318.
- SAWARD, M. *The Representative Claim*. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- SCALIA, A. – MANNING, J. F. A Dialogue on Statutory and Constitutional Interpretation. *The George Washington Law Review*. 2012, č. 6, s. 1610–1690.
- SCANLON, T. M. Contractualism and utilitarianism. In: SEN, A. – WILLIAMS, B. (eds). *Utilitarianism and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, s. 103–128.
- SCANLON, T. M. *What We Owe to Each Other*. Cambridge–London: The Belknap Press of Harvard University Press, 1998.
- SEN, A. – WILLIAMS, B. (eds). *Utilitarianism and beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- SHAPIRO, S. J. *Legality*. London–Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2011.
- SHOEMAKER, D. (ed.). *The Oxford Studies in Agency and Responsibility, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- SCHABER, P. The Reason-Giving Force of Requests. *Ethical Theory and Moral Practice*. 2021, s. 431–442.
- SCHABER, P – HUNTELMANN, R. (eds). *Foundations of ethics: normativity and objectivity*. Frankfurt: Hänsel-Hohenhausen, 2003.

- SCHEFFLER, S. *Why worry about future generations?* Oxford: Oxford University Press, 2018.
- SCHROEDER, M. *Slaves of the Passions*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- SILVER, D. Collective Responsibility, Corporate Responsibility and Moral Taint. *Midwest Studies in Philosophy*. 2006, s. 269–278.
- SIMMONS, J. A. *Moral Principles and Political Obligations*. Princeton: Princeton University Press, 1979.
- SMITH, D. M. How far should we care? On spatial scope of beneficence. *Progress in Human Geography*. 1998, č. 1, s. 15–38.
- SNEDDON, A. *Autonomy*. London – New Delhi – New York – Sydney: Bloomsbury, 2013.
- SOBEK, T. *Argumenty teorie práva*. Praha–Plzeň: Ústav státu a práva, 2008.
- SOBEK, T. Etika svobody. In: SOBEK, T. et al. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 37–80.
- SOBEK, T. Jaké to je být odepsaný. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrizy*. Praha: Ústav státu a práva, 2020, s. 35–43.
- SOBEK, T. Koherence práva. *Právník*. 2012, č. 4, s. 337–369.
- SOBEK, T. Lidská práva existují objektivně. *Právník*. 2019, č. 8, s. 719–737.
- SOBEK, T. *Nepřirozené právo*. Praha, 2022 (v tisku).
- SOBEK, T. O povaze morálních důvodů. *Filosofie dnes*. 2012, č. 2, s. 5–18.
- SOBEK, T. Pragmatismus bez metafyziky? *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, roč. XXIX, č. 4, s. 825–834.
- SOBEK, T. et al. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019.
- SOBEK T. *Právní myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011.
- SOBEK, T. Právní pozitivismus. In: HAPLA, M. – SOBEK, T. et al. *Filosofie práva. Iurium Handbbook Series*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 25–52.
- SOBEK, T. *Právní rozum a morální cit. Hodnotové základy právního myšlení*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2016.
- SOBEK, T. Uznání jako zdroj normativity. *Právník*. 2007, č. 5, s. 479–509.
- SOBEL, D. et al. (eds). *Oxford Studies in Political Philosophy, Volume 1*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- SOMEK, A. *The Legal Relation. Legal Theory After Legal Positivism*. Cambridge: University Press, 2017.
- SONG, S. The boundary problem in democratic theory: why the demos should be bounded by the state. *International Theory*. 2012, č. 1, s. 39–68.
- STAR, D. (ed.). *The Oxford Handbook of Reasons and Normativity*. Oxford Handbooks Online, 2018.
- STEWART, H. Akrasia. *Routledge Encyclopedia of Philosophy* [online]. *Taylor and Francis*. [Cit. 2020-09-01.] Dostupné z: <<https://www.rep.routledge.com/articles/thematic/akrasia/v-1>>.
- STILLMAN, P. G. The Concept of Legitimacy. *Northeastern Political Science Association*. 1974, č. 1, s. 32–56.
- STILZ, A. Legitimacy and Self-Determination. In: KNIGHT, J. – SCHWARTZBERG, M. (eds). *Political Legitimacy*. New York: New York University Press, 2019, s. 9–46.
- STRAWSON, P. F. *Studies in the Philosophy of Thought and Action*. London: Oxford University Press, 1968.
- STUMP, E. Sanctification, Hardening of the Heart, and Frankfurt's Concept of Free Will. In: FISCHER, J. M. – RAVIZZA, M. (eds). *Perspectives on Moral Responsibility*. Ithaca–London: Cornell University Press, 1993, s. 211–234.

- SUGDEN, R. Why incoherent preferences do not justify paternalism. *Constitutional Political Economy*. 2008, č. 3, s. 226–248.
- SUIKKANEN, J. *This is Ethics. An introduction*. Malden–Oxford: Wiley-Blackwell, 2015.
- ŠEJVL, M. A State of Free Riders? *The Lawyer Quarterly*, 2012, č. 2, s. 117–130.
- ŠEJVL, M. *Lidská práva jako subjektivní práva. Teoretické a historické aspekty*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2017.
- ŠEJVL, M. Lidská práva v současné situaci. In: ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrize*. Praha: Ústav státu a práva, 2020, s. 10–27.
- ŠEJVL, M. et al. *Vítězové a poražení: Právní a etické problémy koronakrize*. Praha: Ústav státu a práva, 2020.
- ŠKOP, M. Přínos hodnot neziskového sektoru pro interpretaci práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2010, č. 3, s. 238–242.
- ŠKOP, M. Vliv společenských hnutí na aplikaci a interpretaci práva – trochu jiný aktualismus. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2010, č. 3, s. 243–247.
- TALISSE, R. *Engaging Political Philosophy. An Introduction*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016.
- TAVUCHIS, N. *Mea Culpa. A Sociology of Apology and Reconciliation*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
- TAYLOR, C. Omyl negativní svobody. *Filosofický časopis*. 1995, č. 5, s. 795–872.
- THALBERG, I. Hierarchical Analyses of Unfree Action. *Canadian Journal of Philosophy*. 1978, č. 2, s. 211–226.
- TOLLEFSEN, D. P. *Group as Agents*. Cambridge: Polity Press, 2015.
- TOMOSZEK, M. *Podstatné náležitosti demokratického právního státu*. Praha: Leges, 2015.
- TOULMIN, S. *An Examination of the Place of Reason in Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1953.
- TSE, P. Species egalitarianism and respect for nature. In: BOERSEMA, D. (ed.). *Dimensions of Moral Agency*. Newcasstle: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 108–116.
- TURRI, J. – KLEIN, P. (eds). *Ad Infinitum: New Essays on Epistemological Infinitism*. Oxford Scholarship Online, 2014.
- TURNER, B. S. We are all denizens now: on the erosion of citizenship. *Citizenship Studies*. 2016, č. 6–7, s. 679–692.
- TUSHNET, M. The Constitution of Civil Society. *Chicago – Kent Law Review*. 2000, č. 2, s. 379–415.
- TUSSMAN, J. *Obligation and the body politics*. New York: Oxford University Press, 1960.
- URBINATI, N. *Me the People. How Populism Transforms Democracy*. Cambridge – London: Harvard University Press, 2019.
- URBINATI, N. *Representative Democracy. Principles & Genealogy*. Chicago – London: The University of Chicago Press, 2008.
- URBINATI, N. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha: Karolinum, 2018.
- VAN PARIJS, P. Justice and Democracy: Are they Incompatible? *The Journal of Political Philosophy*. 1996, 2, s. 101–117.
- VATTER, A. Consensus and direct democracy: Conceptual and empirical linkages. *European Journal of Political Research*. 2000, s. 171–192.
- WALDRON, J. *Law and Disagreement*. New York: Oxford University Press, 1999.
- WALDRON, J. Representative Lawmaking. *Boston University Law Review*. 2009, č. 2, s. 335–355.

- WALDRON, J. Separation of Powers or Division of Power? *Public Law & Legal Theory Research Paper Series Working Paper*. 2012, č. 12–20, s. 32.
- WALEN, A. Wrongdoing Without Motives: Why Victor Tadros Is Wrong About Wrongdoing and Motivation. *Law and Philosophy*. 2013, č. 2/3, s. 217–240.
- WARREN, M. E. Deliberative Democracy and Authority. *American Political Science Review*. 1996, č. 1, s. 46–60.
- WATSON, G. Free Agency. In: WATSON, G. (ed.). *Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 1982, s. 96–110.
- WATSON, G. (ed.). *Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 1982.
- WEALE, A. *The Will of the People. A Modern Myth*. Cambridge: Polity Press, 2019.
- WEINTRIB, E. *Corrective Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- WESTEN, P. An Attitudinal Theory of Excuse. *Law and Philosophy*. 2006, č. 3, s. 289–375.
- WINTR, J. *Principy českého ústavního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.
- WITTGENSTEIN, L. *Notebooks, 1914–1916*. Edited by G. H. von Wright and G. E. M. Anscombe. English translation by G. E. M. Anscombe. Oxford: Basil Blackwell, 1961.
- WODAK, D. What does „legal obligation“ mean? *Pacific Philosophical Quarterly*. 2018, č. 4, s. 790–816.
- WOLF, S. The Moral of Moral Luck. *Philosophic Exchange*. 2000, č. 1, s. 2–16.
- WOOLLARD, F. – HOWARD-SNYDER, F. Doing vs. Allowing Harm. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2016 [cit. 2020-09-06]. Dostupné z: <<https://plato.stanford.edu/entries/doing-allowing/>>.
- YAFFE, G. *The age of culpability. Children and the nature of criminal responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
- ZNOJ, M. Republikanismus mezi negativním liberalismem a demokratickým populismem. *Filosofia*. 2011, s. 41–76.

Rejstřík

- Akceptace 124 an.
Akrasie 102, 111 an.
Aktérství 35 an., 55 an., 68, 211 an., 218 an.
Altruismus 131, 158
Autonomie viz Sebekontrola
Autorita 15, 57 an., 64 an., 77 an., 86, 166 an., 199, 208, 227 an.
Autorizace 37, 110, 166
Bdělостní opatření 85
Bratman, Michael 120, 123
Cizinci 135
Circles of Symphaty, viz Kruhy sounáležitosti
Černý pasažér 157 an.
Demokracie 16, 32 an., 42, 55, 165, 198, 219 an.
Denizens 196 an.
Deskriptivní teorie 38, 58, 261
Despocie 31 an.
Disponovanost 17, 29 an., 73, 113, 137, 230, 260
Distribuce 242
Důvody
- Brát důvody vážně 73, 129, 144 an., 160, 234 an., 252 an.
- Egoistické 154 an.
- Epistemické 133 an.
- Motivační 104 an., 114, 116, 148
- Normativní 104 an., 111 an., 127, 140 an., 151 an., 160, 233 an., 249
- Připisování důvodů 176, 188, 203 an., 235 an.
- Robustní poskytování důvodů 133 an.,
- Sdílení důvodů 130 an., 146 an., 161
- Spouštěcí 133 an., 150 an.
- Spouštěné 133 an., 150 an.
Enoch, David 133 an., 150
Euthyphronovo dilema 190
Frankfurt, Harry 94 an., 104 an., 120, 129 an., 140 an., 233 an., 257
Hlasování
- Jednomyslné 183 an.
- Většinové 79, 184 an., 225
Hodnocení 17 an., 102 an., 116 an., 141, 152, 234, 245 an.
Hodnota 22, 36 an., 102 an., 116 an., 139
Huemer, Michael 171, 172
Idealizace 177
Ignorance 147 an., 154 an., 185, 235, 258
Jazyk, slova 147
Jednání viz Aktérství
Joint Commitment viz Sdílený závazek
Kauzalita 114, 115
Koherence 35, 105 an., 153, 158 an., 233
Kolektivní aktér 55 an., 196 an., 211 an., 217 an.
Kontrola
- Kontrola bez vlivu 64 an., 78 an., 91 an., 232
- Kontrola nad postoji druhého řádu 105, 143 an.
- Kontrola nad privátními plány 143 an.
- Kontrola s vlivem 64, 66 an., 71 an., 91 an., 187, 231
- Sdílená kontrola 64 an., 186, 231
- Sebekontrola 91 an., 103, 112, 129 an., 160, 226, 255 an.
Korsgaard, Christine 146
Kruhy sounáležitosti 199
Legitimita
- Legitimita na vstupu 173
- Legitimita na výstupu 173
- Legitimizační nástroj 166 an., 174 an., 182 an., 189 an.
Lid
- Budoucí a minulá generace 193, 197, 200 an.
- Členství 80, 116, 197 an., 201 an.
- Empirický 197 an.
- Politický 197 an.
- Státotvorný 197 an.
- Ústavodárný 195, 197 an.
Lincolnův výrok 42, 56, 169, 195 an., 218 an.
Majorita 35, 72 an., 225
Manipulace 69 an., 91, 100, 110
Minorita 35, 72 an., 225
Monarchie 31 an.
Morálka, morální 17 an., 104 an., 159, 190, 234, 241 an.
Možný svět 206
Národ 196 an.
Norma
- Normy právní 116 an.
- Normy privátní 116 an., 139 an., 143 an.
- Normy společenské 116 an., 130 an.
- Normativita 41, 111, 115 an., 256
- Normativní pozice 148 an., 151, 178
- Normativní teorie 39
Občané 69, 72, 166 an., 196 an., 240 an.
Obecnost 119 an.
Odpovědnost 40 an., 96, 123, 169, 201, 223, 242 an.
Oligarchie 77, 220 an.
Omluva 23 an., 247
Osoba 19 an., 107 an., 134, 152 an., 160, 234
Ovlivnit viz Vliv
Paternalismus 235
Pettit, Philip 30, 86, 166, 169 an., 230
Plán 117 an., 125 an., 140, 180, 201 an., 224
Politici vydědenci 77 an.
Postoje
- Postoje druhého řádu 17 an., 94 an., 104 an., 121 an., 140 an., 233
- Neovlivnitelný postoj druhého řádu 16, 143 an., 234 an.
- Ovlivnitelný postoj druhého řádu 143 an., 234 an.
- Postoje prvního řádu 17 an., 39 an., 104 an.

Povinnost 15 an., 23 an., 119, 129, 148 an.,
 165 an., 190 an., 234 an.
 Pravda 124 an.
 Pravděpodobnost 205 an., 242
 Preference 69, 146
 Prospěch 58, 62 an., 72 an., 97, 115,
 157 an., 222 an.
 Přesvědčení 93 an., 122 an., 155 an., 204 an.
 Působit viz Ovlivnit
 Reakce 72, 139, 147, 152, 230
 Regulativnost 119
 Reprezentace 37, 59, 171 an., 219 an.
 Republika 31
 Respekt 59, 72 an., 107 an., 160, 183 an.,
 225, 234 an.
 Responsivnost 37, 69, 109, 141, 179,
 223 an., 230 an.
 Rovnost 34 an., 73 an., 250
 Sankce
 - Centralizované 116 an.
 - Decentralizované 116 an.
 - Právní 116 an.
 - Privátní 118, 131, 142
 - Společenské 115 an.
 Satisfakce 242 an.
 Sebevláda 15 an., 42, 55, 165 an., 194 an.
 Sebeidentifikace 121 an, 144 an, 160, 234
 Sebehodnocení viz Sebereflexe
 Sebekontrola 91 an., 103, 112, 129 an.,
 160, 226, 255 an.
 Sebereflexe 17, 108, 234, 256
 Sdílený závazek 122, 199
 Slib 17, 123, 134, 165, 179
 Spravedlnost 31, 166 an., 182, 192, 242
 Smůla 21 an., 107
 Souhlas
 - Normativní 168, 189 an.
 - Hypotetický 175 an., 188, 192
 - Tacitní 175 an.
 Výslovný 175 an.
 Skutečný 175 an.
 Suverenita viz Sebevláda
 Svoboda
 - Negativní 29 an., 70, 226
 - Pozitivní 70 an., 226
 - Svoboda slova 33, 57, 77, 216, 260
 Škoda 241 an.
 Teorie kontroly 39 an., 89 an., 231
 Teorie lidských práv 19, 224, 234
 Teorie plánování viz Plán
 Totalita 228, 229
 Trolley problem, trolejové dilema 243 an.
 Tužby
 - Tužby druhého řádu 17 an., 94 an., 103 an.
 - Tužby prvního řádu 17 an., 94 an., 103 an.
 Utilitarismus 225, 244 an.
 Vláda viz Vládnutí
 Vláda lidu, lidem a pro lid viz Lincolnův výrok
 Vládnutí 15 an., 86, 87
 Demokratická koncepce vládnutí 29 an.

Vliv
 - Externí 72, 109
 - Fyzický 62, 93, 96, 100
 - Interní 87, 109
 - Kontrolovaný 91 an.
 - Mentální 100, 148 an.
 - Nekontrolovaný 58, 62 an., 71 an., 91 an.
 - Normativní 146
 - Podmíněný nekontrolovaný 58, 62 an.,
 71 an., 98 an., 127, 161, 194
 Volby viz Hlasování 35, 56 an., 77 an.,
 178 an., 212 an., 230
 Vůle, volní 106, 109, 190, 212 an., 255
 Vyšší moc viz Smůla
 Wanton 102, 160 an.
 Zastupitelé viz Reprezentace
 Závazek viz Povinnost
 Závaznost 119
 Žádost 135 an.

Vládnoucí a ovládaní

Explikace vlivu, kontroly a legitimního vládnutí

Jana Kokešová

Vydavatel: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.
Národní 18, 116 00 Praha 1
www.ilaw.cas.cz

Odborní recenzenti: JUDr. Martin Hapla, Ph.D.
a JUDr. Petr Osina, Ph.D.

Text a schématická znázornění:
Mgr. Bc. Jana Kokešová, Ph.D.

Jazyková korektura: Mgr. Jan Táborský

Redakce: Bc. Lucie Kuželová

Vedoucí redakce: JUDr. Lenka Vostrá, Ph.D.

Grafická úprava a sazba: MgA. Helena Šantavá

Tisk: Dragon Press, s. r. o.

ISBN 978-80-87439-53-1

ISBN 978-80-87439-56-2 (e-kniha)

ŮSTAV	STĀTU
A	PRĀVA

Akademie věd ČR

Akademie věd
České republiky